

שלום עליכם

ימים טובים

שלום-עליכם.

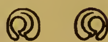

כתבים

כרך שני: ימים טובים.

תרגום י. ד. ברקוביץ.

מהדורה שניה.

הוצאת „מוריה" ירושלים - ברלין

ברלין תרפ"ב.

Offsetdruck E. Heckendorff, Berlin

מַעֲבַר בּוֹג.

א.

שתי פעמים בשנה, פעם בחודש ניסן ופעם בחודש אלול, יוצא פִישְׁל המלמד מִבַּלְטָה ונוסע לְהַשְׁצֵיבַטָּה אל ביתו, זו אשתו ובניו, – להג הפסה ולחג הסוכות. גזירה נגזרה על פישל המלמד, שיהא נע ונד כל ימיו, מתגלגל במקום־נֵכָר ואינו בא לאשתו ולבניו אלא כאורח נוטה ללון; ואף כי אורח חביב הוא להם וְיָקר מכל יָקר, אינו שוהה עמם אלא ימים מועטים, ימי החג, וכיון שעברו ימי החג, מיד הוא מתחייב חובת גלות והחר שוב לְבַלְטָה, אל עבודת המלמדות, אל הגמרא ואל הרצועה, אל התלמידים הגסים ומטומטמי־המֹחַ ואל היי עוני ונדודים, מתגלגל בִּמְקוֹם־נֵכָר ומתגעגע בחשאי על ביתו, על אשתו ובניו.

אבל כנגד זה, כשפישל בא לביתו להג־הפסח, אין דוֹמה לו בכל הארץ! בת־שבע אשתו יוצאת לקראתו, מורידה מטפחתה על מצחה, פניה מאדימים כאש, עומדת ושואלת אותו דרך־אגב, שלא להביט, חלילה, אל פניו: „מה שלומך?" והוא משיב לה: „ואַתְּ מה שלומך?" ואפרים בנו, בחור בר־מצוה, נותן לו שלום, והאב שואל את בנו: „עד היכן, אפרים, הגעת בתלמודך?" ורֵייזִיל בתו, נערה שהרחורה ונאוה, שֶׁמַּחֲלָפָה נוצה קלועה לה לראשה, נופלת על צוארו להבקו ולנשקו.

– אבא, מה הבאת לי מתנה לכבוד יום־טוב?

– צמר־גפן לשמלה, ולאמך הבאתי מטפחת־משי. הֵילְכִי וּתני לאמך את המטפחת.

ופישל עומד ומוציא מאמתחת הטלית שלו מטפחת חדשה של משי (אמנם ספק מֶשִׁי), ובת־שבע מסמיקה עוד יותר, מורידה מטפחתה עד עיניה, פונה כה וכה, כנהפזת למלאכתה, הוזרת בבית אילך ואילך ועומדת במקום אחד.

– הנישה לי, אפרים, את הגמרא. הבה אבהנך ואראה, עד היכן הגעת בתלמודך?

ואפרים זה הרי נער הרוין הוא, תלמיד מובהק ומתמיד גדול, בעל תפיסה נאה ובעל זִכָּרון מצוין, ולא עוד, אלא שנפשו השקה בתורה! ופישל בוחנהו, יושב

ושומע, כשזה קורא לפניו את הגמרא, חוזר אחרי דבריו ומסייעהו, ודעתו מתרחבת עליו, ונפשו רוחצת בעדנים, ולבו עָלֵץ בקרבו – אך נער חרוץ אפרים! כלי מפואר!

– אם יש ברצונך לילך לבית־המרחץ, הרי כֻּתֹּנֶת מזומנת לך שם!

כך אומרת לו בת־שבע אשתו דרך־אגב, שלא להביט, חלילה, אל פניו, ופישל מרגיש בלבו, כי טוב לו עתה מאד, והריהו רואה את עצמו כאדם שנשתחרר מבית־האסורים ויצא לאויר העולם וחזר אל קרוביו ואל אהובי־נפשו. והוא רואה בדמיונו את בית־המרחץ, המהביל כולו מרוב חום; הנה הוא מטפס ועולה בכֶּבֶש על האצטבה העליונה, משתטח שם ומתפרקד להנאתו ומחליץ עצמותיו, חובט עצמו בחבילת זְרָדִים ומזיע יפה וסופג הבל רב – ונפשו לא תשבע.

– הוי, יהודים רחמנים, עוד, עוד! הוסיפו הבל, הרבו הבל!...

וכשהוא חוזר מבית־המרחץ, כולו צח ואדום ורענן, הרידהו יושב קודם־כל לעיין מתוך הרחבת־הדעת בהלכות הפסח; אחר־כך הוא לובש את קפוטת־השבת שלו, חוגר למתניו את האבנט החדש, חוזר אילך ואילך בבית ומֵצִיץ בדרך־הלוכו על בת־שבע אשתו, הלבושה שמלה חדשה ומקושטת מטפחת־המשי וחוט של חן מתוח על פניה – אכן אשה נאה היא עדיין בת־שבע, בת־ישראל כשרה וצנועה! והוא הולך יחד עם אפרים בנו לבית־המדרש. נכנס לבית־המדרש, מיד הכל מתקבצים סביבו ונותנים לו שלום מכל העברים: „ברוך הבא, רב פישל! מה שלומו של יהודי מלמד?" – „יהודי מלמד מרביץ תורה לתינוקות". – „מה נשמע בעולם?" – „עולם כמנהגו נוהג". – „מה נשמע בְּבַּלְטָה?" – „בַּלְטָה עומדת על תְּלָה"... – הכל בנוסח אחד, שחוזר ונשנה בכל שנה ושנה. ורב ניסן החזן עובר לפני התיבה ומתפלל ערבית, מסלסל גרונו בניגון וקולו הולך הלוך וחזק, וכשהוא מגיע לפסוק „וַיְדַבֵּר משֶׁה אֶת מוֹעֲדֵי יְיָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" – קול זה עולה ובוקע שחקים. ואפרים עומד ליד אביו, מתנועע ומתפלל בכונה עצומה; ועיני פישל רואות, ודעתו מתרחבת עליו, ונפשו רוחצת בעדנים, ולבו עָלֵץ בקרבו – אך נער טוב אפרים, נער כשר וישר!

– יום טוב! שנה טובה!

– יום טוב! שנה טובה!

השלחן ערוך והכל מתוקן לסֵדֶר: מצה ומרור, ארבע כוסות וחרוסת, זרוע וביצים, בצלים ובולבוסים ושאר ירקות. מִטַּת־הַהֵסֵב אף היא מוכנה: שני ספסלים עומדים מצורפים זה לזה וכר גדול על־גביהם. עוד רגע ופישל יעלה למלוך. עוד רגע ופישל ישב על כסא־מלכותו, כולו עוטה לבנים, המלכה בת־שבע, חבושה מטפחת־משי, מימינו, ובני המלך, אפרים בכובעו החדש ורייזיל במחלפת־ראשה הנוצה, מנגדם – הבו גודל, יהודים! תנו כבוד לפישל המלמד, שעלה למלוך על כסא־מלכותו!

ב.

לֵיצָנֵי הדור בְּחַשְׁצִיבַטָה, החומדים לצון כל ימיהם, מבדמים דעתם להנאתם ומלגלגים על כל העולם כולו, ולא כל־שכן על יהודי שמלמד הוא, – הוציאו לעז על פישל מודענו, כי פעם אחת, בערב פסח, הריץ דְפֵּישָׁה לבת־שבע אשתו בלשון המדינה לאמר: „רֶעבְּיַאטָא סָאבְּרַאנִי. דֶענְגִי וֶועזוּ. פְּרִינָאטָאוו פּוּלִי. יֶעדוּ צַארְסְטְוָואַוואם". פשוטה של דפישה זו כך הוא: „אספתי תלמידי. צררתי את כספי. לַבְּבִי לביבות. אני בא למלוך". דְפֵּישָׁה זו – כך מספרים ליצני הדור – נתפסה למלכות בדרך־הלוכה. באו אצל בת־שבע ובדקו בביתה ולא מצאו כלום. תפסו לו לפישל ואסרוהו בשלשלאות של ברזל ושלחוהו לעירו בכבוד גדול עם שאר אסירי המלך. כך מספרים ליצני הדור. ואף־על־פי־כן עומד אני לְהִשָּׁבַע בהן־צדקי, כי לא היו דברים מעולם; כל זה אינו אלא פרי־דמיונם של מוציאי־לעז ומפיחי־קריה. מימיו לא הריץ פישל דְפֵּישות לביתו, מעולם לא בא אדם אצל בת־שבע לבדקה ומעולם לא שלהו את פישל לעירו עם אסירי המלך. אמנם פעם אחת היה מעשה ותפסו לפישל ושלחוהו לעירו עם האסירים, אבל לא בשביל דפישה תפסוהו, אלא על־שום תעודת־מסע, ולא מִבַּלְטָה שלחוהו, אלא מיהופיץ, ולא בערב פסח היה מעשה, אלא בתקופת־תמוז, בעצם ימות־החמה. ומעשה שהיה כך היה: פעם אחת התאוה פישל תאוה לנוע ליהופיץ ולבקש לו שם מעמד למלמדות. הסיח דעתו ושכח לקחת אתו תעודת־מסע, הנחוצה לכל אדם באשר הוא אדם. כסבור היה, שדין יהופיץ כדין בַּלְטָה – וטעה, תפל בפח, והתגלגל בחרפה וביסורים ימים רבים, למען יספר לבניו ולבני־בניו הבאים אחריו, שלא יכנסו ליהופיץ לבקש שם מעמד למלמדות...

מכאן ואילך הריהו נוסע כל ימיו לבַּלְטָה להרביץ תורה לתינוקות. וכשערבי פסחים ממשמשים ובאים, הריהו נחפז לכלות עסקיו בְּהַקְדֵם־זְמַן, מכין עצמו לנסיעה ומביא דרכו בחשבון, שתהא ביאתו לביתו מכוונת לשבת־הגדול. אבל במה דברים אמורים? כשהחשבון הזה עולה יפה; כלומר: כשהדרכים כתקונן והעגלות מצויות בשוק ואפשר לעבור את מָעֲבַר בּוּג אם בעגלת־חורף על־פני הקרח, או במַעְבָּרָה על־פני המים. ואולם מה יעשה אדם מישראל בזמן הַפְשָׁרַת־שְׁלָגִים, כְּשֶׁהַבִּצָּה מתרבה, ועגלה אין בשוק, וקרח הבוג נקרע זה־עתה, והמעברות איני עושות עדיין את דרכן, וסירת־דוגה יש בה משום סכנת־נפשות, והנ־הפסח הנה־זה עומד אחר כתלנו? אדם זה מה תקנתו? ויש לומר: אם כן, מה יעשה אדם מישראל, שנוסע בערב שבת עם חשכה מִמַּהֲנוּבְקָה לברדיטשוב, נוסע ועולה במעלה ההר, ולבו מתעטף ברעב, וממטר סוחף נִתָּךְ על ראשו, והאויר הולך ומחשיך, וזמן הדלקת נרות ממשמש ובא, והוא עיף ויגע וירא־אלהים – ופתאום מתפקע סדן מסדנות העגלה? – הצד השוה שבהם, ששניהם עלובים וטעונים רחמים.

פישל המלמד מלומד בפורעניות אלו כל צרכו וכבר טָעַם טַעַם של טלטול-דרכים בימיו. כמה טורח ונדודים כבר שבע בחיו, מיום שיצא לאויר העולם והתחיל נוסע לרגל המלמדות אשר לפניו מחַשְׁצֵיבָטָה לבַּלְטָה ומבַּלְטָה לחַשְׁצֵיבָטָה! כמה נסיונות כבר נתנסה וכמה גלגולים כבר נתגלגל בנסיעותיו וכמה מאורעות כבר אירעו לו בדרכו זו! פישל המלמד כבר נָפָה ללכת רגלי כמה פרסאות, הולך והודף את העגלה מאחוריה. וכבר קרה מקרהו להתבוסס בבצה בפישוט ידים ורגלים ביחד עם כומר אחד, הכומר מלמעלה והוא מלמטה. וכבר אִנָה המקרה לידו לנוס מנוסת-מות מפני עדת זאבים טורפים, שדלקו אחרי העגלה מחַשְׁצֵיבָטָה ועד פֵּיטְשַׁנָה, ולבסוף נודע הדבר, כי לא זאבים היו הללו, אלא כלבים. ואולם צרה זו, שהתרגשה ובאה עליו בערב פסח זה, שבו הכתוב מדבר, מיוחדת במינה היתה, שכמותה לא ידע ולא הרגיש מימיו.

וצרה זו נתגלגלה לו לפישל על-ידי נְהַר הַבּוּג. כלומר: בימי האביב הללו הפשיר הקרח באיחור-זמן ומי הבוג פרצו וגאו בה בשעה, שפישל המלמד היה עומד מוכן לדרך ונחפז לביתו. ופישל היה נחפז אז לביתו מאד, מפני שהזמן היה קצר והשעה דחוקה ביותר: אותו ערב פסח חל להיות בשבת-הגדול.

ג.

אל הבּוּג בא פישל בעגלת-אכר ביום החמישי בשבת לפנות ערב. אמנם לפי חשבונו צריך היה לבוא לכאן ביום השלישי בבוקר, מפני שיצא מִבַּלְטָה ביום הראשון אחרי גמר השוק. בא השטן והשיאהו לצאת לשוק ולחַזֵר אחרי עגלת-עראי! מוטב שהיה נוסע בקרונו של חַיִים-שֶׁקֶץ (בעל-עגלה מפורסם בבלטה), יושב אצלו על-גבי הַזִיז שמאחורי הַכִּילָה, רגליו תלויות ומתלבטות באויר וכל גופו מִטַּלְטֵל ומתענה וכואב — והיה בא לביתו בזמנו ומוצא מנוחה זה-כבר! ואולם נפשו חשקה פתאום לקמץ בהוצאות הדרך — וכל הַמְקַמֵץ בממונו לוקה בגופו. יונה השכור, זה שֶׁמְסַרְסֵר עגלות בבַּלְטָה, הלא התרה בו כמה פעמים לאמר: „שמע לקולי, רב קרוב, ושקול על ידי שני קְרְבּוֹנִים, ותזכה לישב בכילתו של חיים בהרחבה, כמלך ברהטים. זכור ואל תשכה, כי רעה נגד פניך — ערב פסח לנו היום!" אלא רצה הקדוש-ברוך-הוא לנסות את פישל, זִמֵן לו בשוק ערל אחד מחַשְׁצֵיבַטָה, הידוע לו מתמול-שלשום.

— עֶ, טְשָׁאֶעשׁ, רַאבִּין! מְשִׁי נֶע פָּאיֶעדֶעמָא טְשַׁאסָאם דָא הַאשְׁטְשֶׁעוַואטֶע? *

— דָאבְּרֶע. אַ סְקִילְקָא, למשל, קָאשְׁטֶאוַואטֶעמֶע? **

---

* הוי, שמע-נא, רבי! אפשר שנסע לחשציבטה? —** טוב ויפה. כמה, למשל, יעלה מחיר הנסיעה?

למחיר הנסיעה שאל, ואם יביאהו הערל לביתו לחג הפסח – דבר זה לא עלה על דעתו כלל לשאל. כי מי פתי ויפקפק בזה? דומה, אפילו אם יצא אדם רגלי לחַמֵר אחרי העגלה ויפסע פסיעות קטנות, עקב בצד אגודל, כפוסע לאחוריו אחרי תפלת שמונה־עשרה, – אף הוא יגיע לביתו לערב יום־טוב כעבור שבוע ימים!

ואולם כשיצא פישל את העיר, מיד הרהר חרטה ולבו היה נוקפו, אף־על־פי שעגלת הערל מרווחה היתה, והוא יושב בה יחידי, פושט רגליו להנאתו, כדוכס בשעתו. ראה פישל באצטגנינות שלו, כי בפסיעה מרושלת זו, שסוס הערל פוסע ומזיז עצמו בכבדות, לא ירחיקו מרחק רב, לפי שכל אותו היום היו נוסעים ונוסעים ונראים כעומדים במקום אחד. וכל אשר הציק פישל להערל והתאמץ להוציא מפיו מלים, אם רב עוד הדרך לפניהם, כן הקשה זה את ערפו והחריש ולא ענהו דבר, זולת: „אַ כְּטָא יַאהָא זְנַא?“ (מי יודע?) ורק בשעה מאוחרת, בהיות הערב, השיגם חיים־שקץ ובא מאחוריהם בקול שעון ורעש, בחריקה ובשריקה ובקשקוש פעמונים ושלשלאות של ברזל, הוא וארבעת סוסיו האבירים, הקלים מנשרים, וכילתו הגדולה והרחבה, המלאה נוסעים מפה אל פה, מלפניה ומאחריה. ראה חיים־שקץ את המלמד יושב בעגלת הערל, מיד הניף את שוטו, הצליף בו אחת ושתים באויר, נזף בשניהם, בבעל־העגלה וברוכבו, שפך בוז עליהם ועל סוסם העלוב, וכשעבר מעליהם והרחיק מעט, נפנה לאחוריו ורמז בשוטו להערל על אחד מאופני עגלתו:

– עֶ, טְשְׁעלָאוִיטְשֶׁע, דִיוִויס! אָן אַ טָעבֶּע קָאלֶעסָע סובב־הולך! *

– טְפְּרְּרְרְרוּ! – קרא הערל ועצר בעד סוסו, ירד מעל העגלה ביחד עם המלמד ועמד להתבונן אל האופנים, לבדוק בסדנות, נשתטח וזחל מתחת העגלה, פשפש שם ולא מצא כלום.

כשהבין הערל, כי צחוק עשה לו חיים, שלח את ידו לתוך בית־צוארו להתגרד במפרקתו והתחיל מקלל את חיים ואת כל אחיו היהודים קללות נמרצות כל־כך, שאזן פישל לא שמעה כמותן מעולם. קולו של הערל הלך וחזק וחמתו בערה בו יותר ויותר:

– אַ שָׁאבּ טוּבִּי דָאבְּרַא נֶע בוּלָא! שָׁאבּ טִי נֶע דָאזְשְׁדַאוו! שָׁאבּ טוּבִּי לִיחָא הָאדִינַא! שָׁאבּ טִי נֶע דָאיְהַאוו! שָׁאבּ טִי פְּרָאפַּאוו! אִי טְוָואַיַא סְקָאטִינַא! אִי טְוָואַיַא זְשִׁינְקָא! אִי טְוָואַיַא דָאטְשְׁקַא! אִי טִיטְקִי! אִי דְיַאדְקִי! אִי קוּמִי! אִי־אִי־אִי־אִי וְסִי וַאשִׁי זְשִׁידִי נֶעוִוירְנִיֶע, נֶעהְרִיסְטִי פְּרָאקְלַאטִיֶע! ... **

---

* הוי, בן אדם, הביטה וראה! הרי אופן זה שלך סובב־הולך! — ** הלואי שלא תראה בטוב כל ימיך! שלא תאריך ימים על הארץ! שלא תגיע למקומך! שתהא לך השנה הזאת לקללה ולא לברכה! שתכלה ותאבד! אתה! ובהמתך! ואשתך! ובתך! ודודותיך! וקרוביך! וכל אחיך היהודים, כופרי אלהים!...

עברה שעה ארוכה עד שעלה הערל וישב בעגלתו, ועדיין לא נתקררה דעתו ולא הדל מלשפוך את חמתו על חיים בעל־העגלה ועל כל היהודים יחד, עד שבאו שניהם, הוא והמלמד, בעזרת השם יתברך אל אחד הכפרים ונטו שמה ללינת־לילה.

למחר השכים פישל עם עלות השחר, עמד להתפלל, קרא פרק ב„חוק לישראל", סעד לבו עונת־סולת והיה מוכן ומזומן לדרך. אלא שחְוֶדור, הוא בעל־העגלה שלו, לא היה מוכן עדיין: הַלָּה נכנס לישיבה עם אחד מרעיו והתמהמה שם עד־בוש, היטיב את לבו ושתה לשכרה, עד שנרדם במקומו וישן כל אותו היום ומחצית הלילה, ורק אחר־כך יצאו לדרך.

– הא כיצד? – העיר פישל את אזנו למוסר, אחרי שכבר ישבו בעגלה. – הא כיצד, חְוֶדור? טְשָׁארְט בָּע טְוָואיַא מַאמֶע, היתכן? יַא טוֹבִּי נַאיִמַאיֶעט בפירוש נַא פְּרַאזְנֶעק!... דֶע בָּאג? דֶע יושר?...*

דברי־כבושים אלו וכיוצא באלו השמיעהו פישל, ולא חדל מהוכיחו ומהטיף לו מוסרו, חציו מדבר לועזית וחציו בלשון־הקודש ומשַׂבר לו את האוזן בתנועת ידים ועקימת פה וחוטם. וחְוֶדור אמנם הבין, עד היכן הדברים מגיעים, ואף־על־פי־כן לא ענהו אפילו דבר וחצי־דבר. נראה, כי בלבו הודה על עונו והכיר, כי אמנם צדק פישל הפעם, ולכן ישב והקשיב למוסרו והחריש, כתינוק שסרח. וכך היו מרתיעים ונוסעים, עד שהגיעו ביום הרביעי סמוך לפֵּיטְשַׁנָה ופגעו שם בחיים־שקץ, שכבר חזר מהַשְׁצֶיבַטָה בקול שְׁאוֹן ורעש, בחריקה ובשריקה, כדרכו תמיד, ובשר את פישל ואת בעל־העגלה שלו בשורה טובה:

– מוטב שתתהפכו אחורנית ותחזרו שוב לבַּלְטָה: הבוג נִתַּר ממקומו!

לבו של פישל המלמד אף הוא נִתַּר ממקומו, כששמע בשורה זו. וחְוֶדור, שסבור היה, כי חיים מְשַׁטֶּה בו גם הפעם, התחיל שוב לקללו קללות נמרצות ושפך את כל כעסו ומרי־שיחו על ראשו של יהודי זה ועל ידיו ועל רגליו. ולא נתקררה דעתו עד שהגיעו ביום החמישי בשבת אל נהר הבוג. כשבאו אל נהר הבוג, מיד סרו אל בית פְּרוֹקוֹפּ בְּרַנְיוּק בעל המעברה לשאל את פיו, אימתי יפליג במעברה. בין כה וכה התרהש ובא ערב. חְוֶדור ופְּרוֹקוֹפּ ישבו לשתות, ופישל המלמד עמד להתפלל תפלת המנחה.

ד.

השמש פנתה לשקוע ושפכה את קרניה האדומות על ההרים הרמים אשר משני עֶבְרֵי הנהר, שמקצתם עדיין מכוסים שלג ומקצתם כבר התחילו מוריקים, וכולם

---

* הא כיצד, חוודור? יכנס הרוח באמך, היתכן? הרי אני התניתי עמך תנאי מפורש, שתביאני ליום-טוב! האם אין אלהים בלבך? או יושר אין?...

הרושים שלוליות דקות, המשתלשלות ויורדות מלמעלה למטה, נופלות ומשתפכות בְּהֶמְיָה לתוך הנהר, פונשות שם על דרכן בקְלוּחֵי־מַיִם, הנוזלים ושוטפים מתוך קרעי הקרח הזע. אותה שעה נראתה חַשְׁצִיבַטָּה כולה כמסודרת ומונחת על־גבי טַבְלָה, היא ובתיה הקטנים ובית־מסגדה הרם, שנשקף מרחוק, מתוך שקיעת החמה, כנר דולק. עמד פישל לתפלת שמונה־עשרה, הסתיר עיניו בכפו והתאמץ לגרש מלבו את המחשבות הזרות, שטרדוהו ובלבלו תפלתו ושמשו לפניו בערבוביה: בת־שבע אשתו עם מטפחת־המשי החדשה, אפרים בנו עם הגמרא, רֵייזִיל בתו עם מחלפת־ראשה, בית־המרחץ המהביל עם האצטבה העליונה, ומצות חמות עם דגים טובים ומפולפלים, ומרור חריף, שריחו עולה באף, עם סְלָקִים של פסח ושאר מאכלים טובים, שיצר לב האדם להוט אחריהם... וכל אשר התאמץ פישל לגרש את המחשבות הזרות האלה ולהסיח דעתו מהן, כן התרגשו ובאו עליו בהמון וטרדו את מחו, כזבובי־קיץ הללו, ולא הניחו לו לְכַוֵּן את לבו בתפלתו.

נמר פישל להתפלל שמונה־עשרה ורקק ב„עָלֵינוּ", חזר ובא אצל פְּרוֹקוֹפ ונכנס עמו בשיחה על־דבר הַמַּעְבָּרָה ועל־דבר ערב יום־טוב, חציו מדבר אליו לועזית וחציו מבאר בלשון־הקודש, מְשַׁבֵּר לו את האוזן בנענועי־ידים, מלמדו פרק בהלכות חג־הפסח, מה ערכו של חג זה לישראל ומה טיבו של ערב יום־טוב שחל להיות בשבת, ומסיים את דבריו בלשון של בקשה ותחנונים, כי אם, חס ושלום, לא יעבור את מעבר בוג עד מחר, אחריתו עֲדֵי־אוֹבֵד, כי מלבד שאשתו ובניו יושבים שם בביתו ומחכים לו בכליון־עינים (לדברים אלו מוציא פישל מלבו אנחה עמוקה, השוברת גופו של אדם), הנה צריך יהיה, חס ושלום, לישב בתענית שמונה ימים רצופים ולהזיר את עצמו מן האכילה ומן השתיה, וסופו שיגוע פה ברעב, ואנה הוא בא? (כאן נפנה פישל לצדדים, שלא יראה פְּרוקוֹפ את הדמעות, אשר עלו בעיניו).

פְּרוקוֹפ בָּרַנְיוּק הבין, כי מצבו של פישל העלוב ברע הוא מאד, ולכן נתכון לְשַׁדְּלוֹ בדברים טובים והשיב לו, כי אמנם יודע הוא, שמחר חג להם, ולא עוד, אלא שיודע הוא גם את שם החג הזה; וגם יודע הוא, כי בחג זה נוהגים היהודים לשתות יין ויי"ש חריף; וגם יודע הוא, כי עוד חג אחד יש ליהודים, שבו שותים יי"ש, ושם החג ההוא „אָזְנֵי־הָמָן"; ושוב יודע הוא, כי יש חג שלישי, שבו כל היהודים חייבים לשתות לשכרה, אלא שכבר שכח את שמו של אותו החג...

– דָאבְּרָע, הַארְנָע! – נכנס פישל לתוך דבריו והפסיקו בקול־בוכים. – אַלֶע שָׁא בּוּדֶע אִיז נַאשֶׁע פְּרַאזְנֶעק? שמא זַאוְוטְרַא, חלילה, אל תפתח פה לשטן, שָׁאב טָאי מְשַׁאס נֶע בּוּלָא?...*

* כל זה טוב ויפה! אבל מה אעשה ליום־חגנו? שמא מחר, חלילה, אל תפתח פה לשטן, לא יעלה ולא יבוא?...

על הדברים האלה לא ענהו פְּרוֹקוֹפ ולא כלום, ורק עמד ורמז לו בידו על הנהר, כאדם האומר: „שא עיניך וראה את כל המתרחש שם!"

ופישל נשא עיניו אל הנהר וראה שם את אשר לא ראו עיניו מעולם, ושמע שם את אשר לא שמעו אזניו מעולם; לפי שיש רגלים לדבר, כי פישל המלמד כמעט לא ראה מימיו את עולמו של הקדוש-ברוך-הוא בחוץ כמות שהוא, ואם ראהו לפעמים, לא ראה אותו אלא בהיסח-הדעת, בדרך-הלוכו, כשהיה נחפז ורץ מן ההדר לבית-המדרש ומבית-המדרש שוב לחדר. מי-התכלת של נהר בוג היפה, השוטפים בין שני הרים רמים ונִשָּׂאִים, המית השלוליות, המשתלשלות ויורדות במדרון מלמעלה למטה, שאון קרעי-הקרח, הזעים וּמְהַלְּכִים על-פני המים, נוגה החמה השוקעת, הבוערת באש, ראש בית-המסגד, הדולק כולו מרחוק, ריח אוירו של ערב פסח הרענן והמחיה נפשות, ועל כולם – הַקִּרְבָה היתירה בינו ובין בני-ביתו, שנפשו נכספת וכלה אליהם ואינה יכולה להשיגם, – כל הדברים הללו יחד כאילו נסכו רוח הדשה על פישל, נטלוהו ונשאוהו כעל כנפי נשרים והביאוהו לעולם אחר, עולם שכולו טוב, ונדמה לו אותה שעה, כי כפשע בינו ובין הַשְּׁצִיבַטָה, ומעבר הבוג קל הוא מאד, ובלבד שיעשה הקדוש-ברוך-הוא נס ויצליח את דרכו...

מחשבות אלו וכיוצא באלו התרוצצו במחו של פישל, בעמדו יחידי על שפת הנהר, שמשו לפניו בערבוביה והסיחו את דעתו מכל העולם כולו, עד כי לא ראה ולא הרגיש, כי כבר השחיר הלילה ועלטה באה, והשמים נזרעו כוכבים, ורוח קלה התגנבה וחדרה אל תחת קפוטתו, ובאה ונגעה בטליתו הקטנה, – ופישל המלמד עדיין עומד ומהרהר, מְפַנֶּה לבו לחלומות ודמיונות, מתעמק בענינים רמים ונשגבים, שלא עלו מימיו על דעתו: בְּכִבְשׁוֹנוֹ של עולם, בסוד הליכות השמים וכל צבאם, בהדר הטבע וגאונו, בבורא שמים וארץ, וכיוצא באלו...

ה.

ליל-נדודים עבר על פישל המלמד בביתו הקטן של פְּרוֹקוֹפ בעל-המעברה – לילה כזה אל יִשָּׁנֶה עוד! והנה חלף הלילה ובא הבוקר והציצה החמה בפנים שוחקות ומאירות. יום נאה ונפלא הגיע, יום בהיר בשחקים, משפיע חום נעים ורך, מפשיר את שְׁיָרֵי השלג ובוללם יחד ועוֹשָׂה אותם כמין דייסה, והדייסה מִתְמַגְמֶגֶת והולכת עד שהיא נעשית קלוחי-מים, והמים נוזלים ושוטפים מכל אַפְסָיִם, הולכים ומשתפכים כולם לתוך מי הבוג; והבוג בהיר כולו, רם ומשופע, ועינו כעין התכלת הטהורה, ורק לפעמים עדיין נראו עליו קרעי-הקרח הגדולים והעצומים, שמראיהם כמראה חיות גדולות ונוראות, מיני פילים לבנים, הרודפים ודולקים זה אחר זה, אצים ורצים, דוחפים ומבוהלים, כנחפזים לדרכם. פישל המלמד התפלל תפלת שחרית, סעד את לבו כְּיֶהֶר

החמץ, שנשתייר לו באמתחת־הטלית שלו, ויצא אל הנהר לראות ולדעת, אימתי יפליגו במעברה, – ומה נבהל ונשתומם, כששמע מפי פְּרוקופ, כי לא יוכלו להפליג במעברה עד יום הראשון הבא! פישל נודעזע כולו, תפס את ראשו בשתי ידיו, התחיל מנענע בכל אברי גופו, נוער בפְּרוקופ בנזיפה, מחרפו ומגדפו, חציו מדבר אליו לועזית וחציו בלשון־הקדש, משבר לו את האוזן בנענועי־ידים: הא כיצד? הרי אתמול נתן תקוה בלבו להעבירו את מעבר בוג במעברה! על זה השיב לו פרוקופ במנוחת־נפש יתירה, כי מעולם לא נתן תקוה בלבו להעבירו במעברה; הַבְטֵחַ הבטיח אותו לְהַעֲבִירוֹ, ואמנם, לכשירצה, יכול הוא להעבירו את מעבר בוג לא במעברה, אלא בעריבה, הַיינוּ – בסירת־דוגה קטנה, ובשכר זה ישלם לו פישל לא פחות ממחצית השקל.

– נְעַהַא בּוּדֶע לַאדְקֶע, נֶעַהַא בּוּדֶע עריבה, רק לא פְּרַאזְנֶעקַאוַואטֶע, חלילה, נַא דְוִיר! *

כך אמר לו פישל והיה מוכן ומזומן באותו רגע לשלם לו אפילו שני קַרְבּוֹנים, או לקפוץ לתוך הנהר ולעברו בְשְׂחִיָה ולמסור את נפשו על קדושת החג. ומיד עמד להבהיל את פרוקופ ולהאיץ בו, כי ימהר ויקח את העריבה או את סירת־הדוגה שלו ויעבירהו לעבר הנהר השני, לְחַשְׁצֶיבַטָה, מקום ששם מחכים לו בכליון־עינים בת־שבע אשתו ואפרים בנו ורייזיל בתו. אפשר שהם עומדים כולם מעבר הנהר, שם על ראש ההר, ורואים אותו בעיניהם, ורומזים אליו בידיהם, וקוראים אליו בפיהם, אלא שהוא אינו רואה את פניהם ואינו שומע את קולם, לפי שהנהר גדול עתה ורחב, רחב מאד, אשר לא היה כן מעולם.

השמש כבר עמדה באמצע השמים העמוקים, הכחולים והבהירים, בשעה שפרוקופ צוה את פישל לקפוץ לתוך העריבה. וכששמע פישל את הדברים האלה, מיד רפו ידיו וכשלו רגליו. ולא ידע את המעשה אשר יעשה. מימיו לא עבר עדיין בעריבה על פני המים. מימיו לא הפליג עדיין בסירה על פני הנהר. ונדמה לו, כי כאשר אך יציג את כף־רגלו בעריבה – מיד תתהפך על פיה ותורידהו מצולות!

– קפוץ לתוך העריבה, ונפליג בנהר! – אמר לו פרוקופ שנית ובמחי־משוט אחד קרב בסירה אל שפת הנהר ונטל מידי פישל את תרמילו.

עמד פישל המלמד והפשיל את כנפות קפוטתו למעלה והתחיל חוזר במקום אחד, הוזר וְנִמְלָךְ בדעתו, אם יקפוץ או לא יקפוץ? מצד אחד – ערב פסח שהל להיות בשבת־הגדול, בת־שבע אשתו, אפרים בנו, רייזיל בתו, בית־המרחץ, סדור פסח, כסא־המלכות... ומצד שני – סכנת־נפשות, מלאך־המות, „הַמְאַבֵּד עַצְמוֹ לָדַעַת“... כי

* לו תהא סירת־דוגה, לו תהא עריבה, ובלבד שלא אָחוֹג, חלילה, את חגי בחוץ!

אם, הס ושלום, נוֹעַ תָּנוּעַ העריבה רק רגע אחד – הרי אָבַד פישל, עבר ובטל מן העולם!... וכך היה פישל המלמד חזר במקום אחד וכנפות קפוטתו המופשלות בידיו, עד שכעס עליו פרוקופ, גער בו בנזיפה ואמר לו, כי יָרוֹק יִירַק בפניו ויעבוֹר בעצמו לחַשְׁצֵיבַטָה. שמע פישל את שם „חַשְׁ־צֵי־בַ־טָה" יוצא מפורש מפי פרוקופ, נזכר בבני־ביתו אהובי נפשו, עמד והתחזק בכל כחותיו, קפץ ונפל לתוך העריבה. נאמר כאן „נפל" – מפני שתיכף לכניסתו נעה הסירה לצד אחד. כסבור היה, שנופל הוא – ונרתע לאחוריו. כיון שנרתע לאחוריו, מיד נפל על פניו ונשתטח מלא־קומתו על הקרקע, וכך עברו עליו רגעים מועטים, עד ששב רוחו אליו, ופניו עדיין לבנים כפני מת, וידיו ורגליו רועדות, ולבו נוקפו בְחָזְקָה: טִיק־טִיק־טַק! טִיק־טִיק־טַק!

ו.

כאדם היושב על כסאו בתוך ביתו, שוקט ושָׁלֵו ובטוח, כך יושב פרוקופ על קצה העריבה, מניף מְשוֹטוֹ לצד אחד, חוזר ומניפו לצד שני – והעריבה מחליקה והולכת על־פני המים, והמים מבהיקים ונוצצים כאספקלריה מאירה, וראשו של פישל סובב עליו כגלגל, ולבו סְחַרְחַר, והישיבה קשה לו מאד. כלום יושב הוּא? דומה, שאינו יושב, אלא תלוי, תלוי ועומד באויר. כמעט יזוז רגע שלא כשורה, כמעט יֵרָתַע רגע ויתנודד לצד אחד – מיד יוטל אל המים, ופישל איננו!... ומתוך מחשבה זו עולה על לבו אותו פסוק משירת־הים: „צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים" – ושער ראשו סומר מפחד, וכל בשרו נעשה חִדּוּדִים־חִדּוּדִים. וכי קלה בעיניכם מיתה משונה זו? הרי גם לקבר־ישראל לא יבוא! והוא מתפלל בלבו ונודר נדר... מה ידוֹר? שמא צדקה? – אין לו במה לשלם: הרי עלוב הוא, עני ואביון מאין כמוהו! ולפיכך הוא נודר נדר בלבבו, כי אם יהיה אלהים עמדו ויביאהו בשלום לביתו, ישב כל הלילות ויעסוק בתורה, ויעבור במשך השנה על כל הש״ס כולו, אם ירצה השם...

מאד חשקה נפשו של פישל לדעת, אם רחוקה עוד הדרך לפניהם עד החוף. ואולם לצערו ולהַוָּתוֹ ישב בסירה ישיבה הסוכה: פניו כלפי פרוקופ ואחוריו לחַשְׁצֵיבַטָה. לשאל את פי פרוקופ ירא הוא; חושש הוא להוציא הֶגֶה מפיו, שמא יכשילהו קולו. נדמה לו, שאם אך יפתח את פיו וישמיע קול, מיד תתנודד הסירה, וכיון שתתנודד הסירה – אין פישל עוד! אך הנה פתח פרוקופ עצמו את פיו והתחיל מדבר. מלמד הוא את פישל פרק בהלכות הפלגת הסירה. קשה, הוא אומר, הפלגת סירה במים בזמן הפשרת הקרח! בשעה זו, הוא אומר, הסכנה מצויה, ולפיכך, הוא אומר, אל יצא אדם על המים בדרך ישרה ואל יהא אָץ להפליג. חייב אדם, הוא אומר, להיות זהיר ומתון ביותר, להתחכם הרבה ולילך בעקיפים, סחור־סחור, מפליג קצת וחוזר לאחוריו, מפליג קצת וחוזר לאחוריו...

– הנה גוש־קֶרַח מתרגש וּבא עלינו!

כך אומר פרוקופ וּמַטֶּה את הסירה אחורנית ומפנה דרך לגולם־קרח גדול ועצום, השָׁט ועובר על פניהם מתוך המולה משונה מאד, שאוזן פישל לא שמעה כמותה מעולם. ופישל רואה עכשיו ומבין, עד היכן מגיעה הסכנה בנסיעה משונה זו! והוא מהרהר חרטה בלבו על המעשה אשר עשה. את כל אשר לו היה נותן עתה, ובלבד שיבוא במהרה אל החוף, או שיחזור לאחוריו.

– אָה! הרואה אתה? – אמר לו פרוקופ ורומז לו בידו לפניו.

פישל מרים את עיניו בחשאי, מתירא לזוז ממקומו, מביט וחוזר ומביט – ואינו רואה כלום. רואה הוא לפניו רק מים בלבד, מים רבים, מים שאין להם סוף.

– הרי זה קרע־קרח גדול, ההולך ובא עלינו. צריך להזדרז ולעבור במהרה, כי להזור לאחורינו לא נספיק עוד.

כך אומר פרוקופ ושוקד על מלאכתו בשתי ידיו, מניף משוטו על ימין ועל שמאל, והסירה מחליקה והולכת, שטה על־פני המים כדג זה, ופישל מרגיש אותה שעה, כי צִנָּה עוברת בכל אברי גופו. רוצה הוא לשאל דבר, אלא שהוא מתירא להעמיד את חייו בסכנה. ואולם הנה פרוקופ עצמו מדבר:

– אם לא נְכַוֵּן את הרגע ולא נְקַדֵּם את הקרח בעוד מועד – רעה נגד פנינו.

כאן לא יכול עוד פישל לְהתאפק ושאל בחרדה:

– הא כיצד? מה משמע: רעה נגד פנינו?

– משמע, שאָבדנו. – אומר פרוקופ.

– אבדנו?

– אבדנו!

– הא כיצד? מה משמע: אבדנו? – הוזר פישל ושואלו שוב.

– משמע, שיפגע בנו.

– יפגע?

– יפגע!

ופישל אינו מבין עדיין כל־צרכו את פירוש המלים הללו ואינו יכול לעמוד על כונתן הנכונה, אלא שיודע הוא ומרגיש, כי סכנה קרובה, כי מעבר־בוג זה יש בו משום „מעבר־יבוק"... חעה קרה מכסה את כל בשרו, ושוב עולה על לבו אותו פסוק משירת־הים: „צָלֲלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים"...

וכדי להגיח את דעתו של פישל ולשַׁדלו בדברים, מספר לו פרוקופ מעשה יפה ונעים, מאורע שאירע לו בשנה שעברה, בתקופה זו ממש, כשנפתח הבוג והמעברה לא הפלינה עדיין בנהר. נזדמן לו בימים ההם בר־נש אחד, פקיד מפקידי מכם־היין אשר בעיר אומַן, אדם מהוגן ביותר, שעמד והבטיח לסלק לו „קרבּוֹן" שלם. יצאו בסירה

ונפגעו בשני הרי־קרח גדולים ונוראים. בקש לפנות על ימין – ונכנס לבין שני ההרים. בקש להבקיע ולצאת מתוכם – נתקלה הסירה בקרח ונהפכה על פיה, ושניהם נפלו אל המים. נעשה לו נס וצף על־פני הנהר ונצל, והפקיד מֵאוּמַן שקע וטבע, ויחד עמו ירד לטמיון גם הקרבּוֹן.

פְּרָאפַּאווּ קַארְבָּאוַואנֶעץ! * – כך סיים פרוקופ את ספורו היפה מתוך אנהה, ופישל הרד כולו ובשרו סמר מפחד ולשונו דבקה להכו, ולא יכול לדבר דבר ולהשמיע קול ולהוציא הגה מפיו.

ז.

בעצם הנסיעה, כשהגיעו עד אמצע הנהר, נתעכב פרוקופ מתוך ישוב־הדעת, יושב ומביט על המים. אחר־כך הניח את המשוט, הוציא בקבוק מתוך כיסו העמוק, הפך את הבקבוק לתוך פיו וגמע ממנו שתים ושלש גמיעות בזו אחר זו, הזר וּפָקַק אותו, שִׁלְשְׁלוֹ שוב לתוך כיסו וקנה לגימתו בפת־קיבר, ופנה אל פישל והתנצל לפניו, כי שתיה זו חובה היא לו: חייב הוא לגמוע פעם ושתים מן הַמַּר־הַמַּר הזה, שאם לא כן – תהא הרגשתו רעה על־פני המים... ומיד מהה את שפתיו, נטל את המשוט בידו, הציץ שוב על המים ואמר:

– אַ טֶעפֶּער טְרֶעבַּא טִיקַאטִי! **

לְאָן יברחו? מפני מי יברחו? – דבר זה לא ידע פישל והתירא לשאל; ורק הַרְגֵּשׁ הרגיש בלבבו, שיש כאן להשוש למלאך־המות, לפי שפרוקופ עמד על ברכיו וקרב אל המלאכה בכל תוקף והתהיל הותר במשוטו על ימין ועל שמאל, ובשעת מעשה פנה אל פישל, רמז לו בידו על קרקע הסירה ואמר לו:

– רַאבִּין! לְיַאהַאי נַאֹ סְפִּיד! ***

ופישל הבין מיד, כי גזירה נגזרה עליו להשתטה, ולא סֵרֵב. ראה פישל מרהוק הַשְׁרַת־קֶרַח איומה מתרגשת ובאה עליהם, עצם את עיניו, נפל אַפַּיִם ונשתטח על קרקע הסירה והתחיל רועד כולו, ככבשה נדחת ונפהדת, צועק מנהמת־לבו בקול־מלחשים „שְׁמַע יִשְׂרָאֵל", קורא וִדּוּי הקצר, מהרהר בקבר־ישראל והואה את עצמו כאילו כבר ירד ושקע תהומות, ודג אחד גדול רץ ובא אליו ובולע אותו אל קרבו, כמו שבלע את יונה הנביא בשעתו, בברחו תרשישה. והוא נזכר בתפלתו של יונה הנביא שהתפלל ממעי הדגה, והוא קורא תפלה זו בנינון ובלחש, בוכה תמרורים ומוריד דמעות: „אֲפָפוּנִי מַיִם עַד־נֶפֶשׁ, תְּהוֹם יְסוֹבְבֵנִי"...

כך מנגן פישל המלמד בלחש, בוכה ומתמוגג בדמעות, מעלה על דעתו את בת־שבע אשתו, אלמנה עוטיה ושוממה, ואת בניו היתומים העלובים, וגדולים רחמיו

* אבד השקל! — ** ועכשיו צריך לברוח. — *** רבי! שכב למטה!

עלידם ולבו לבו להם. ופרוקופ אף הוא עומד ושוקד על מלאכתו, חותר על ימין ועל שמאל, ומזמר בשעת מעשה מין זמר משונה בלשונו:

אֶי וְוי הַאלְקִי!
אֶי ווִי טְשָׁארְנֶעקְרִילֶע!
טְשָׁארְנֶעקְרִי־אִי־אִי־לֶע! *

ופרוקופ רואה את עצמו על המים כאילו הוא על היבשה ועושה פה כאדם העושה בתוך ביתו. ותפלת „אֶפְפַּתַּי" של פישל נבלעת בתוך זמר „העורבים" של פרוקופ, וְאֶנְקַת „יְסוֹבְבֵנִי" של פישל מִתְמַזֶּגֶת בשירת „שְׁחוֹרֵי־הַכְּנָפַיִם" של פרוקופ, ומעל פני המים נִשָּׂא ונשמע מין זמר משונה של שני קולות, המשמשים בערבוביה, מין דוּאֶט נפלא, שמיום בריאת הבוג לא שמעה אוזן אדם כמותו.

„למה מפחד יהודי זה מפני המות כל־כך? – מהרהר פרוקופ בְּרַנְיוּק בפני עצמו לאחר שעבר בשלום על־פני גוש־הקרח הגדול והוציא שוב את הבקבוק מתוך כיסו העמוק, גמע ממנו שתים ושלש גמיעות וקנח לגימתו בפת־קיבר. – דומה, יהודי קטן כמותו, דל וצנום ולבוש־קרעים, לא תואר לו ולא הדר, כמוהו כאין, – ואף־על־פי־כן הריהו ירא את המות יראה גדולה ומפרכס בכל אבריו!"...

ופרוקופ עומד ודוחה אותו בקצה מנפו בצלעו, ופישל נרתע ומזדעזע כולו. פרוקופ נותן את קולו בצחוק, אך פישל איננו שומע; פישל עוסק בתפלה, פישל אומר ודוי, קורא קדיש אחרי נשמתו, מפשפש במעשיו ומהרהר בקבר־ישראל...

– וְהַסְטַאנַוואי, דוּרְנֶעי רַאבִּין! וְוזְשֶׁע פְּרִיֶעהַאלֶע! וְוזְשֶׁע מִי אוּ הַאשְׁטְשֶׁעוַואטֶע! *

כך אומר פרוקופ בְּרַנְיוּק לפישל המלמד, אוחז בו ומזעזעהו, כמעירו משנתו. ופישל מתנער, מרים ראשו בחשאי, לאט־לאט, מציץ ומתבונן אילך ואילך בעיניו האדומות והדומעות:

– חַשְׁ־צִי־בְ־טָה???...

– הַאשְׁטְשֶׁעוַואטֶע! דַאוַואי, רַאבִּין, פְּיְוֹקַארְבָּאוַואנְצְיַא! ***

ופישל זוחל ויוצא מתוך העריבה ורואה בעיניו, כי אמנם בעירו הוא, בעיר־מולדתו, ואין הוא יודע את המעשה אשר עליו לעשות עתה: האם ימהר וירוץ לביתו? אם יצא במהול? או יקדים ויתן שבח והודיה לפני הקדוש־ברוך־הוא, שהצילו מסכנה גדולה כזו? והוא מסלק להערל את מחצית השקל, הוטף ונוטל את תרמילו ופונה לרוץ הביתה, אלא מיד הוא מתעכב ועומד רגע במקומו והופך את פניו אל בעל־המעבדה:

* אי לכם, עורבים! אי לכם, שחורי־כנפים! שחורי־כנפים! — ** קובה, רב טפש שכסותך! כבר באנו! כבר הגענו לחשציבטה! — *** תן, רבי, את מחצית השקל!

– סְלוּחַאי נָא, פְּרָאקָאפָּע סֶערְדְצֶע! טִי פְּרִיחָאדֶעט, אם ירצה השם, זַאוְוטְרַא נַא טְשַׁארְקוּ פֵּייסַאחָאוְוקֶע אִי פְּרַאזְנֶעקְאוַוא רִיבַּא דָא פִּישְׁל סְפֶּעקְטֶער, טְשָׁאיֶעשׁ? למען השם! *

– אַ יַאק זְשֶׁע? חִיבַּאזְשׁ יַא טַאקִיי דוּרְנֶעי? – משיב לו פרוקופ בָּרַנְיוּק ולוקק שפתיו בלשונו מתוך הנאה מוקדמת לזכר היי"ש של פסח והדגים הממולאים, שיטעם מחר. – פֵּייסַאחָאוָוא הוּרִילְקָא? זְשִׁידִיוְוסְקָא רִיבַּא? דָאבְּרֶע, רַאבִּין, דָאבְּרֶע! **

ח.

כשבא פישל המלמד לביתו, יצאה לקראתו בת־שבע אשתו, כולה אדומה כאש, הורידה את מטפחתה על מצחה ושאלה אותו דרך־אגב, שלא להביט, חלילה, אל פניו: „מה שלומך?" השיב לה: „ואַתְּ מה שלומך?" אמרה לו: „מדוע אֵחַרְתָּ לבוא כל־כך?" אמר לה: „חייב אני לברך ברכת הגומל. נס מן השמים"... ויותר לא הגיד לה דבר ולא רצה לספר כלום על נסיעתו הנפלאה: לא היה לו פנאי לכך. ולא עוד, אלא שלא היה סָפֵק בידו גם לבהון את אפרים בנו בתלמודו ולמסור לרייזיל את מתנתו ולבת־שבע את מטפחת־המשי. את כל זה דחה לאחר זמן. נתכון פישל שלא להחמיין את השעה ולבוא לבית־המרחץ בעוד יום – ועלה בידו. וגם כשחזר מבית־המרחץ, לא ספר לבני־ביתו כלום. אלא דחה את דבריו לְהַבָּא, לאחר הסדר, ומדי פעם בפעם היה אומר: „נס מן השמים... חייב אני לברך בירכת הגומל... הקדוש־ברוך־הוא נוהג בחסדו כל אדם... יתברך וישתבח שמו"...

ותיכף קרא לאפרים ומהר והלך עמו לבית־המדריש.

---

* שסע־נא, פרוקופ יקירי! בוא תבוא מחר, אם ירצה השם, אל פִישל המלמד לשתות כוס יי"ש של פסח ולאכול דגים של חג. השומע אתה? למען השם! — ** בודאי! וכי שוטה אני? יי"ש של פסח? דגים של יהודים? טוב, רבי, טוב!

בִּגְדֵי יוֹם־טוֹב.

א.

– רב ישראל! רב ישראל! במחילה מכבודך! הִתְקַבֵּל עליך להכין את מלבושי התינוק ליום־טוב?

כך צועקת אמי אל ישראל החייט בכל כח, לפי שישראל החייט חֵרֵש הוא מעצם ברייתו.

וישראל, יהודי בעל קומה ובעל פנים ארוכים, שֶׁמּוּכִים תקועים לו באזניו, מְשַׂרְבֵּב שפתיו מתוך בת־צחוק קלושה ומעביר ידו באויר, כאדם האומר: „ולמה לא אכין?"...

– אם כן איפוא, עמוד, במחילה מכבודך, וּמְדָדֵהוּ, ורק תנאי אני מַתְנָה עמך קודם למעשה, שהמלבושים יהיו מוכנים לפסח.

ישראל הַחֵרֵש מציץ בפני אמי בתמהון, כאדם האומר: „כמה משונה יהודית זו! דומה, שכבר השמעתיה פעם אחת?"... והוא מוציא מכיס־חזהו מדה ארוכה של נייר וּמִסְפָּרַיִם גדולים ומציגני כנגדו ועומד למודדני לארכי ולרחבי; ואמי עומדת מן הצד, משגיחה אליו וּמְפַקֶּדֶת בקול:

– הַאֲרֵךְ, הַאֲרֵךְ עוד!... הַרְחֵב, הַרְחֵב עוד!... למען השם, אל תָּצֵר את המכנסים!... ואל תשכח לעשות קֶפֶל בקפוטה!... כְּדֵי שתים ושלש אצבעות!... עוד, עוד מעט! אל תקצר, חס ושלום, במקום המתנים!... כך, כך!... כמנהג בעלי־בתים!... עוד, עוד!... אל תהא חָס על הארג, לפי שתינוק הולך וְגָדֵל!...

ישראל החייט יודע אף הוא, שתינוק הולך וְגָדֵל, ולפיכך אינו משיב לה ולא כלום, אלא עושה מלאכתו במנוחה, מתוך יהירות של אמן. לאחר שמדד את כל אברי גופי, הריהו דוחה אותי מלפניו דחיה קלה, כאדם האומר: „מעתה שוב אין לי צורך בך!" ואולם. אני איני זז ממקומי. חשקה נפשי מאד, שתהא קפוטתי עשויה כהלכה, לפי מנהג הזמן: סֶדֶק מאחוריה וכים באותו סדק. אלא שאיני יודע, למי אפנה ואת מי אבקש. ישראל החֵרֵש כורך את המדה על שתי אצבעות ומדבר בשעת מעשה אל אמי דברים קטועים:

– ימים קשים... בְּצָּה גדולה... דנים – ביוקר... בולבוסים – בזהב... ביצים – לא

לנו ... העבודה לקויה ... מלבושים חדשים – אינם ... מְלָאִי על־גבי מְלָאִי... רב יהושֻע־הֶרש מצַוה לְסָרֵם את אדרתו הישנה... רב יהושֻע־הֶרש בכבודו ובעצמו! שנים כתקונן!... הַא? קֵץ כל בשר!...

ואולם אמי אינה חוששת כלל לזה. נכנסת היא לתוך דבריו ומפסיקתו:

– כמה, למשל, אתה מתברך בלבך לקבל בשכר המלאכה הזאת, רב ישראל?

ישראל החַיָּש מוציא מכיס אפודתו קופסה קטנה של קרן, כופף את אגודל ידו הימנית למעלה ועושה אותו כמין עריבה, שגומה באמצעיתה, שופך לתוך הגומה גל קטן של אִבְקַת־טַבַּק, מקריבו לאט־לאט אל חוטמו בזהירות יתירה ושואפו לתוכו בחריצות נפלאה, שלא להוציא אפילו גרגיר אחד לבטלה. אחר כך הוא מנענע את ידו באויר ואומר:

– עָט, אין בכך כלום. חזקה, שלא נריב איש את רעהו... המבינה אַתְּ, עד היכן הדברים מגיעים? רב יהושֻע־הֶרש!... מסרם את אדרתו הישנה!... לִקְרוע אנו צריכים!...

– ובכן, רב ישראל, זכור ואל תשכח את אשר בקשתיך: לא צרים, ולא קצרים, וקֶפֶל תעשה, ובמקום המתנים תאריך ותרחיב...

– וּסְדָ...? – מתכון אני לדחוק את עצמי לתוך דבריהם.

– הס! תן לְדַבֵּר דבר! – אומרת לי אמי ודוחה אותי מעל פניה במרפקה. – ובכן, זכור ואל תשכח עוד הפעם: לא צרים, ולא קצרים, והמתנים, והקֶפֶל... למען השם, את הקפל אל תשכח!

– וכיס? – מנסה אני שוב להשמיע את דברי.

– האם לא תֵאָלֵם כיום הזה? – נוערת בי אמי. – וכי ראיתם מימיכם תינוק כמותו, שיהא דרכו לְהִכָּנֵס לתוך דברי הגדולים?!

ישראל החַיָּש נוטל את צרור הארג תחת זרועו, מעביר שתי אצבעות על־גבי המזוזה ופונה ואומר מעבר לדלת:

– ובכן, רצונכם, שיהא זה מוכן דוקא לחג הפסח?... היו שלום.

ב.

– הנה גם רב גדליה בא! ואני כבר אמרתי לשלוח ולקרוא לך עוד הפעם!

גדליה זה סנדלר הוא, שהיה חייל בשעתו ועבד בצבא, ועכשיו נשרו שִׁנָּיו הקדומות מפיו וּזְקָנוֹ הלבין ונתחלק לשנים.

– רב גדליה! – אומרת לו אמי. – הגידה לי, הַתְקַבֵּל עליך להכין לתינוק זוג נעלים לחג הפסח?

גדליה הסנדלר יהודי שמח ועליז הוא; מדבר – ונראה כרוקד.

– רוצה אַתְּ, שאכין לך דוקא להג הפסח? – אומר הוא לאמי. – נפלאים דרכי בני־אדם! הכל רוצים, שאכין להם לחג הפסח! את הַיָּה אשת רב מוֹטיל הבטחתי לתפור לפסח שני זוגות נעלים, אחד לה ואחד לבתה, – והרי אני חייב להכינם. רב יוסי הנגיד זִמֵּן אצלי ארבעה זוגות מַגָּפַיִם לפסח – והרי אני מְצֻוֶּה ועומד לעשותם. ואת פֵּיגֶלִי אשת רב אברהם הבטחתי זה־כבר לעשות לה זוג נעלים – ולא יעצרוני רעמים וגשמים! ומשה ההייט בקשני אתמול לתקן לו זוג סוּלַיִם – אף הוא אדם ונשמה באפו! וזלמן הנגר עומד על־גבי ותובע ממני זוג עֲקֵבוֹת לחג הפסח – כלום בן־חורין אני להִפָּטֵר ממנו? ולא עוד, אלא שהבתולה אָסְנָה בת האלמנה אף היא באה אלי ומציקה לי בדבריה יום־יום...

– בקצור, – עוצרת אמי בעד שטף לשונו – הבה אשמע מפיך דברים ברורים: משמע, ש א י ן אתה מקבל עליך להכין את הנעלים לחג הפסח? אם כן, אשלח ואקרא לסנדלר אחר!

– הס ושלום! – עונה אותה גדליה ורוקד כנגדה. – זו מִנַּיִן לך? אדרבה ואדרבה! לכבודך ולכבוד בנך מניח אני את כל המלאכות שבעולם ואיני עוסק אלא בנעליו וּמְכִינֵן, אם ירצה השם, להג הפסח בכל הדרת הכבוד – ויעבור עלי מָה!

ונדליה הסנדלר מפשפש ומוציא מכיסו פס־נייר כחול, כורע ועומד לְפָנַי על ברכו האחת ומתחיל מודד את רגלי.

– הוסיפה עוד קמעה, – אומרת לו אמי – עוד, עוד... למה תחוס על חתיכת עור? כך, כך... שלא תהא הנעל דוחקת את האצבעות!

– דוחקת את האצבעות! – עונה גדליה אחריה.

– ועור תתן לי, רב גדליה, מן המובחר, ראה הזהרתיך, שלא יהא רקוב!

– יהא רקוב! – עונה גדליה אחריה.

– וסוּלַיִם תבחר לי מן המשובחות, שלא תְּמָהֶינָה!

– תְּמָהֶינָה! – עונה גדליה.

– ואת העקבות תהדק הַדֵּק היטב, שלא יִפָּסְקוּ מן הנעלים.

– יִפָּסְקוּ מן הנעלים! – עונה גדליה.

– עכשיו יכול אתה ללכת לבית־רבך. – אומרת לי אמי. – ורק ראה ושים אל לבך, כמה טרחות אנו טורחים בשבילך וכמה ממון אנו מבזבזים עליך. ולכן הֱוֵה שָׁקוּד, לכל הפחות, ללמוד תורה והשתדל להיות איש, שאם לא כן – מה תהא אחריתך? סופך שתהיה רֵיקָא והולך־בטל, רועה־רוח ועורף־כלבים!...

אני איני יודע עדיין בעצמי, מה תהא אחריתי – אם עתיד אני להיות ריקא והולך־בטל, או רועה־רוח ועורף־כלבים? ורק אחת אני יודע, אותה אני מבקש ברגע

הזה בכל לבי: כי נעלי החדשות תַּשְׁמַעְנָה קול שריקה בדרך פסיעתן. הוי, כמה מתאוה אני לשריקת נעלים!...

– למה אתה נצב פה על מקומך כגולם? – גוערת בי אמי בנזיפה. – למה אינך הולך לבית־רבך? כַּלֵּךְ־לְךָ, שוב אין צורך בך פה!

גדליה הסנדלר פונה לצאת ושב על עקבו.

– ובכן, רצונכם, שאכין את הנעלים דוקא לחג הפסח?... היו שלום.

ג.

בחזירתי מבית־רבי אני סר קודם־כל אל החייט להשמיעהו על הַסְּדָק ועל הכיס.

ליד שלחן גדול עומד ישראל החֵרש בלא קפוטה, רק הטלית הקטנה עליו, והוא נתון כולו למלאכתו. מעל כתפיו משתלשלים ויורדים חוטים ארוכים, באפודתו תחובות מחטים אחדות. עומד הוא ומציין ציונים בקְרֶטון, גוזר את הארג במספרים, מגרד את ערפו באצבע אחת כפופה ומדבר לעצמו דברים קטועים, כדרכו:

– קְפָלִים תעשה להם... הַאֲרֵךְ להם והַרְחֵב... מאין אקח?... הֲמִן האצבעות או מן הברכים?... או שמא אלך ואגנוב בשבילם?...

מסביב לשלחן יושבים פרחי החייטים ותופרים ועושים במלאכה, נוקבים במחטים במהירות יתירה ובשעת מעשה כולם מזמרים בחבורה מין זמר משונה. בחור אחד, שפניו מכורכמים ומפוצלים וחוטמו חרום קצת, מזמר בקול מצלצל ומושך את החוט לְקֶצֶב זמירתו:

הוֹי כִּי נוֹסֵעַ אַתָּה!
וְהוֹי כִּי נוֹסֵע אַתָּה!
וְאוֹתִי תַּעֲזוֹב לַאֲנָ־אָ־אָ־חוֹת!

וכל בני החבורה עונים אחריו בקול דק:

תֵּן לִי סַכִּין – וְאֶדָּקֵר!
תֵּן לִי אִילָן – וְאֶתָּלֶה!
תֵּן לִי נָהָר – וְאֶטְבָּעָה!
אֶטְרוֹף נַפְשִׁי בְּכַ־אַ־אַ־פִּי!...

– מה בפִיך, בני? – שואלני ישראל החייט.

– סְדָק! – אומר אני.

– הַא? – שואל ישראל ומרכין אלי את אזנו.

– סְדָק! – צועק אני אליו בקול רם, כדי שישמע.

– סדק?

– סדק!
– היכן סדק?
– מאחור.
– מה מאחור?
– סִדק! סדק וכיס!
– איזה סדקים? איזה כיסים? – מתערבת בדבר בתיה החייטת, זו אשתו של ישראל, אשה נוצה, היושבת על ספסל ועושה שלש מלאכות בבת־אחת: ברגלה מנענעת את עריסת התינוק, בידיה סורגת פוזמק ובפיה מדברת ומקללת. – סדקים הוא מבקש! כיסים חמדה נפשו! מאין יקחו לו כיסים? רוצה הוא בכיסים? ילך ויאמר לאמו! תתן לו היא כיסים – ויהיו לו כיסים! הרי זה בא ודורש כיסים!...

עומד אני כנגדה כנזוף ומהרהר חרטה בלבי על כל המעשה. חושש אני, שמא תבוא אמי לכאן ותראני בקלקלתי.

– ובכן, רוצה אתה דוקא בסדק? – אומר לי ישראל החייט ומוציא מתוך כיסו את קופסת הטַבַּק. – לך, בני, ושוב לביתך.

– וכיס? – אומר אני לו ומעמיד פנים כנגדו מתוך בקשת רחמים ותחנונים.

– לך, בני, ושוב לביתך, – אומר לי ישראל החייט – ואני אשתדל לעשות את כל חפצך...

יוצא אני מבית החייט שמח וטוב־לב, נחפז ורץ ברגלים ממהרות לביתו של גדליה הסנדלר, לדבר אתו על ענין שריקת הנעלים.

את גדליה הסנדלר אינני מוצא בביתו. אל שלחן־האומנים יושב קַרְפָּה חניכו ומטפל בסוליה.

קַרְפָּה זה שקץ חסון הוא ורחב־הכתפים, שפניו עשויים חֲטָטִים ואֵזור־עור אָזור על שערותיו השחורות והסומרות.

– אתה, נער, מה רוצה? – אומר לי קַרְפָּה בלשון יהודית מסורסת. – מוֹדֶה־אֲנִי, פְּרֵיַדֶה־מַנִי, אַבָּא־אִמָּא, תֵּן־לְנִימָה... אמור, אתה מה רוצה?

– חַאזְשַׁאִיעֶן! – משיב אני לו בלשון רוסית. – יַא אָטְשְׁעם חָאטִיל אִימֶעט דָא וַאש חַאזְשַׁאיָעֶן גְּדַלְיָה! *

– בעל־הבית הלך הַבְּרִית, עשה הַקִּדּוּש, שתה הַיַּי"ש... – אומר לי קַרְפָּה שוב בלשון יהודית, וכדי שאבין את דבריו עד תכליתם, הרידהו נוקף באצבעו על גרגרתו – סימן לשתיה כדת.

יושב אני כנגדו על ספסל ופותח עמו בשיחה על עניני עור, נעלים, מנעלים,

* חפצתי מאד לראות את פני אדונך גדליה.

סולים ושאר מיני דברים, שהסנדלר רגיל בהם, וכך אנו נדברים שנינו עד שאנו מגיעים לגוף הענין – לשריקת נעלים. הוא מדבר אלי יהודית, ואני משיב לו רוסית. הוא אינו מבין דבורי, ואני מְשַׁבֵּר לו את האוזן בנענועי־ידים:

– יַא וָשֶׁע טָאבִּי, ראש־ערל, דַּבֵּר פָּאוַואשֶׁעמוּ: קַאוְשִׁי מִינִי שֵׁכָל שָׁא טְשָׁאבֶּעטְקֶעלִי עושה שְׁרַק־שְׁרַק?...*

– אַתָּה מוּטָב דַּבֵּר הַיְהוּדִית! – אומר לי קַרְפָּה, כשהוא לוקק בלשונו את הסוליה ומעביר עליה ציון בצפורן אגודלו השחור.

– מה סוד צפון בזה? – הוזר אני ומדבר אליו יהודית. – מה הדבר, הגורם לשריקה? מה אתם מניהים לתוך הנעלים, כדי שיהיו שורקין?

– אַה? שריקה? – אומר לי קַרְפֶּה. – הַנְּעָלִים הַשְּׁרִיקָה צָרִיךְ הַסּוּכָּר.

– סוכר? – אני אומר. – מה טעם בדבר?

– הסוכר – משיב קרפה ומסביר לי טעמו של דבר – הסוכר מַכָּה, מַכָּה, שְׁרַק, שְׁרַק...

– אַהַא! – אומר אני לו. – את הסוכר כותתים, והרי זה שורק. ומלבד הסוכר אין נותנים כלום לתוך הנעלים?

– הַיַּ״ש – אומר לי קַרְפֶּה – מעט היי״ש.

– יי״ש? – אומר אני. – כלומר: וָאדְקִי? זַאטְשֶׁעם וָאדְקִי? מֵילָא סַאחָער – שְׁרַק־שְׁרַק; אבל וָאדְקִי? נַאשְׁטְשָׁא טָאבִּי וָאדְקִי?**

קַרְפָּה מתאמץ להסביר לי בלשון יהודית את כל הענין כולו ומלמדני פרק בהלכות שריקת הנעלים. נוהגים, הוא אומר, לְזַלֵּחַ תהילה את סולית הנעל ביי״ש, כדי שתהא רטובה, ואחר־כך, הוא אומר, נותנים סוכר עליה, שאם לא כן, הוא אומר, לא ידבק הסוכר בסוליה.

– אַהַא! – אני אומר. – יַא אוּוְשֶׁע מֵבִין אָטְשֶׁעם דָאבְּרֶע: יַאק נֶע בּוּדֶע וָאדְקִי, טַאק נֶע בּוּדֶע סַאהֶער; יַאק נֶע בּוּדֶע סַאחֶער, טַאק נֶע בּוּדֶע שְׁרַק־שְׁרַק... *** „אם אין קמח – אין תורה“, – אני מסייע לו בפסוק מפרקי אבות. ואני עומד ומוציא מחריטי את כל רכושי, אשר רכשתי לי במשך ימות החורף, דמי הנוכה ודמי משלוח־מנות, ומוסרו לקַרְפֶּה ונפטר מעל פניו בידידות יתירה, וקַרְפֶּה תוקע לי את כפו הגסה והשחורה, המשוהה בזפת, ואומר לי במהירות רבה: „מוֹדֶה־אֲנִי, פְּרֵידָה־מַנִי, אַבָּא־אִמָּא, תֵּן־לְגִימָה“... ואני רץ לביתי לסעוד את לבי, ומשם אני חוזר ורץ לבית־רבי להשתבח

---

* הרי מדבר אני אליך בלשונך, ראש־ערל שכמותך! באר־נא לי, למה משמיעות הנעלים קול שריקה? — ** למה לך יי״ש? התינח סוכר — משמיע שריקה; אלא יי״ש? מה ענינו של יי״ש לכאן? — *** עכשיו אני מבין יפה: אם אין יי״ש, אין סוכר; אם אין סוכר, אין שריקה.

ולהתפאר לפני חברי בבגדי יום־טוב החמודים, שתופרים לי לכבוד חג הפסח: קפוטה נאה, שֶׁסֶּדֶק וכים מאחוריה, ונעלים חדשות, השורקות בדרך פסיעתן: שְׁרַק־שְׁרַק, שְׁרַק־שְׁרַק!...

ד.

– אמא, חפשי אני! – מתוך קריאה זו אני פורץ לביתנו ימים אחדים קודם החג ואני מבשר לאמי בשורה טובה, כי מעתה פטורים אנו מעול תורה.

– תשמח אמך ותָגֵל זְקֶנְתֶּךָ! הלואי ותזכה לבַשר בשורות טובות מזו! – כך משיבה לי אמי, כשהיא עסוקה וטרודה בעניני החג. קשרה אמי מטפחות לבנות לראשי שתי אֲמְהוֹתֶיהָ, נתנה בידיהן מְגְרֵדוֹת, מטאטאים וכנפי־אוז, והיא עצמה אף היא חבשה מטפחת לבנה לראשה, והרי שלשתן עומדות ומנַקות, מכַבסות ומסיידות, מְגָרְדוֹת ומשפשפות ומגעילות את הבית לכבוד הפסח. אני מתלבט ביניהן אילך ואילך ואיני מוצא לי מקום בבית. הנשים רודפות אותי על־צואר ואינן נותנות לי מנוח אף רגע. בכל אשר אשב ובכל אשר אעמוד ובכל אשר אלך – דרכי להזיק.

– כַּלֵּךְ במלבושי־החמץ שלך מארון־הפסח! – צועקת אלי אמי בקול־זוועות, כאילו קרבתי באש אל אבק־שרפה.

– השמר והזהר, פן תגע רגלך בשק־הפסח! – צוַחַת אלי בריינה המבשלת.

– אל המקום ההוא אל תעיף גם את עיניך: שם עומדת חבית הסלקין שלי פסח!

חוזר אני ותועה ממקום למקום, מתלבט לרגלי הנשים ומקבל מידיהן דחיפות ובעיטות וסטירות בזו אחר זו.

– תִּפְצֶה האדמה את פיה ותבלע את רַבְּךָ החכם! וכי לא היה סָפֵק בידו להשאירכם בחדר עוד יום אחד? נזדרז אותו מלמד ופְּטָרוֹ לביתו בעצם המהומה, שיהא זה סובב־הולך פה על אפי ועל חמתי! המעט לי עבודתי, והנה בא זה וטורדני מן העולם! ראיתי ילדים גם אצל שאר הבריות, והרי הם יושבים כולם במנוחה על מקום אחד... ואתה, בחור מגדל שכמותך, בן תשע שנים כמעט, כלום חולה אתה, חלילה, ואינך יכול לקחת ספר בידך ולחזור עוד הפעם על ארבע הקושיות?...

– אמא, – אומר אני – את ארבע הקושיות אני יודע בעל־פה!

– אשריך וטוב לך! – אומרת אמי. – וכי מעט כסף בִּזְבַּזְנוּ עליך?...

בכליון־עינים חכיתי לבוא הערב, שעה שאבי מתהלך בבית, אוחז בידו כף של עץ וכנף־אוז ובודק את החמץ לאור הנר, ואני הולך אחריו ועוזר כנגדו לחפש אחרי פרוסות־הלחם, שהוא עצמו זִמְּנָן מבעוד יום על כל החלונות. „רק יום ולילה אחד עלי לחכות, – אני מהרהר בלבי – ואחר־כך אלבש בגדי יום־טוב שלי, את

הקפוטה החדשה עם הסדק והכיס מאחוריה ואת הנעלים החדשות, השורקות בדרך פסיעתן. והיה כי תשאלני אמי: „מה קול השריקה הזאת, אשר אנכי שומעת?“ — ואעמיד פנים כפני צדיק תמים, כאילו איני יודע ולא כלום... אחר־כך יגיע זמן הסדר, וארבע הקושיות, וארבע הכוסות, ומאכלי־פסח הטובים: לביבות והמיטות מטוגנות, פַּשְׁטִידוֹת וְסוּפְגָנִיּוֹת שְׁמֵנוֹת...“ ומדי זכרי את המאכלים הטובים האלה, בולמוס אוחזני ולבי הומה ומתעטף בקרבי. כל היום כולו כמעט לא בא אוכל אל פי.

— קרא קריאת־שמע — אומרת לי אמי — ושכב לישון. היום לא נאכל פת ערבית. ערב פסח היום...

ואני עולה על משכבי ונרדם. בחלומי — והנה כבר הגיע הפסח. הולך אני עם אבי לבית־הכנסת להתפלל. מלבושי החדשים מבהיקים. נעלי החדשות שורקות בקול: שְׁרַק־שְׁרַק, שְׁרַק־שְׁרַק... „בן־מי זה הנער, ההולך שם?“ — שואלים בני העיר זה את זה. „מוֹטֵיל הוא זה, מוטיל בן משה־חיים בן אברהם־הֶרש בן ראובן“... ופתאום — אי־מזה נתגלה וקפץ לקראתי כלב גדול, שחור ומסורבל, והכלב מְזַנֵּק אלי בקול נביחה נוראה ותופס לי בקפוטתי... אבי עומד מנגד ומתירא לגשת אל הכלב, אלא מנענע בידיו וקורא מרחוק בבת־קול עמומה: „כלך־לך, כלך־לך!“ והכלב אינו משגיח בבת־קול וסוחבני מאחורי, תופס בשִׁנָּיו במקום הסדק ובמקום הכיס ממש, קורע מעלי את חצי קפוטתי ונחפז לברוח... אני רודף אחריו בכל מאמצי כחי, ובידפי — נשמטת מרגלי נעל אחת מנעלי החדשות ונגעצת בתוך הבצה. עומד אני בטיט־חוצות, רגלי האחת נעולה ורגלי השניה יחפה, מתמוגג בדמעות וצועק צעקה גדולה ומרה: „הוי, הוי, הושיעו־נא!“... ואני מקיץ משנתי ורואה את בֵּיילָה המשרתת עומדת ליד מטתי, שומטת את השמיכה מעלי ומושכת אותי ברגלי האחת:

— ראו־נא גם ראו, כמה ערבה עליו שנתו! מהר וקום. אמא צוּתה להעירך. צריך לבער את שיירי החמץ מן הבית!...

ה.

אבי זורק את כף־העץ ואת כנף־האוז לתוך התנור ומבער את החמץ. בכל פנות הבית רוח פסח שרויה. הכל נקי וצח ומלוטש וכשר בתכלית הכשרות. יין ארבע הכוסות מבהיק וּמְנַצְנֵץ אלי מרחוק. עוד שעה תעבור — ויבוא הפסח. עוד שעה אחת — ואלבש בגדי יום־טוב ההמודים שלי. ואולם עד שההייט והסנדלר יביאו לי את מלבושי החדשים, עומדת אמי לְהַתְקִינֵנִי ולהכשירני לפסח: חופפת היא את ראשי ברותחים ובחלמון של ביצה. היא סורקת ותולשת את שערותי, ואני מִתְפַּתֵּל תחת ידיה; אני מתפתל, והיא חולקת לי מדי פעם בפעם דחיפה הגונה בצד ובכתף או מכת־לחי נאמנה.

— האם לא תחדל להתפתל כתולעת זו? תינוק כמותו – ואינו יכול לעמוד במקום אחד! משפיעים עליו טובה, והוא אינו רוצה לקבלה!...

ברוך המקום, ברוך הוא, שֶׁפְּטָרַנִי מענשה של חפיפת הראש! עכשיו יושב אני אל השלחן ערום כמעט, רק כֻּתָּנְתִּי לבשרי, וממתין למלבושי החדשים ומתבונן אל אבי, שחזר זה־עתה מבית־המרחץ ופאותיו רטובות עדיין וישב לפני ספר עבה, יושב ולומד בו בלחש ובנִגון הגמרא, קורא ומתרגם לעצמו ומתנועע בשעת מעשה:

– „לְצוֹרֶךְ מָרוֹר נוֹהֲגִין – מנהג נהגו לצורך מרור, לָקַחַת תְּמְכָא – ליטול חזרת, וְכֵיָוָן שֶׁהוּא חָרִיף – ומפני שקשה הוא, יְכוֹלִין לְפָרְרוֹ בְּרִיבְּאַייזִין* – אפשר למרוח אותו בריבאייזין..."

מביט אני אל פני אבי, ונדמה לי, כי יהודי תמים וישר כמותו אין עוד בכל הארץ, וכי פסח כשר כזה שבביתנו אין עוד בשום מקום, וכי מלבושים נאים ומתוקנים כמלבושי החדשים לא יהיו לשום נער! ואולם מדוע לא הביאו אותם עדיין? מה אירע להם? שמא אינם מוכנים, הלילה, לחג־הפסח? – מחשבה זו איני רוצה להעלות גם על דעתי! כלום אפשר הדבר? ואיך אֵלֵךְ לבית־הכנסת? ומה יאמרו חברי? ואיך אשב אל הסדר? רבונו־של־עולם, אל תביאני לא לידי נסיון ולא לידי בזיון כזה!...

ובעוד אני מיצר ודואג ומהרהר הרהורים מרים אלו, והנה נפתחה הדלת וישראל החייט נכנס לביתנו והמלבושים החדשים בידו. ראיתיו – ופָג לבי. מגודל השמחה קפצתי ממקומי ונפלתי אפים ארצה, אני והספסל עמי, וכמעט ששברתי מפרקתי. באה אמי מחדר־הבשול, דחופה ומבוהלה וכף־השומן בידה.

– מה קול החביטה אשר שמעתי? מי זה נפל כאן? האתה הוא זה, להבה לא תבער בך? אויה לי, אך שד הוא זה, רוח ולא תינוק! שמא נפגעת, חלילה, באחד מאברי נופך, אללי לי? כך נאה לך! אל תרוץ, אל תקפוץ, לַמֵּד עצמך לילך כאחד האדם!...

ולישראל החייט אמרה:

– אבן רוֹאָה אני, שעמדת בדבורך, רב ישראל! ואני כבר אמרתי לשלוח ולקרוא לך!

ישראל הַחֵרֵשׁ מְשַׁרְבֵּב שפתיו מתוך בת־צחוק קלושה ומעביר ידו באויר, כאדם האומר: „צחוק היא עושה לי! וכי אני לא אעמוד בדבורי?"...

אמי מניחה את כף־השומן ומסייעת אותי לְהִכָּנֵס לתוך המכנסים החדשים,

* פּוּמְפְּיָה.

שמה עלי את ארבע־הכנפות של צמר־נפן, אשר תפרה לי בידיה לכבוד החג, מלבישה אותי את הקפוטה החדשה, עומדת ומסתכלת בי ודעתה נוחה עליה, שמלבושים אלו ארוכים ורחבים ביותר...

ממשמש אני מאחורי — הוָה וָשֶׁבֶר! אין אפילו זֵכר לסדק ולכיס! הכל תפור וּמְאוּהָה, הכל הלק ושלם מסביב!...

— ושפופרת זו מה היא? — קוראת אמי פתאום אל ישראל החַרש, אוחזת בי וּמַפְנָה אותי לכאן ולכאן.

ישראל ההרש מוציא מכיסו את קופסתו הקטנה, כופף את אגודל ידו הימנית ועושה אותו כמין עריבה, שופך עליו גל קטן של אִבְקַת־טַבַּק ושואפו לתוך חוטמו.

— מה טיבה של שפופרת זו? — אומרת לו אמי שוב בקול רם וּמְפְנָה אותי כנגדו.

— היכן ראית שפופרת? — אומֵר לה ישראל החייט, אוחז בי וחוזר וּמַפְנָה אותי כנגדה. — הלא זה הוא הקֶפֶּל, אשר בקשת. וכי שכחת, שבקשתיני לעשות קפל?

— קֶפֶּל נאה הוא זה! — אומרת לו אמי וחוזרת וּמַפְנָה אותי כנגדו. — מין סרח העודף ללעג ולקלס! הלא תֵבוש, הלא תכלם, רב ישראל!

ואולם ישראל החַרש תקיף בדעתו ועשוי לבלי חת. עומד הוא ומציץ עלי מלמעלה למטה, כיוצר המציץ על יצירתו, ואומר, כי הקפוטה הזאת הולמת אותי עד מאד! כולה יפה ומום אין בה. קפוטה כזו, הוא אומר, לא תמצאו אפילו אצל אומני פאריז והייטיה המפורסמים! אין זו קפוטה, הוא אומר, אלא אספקלריה, אספקלריה מאירה!

— הטובה בעיניך אספקלריה זו המאירה? — אומרת אמי, אוחזת בידי, מוליכה אותי ומציגתני לפני אבי. — מה תאמר לאותה .אספקלריה?

אבי עומד ואוחז בידי, מטה אותי לכאן ולכאן, מסתכל במלבושי החדשים ומוצא, כי אמנם המכנסים ארוכים מעט יותר מדאי...

ישראל מוציא מכיסו את קופסתו ומכבד את אבי בקומץ טַבַּק.

— המכנסים, רב ישראל, ארוכים מעט!

— הַא? מה? ארוכים — אתה אומר? וכי אינך יודע, מכנסים ארוכים מה תקנתם? עומדים ומפשילים אותם למעלה.

— אפשר שיש טעם גם בדבריך. — אומר לו אבי. — אלא מה נעשה להם, שרחבים הם יותר מדאי ונראים כשני שקים?

— פסול מצא בבלה, שעיניה יפות! — משיב לו ישראל ושואף לתוך חוטמו גל

שְׁנֵי של אִבְקַת-טַבַּק, – רהבים – אתה אומר? מוטב, שיהיו רהבים, ואל יהיו צרים!...

אני איני פוסק אף רגע למשמש מאחורי. מבקש אני את הסדק ואת הכיס.

– מה אתה מבקש שם? – אומרת לי אמי. – יום אתמול כי עבר?

– „זקן אַשְׁמָאִי! – אני מהרהר בלבי ומציץ על ישראל החייט בעיני-זעם. – חרש, שוטה ושקרן, יִכָּנֵס הרוח באבי-אביך!"...

– תתחדש! – אומר לי ישראל החֵרש, מקבל שכרו מאמי ונפטר מפניה, ואבי חוזר שוב אל ספרו ולומד בלחש ובניגון הגמרא:

– „מִי שֶׁשָּׁכַח לֶאֱכוֹל אֲפִיקוֹ – – – מָן"...

– תתחדש! – אומרת לי אמי אחרי שיצא ישראל החייט, והיא עומדת כנגדי בפנים מאירים ומזינה עיניה בקפוטתי החדשה. – אך הזהר והשמר מאד, שלא תפגע בחבריך הפוחזים ולא תתגרה מלחמה בהשקצים! אם אתה עושה כן, מובטח לך, שהקפוטה הזאת תעמוד לך, אם ירצה השם, לאורך ימים, ובלבד שיתן הקדוש-ברוך-הוא חיים ובריאות!...

ו.

– הנה גם רב גדליה בא! – אומרת אמי. – כבר הכינו לך עד בוש! המוכנות נעלי התינוק?

– מוכנות ומזומנות! – אומר לה גדליה הסנדלר ורוקד כנגדה, נושא את הנעלים המבהיקות בשתי אצבעות, כאדם הנושא לביתו לכבוד השבת מחרוזות של דגים חיים ומפרכסים. – אכן נפלאים דרכי בני-אדם! הכל רוצים, שאכין להם את נעליהם דוקא לחג הפסח! עשיתי ימים כלילות, ישבתי ועבדתי עד יציאת הנשמה... את מוצא-שפתי אשמור – ולא יעצרוני רעמים ונשמים!

גדליה נועל לרגלי את הנעלים החדשות, ואמי גוחנת אלי, ממשמשת ולוחצת את אצבעותי ושואלת אותי, אם איני חש, הלילה, דחיקה ברגלי?

– דחיקה? – אומר גדליה. – ואני סבור, כי לתוך הנעלים הללו אפשר להכניס עוד שתי רגלים כאלו של בנך.

– קום-נא ועמוד על הקרקע! – אומרת לי אמי.

קם אני ועומד על הקרקע, דוחק ודוחק את הסוּלַיִם ומתכון להוציא קול שריקה מתוכן – לא היו דברים מעולם! אין קול ואין שריקה!

– למה תדחק את הסולים כל-כך? – אומרת לי אמי. – עוד תספיק לך השנה כולה לדחוק אותן ולהעבירן מן העולם. יהא לבך סמוך ובטוח, כי עד חג הפסח הבא לא ישאר לך מנעלים אלו שריד ופליט!... ועכשיו קום ולך עם אַבָּא אל

יחיאל עושה־הכובעים, ויבחר לך שם כובע לכבוד יום־טוב. ורק השמר מאד ושמור את הנעלים! אל תחבוט את הסוּלַיִם בקרקע – לא ברזל הן עשויות!...

יחיאל עושה־הכובעים יושב אתנו בשכונה אחת. נכנסים אנו לחנותו דרך חצר ביתנו.

יחיאל זה לַבְקָן הוא מטבע ברייתו, כלומר: אדם שפניי לבנים ושערותיו לבנות. ורק מפני שמלאכתו היא בכובעים שחורים וצבועים, לפיכך אף פניו מפוחמים תמיד וחוטמו כחול ואצבעות ידיו שחורות, כאילו הטבילו אותו בדיו שחורה.

– ברוכים הבאים! – מְקַדֵּם יחיאל אותנו בסבר פנים יפות. – למי אתן כובע חדש ליום־טוב – לך לעצמך, או לנערך?

– ל ב נ י! – אומר אבי בגודל־לבב. – ורק נתון תתן לי דבר מן המשובח... מין דבר הגון... מין כובע... המבין אתה?

– למשל? – שואל יחיאל ומביט אל האצטבאות.

– למשל, – אומר לו אבי ומונה לו באצבעותיו – שיהא זה גם יפה וגם נאה, ומתוקן ומקובל, וטוב וזָל כאהד... המבין אתה?

– מכיון שכך, יש לי בשבילך אותו דבר ממש, אשר תבקש נפשך! – אומר יחיאל, עומד וחוטף מן האצטבה כמה כובעים בבת־אחת, וכל כובע, שהוא נוטלו בידו, חוזר על אצבעו מאליו, כאילו מתוך מעשה־כשפים. בכל רגע ורגע הוא חובש לראשי כובע אחר, ומיד נרתע לאחוריו כדי שלש פסיעות, מְצִיץ בפני מתוך בת־צחוק מאירה ואומר לאבי:

– הלואי שתהא לנו השנה הזאת לטובה ולברכה, כשם שהכובע הזה נאה לו ונאה לפניו! הַא? מה הכובע הזה בעיניך? כובע יחיד ומיוחד, שאין דוגמתו!

– לא, רב יחיאל, לא אל הכובע הזה התפללתי! – אומר לו אבי וּמְשַׁפֵּר לו את האוזן במשמוש אצבעות. – רוצה אני, שיהא זה מין מגבעת, המבין אתה, מין כובע יהודי נאה, שחן לו וטעם, אך לפי רוח הזמן, מין כפתור ופרח, אך בלא צעצועים וכִוּנִים יתירים, כמנהג בעלי־בתים... המבין אתה?

– אם כן, מתחילה היה עליך לאמר כך! – קורא יחיאל, והוא מזדרז במוטו הארוך, חוטף ומוריד מעל האצטבה העליונה מין כובע משונה, מגוון ומשובץ, העשוי מלמעלה כעין כִּפָּה עגולה וגף לו רך. והוא נגש אלי, אוחז את הכובע באצבעו האחת, והכובע חוזר על אצבעו, מסתובב מאליו קל־מהרה, כגלגל לפני רוח... בהשאי ובזהירות יתירה הוא חובש את הכובע הזה לקדקדי, נוגע ואינו נוגע בו, כאילו ראשי עשוי זכוכית לבנה ויש לחשוש, שמא יתפוצץ, חלילה. אחר־כך הוא מתיצב כנגדי ומסתכל בי בסבר פנים מבהיקות, פונה אל אבי ומתברך לפניו, שיהא מזלו נאה כל־כך, כשם שהכובע הזה נאה לי ונאה לעולם! רק כובע אחד, הוא אומר, נשתייר לו

ממין הכובעים הללו – אחרון הוא, יחיד ומיוחד, הלואי, הוא אומר, שיהא נקי מכל רע, כשם שנקי הוא עתה מכובעים אלו!...

אבי עומד על המקח עת רבה; ואולם יחיאל נשבע לו בכל קודש, כי רק למעננו קובע הוא מחיר מועט כזה ומוכר לנו את הכובע היקר כמעט בחצי־חנם, כה יתן לו אלהים פסח כשר ונעים וכל טוב – אמן!...

רואה אני, כי הכובע הזה מצא חן רב בעיני אבי, לפי שנגש הוא מדי פעם בפעם, מסתכל בו ונהנה מזיוו ומחליק לי על פאותי.

– לו ישַמש לו, לכל הפחות, לימי קיץ אחד! – אומר אבי.

– לשני קֵיצים! – אומר יחיאל ורוקד כנגדו. – לשלשה קֵיצים! כה יתן לי אלהים וכה יוסיף! תתחדש!...

עד שהגעתי לביתנו נשתלשל הכובע החדש והגיע לאזני. מרגיש אני, כי גדול הוא קצת ממדת ראשי.

– אין בזה משום סכנה, ובלבד שלא יהא צר! – אומרת לי אמי ומורידה לי את הכובע כמעט עד חוטמי. – ואולם השמר והזהר, שלא תסירו בכל רגע מעל ראשך! אל תמשמש בו בידיך! תתחדש!...

ז.

כשבאתי עם אבי לבית־הכנסת לתפלת ערבית, כבר מצאתי שם את כל חברי: איציק ובֶּריל, אריה־ליב ויצחק־אייזיק, צדוק ושמעיה, וָולְוִיל וקופּיל, מאיר ושלום־שכנא, חיים ושַבְּתִיל ושאר התינוקות של בית־רבנו. כולם לבושים מחלצות לכבוד החג, לכולם קפוטות חדשות, לכולם נעלים חדשות וכובעים חדשים. ורק אין אף אחד בהם, אשר קפוטתו תהיה ארוכה כקפוטתי ו„קַפֶּלי" לה מאחוריה; אין אף אחד, אשר ינעל נעלים נסות ורחבות כנעלי; ואין אף אחד, אשר אראה על ראשו כובע גדול ומשונה ככובעי... על הסדקים ועל הכיסים לא אדבר עוד. מוטב שאעבור עליהם בשתיקה. הוי כי רמוני והציגוני ככלי מלא בושה וכלימה!...

כל בני־החבורה קדמו את פני בשחוק:

– הזאת היא קפוטתך, אשר פיך מלא תהלתה? ואלה הם מלבושיך החדשים, אשר בהם התפארת נגדה־נא לכל הנערים? איה הסדק מאחוריך? ואיה הכיס, אשר אמרת? ולמה אין אנו שומעים עדיין את קול שריקת נעליך?...

המעט לי כי נפשי מרה עלי, והנה הם באים לזרות מלח על פצעי לבבי! כל אחד נגש אלי לעקצני ולהרעימני בדבריו:

– מה הַקַפּוֹטוֹהָה הזאת, אשר לבשת?
– אין זו קפוטה, אלא חָלָט!
– אִצְטָלָה!
– גלימה!
– המילה!
– שמלה!
– קְרִינוֹלִינָה!
– כְּדָרְגָלְעוֹמֶר!
– ראו־נא גם ראו את התהתונים הללו ואת שני הסנדלים!
– ואת המגבעת ראו!
– מצנפת!
– כִּפָּה!
– סיר נפוח!
– קלחת!
– עריבה!
– עביט של שופכין!...

נרעש ונסער אני כל־כך, עד כי אינני שומע גם את נגינותיו הנעימות של הֶרְשׁ־בֶּר ההזן, העובר לפני התיבה. מתעורר אני רק לאחר התפלה, עת שכל המתפללים פונים זה לזה בברכת החג ואומרים: „יום טוב! יום טוב!" – בלב נֶעְכָּר וברוח נְכֵאָה אני נגרר אחרי אבי לביתנו, הולך בלא כח ובקרבי איש הַתָּפְתֶּה בוערת. אין לבי הולך עתה אל יין ארבע הכוסות, אשר נשתה, ואל ארבע הקושיות, אשר אשאל, ואל ספורי ההגדה, אשר נקרא, ואל הדגים הטובים והמפולפלים, אשר נאכל. ואל הלביבות החמות וההמיטות המטוגנות וכל מיני המאכלים הטובים, אשר נהנה מהם בעוד שעה – אין לבי אליהם עתה! הכל נמאס בעיני, הכל היה לי לזרא. ערבה שמחתי, שָׁבַת הגי ומשושי ונהפך לי לאֵבֶל!...

ח.

בראש השלחן, על מִטַּת־הַהֵסֵב, יושב המלך, הוא אבי, לבוש קִיטְל לבן ומצנפת של סַמֶּט על ראשו; לידו יושבת המלכה, היא אמי, בשמלתה החמודה, שמלת־ההופה אשר לה, במטפחת־המשי, החבושה לראשה, ובמהרוזת הפנינים, המוסיפה לִוְיַת־חֵן לצוארה. ממולם יושב אני, בן־המלך, כולי לבוש בגדים חדשים מכף רגלי ועד ראשי; מימיני יושבת ביילה, הנערה המשרתת, לבושה שמלה הדשה,

העשויה צמר־גפן, ומקושטת סינר לבן, מוקשה בעמילן, המְרֻשְׁרָשׁ והורק כמצה יבשה; משמאלי יושבת בריינה המבשלת, יהודית שהרהורת, שצמחה לה התימת־שפם על שפתה, ומטפחת צהובה הדשה על ראשה; תומכת היא את להיה בידה האחת ומתנועעת בחשאי, כולה מוכנת ומזומנת לשמוע אל קריאת ההגדה של פסח.

– „כְּהָא לַחְמָא עַנְיָא" – מזמר המלך בקול נעים מאד, והמלכה קמה ממקומה ועוזרת לו להגביה את הקערה, ופניה מאירים אותה שעה כאור החמה. ביילה המשרתת מורידה ידיה האדומות ומניחתן על סינרה הלבן, והסינר מְרֻשְׁרָשׁ וחורק כמצה יבשה. ובריינה, כיון ששמעה דברי אלהים חיים, מיד העמידה פניה כפני אשה צדקנית ועקמה חוטמה, כמבקשת לבכות. הכל שמחים, הכל דעתם זחוחה ורוח יום־טוב שרויה עליהם. ורק בן־המלך יושב בדד ביניהם, כאבל בין חתנים. לבו קרוע ומורתח, עיניו מחשיכות וערפל דק סוכך בעדן. אלמלא קדושת הסדר, היה נותן את קולו בבכי, ואילו בכה מעט, כי־אז אולי רָוַח לו...

– „הָשַׁתָּא עַבְדֵי – מסיים המלך בניגון ומתרגם לעצמו: – עכשיו הרי אנו עבדים, לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי־חוֹרִין – לתקופת השנה נהיה כולנו חפשים"...

המלך יושב על מטת־ההסב ותומך עצמו בכרים הלבנים. אחריו יושבים כל המסובים איש על מקומו וכולם מחכים לבן־המלך, שיעמוד וישאל את ארבע הקושיות: „מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת?" והמלך יענה אותו: „עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם"... ואולם בן־המלך יושב על כסאו כמסמר נטוע ואינו יכול לזוז ממקומו.

– נו? ... – רומז לו המלך בידו.

– קום! – אומרת לו המלכה. – קום ושאל את אביך ארבע קושיות!

בן־המלך אינו זז ממקומו. מרגיש הוא, כאילו אחזו בצוארו בחָזְקָה ושמו מחנק לגרונו. ראשו נכפף לצד אחד, עיניו מעפעפות בתוך ערפל; שתי טפות קטנות ועגולות, נוצצות כפנינים, מזלות ומתגלגלות בלחייו, מתגלגלות ונושרות על דפי ההגדה.

– מה זה היה לך? – שואל אותו המלך.

– מה הבכי הזה לפתע־פתאום בשעת הסדר!? – צועקת המלכה בכעס. – וכי כך אתה משיב תודה לנו על המלבושים, אשר תפרנו לך לכבוד החג?

בן־המלך רוצה לעצור בעד בכיו, ואינו יכול. הדמעות עולות מאליהן ושָׂמות מחנק לגרונו. מקור דמעות נפתח קרבו, מעין המתגבר.

– אמור, מה זה היה לך? במה אתה חש? למה תחריש? פתח פיך וְדַבֵּר! או אפשר רוצה אתה, שיקום אבא וימתחך על הספסל ויטעימך טעם מלקות לכבוד הפסח?...

מיד עמד בן־המלך על רגליו והתחיל ממלמל בלשונו:

– אבא, הנני ואשאלך אַךְ... אַךְ... אַרְבְּ... בְּ... בְּ... בּוּ – הוּ – אוּ – אוּ – אוּ!...

ולא יכול בן־המלך להתאפק עוד. צנח על הכסא, כבש ראשו במפת השלחן הלבנה וגעה בבכי מר.

מַמְלֶכֶת־נָשִׁים.

א.

אך ילד מאושר היה הנער יוזיק!

הכל אהבוהו, הכל פִּנְקוּהוּ, הכל עשו רצונו. הִבְקוּהוּ. נשקוהו, גִפְּפוּהוּ, סלסלוהו – על כפים נשאוהו.

– מעולם לא ראינו אב ואם מפנקים כל־כך את בנם יחידם, כשם ששתי האחיות הללו, שרה ורבקה, מפנקות וּמְטַפְּחוֹת את מחמל־נפשן זה, את אחיהן הקטן. כל היום כולו אינך שומעת אלא שֵׁם יוזיק נִשָּׂא על שפתיהן: יוזיק, אכול. יוזיק, שְׁתֵה. יוזיק, רְחַץ. יוזיק, יְשַׁן. יוזיק, הא לך תפוח. יוזיק, לֵךְ לבית־המרחץ. יוזיק, לבש את מכנסיך החדשים – יוזיק, יוזיק ושוב יוזיק! כבר מלאה כל אזן משמוע את שם יוזיק! יוזיק זה שָׁקוּל בעיניכן כנגד כל העולם כולו! לוקחות אתן ילד נחמד, מרגלית טובה, ומעבירות אותו על דעתו, ומאבדות אותו בידים מן העולם!

כך אומרות השכנות, היושבות עם שתי האחיות בבית אחד, ואף־על־פי־כן אף אֵלו אינן מונעות את טובן מיוזיק ומטעימות אותו מדי פעם בפעם מְמתקים ומיני־תרגימה שונים, דובשניות ולחמניות, קורקבן צלוי וחתיכת פשטידה ומעשה־מרקחת.

כל־כך למה? משום רחמנות בלבד. כל בני העיר יודעים את יוזיק ומשגיחים עליו ומטפלים בו ברחמים רבים: ילד יתום הוא, אין לו אב ואם.

ב.

איש יהודי היה בכתריאליבקה ושמו רפאל הגאמן. ולמה נקרא שמו רפאל הגאמן? לפי שהיה נ א מ ן בבית אדונו, רב שמחה הנגיד, ועובד במרתף־היין שלו באמת ובאמונה. והיה רפאל הגאמן עני מדוכא וחסר־לחם, וגם ידוע־חולי היה, משתעל ומכעכע כל ימיו ולבו מ נ ג ן, כלומר: כשהיה נושם ושואף אויר, היה קול המיה משונה יוצא מלבו, כעין המית הכנור, בְּנַגֵּן עליו המנגן בְּקַשְׁתָּנִית שאינה משוחה. ואף־על־פי־כן היה רפאל זה איש תם וישר, נקי כפים ובר־לבב, אשר לא נהנה מעולם מִשֶּׁל אחרים אפילו פחות משוה פרוטה. כל ימיו לא ידע מאומה כי־אם הלחם הצר אשר הוא אוכל בבית אדונו.

וארונו, הוא רב שמחה הנגיד, אמנם הוקיר עבודתו מאד וכבדהו ונְשָׂאָהו על כל המשרתים בעבור חריצותו וישרת־לבו: בכל ערב שבת עם השכה היה משלם לו את משכורתו בעין יפה, ששה קֻרְבּוֹנים מדי שבת בשבתו, ופעמים, בערב יום־טוב, לא היה מונע ממנו גם מתנה הגונה, אם כסף ואם שוה־כסף, כגון: יין לארבע כוסות, בקבוק יי״ש של פסח מן המרתף וכיוצא באלו — הכל כמנהג בעלי־בתים השובים. וכי סבורים אתם, שרב שמחה הנגיד אינו יודע מה לקרב ומה לרחק ואינו מבין להעריך עמל איש וישְׁרָתו? ואם תמצא לומר: רפאל הנאמן השליך את נפשו מנגד והפקיר את הייו בשביל אדונו ועבד אותו כל ימיו עבודת־פרך, עד שיצא ממרתפו כתות ורצוץ כחרס הנשבר, כולו חולה וכואב, חש בעצמותיו ובְרֵיאתו ולבו מגנן והומה כחלילים? ויש לומר: אם כן, רב שמחה הנגיד במה הטא? התחת אלהים הוא, כי יתן חיים ובריאות למשרתו? הכל יודעים, כי היים ובריאות אינם בידי אדם, אלא בידי שמים, וכבר אמרו חכמינו, זכרונם לברכה, בענין זה... ואולם ודאי אתם יודעים בעצמכם, מה אמרו חכמינו, זכרונם לברכה, בענין זה.

בקצור, רפאל הנאמן יצא ממרתף־היין של אדונו כולו רצוץ וכתות, חולה וכואב, חש בעצמותיו ובְרֵיאתו, ולבו מגנן והומה כחלילים. ולא היו ימים מועטים עד שעלה בחול־המועד של פסח על מטתו ולא ירד עוד ממנה.

ג.

רפאל הנאמן נפטר מעולמו והלך למנוחות — הוי, מה רבה היתה התכונה בכתריאליבקה! מה נהדרה היתה הַלְוָיַת המת! וכמה טרחות טרח אז רב שמחה הנגיד! מי שלא ראה את רב שמחה הנגיד בְּהִתְאַבְּלוֹ על משרתו, לא ראה צער ויסורים מימיו. בידיו הוציא את ארון המת מביתו, ברגליו הלך לְלַוּותו לעולמו, בעיניו השגיה על הקברנים, שלא יעשו מלאכתם רְמִיָּה, ובכבודו ובעצמו סתם את הגולל על קבר משרתו הנאמן. וכאשר נסתם הגולל והתינוק היתום, הוא יוזיק, עמד על קבר אביו לאמר קדיש מפי עזריאל השמש בקול צפצוף דק, לא יכול עוד רב שמחה להתאפק וגעה בבכי.

— כלום יודעים אתם, כלום מבינים אתם, כמה גדול הַנֵּזֶק הזה לי? אבדה גדולה אבדה לי, אבדה שאינה הוזרת!

כך היה רב שמחה הנגיד אומר אחר־כך לכל אחד ואחד. ולהאשה האלמנה אמר:

— אל תבכי ואל תתעצבי. מסתמא לא אעזבך ולא אשכחך, גם אותך וגם את בניך היתומים. השליכי יְהָבֵךְ על האלהים ועלי...

ואמנם ישמר רב שמחה את מוצא־שפתיו ועזר את האלמנה ובניה עד כמה

שידו מנעת. היינו: בשבועות הראשונים לאחר פטירתו של רפאל הגאמן היה משלם לה את משכורת בעלה המת בדיוק נמרץ, ששה ששה קַרְבּוֹנִים מדי שבוע בשבוע. אמת, לא בבת־אחת היה מסלק את ששת הקרבונים, אלא קמעה־קמעה, ולא בעין יפה היה נותן, אלא בפנים זועפים ונרגזים, כמי שכפאו שד. ואולם הגידו־נא, בבקשה מכם: כלום חייב הוא לשלוח לה את הכסף לביתה על־ידי שליח מיוחד? דומה, אדם המבזבז ממונו ומשלם שכירות למשרתו אחרי מותו — יוצא ידי־הובתו לכל הדעות!

— באה אַתְּ אלי מדי יום ביומו לדרוש כסף מידי, — אמר פעם אחת להאלמנה — כאילו בעלת־חובי אַתְּ, כאילו חלק ונחלה לך במרתפי...

אותו היום בכתה האלמנה כל־כך, עד כי לא היה בה עוד כח לבכות. וכשנודע הדבר לבנותיה, לשרה ולרבקה, עמדו שתיהן והשביעוה, כי מכאן ואילך לא תוסיף עוד ללכת למרתפו של רב שמחה הנגיד.

— אם כן, לאן נפנה עתה ומה נעשה?

— כל מה שאחרים עושים נעשה גם אנו: נלך לעבוד בבתי זרים, נְכַבֵּס בגדי־לבן, נתפור כְּתָּנוֹת על־גבי המְכוֹנָה.

ענין זה של תפירת כְּתָּנוֹת על־גבי המכונה ענין גדול הוא עכשיו בכתריאליבקה והרבה משפחות ניזונות הימנו. כל אשה או בתולה מבנות הכתריאלים, שידה משגת לקנות מכונת־תפירה ויש בה כח לשבת על מלאכתה שש־עשרה שעות ביום — יושבת ותופרת כתנות לבני העיר. ואם אין כתנות, תופרין מעילים, ואם אין מעילים, תופרין מטפחות וסדינים ומעטפות. עבודה מצויה תמיד. ורק זו רעה חולה: מאין תקח האלמנה מכונה? ולא מכונה אחת, אלא שתי מכונות!

אמת, מנהג נהגו בכתריאליבקה לתקנת הרבים, שכל הרוצה ליטול מכונה בא ונוטל ומסלק מחירה אחר־כך לשִׁעוּרִין, קמעה־קמעה. אבל במה דברים אמורים? כשמסלקים דמי־קדימה בשעת נטילה. ואשה אלמנה, שאין לה אפילו פרוטה אחת לפורטה, מה תעשה?

— נַסִּי־נָא ולכי עוד הפעם אל הנגיד שלך והפילי תחינתך לפניו, — משיאות לה השכנות עצה טובה, — אולי יחוס, אולי ירחם...

ד.

מה לא יעשה אדם הי, כשֶׁחָרֶב הדה מונחת על צוארו? פִּקְפְּקָה האלמנה ולבה היה מְהַסֵּס בה, עד שקמה והלכה שוב אל רב שמחה הנגיד. כִּוְּנָה שעה יפה וּמְצָאַתּוּ לאחר סעודתו. וזאת לכם לדעת: אדם, שאתם זקוקים לטובתו וּמְצַפִּים לחסדו, אל תכנסו אצלו לא קודם סעודתו ולא בשעת סעודתו, אלא ל א ח ר הסעודה. קודם שאכל אדם — הריהו כחיה טורפת; אָכַל — נעשה כבשה רכה.

– מה תשמיעיני טובות הפעם?

עמדה האלמנה וספרה לו דברים כַּהֲוָיָתָם: כך וכך – מכונות.

ישב רב שמחה והקשיב לדבריה כל אותה השעה בכונה רבה, מקשיב ומְהַצֵּץ בשִׁנָּיו, והוא אדום כולו ומזיע ומנמנם קצת. כלומר: לא שהיה יָשֵׁן חלילה, אלא מנמנם מתוך ישיבה, מביט על האלמנה בעין אחת בלבד, ואף זו הציה פקוחה וחציה עצומה, ומהרהר בשעת מעשה הרהורים מרפרפים, נוגעים ואינם נוגעים, בעסקיו ובעניני האצטומכה שלו. רב שמחה זה אדם שָׁמֵן הוא מטבע ברייתו ומסורבל בבשר קצת. ולפיכך גזירה נגזרה עליו מטעם הרופאים, שירבה במאכלי־בשר וימעיט במאכלי־קמח. ורב שמחה עצמו להוט דוקא אחרי מאכלי־קמח, כגון: תופינים ולביבות, הביצות ואִטְרִיּוֹת, סופגניות וכל מיני פשטידות שמנות, וכיוצא באלו מיני מאכלים טובים, המרהיבים דעתו של אדם. יודע רב שמחה, כי מאכלים אלו אסורים עליו בהנאה ואת נפשו הם קובעים, ואף־על־פי־כן, כשהוא רואה אותם לפניו, הריהו אוכלם, ואחר שאכל, הריהו מהרהר הרטה אחריהם...

– ובכן, מה שלומך עתה? – אומר הוא אל האלמנה לאחר שזו נשתתקה, והוא מתעורר מתוך נמנומו ופוקה עליה עין אחת ארמדמת.

– מה שלומי? – משיבה לו האלמנה. – אוי ואבוי לי, הרי שמעת. כה ישלח אלהים שלום לכל שונאַי ודורשי רעתי! אילו השיגה ידי לקנות מכונה, ולא מכונה אחת, אלא שתי מכונות, או, לכל הפחות, מכונה אחת...

– איזו מכונה? – אומר לה רב שמחה בתמהון ופוקח עליה את עינו השניה.

– הלא כבר ספרתי לך, כי בנותי רוצות לעסוק במלאכת התפירה, לתפור כֻּתָּנוֹת על־גבי המכונה, אלא שמכונה אין להן. צריכות הן לשתי מכונות, כדי שתהא מלאכתן נעשית כפלים.

– מכיון שכך, יפה הן עושות! מלאכת התפירה מלאכה הגונה היא, מלאכה המְהַנָּה את בעליה. טוב ויפה הדבר הזה! אדרבה, טוב מאד!

ואולם תוך־כדי־דבור חולפת מחשבה בלבו: „מה זה היה לי, שהאצטומכה כבדה עלי כל־כך? דומה, שלא הרביתי היום באכילה!" ואחת מעיניו הולכת ומתקטנת, עד שהיא נסגרת מאליה. מתוך נמנומו מרגיש הוא פתאום, כי האלמנה נשתתקה שוב, והריהו מתגבר ומתעורר וממלמל אליה שוב בלשון עיפה ומרושלת:

– ובכן, טוב ויפה. תפירה ענין טוב לבתולה. טוב מאד. אדרבה, מדוע לא?

– ולכן באתי לבקשך, רב שמחה: מאחר שלבך טוב עלינו ועד עכשיו לא מנעת את חסדך ממנו, אפשר־כדאי וכשר הדבר בעיניך, כי...

שמע רב שמחה, כי הדברים מתגלגלים ובאים לידי בקשת גמילות־חסד, מיד נזדעזע כולו ופקח שתי עיניו בבת־אחת והקיץ:

– כי מה?

– כי תַּלְוֶה אותי מעט כסף לצרכי קנית המכונות.

– איזו מכונות?

– המכונות, אשר אמרתי לך: שתי מכונות בשביל בנותי, או, לכל הפחות, מכונה אחת...

– מאין אקח לך מכונות? מה עניני אצל מכונות?

– לא מכונות אבקש, אלא כסף. – אומרת האלמנה. – מכונות אקנה בעצמי. המכונות ניתנות לכל דורש בתשלום מהירן לשעורין. למשל: נוטלת אני שתי מכונות, או, לכל הפחות, מכונה אחת, ומסלקת לפי־שעה חמשים רובל; כעבור שלשה הרשים אשלם עוד עשרים והמשה, ואחר־כך, אם ירצה השם...

– ידעתי גם ידעתי. לא עליך המלאכה ללמדני ולהסביר לי דבר. מבין אני גם זולתך. ואולם אני נוֹהַ לי, כי בנותיך תגדלנה בלא מכונות. מכונות פשפשה ומצאה להן!

– אבל כיצד תתפורנה כְּתָנוֹת בלא מכונות? בידיהן לא תוכלנה לתפור כְּתָנוֹת הרבה. כל התופרות בכתריאליבקה יש להן עכשיו מכונות.

– ובכן, רצונך לעשות גם את בנותיך לתופרות? אוי לאזנים שכך שומעות! אילו קם רפאל בעלך מקברו ושמע, כי אומרת אַתְּ לעשות את בנותיו לתופרות, ודאי שהיה מת שנית מגודל החרפה. ידוע תדעי, כי רפאל בעלך יהודי כשר היה, תם וישר, שלא הניח אחריו כמותו. אילו שמע רפאל את דבר התופרות, מובטחני שהיה מרעיש עולמות ומאבד עצמו לדעת!

רב שמחה מדבר בהום וברגש. מדבר הוא דברים היוצאים מן הלב, וקולו הולך וחזק.

– בתופרות השקה נפשה! פשפשה ומצאה ענין נאה לבת ישראל! יודעים אנו, מה טיבה של בתולה תופרת! בנות רפאל הנאמן תהיינה תופרות? לא, הָיֹה לא תהיה! אני לא אתי לעשות נבלה כזאת בישראל! היודעת אַתְּ, כי אני גדלתי את רפאל בעלך, אני אני עשיתיו אדם מעורב עם הבריות, אני ולא אחר! ומי השיאו אשה, אם לא אנכי? והנה באה אַתְּ אלי כיום הזה ורוצה, כי אתן לעשות את בנותיו לתופרות ולהייטות? חס וחלילה! וכי מי אני ומה אני בעיניך? כלום לבי לב־אבן? כלום ברזל אני עשוי? כלום לא אהוש ולא ארגיש?...

והאלמנה יצאה מלפניו דהופה ומבוהלה, עלובה ונזופה.

יצאה ונשאה ידיה למרום ונשבעה בחיי בניה, כי מהיום הזה והלאה, כל עוד רוח חיים יהיה בקרבה, לא תדרוך עוד כף־רגלה על מפתן ביתו של רב שמחה הנגיד. מוטב לה שתלך היא ובנותיה לעבוד בבתי זרים!

ה.

ואולם עלובת-נפש זו רק בפיה אמרה כך. וכי אפשר הדבר, שאשת רפאל הנאמן, בעלת-בית בין שאר בעלות-הבתים הכתריאליות, תמחול על כבודה ותלך לשרת בבתי זרים? או תעמוד לבשל בתנור זרים? או תהיה סמוכה על שלחן זרים? חיים כאלו — המות יפה מהם! ולכן התענתה האלמנה במסתרים ושאלה את נפשה למות. והאלהים, אלהי הרחמים, שהוא אבי יתומים ודיין אלמנות, שמע הפעם את תפלת העלובה ולא נְתָנָהּ להתענות ימים רבים על הארץ. מיתה יפה ברר לה, שלא כל אדם זוכה לכמותה: מין שְׂאֵת או ספחת עלתה לה בבטנה, שהתגלגלה עמה ביסורים גדולים רק כשלשה חדשים, עד שמתה. לְאָשְׁרָהּ, כִּוְּנָה שעה יפה ונפטרה מעולמה בימות החמה, ימים שאין מלאך-המות שולט בכתריאליבקה אלא על עוללים ויונקים בלבד, ולפיכך נשתייר לה מקום פנוי אצל קברו של רפאל בעלה — ואמנם על זאת קנאו בה רבים!

מאותו יום ואילך התחיל יוזיק הקטן לאמר קדיש אחרי שניהם, אחרי אביו ואמו ביחד — ודבר זה גרם לו שנתחבב כל-כך על השכנים ועל השכנות. ולא על השכנים והשכנות בלבד נתחבב יוזיק, אלא על כל בני העיר כולם, שראוהו יום-יום בבית-המדרש בשעת אמירת קדיש. כל מי שראה את התינוק הזה, האדמוני ויפה-העינים, כשהוא עומד בבית-המדרש על הספסל וקורא בקול דק ובניגון את הקדיש אחרי אביו ואמו, נתעכב רגע ועמד במקומו כנטוע, מתאנח ומתעמק בהרהורים ונופל לתוך עצבות. הרי סופו של כל אדם לכך! כל אדם מישראל יש לו בנים קטנים, וכל אדם מישראל צריך ליתן אל לבו ולזכור את יום המיתה. מי יודע, אולי עתידים גם בניו הקטנים להיות יתומים, חס ושלום, כיוזיק זה?... ולפיכך רחמו הכתריאלים את היתום הקטן והבבוהו מאד והעניקו לו איש כפי מַתְּנַת-ידו, זה נותן לו פרוטה וזה מְהַנֵּהוּ בתפוח, ומי שאין לו יוצא ידי-חובתו בגִפּוּף-לחי בלבד...

ואמנם היה יוזיק זה ילד יפה אף נעים, כולו מחמדים וכולו אומר: „אֲהָבֵנִי!“ ולא עוד, אלא שהִצְטַיֵּן גם בלמודו יותר מכל חבריו, נערי תלמוד-התורה בכתריאליבקה. נֹחַ המלמד היה מספר תמיד בשבחו ומְמַלֵּא פיו תהלתו, וכל בני העיר התכבכו בו.

— שמעתי מְקַלְּסִים מאד את בנו של רפאל הנאמן.

— את מי? את יוזיק? לא בא כבושם הזה! עין לא ראתה!

— והיכן מתגלגלת מרגלית טובה זו? הֱוֵה אומר: באשפתות, בתוך בני-עניים!

— מנהג העולם הוא בכך. מי חי ומאריך ימים על הארץ? משה-אהרן הזקן, עוֹבֵר-בָּטֵל זה, שכבר ניטלו ממנו כל אברי גופו. ומי מת? חיים-ישעיה התן רב שמחה אברך בדמי עלומיו, בעל אשה ובנים ובעל עסקים גדולים ועצומים.

– למה התנו של רב שמחה דוקא? והרי כך מצינו גם בכלתו של רב יוסי הגניד!

– מה שלומה?

– אל תשאל לשלומה. כבר הבהילו אליה שוב את הפרופיסור מיהופיץ.

– האמנם? מי יתן ואזכה בזה, שֶׁמְּבַזְבְּזִים על מחלתה, רק לשליש ולרביע, ומצא לי!

– באמת אמרו: עולם הפוך.

– עליונים למטה ותחתונים למעלה.

כך נדברים הכתריאלים איש אל רעהו ומהרהרים אחרי דרכיו של הקדוש־ברוך־הוא ומתקנאים במזלם של העניים, שזכו לבנים מהוגנים. ואיש מהם אינו נותן לבו לחקור ולדעת, כיצד חיים בני־העניים המהוגנים הללו בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא? מה מאכלם ומלבושם? שמא גועים הם ברעב, מתוך עוני ודחקות, בתוך האשפתות? שמא קופאים הם בקור ובקרה בלילות־החורף הארוכים? שמא נְדֵלים הם בתוך המרתפים האפלים והלחים ללא אויר וללא שמש ונעשים שם בעלי־מומים לכל ימי חייהם, גַּבְּנִים ומוכי־שחפת, עניים ואביונים פושטי־יד, נפשות עלובות ובזויות, שאין להם מקום על אדמת אלהינו?...

גם נעשה ליוזיק, ששתי אחיותיו, שרה ורבקה, לא נחו ולא שקטו עד שהביאו מכונת־תפירה אל ביתן. מכונה זו באה להן בחסד הנשים השכנות, היושבות אתן בבית אחד, תחת כִּפַּת־גג אחת. שלש הנשים הללו, בַּתְיָה הרופאת, פֶּסִי הַשַּׁמָּשֶׁת וסוֹסִי התגרנית, נמלכו זו בזו ובאו לכלל עצה אחת והוציאו מפוזמקאותיהן אשה אשה את צרורה והִלְוּ את שתי האחיות שקלים אחדים לצרכי המכונה. הַיְינוּ: לפי־שעה סלקו לבעל המכונות רק דמי־קדימה בלבד, ואת השאר קבלו האחיות על עצמן לשלם לשִׁעוּרין, קמעה־קמעה. וכלום פלא יש כאן? הרי בנות ישראל הן ולִבָּן לב־בשר. וכי מה תעשינה שתים בתולות בוגרות, שילד יתום מוטל על זרועותיהן?

ורק הסרון אחד יש בדבר: המכונה מְקַשְׁקֶשֶׁת ומרעישה את המֹחַ ומחרישה את האזנים כל היום וכל הלילה. העבודה, ברוך השם, מצויה תמיד, ושתי האחיות אינן זזות מן המכונה אפילו רגע אחד. שתיהן ממלאות אשה את מקום אחותה: כשזו תופרת על־גבי המכונה, עומדת זו להסיק את התנור ולכבד את הבית, וכשזו עומדת לשפות את הסיר בתנור, יושבת זו לתפור על־גבי המכונה. והמכונה מקשקשת, מרעישה את המח ומחרישה את האזנים, והשכנות יושבות אשה בקרן־זוית שלה, אוטמות אזניהן ומעקמות פניהן ומתרעמות בחשאי:

– רוגזה של מכונה קפץ עלינו!...

ו.

ואולם כנגד זה זִמֵּן להן הקדוש־ברוך־הוא לנשים אלו בימי עָנְיָן מנחם ומשיב־נפש – ויוזיק שמו. כך מנהגו, כביכול, תמיד עם בריותיו. בידו האחת הוא מוחצן ובידו השניה הוא חובשן. ראית בית, שֶׁהַשְׁרַת־עננים כסתה עליו, צר ומצוק מצאוהו, העסקים נתדלדלו, כל פנים לבשו קדרות בו ומר לו, מר מאד. והנה ילד יוּלַד לבית, תינוק ניתן לו – וכל הבית נתעורר פתאום לחיים חדשים ואור־יקרות נשפך עליו ממרום. מתחילה צעק התינוק, צרח בכל כחו ולא נתן את איש לישון בלילות. אך הנה גדל מעט התינוק וחדל לצעוק, פקח את עיניו הקטנות והתמימות והציץ על עולמו של הקדוש־ברוך־הוא כבר־דעת ממש, מהריש ומשתאה... „הביטו וראו – הרי זה מציין בשתי עיניו! הבה, פָּעוּט! הבה, בֶּן־פָּטִיטְיָה!״... והפעוט פוער את פיו הקטן, מְשַׁרְבֵּב לשון קטנה ואדומה ומתחיל שוחק – וכל פנים שוחקות עמו. „ראו־נא גם ראו – הרי זה שוהק, הי נפשי, כי שוחק הוא!״ והנה היתה אורה ושמחה וששון בבית. הכל פונים אל התינוק, הכל מטפלים בו, הכל נושאים אותו על כפים. נשכחו הצרות מן הלב, נסו יגון ואנחה וכל מרירות החיים כאילו אינה.

וכך אירע גם לבית זה, ישכמה נשים ישבו בו בכפיפה אחת. נפשות עלובות אלו – יוזיק היה משושן ונחמתן בחייהן. כולן טפלו בו. כולן נשאו אותו על כפים, כולן היו כרוכות אחריו. וכשהתחילו ימי הפסחה ממשמשים ובאים, הקדימו הנשים והלבישוהו בגדי־מלכות, כלומר: קפוטה נאה ומכנסים חדשים ונעלים שלמות וכובע חדש, ומלאוה את כיסיו אגוזים, והאכילוהו לביבות חמות מן המחבת, וקלקלו את קֵבָתוֹ כל־כך, עד כי כפשע היה בינו ובין המות.

– אבל מי בקש מידכן, כי תַּלְעֵטְנָה את הילד סם־מות זה לַצְבּוֹת בטנו? – צעקו שתי האחיות לפני הנשים השכנות.

– הסו, הסו! ראו־נא את אלו ואת זעקתן! רק לביבה אחת הטעימו את הילד, והרי הן מרעישות שמים וארץ!

כך התנצלו השכנות בפני שתי האחיות, ובתיה הרופאת קרבה אל המלאכה לְרַפֵּא את יוזיק, כיד חכמת הרפואה הטובה עליה, ולא זזה ממנו עד שההיתה אותו והקימתו על רגליו. וכשהגיע ערב הג הפסחה, עמדו ונתנו ליוזיק כְּתֹנֶת לבנה ושלש פרוטות ושלחוהו לבית־המרחץ. וכשחזר יוזיק מבית־המרחץ, הלבישוהו הנשים את בגדיו החדשים ועמדו כולן סביבו להזין עיניהן בו.

– בן־מלכים! – אמרה האחת.

– אל תשלט בו עין־הרע! – נענתה השניה.

ויוזיק לקח את הסדור הקטן בידו והלך לבית־המדרש, קרא שם קדיש אחרי הוריו

וחזר ובא לביתו וברכת יום־טוב בפיו, ומצא את השלחן ערוך והכל מתוקן לְסֵדֶר: מצה ומרור, יין־צמוקים וחרוסת, ביצים ובולבוסים.

הכל היה מתוקן לסדר – ורק אחד היה חסר כאן: בעל־הבית, אשר יסדר סדור פסח כהלכתו.

„מלך" לא היה בבית!

ז.

שלש הנשים השכנות כולן אלמנות היו ובנים אין להן. כלומר: בנים היו להן אלא שבניהן נתפזרו והלכו לכל ארבע רוחות השמים, זה לכאן וזה לכאן, הללו צאו לכרכים והללו נדדו למדינת הים. מזלן של נשים אלו גרם להן, שתִּתְכַּנֵּסְנָה שלשתן לכפיפה אחת אצל בתיה הרופאת, שהיא בעלת־הבית והיא העשירה מכולן.

ואף־על־פי שישבו שלשתן בכפיפה אחת, ואפו לחמן בתנור אחד, ולשו עיסתן במָלוש אחד, מכל־מקום היתה כל אחת פורשת לקרן־זוית שלה וכל אחת סמוכה על שלחנה ביחידות, לפי שכך דרכן של נשים, שכל אחת מתקנאת בקדירת חברתה ואין השלום מתקיים ביניהן. ואם ראיתם בימינו אלה נשים מבנות ישראל מתקשטות ובאות אשה בית רעותה, נושקות זו לזו ומפרכסות זו את זו ומודקות אשה במגבעת חברתה, יושבות באהבה ובאחוה וברֵעות ומְפַצְּעוֹת אגוזים יחד – אל יִפָּלֵא הדבר בעיניכם. כל זה אינו אלא משום שנשים אלו אינן יושבות תחת כִּפַּת־גג אחת ואינן אופות לחמן בתנור אחד ואינן לשות עיסתן במלוש אחד.

אמנם גם שלש הנשים הללו, שבהן הכתוב מדבר, לא התקוטטו ביניהן, לא רבו בְּהָזָקָה ולא פגעו, חלילה, אשה בכבוד רעותה, אלא היו מדיינות ומתנגהות בלבד. והכל משום שלא כל הדעות שוות. למשל: פֶּסִי הַשַּׁמֶּשֶׁת היתה נוהגת בכל ערב שבת לַהְתּוֹת את האש לתוך הַכִּירַיִם ולסתום את פי־התנור בסְרִידָה. כלום חֵטְא חטאה בזה? באה סוסי התגרנית ונתכונה לשפות את כד הַצִּיקוֹרְיָה שלה דוקא על הַכּוּפָּה. וטעמה ונימוקה עמה: הן לא תדחוק את עצמה עם כד הציקוריה שלה לתוך קדירות של בשר! עמדה פֶּסִי הַשַּׁמֶּשֶׁת וטענה: אמנם כבודו של כד הציקוריה במקומו מונח, ואף־על־פי־כן לא זכה עדיין, שבשבילו תבוא כְּלָיָה על החלה אשר בתנור! אמרה לה סוסי התגרנית: אם כן, מוטב שתבוא כליה על שונאי! אמרה לה פֶּסִי השמשת: מעקימת פניך ניכר, שהרבה שונאים לך? אמרה לה סוסי התגרנית: הלואי שיהיו פוהתים והולכים! אמרה לה פסי השמשת: מאימתי למדת לשונך לדבר צַחוֹת? אמרה לה סוסי התגרנית: מיום שנכנסתי לדור בהורבה זו. אמרה לה בַּתְיָה הרופאה,

היא בעלת־הבית, העומדת בשעת מעשה מן הצד, שולי מטפחתה מופשלים לה לאחורי אזניה ובידה מַעֲרוֹךְ, שהיא עורכת בו את עֲלֵה־הָאִטְרִיוֹת לכבוד שבת: תְּמֵהַתְנִי עליך, יקירתי, שדעתך אינה נוחה מחורבה זו! וכי ממון רב שלמת לי בשכר דירתך? אמרה לה סוסי התגרנית: אשריך, שעשירה אַתְּ ויש לך ממון רב, בלא עין־הרע! אמרה לה בתיה הרופאת: מה לך ולי, כי באת למנות את ממוני? וכי מידך לקחתיו? אמרה לה סוסי התגרנית: מידי אין לך לקחת כלום, אלא את הדלות בלבד; אם רצונך בה – קחי אותה לך! אמרה לה בתיה הרופאת: אם אַתְּ לוּ שמעיני, מוטב שתשאר הדלות אצלך ותאריכי עמה ימים!... נענתה פֶּסִי הַשַּׁמֶּשֶׁת ואמרה: דלות יש לה רגלים, ואינה פוסחת גם על בתי עשירים ובעלי־נחלאות... כעסה בתיה הרופאת והתנפלה על פֶּסִי השמשת בחרפות ונדופים. יצאה סוסי התגרנית ועמדה להגן על חברתה. קם שאון בין שלש הנשים והיתה מהומה וערבוביה רבה ובלבול לשונות שנונות, הַמְנַצְּחוֹת זו את זו במשלים ובפתגמים חריפים: „כלב אחד נבח, קפץ השני ונענה לו בנביחה"... „כך דרכו של חזיר: מטנף עצמו ומטנף אחרים"... „אוי לשוטה ואוי לשכנו"... „אם שוטה אני בעיניך, לא תִּתְחַתְּנִי בי"... „אין פוגעים בפשפשים מפני ריחם"... „שמרי לשונך, מנוולת שכמותך, פן תְּגַנֶּפְנָה לְחָיַיִךְ!"... „לְחָיַיִךְ וְלֶחְיֵי אחרים – לְחָיַיִךְ קודמין!"... „אם כן, הא לך וקבלי מידי!"... „הא לך וקבלי גם אַתְּ!"... „הא לכן וקבלנה שתיכן!"...

כסבורים אתם, מכות־לחי היו אלה? חס ושלום! רק אצבעות משולשות בלבד תקעו אשה לחברתה – שתי אצבעות כפופות ואצבע שלישית ביניהן, המכוונת כנגד החוטם.

ה.

ואף־על־פי־כן לא גרמה המחלוקת להטיל איבה נִצַּחַת בין שלש הנשים ולעשותן שונאות זו לזו. על־פי־רוב היו מתנגחות מעט, מנצחות זו את זו בחרב־לשונן – ומיד מתפייסות זו לזו ועושות שלום ביניהן. ולא כל־שכן בשבתות וימים טובים. ולא כל־שכן בחג הפסח. מי שלא ראה את שלש השכנות הללו בערבי פסחים, לא ראה אהבה ואחוה ורעות מימיו. שלשתן היו אופות מצות ביום אחד, שלשתן מְחַמְּצוֹת סְלָקִים בכלי אחד, שלשתן יוצאות לשוק וקונות בזול גמור, בחצי־הנם ממש, שק בולבוסים אחד; ולא עוד, אלא ששלשתן היו מסובות בזמן הסדר לשלחן אחד, לשלחנה של בתיה הרופאת, שהיא בעלת־הבית, מגביהות אתה יחד את קערת המצות וקוראות אתה יחד את ההגדה: בתיה הרופאת קוראת מן „קרבן־מנחה" שלה בשפת יהודית־אשכנזית, וכל הנשים עונות אחריה בלחש, מלה במלה.

ואולם כל זה היה לשעבר, בזמן שישראל הרופא, בעלה של בתיה הרופאה, היה חי ומסדר סדור־פסח בביתו. ואחר־כך, כשמת ישראל הרופא, היה אחד מבני השכנות עורך את הסדר לפני הנשים. עכשיו, שכל הגברים נתפזרו ונסתלקו זה לכאן וזה לכאן, ולא נשתייר בבית אלא גבר אחד, הוא יוזיק הקטן, התחילו הנשים דנות ביניהן ונמלכות זו בזו, אם טוב וכשר הדבר לפניהן, כי יוזיק יְסַדֵּר להן את הסדר? יוזיק זה הריהו, ברוך השם, נער מבין, שכבר התחיל לומד חומש וקורא עברית בשטף־לשון, כמים שוטפים, — ולמה לא יהיה הוא להן „מלך" הלילה?

— יוזיק, היש את־נפשך להיות מלך?

— מלך? יש ויש!

— אִי־לָךְ, ארץ, שמלכך יוזיק!

כך אמרו שלש הנשים ושתי האחיות ועמדו כולן והציעו על הספסל כרים וכסתות הרבה והכינו לו את מְטַּת־הַהֵסֵב כדת וכדין, וכשבא יוזיק מבית־המדרש וברכת יום־טוב בפיו, עלה וישב על כסא־מלכותו, כולו הדור בלבושו ומראהו כמלך ממש.

ט.

שלשה דברים באים לו לאדם מאליהם, שלא מדעתו, ואלו הם: פִּהוק, שחוק ודמעות.

כשהגיע הנער־המלך, הוא יוזיק היתום, למרום־קצו, כלומר: אחרי שקרא את ההגדה ואמר „לפיכך" ועבר על מזמורי ההַלֵּל ונטל כוסו בידו וקם ממקומו והתחיל קורא בקול רם: „הריני רוצה לקיים מצות כוס שני של ארבע כוסות", — נשמע פתאום בין הנשים קול נהי ויללה, קול בכי תמרורים, כְּהָמֹר על המת.

איך היה מעשה ומה גרם לבכי הנשים — קשה לדעת. אחרי שֶׁקִּדֵּשׁ יוזיק על היין והתחיל אומר „עבדים היינו", נזכרה אחת משתי האחיות, כי גם בשנה שעברה היו כולם מסובים לסדר, אלא שאותו סדר אחר היה. האב היה חי, והאם היתה חיה, ולהן, לשתי האחיות, תפרו אז שמלות חדשות לכבוד החג. מי מלל להן אז, כי לשנה הבאה תהיינה סמוכות על שלחן זרים, בין נשים זרות, ויוזיק הקטן יסדר להן סדור־פסח?... ואחת מעיניה של האחות התחילה מְעַפְעֶפֶת שלא מדעתה, ואַחַת משפתיה שפתה התהתונה, התחילה רועדת קצת. ראתה האחות השניה והתחילה אף היא מורידה דמעות בהשאי, דמעה אחרי דמעה. ולמראה שתיהן נזכרה גם אחת משלש

השכנות באסונה הגדול. זכרה האישה האלמנה את בעלה המנוח, את נָתִי השמש. כשהיה נָתִי חי, הרי היתה המאושרה בנשים. אמנם גם אז לא התעננה על רוב טוב. ואף-על-פי-כן טוב היה לה אז מעתה, שירדה פלאים ונעשתה סגנית לאשתו של עזריאל הרומף. כשהיה נתי בעלה חי, היה עזריאל חרומף סגן לו, נכנע לפניו ומקבל מרותו, ועכשיו, כשמת נתי, ירש עזריאל מקומו ונעשה שמש ראשון בבית-המדרש. ואשתו, זו גְנֶסְי המנוולת, נטלה גדולה לעצמה, מתיהרת ומתברכת בלבה, כי אין דומה לה...

כך הרהרה פֶּסְי השמשה, והיא מבקשת לבכות ומעקמת פניה כל-כך, עד כי סוסי התגרנית לא יכלה עוד להתאפק ובכתה אף היא לעומתה. נזכרה סוסי התגרנית בענות-נפשה, שהיא מתענית יום-יום בשוק, בין שבעים ושבע נשים עניות, המְהַפְּכוֹת כולן בַּחֲרָרָה אחת, אוהזות כולן בקונה אחד ומושכות אותו לכאן ולכאן ומעבירות אותו על דעתו, וגוזלות זו מזו את פרוסת-לחמן האחרונה... ושוב נזכרה סוסי בבתה הבכירה, שמתה בשכבר-הימים, בשחר-ילדותה. צפורה היה שמה. אלמלא מתה צפורה בעודנה ילדה, ודאי שהיתה מגיעה עכשיו לפרקה ונִשֵּׂאת לאיש ויולדת בנים ובנות. וגם את בעלה זכרה סוסי, שהיה כל ימיו עלוב-נפש והדל-אישים, עני והולה, שהתענה בעולמו והתגלגל ביסורים עד שמת – וסוסי התגרנית קוראת בלהש את ההגדה מפי בתיה הרופאת, מתנועעת אתה יחד ומתמוגגת בדמעות. ואפילו בעלת-הבית עצמה, היא בתיה הרופאת, הקוראת לפני הנשים, אף היא אינה שומעת את דברי ההגדה, השוטפים מפיה מאליהם, ואף היא מהרהרת בצרות-נפשה. נזכרת בבניה, שעזבו אותה יחידית ושוממה ונדדו למדינת-הים, לאמריקה הרחוקה. אמנם במכתביהם הם כותבים לה, כי כבר באו אל המנוחה וטוב הלקם שם: עמלים הם ורואים חיים בעמלם. ולא עוד, אלא שגם את תמונותיהם שלחו לה והבטיחוה, כי במהרה בקרוב, כאשר ירחיב אלהים את גבולם, ישלחו לה כסף וכרטיסים לספינה ויקחוה ויביאוה אליהם, אל הארץ הטובה והברוכה, במקום שהכל עמלים ורואים היים בעמלם, במקום שהכל שוים, הכל בני-חורין: עשיר ועני, יהודי ונכרי, קטן וגדול... ואף-על-פי-כן לא תאבה בתיה ולא תשמע להם ולא תסע אליהם. כי איך תרחיק נדוד – ובנים יש לה גם פה, וגם הם טעונים רחמי-אם: עלובים הם, דוויים וסחופים, נהרגים על פת-לחם...

כך מהרהרת בתיה הרופאת בפני עצמה וקוראת את ההגדה בשטף-לשון ואינה מרגישה בעיניה, שהן זולגות דמעות מאליהן, בזו אחר זו. ואולם כשנמר יוזיק לקרוא את מזמורי ההלל ועמד ממקומו ונטל בידו כוס שני של ארבע כוסות, גדל הבכי כל-כך, עד כי הנשים עצמן נבהלו לקולן, ובתיה הרופאת התנפלה עליהן ונערה בהן בנזיפה, מוחה בשעת מעשה את דמעות עיניה וגורפת חוטמה ברעש:

– מה זה היה לכן, כי קראתן פתאום לבכי ולאבל? מה היום הזה לכן? יום־כפורים? או תשעה־באב? הראיתם כזאת מימיכם?

ומיד נחה דעתן של הנשים. עמדה אחת מהן והגישה כד מים להמלך, שיטול את ידיו, השניה הביאה את הדגים החמים והמפולפלים מן התנור והשלישית הקריבה את המרור. המלך ישב לברך על אכילת מצה, הנשים השכנות ענו אחריו אָמֵן – והסעודה הֵחֵלָּה בדממה, באין אומר ודברים.

פִּרְקֵי שִׁיר־הַשִּׁירִים.

פרק ראשון.

לִילִי.

א.

לִילִי – שם ילדה, שֶׁמּוֹצָאוֹ מאסתר־לאה: לֵאָה – לִילִי. גדולה היא ממני שנה אחת, ואפשר שתי שנים, ומספר שנותינו יחד לא יגיע גם עד עשרים. ועכשיו בוא וּמְנֵה, בן כמה שנים אני ובת כמה שנים לילי? ואולם סבור אני, שהדבר הזה אינו כדאי. מוטב שאספר את תולדות חייה בקצרה.

ואלה תולדות לִילִי:

אחי הבכור בֶּנִי ישב בכפר, הָכַּר שם טחנה, ידע לירות ברוֹבֶה, לרכב על סוס ולשוט במים. פעם אחת, בימות החמה, רחץ בנהר, ירד מצולות וטָבַע. עליו אמר הכתוב: „סוֹף שַׁיָּט לִטְבִיעָה". הניח אחריו טחנה אחת וסוסים שתים, אלמנה צעירה ותינוקת רכה. את הטחנה מסרו לידי אחרים. את הסוסים מכרו בשוק. האלמנה הצעירה יצאה למרחקים והיתה לאיש אחר. ואת התינוקת הביאו אל ביתנו.

זו היתה לִילִי.

ב.

כי אבי אוהב את לילי ונפשו קשורה בנפשה, וכי אמי חֲרֵדָה על לִילִי ושומרת אותה כבבת־עינה – דבר זה נקל להבין. נחמה מצאו בה אחרי שִׁבְרָם הגדול. אבל אני? מה ראיתי אני בְּלִילִי? כי למה תתעב נפשי כל אוכל, כאשר אחזור מבית־רבי ולא אמצא את לילי בבית? ולמה תהיה רוח אחרת עמי ופני יִצְהָלוּ, כאשר אך תִּגָּלֶה לילי על מפתן הבית? ולמה אכבוש את פני בקרקע, כאשר תדבר לילי אלי? ולמה אתן את קולי בבכי, כאשר תלעג לילי עלי?

כל זה למה?...

ג.

בכליון־עינים חכיתי לבוא החג, חג הפסח הטוב והנעים. עם בוא החג יבוא דוד לי. אז אֲשַׂחֵק עם לילי את משחק האגוזים. אז אתרוצץ בחוץ כְּאַוַּת נפשי. אצא לשוח על שפת הנהר. אטייל במדרון, בתחתית ההר. אני ולילי עמי. שם אַרְאֶנָּה נפלאות. שם אַרְאָה את לילי סְפִינוֹתַי המפליגות בנהר. ומדי דַבְּרִי אל לִילִי את כל זאת, תצחק לי. אין לִילִי מאמינה לי, כי ספינותי מפליגות בנהר. אין לִילִי מאמינה לי ולדברי כלל. בפיה לא תדבר אלי מטוב ועד רע, ורק את קולה תתן בצחוק. ואני היטב חרה לי על הצחוק, אשר יצחקו לי. אין לילי מאמינה לי, כי יכול אוכל לטַפֵּס ולעלות על ראש אילן גבוה – ולוּ רצוני בכך! אין לִילִי מאמינה לי, כי יכול אוכל גם לירות חִצִּים מֵרוֹבֶה – ולוּ יש רובה בידי! אין לילי מאמינה לי כלל. יבוא־נא החג, הג הפסח הטוב והנעים, אז נצא החוצה, לאויר העולם, ואבי ואמי לא יראונו – או־אָז אַרְאֶנָּה נפלאות, אשר כמוהן לא ראתה מֵעולם!

ד.

בא ערב החג, חג הפסח הטוב והנעים.

את שנינו לקחו והלבישו אותנו בגדי־מלכות לכבוד יום־טוב. כל בגדינו חדשים, מרהיבי־עין ומרניני־לב. מביט אני על לילי ועל פניה המאירים, ואני נזכר בפסוקי שיר־השירים, אשר למדתי בערב החג בבית־רבי, בזה אחר זה: „הִנָּךְ יָפָה, רַעְיָתִי, הִנָּךְ יָפָה, עֵינַיִךְ יוֹנִים. שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים, שֶׁגָּלְשׁוּ מֵהַר גִּלְעָד. שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הָרְחֵלִים, שֶׁעָלוּ מִן־הָרַחְצָה, שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם. כְּחוּט הַשָּׁנִי שִׂפְתוֹתַיִךְ וּמִדְבָּרֵךְ נָאוֶה ...“

הגידו לי, אם תדעו אתם, מה פֵּשֶׁר החידה הנפלאה הזאת: אשר מִדֵּי הביטי אל פני לילי, ועלו בזכרוני מאליהם פסוקי שיר־השירים, וּמִדֵּי .קראי את פסוקי שיר־השירים, ורחף לנגד עיני קלסתר־פניה של לילי?

ה.

ערב חג הפסח. יום צח ונפלא, שכמוהו לא היה לעולמים. יום בהיר וחם בשחקים. הָדוּר־נָאֶה זיו העולם.

– לכה, שִׁימְק, נצא החוצה!

כך אומרת לי לילי, ואני מרגיש, כי נפשי נהלים תלהט קרבי. אמי לא הָשְׁכָּה אגוזים ממנו. את כל כיסינו מִלְאָה אגוזים. ורק הִזְהִר הזהירה אותנו, לבל נשלח יד עתה, קודם הַסֵּדֶר, אל האגוזים לְפַצֵּעַ אותם. האגוזים הללו לא נִתְּנוּ לנו עתה לאכלם, אלא לראותם בלבד. לראותם ולְשַׂחֵק בהם. פונים אנחנו ללכת. האגוזים משמיעים

קול. מה טוב לנו עתה בחוץ. מה יפה ומה נעים בחוץ! היום פונה לערוב. השמש נוטה לפאתי מערב, לקצה העי׳. האויר – מה רך! העולם – מה רחב: רוך ורַחֲבוּת חופש בְּלִי־מְצָרִים. ושם, מעבר לבית־הכנסת העתיק, שם במדרון ההר, כבר נצנצו ד׳שאים ראשונים – רכים וירוקים ורעננים. ובמרום, ממעל לראשינו, טסה ועוברת בקול צפצוף וציוץ סיעת סנוניות קטנות, קלות־כנפים, כולן מ־חפות בשורה אחת ישרה. ושוב אני נזכר בפסוק מפסוקי שיר־השירים, אשר למדתי בערב החג בבית־רבי: „הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בָאָרֶץ, עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאַרְצֵנוּ״... ואני מ־גיש בעצמי, כי קל אני, קל גם אני, כי כנפים לי ככנפי הסנוניות האלה: עוד רגע אֶנָּשֵׂא לְמַעְלָה ואֶתֵּן יחד אנכ׳ה עוף.

ו.

מן העי׳ קול המולה נשמע, כשאון מים רבים. שאון העיר והמונה. הכל הומה שם. הכל סואן ברעש. הכל ממהר דרכו, נחפז לכלות מעשהו בעוד יום. ערב חג הפסח היום! יום צח ונפלא, שכמוהו לא היה לעולמים. יום בהיר והם בשחקים. הָדוּר־נָאֶה זיו העולם.

צופה אני ומביט לפני – כל העולם כולו שֻׁנָּה פתאום. החליף מראהו, מראה־חול, ולבש מעטה־קסם. חצר ביתנו – חצר בית המלך היא, והבית היכלו. וליד ההיכל אני יושב – בן־המלך אָנִי. ולימיני לִילִי יושבת – בת־המלכה היא. והקורות, קורות ביתנו, המונחות בחצר זו על־גבי זו, – ארזים הם. ארזים וברותים, הכתובים בשיר־השירים. החתול, הרובץ על מפתן הבית ומנמנם כנגד החמה, אַיָּלָה היא מאילות השדה, המצויות בשיר־השירים. וההר, זה ההר אשר מעבר לבית־הכנסת העתיק, הר הַלְּבָנוֹן הוא, הנזכר בשיר־השירים. הנשים והבתולות, העומדות בחוץ, כובסות ומטהרות ומגהצות ומשפשפות ומגעילות לכבוד הפסח, – כולן מבנות ירושלים הן, הכתובות בשיר־השירים. וכל אשר תראינה עיני פה משיר־השירים הוא!

אני הולך וידי נתונות בכיסי. אני מגענע את האגוזים, והאגוזים נותנים קול. לילי הולכת אחרי, הולכת בעקבותי. הולכים אנו לאט, פוסעים פסיעות קטנות. ואולם נפשי – נפשי תְּשָׂאֵנִי אֶל־עָל, למרומי־שחקים. מתאוה אני להגביה עוף, לפרוח באויר, לדאות כנשר על ראש הרים. ואני מרים רגלי ורץ, רץ כצבי. אני רץ, ולילי רצה אחרי. אני מְדַלֵּג על הקורות, מְקַפֵּץ מן האחת אל השניה. אני מקפץ, ולילי מקפצת אחרי. אני למעלה והיא למעלה. אני למטה והיא למטה. מי ייעף תחילה? אכן מראש ידעתי זאת!

– עד אנה נרוץ?

כך אומרת לי לילי, ואני עונה אותה בלשון שיר־השירים:
– עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים... ראי־נא גם ראי: אַתְּ עיפת ולא אני!

ז.

כמה מאושר אני, כי קל אני ברגלי יותר מלילִי. אכן עין בעין תראה, כי יפה כחי מכחה. ואף־על־פי־כן רַחֵם ארחמנה מאד. לבי לבי לה. רואה אני, כי דאגה כסתה פניה. כך טבעה של לילי תמיד: בעצם השמחה והצהלה יש אשר תפרוש פתאום לקרן־זוית ותשב שם לבכות במסתרים. לא יועילו לה דברי־נחומיה של אמי, לא יועילו לה נשיקות־פיו של אבי – לא יועיל לה דבר. לילי לא תחדל לבכות. על מי תבכה? על אביה, שמת בלא עתו, בעצם ימי עלומיו? או אולי על אִמָּה תבכה לילי, על אמה, שיצאה למרחקים והיתה שם לאיש אחר ושכחה, כי בת יש לה ושמה לילי? הוי על אם לילי! כי שם אמה יקראו לפניה – וחֶרְפָּה כולה וָבוֹשָׁה. אין נפשה אל אמה. אמנם רעה לא תדבר עליה והופי לא תתן בה, ואולם אין נפשה אליה. יודע אני את זאת אל־נכון. וצר לי, צר לי מאד, כי תשב לילי בקרן־זוית אבלה ושוממה. נגש אני אליה ויושב על־ידה, על־גבי הקורות. מִתְכַּוֵּן אני לנחמה וּלְשַׁדְּלָהּ בדברים.

ח.

נותן אני את שתי ידי לתוך כִּיסִי, מקשקש באגוזים ואומר לה:
– הידוע תדעי, במה כחי גדול?
– במה כהך גדול?
– יש בכחי להעביר את כל אגוזיך אלי.
– האם אומר אתה לִזְכּוֹת בהם במשחק?
– לא. גם שַׂחֵק לא נשחק כלל.
– שמא תגזלם מידי בחָזקה?
– חס ושלום. אני לא אעשה כלום. לא ארים את ידי ואת רגלי. האגוזים יעברו אל כיסי מאליהם.
לילי נושאת אלי את עיניה היפות והכחולות, את עיני שיר־השירים אשר לה.
קמתי אני ואמרתי לְלִילִי:
– כסבורה אַתְּ, שֶׁמְּשַׁטָּה אני בך? חלילה לי. מין לחש אני יודע... פסוק אחד יש לי, שאני אומרו...
לילי פוקחת עלי את שתי עיניה הגדולות ומביטה בי. אף אני מביט בה ודעתי

זחה עלי. גדול אני בעיני מאד. גדול ורם. עומד אני ומבאר לה, כגדול המבאר לקטן ממנו, כרב המורה הלכה לתלמידו:

– אנהנו, הנערים, יודעים הכל. נער יש בבית־רבנו, ישעיה שתום־העין שמו. עִוֵּר הוא עינו האחת. והוא יודע הכל. את כל הנסתָרות והנגלות הוא יודע. אין לך דבר בעולם, אשר לא ידעהו ישעיה שתום־העין. ואפילו את חכמת הקבלה הוא יודע. היודעת אַתְּ, מה טיבה של חכמת הקבלה?

לא. לילי אינה יודעת, מה טיבה של חכמת הקבלה. זו מַנַּיִן לה? ואני מתעלה ומתגדל בעיני שבעתים. שָׂמֵחַ אני מאד, כי בא מקרה לידי לְלַמְּדָהּ פרק בחכמת הקבלה.

– ידוע תדעי, כי הכמת הקבלה היא אחת משבע החכמות, שעליהן העולם קיים. בכח הקבלה יכול אוכל להראותך נפלאות, אשר כמוהן לא ראית מעולם. בכח הקבלה אֶהֱפֵךְ בֶּן־רֶגַע ואהיה רואה ואיני נראה. אני אֶרְאֶה אותך ואַתְּ לא תראיני. בכח הקבלה יכול אני להוציא יין מסלע ולהזיל זהב מקיר. בכח הקבלה יכול אוכל לעשות את הפלא הגדול הזה לעיניך: בעוד אנו יושבים שנינו פה ומדברים – נתרומם פתאום מעל הארץ ונעוף למרום, נרכב בערבות, נדאה על כנפי־רוח ועד עָבֵי־שְׁחָקִים נגיע...

ט.

להתרומם מעל הארץ בכח הקבלה ולעוף עם לילי עד עבי־שחקים ולעבור משם ולהגיע עד המקומות הרחוקים, אשר מעבר לים־אוקינוס, – זאת היתה משאת־נפשי תמיד, בה הגיתי יומם ולילה. הלא שם, מעבר לים־אוקינוס, ארץ הגמדים תִּגָּלֶה, והגמדים הלא מגבורי ישראל הם, צאצאי הגבורים הגדולים, מלומדי־מלחמה, אשר היו בזמן דוד המלך. והגמדים האלה הלא כולם אנשים נחמדים הם, שמחים וטובי־לב תמיד, אוכלים ממתקים ושותים הלב־שקדים, משחקים בחוץ כתינוקות, מְהַלְּלִים כל הימים בחלילים קטנים ויוצאים במחול כולם, בחורים וגם בתולות, זקנים עם נערים. ורע לא ייראו כל ימיהם ופחד לא ידעו. ומכניסים אורחים, ומקבלים כל אדם בסבר פנים יפות. ואדם מישראל כי יבוא אליהם, אחד מאחינו אנשי הגולה, – מיד כולם יוצאים לקראתו בתופים ובחצוצרות ובקול־שופר, אומרים לו „אחינו אתה", מוליכים אותו אחר כבוד לעירם, מאכילים אותו ממתקים ומַשְׁקִים אותו חלב־שקדים ומעניקים לו ביד רחבה מכל חמדת הארץ: בגדים יקרים ומרבדים טובים, כלי־כסף וכלי־זהב, אבנים טובות ומרגליות, המושלכים שם בראש כל חוצות ואין מאסף, כדומן אשר על־פני השדה...

– כדומן אשר על־פני השדה?

כך אומרת לי לילי, ואני רואה בה, כי בת־צחוק קלה מְנַצְנֶצֶת בעיניה.

– האם לא תאמיני לי?

– ואתה הַאֻמֵן תאמין?

– ולמה לא אאמין?

– איפה שמעת כל זאת?

– בבית־רבי שמעתי כל זאת.

– אָה, בבית־רבך!...

מַטָּה, מַטָּה יורדת השמש לצד מערב וּמְפַזָּה את פאתי הרקיע בקוי־זהב, זהב זהריה. הזהב מזהיר בעיניה של לילי. עיניה רוחצות בזהב!

י.

השקה נפשי מאד, כי תשתומם לילי על הנסים והנפלאות, שיש בידי לעשות בכח הקבלה. ואולם לילי אינה משניחה בזה. לילי אינה משתוממת כלל. אדרבה, נראה לי, כי צוחקת היא. שאם לא כן – למה־זה תְגַלֶּה לי את כל שִׁנֶּיהָ הקטנות והלבנות, שִׁנֶּיהָ־פְּנִינֶיהָ? ואני היטב הרה לי על־זאת. אומר אני לה:

– האמנם לא תאמיני לי?

לילי צוחקת.

– אפשר סבורה אַתְּ, כי מְשַׁטֶּה אני בך? כי מתהדר אני לפניך? כי בודה אני שקרים מלבי?

לילי מוסיפה לצחוק. אם כן, הבה אֶנָּקֵם ממנה. יודע אני, מה תהיה נקמתי. אומר אני לה:

– לכן תדעי, כי אין אַתְּ מבינה כלל בטיב הכמת הקבלה. כי אילו ידעת, מה היא חכמת הקבלה ובמה כחה גדול, לא הִרְבֵּית לצחוק כל־כך. הלא בכח הקבלה הזאת יכול אוכל לרצוני להעלות אליך גם את אמך ממרחקים. כן, כן. אם תקניטיני, אקום עוד בלילה הזה ואעלה אותה לעיניך, כשהיא רכובה על־גבי מקל...

לילי הדלה פתאום לצחוק. ענגה קטנה הלפה על פניה היפים והמאירים, ונדמה לי, כי השמש שקעה פתאום. שקעה השמש ופנה היום. אכן רואה אני, כי נוֹאַלְתִּי והפרזתי קצת על המדה. למה נגעתי במכאובה המסותר – למה העליתי את זכרון אמה לפניה? אני נָקוֹט בפני ומהרהר חרטה בלבי. הייב אני לכפר פניה. הייב אני לפייסה. אני קם ומתקרב אליה. לילי מְסַבָּה עיניה מנגדי. פּוֹנָה עוֹרֶף אלי. אני רוצה לאחוז בידה. אני רוצה לדבר על לבה ולאמר לה בלשון שיר־השירים: „שׁוּבִי, שׁוּבִי, הַשּׁוּלַמִּית – שובי, שובי, לילי, ואחזה בך!"... ואולם הנה נשמע פתאום קול קורא מן הבית:

– שִׁימֶק! שִׁימָק?.

לי קורא הקול מן הבית. קול אמי קורא לי, כי אקום ואלך עם אבי לבית־הכנסת.

יא.

ללכת עם אבי לבית־הכנסת לתפלת ערבי־פסחים – כלום יש לי עונג יום־טוב גדול מזה? שמחה כפולה ומכופלת לי, שאני לבוש מחלצות מכף־רגלי ועד ראשי, כל בגדי הדשים, ובהם אתפאר נגדה־נא לכל הנערים! והתפלה עצמה בבית־הכנסת, תפלת ערבית ראשונה של חג, מה נעימה! והניגון הנהדר, ניגון ראשון של „בָּרְכוּ", מה עָרֵב! האח, מה רב הטוב, אשר צפן אלהי ישראל לעם־בחירו בערבי־פסחים!

– שִׁימֶק! שִׁימָק?

אמי דוחקת את השעה. אין לה פנאי. „אני הולך, אני בא. עוד מעט ואבוא. עוד רגע אחד. רוצה אני לדַבֵּר אל לילי רק דברים אחדים. רק דברים אחדים אדבר אליה"...

ואני מדבר אל לילי דברים אחדים. מודה אני לפניה, כי אמנם הטאתי הפעם ולא דברתי אמת אליה. להפריח בכח הקבלה את האחרים – דבר זה נבצר ממני לעשותו. רק אני עצמי אוכל לפרוח באויר, לכשארצה. אני עצמי, ולא אחר. אם לא תאמין לי, אַרְאֶנָּה אות ומופת. לא היום אַרְאֶנָּה. יעברו־נא ימי החג, ימי הפסח, ואעשה לעיניה את האות הזה. פה, ליד הקורות, אתרומם מעל הארץ, אגביה עוף למרום וברגע אחד עד עבי־שחקים אגיע. משם אעבור ואפנה על ימין וארחיק עוף אל המקום ההוא – הֲרוֹאָה אַתְּ? – ואבוא עד קצוי־תבל, עד מקום איים רחוקים וים הגדול, הוא יַם־הַקֶּרַח.

יב.

לילי מַטָּה אוזן ומקשיבה לדברי. השמש שולחת את זהריה האחרונים, זהרי עַרְבַּיִם, יורדת ונושקת לארץ.

– מה מַשְׁמָעוֹ של ים־הקרח? – שואלת אותי לילי.

– משמעו של ים־הקרח אינך יודעת? פשוטו כמשמעו: ים שֶׁהִגְלִיד והיה לקרח. המים אשר בו קשים כעופרת ומלוחים כמלח. ספינות אינן מפליגות בים זה ואיש לא יראו עליו, ואם יקרה מקרה האחד להתגלגל אל המקום ההוא, לא יוסיף עוד לשוב משם עד־עולם.

לילי מביטה עלי בעינים מלאות תמהון ופחד.

– אם כן, למה תלך אתה לשם?

– כלום אני הולך לשם? אין אני הולך, אלא פורח. פורח אני באויר, עף כנשר במרום, טס ועובר על־פני הים כולו תוך כדי רגע אחד, עד בואי אל היבשה אשר מעבר השני. שם מתגלים לקראתי שנים־עשר הרים גבוהים ועצומים, היורקים איש אל רקיע השמים. עובר אני רגלי את שנים־עשר ההרים האלה עד הגיעי אל ההר האחרון. שם, על ראש ההר, תחת עבי־שהקים, אני עומד לנוח רגע, ומיד אני פונה ועובר הלאה, מהלך שבע פרסאות, עד בואי ליער גדול, שאילנותיו מרובים ועבותים. ואני הולך בעבי היער הָלוֹךְ וְהַרְחֵק, הָלוֹךְ וְהַרְחֵק, עד הגיעי לנחל קטן מְפַכֶּה בין עֲפָאִים. על־פני הנחל אני שוחה ועובר, ושם אני עומד ומונה שבעים ושבעה. מיד מתגלה לקראתי איש זקן עוטה הוד, שזקָנו הלבן מגיע עד קרסוליו, והוא שואלני: „מה שאלתך ומה בקשתך?“ והרי אני עונה ואומר לו: „נהגני, הביאני אל בת־המלכה“...

– מי היא זו ואי־זו היא בת־המלכה?

כך אומרת לי לילי, ונדמה לי, כי חרדה פתאום.

– בת־מלכה זו היא היפה בבנות כל הארץ, אשר קוסמים ומכשפים באו אליה וחטפוה מאחרי חופתה וקשרוה בחבלי־קסם והובילוה למרחקים והושיבוה בארמון נהדר, כולו בנוי בדולח, וכך היא יושבת שם יחידה ובודדה זה שבע שנים...

– אם כן, מה לך ולה?

– הא כיצד? הרי אני בא להשיב את שבותה! אני גואלה, פּוֹדָהּ וּמַצִּילָהּ!

– אתה גואלה, פודה ומצילה?

– ודאי. אם לא אני – מי־זה איפוא יגאלנה?

– אל־נא, שְׁימָק. אל תעשה כזאת. אל תעוף למרחקים. שמע־נא לקולי: אל תעוף למרחקים...

יג.

ולילי תופסת לי בידי. מרגיש אני, כי כף־ידה הקטנה והלבנה קרה כולה. ואני מציץ לתוך עיניה ורואה בהן את זהב השמש הגועת, הנפרדת מן היום הצח והנפלא, יום־האביב הראשון, הבהיר וחם בשהקים. לאט, לאט נוע היום. לאט, לאט כבה החמה. דמיונה כנר דועך, הַכָּבֶה לאט. נָדַם גם השאון, שאון העיר והמונה. כלתה רגל מן השוק. ובחלונות בתי העיר, פה ושם, נראו אורות מנצנצים. נרות של יום־טוב הם. דממה נפלאה, דממת־קודש, מסביב. הדממה עוטפת את שנינו, אותי ואת לילי, ואנו מרגישים בלבנו, כי גם אותנו בָּלַע הקודש, בלעה הדממה הגדולה והנפלאה, דממת ערבי־פסחים.

– שְׁימָק! שְׁימָק?

יד.

זאת לה לאמי הפעם השלישית, אשר תקרא לי ללכת עם אבי לבית־הכנסת. נפלאים דרכי אמי! וכי אני עצמי אינני יודע, כי צריך אני ללכת לבית־הכנסת? ואולם חשקה נפשי לשבת פה עוד רגע. רק עוד רגע אחד אשב פה, ואחר אלך. שמעה לילי, כי אמי קוראת לי – ונתעוררה גם היא ועמדה עלי להאיץ בי.

– שִׁימָק, לֵךְ, כי קראו לָךְ. שִׁימָק, קום ולך, כי כבר באה עת.

קמתי ללכת. כבר פנה יום. כבר שקעה שמש. נִתַּךְ הזהב, זְהַב־עַרְבַּיִם, והאדים והיה לדם. נשבה רוח, רוח־ערבים, קלה וקרירה. לילי עדיין עומדת ומאיצה בי, כי אלך. מעיף אני עין עליה בפעם האחרונה. הזאת לילי? נשתנתה כולה פתאום, נהפכה והיתה לאחרת. יָפְיָהּ אחר וחִנָּהּ אחר, חן רב שבעתים לה בערב הנפלא הזה, ערב חג־הפסח, שכולו מחזה־קסם. „בת־מלכה היא, בת־מלכה אחוזת־קסם" – חולפת מחשבה במחי. אבל לילי לא תתנני עתה לחשוב מחשבות. לילי מאיצה בי, מאיצה ומזרזת, כי אלך. אני פונה מעמה ללכת, ואני חוזר מיד לאחורי, חוזר ומביט עוד הפעם על בת־המלכה אחוזת־הקסם, שנבלעה כולה בדממת הערב הנפלא הזה, ערב חג־הפסח, ערב־הקסמים. ואף אני נצב במקומי כאחוז־קסם, הוזה וחולם בתוך הדממה. אבל לילי לא תתנני עתה לעמוד. רומזת היא לי בידה ומאיצה בי, כי אלך, כי אלך! ונדמה לי בזה הרגע, כי שומע אני את קולה, כי אומרת היא לי בלשון שיר־השירים:

– בְּרַח, דוֹדִי, וּדְמֵה־לְךָ לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל הָרֵי בְשָׂמִים!...

פִּרְקֵי שִׁיר־הַשִּׁירִים.

פרק שני.

בַּשָּׂדֶה.

א.

– מהרי, לילי, מַהֲרִי! – אני אומר אל לילי יום אחד קודם חג־השבועות, ואני אוהזה בידה, ושנינו מזדרזים ומעפילים לעלות אל ההר. – היום קצר, לילי, ועלינו עוד לעבור את כל ההר, ומאחרי ההר נחל לפנינו, ועל־פני הנחל מַעֲבֹרֶת־קְרָשִׁים נטויה – גֶּשֶׁר יִקָּרֵא לה. הנחל שוטף, הצפרדעים מקרקרות, הקרשים מתנועעים, מזדעזעים, ושם, מעבר לנחל, מעבר לגשר – מקום גן־העדן, לילי! שם מתגלים שָׂדוֹתַי.

– שדותיך, שִׁימֶק?

– כן, שדותי. שדותי הברוכים, הגדולים והרחבים, המשתרעים לכל ארבע רוחות העולם עד אין קץ ואין גבול. מרבדים ירוקים עוטפים הם, נקודות־זהב זרועים הם. ציצים אדומים צבועים הם. וריח להם -- כריח מור ואהלות עם כל ראשי בשמים. ואילנות עומדים לי שם – אילנות רבים, רבים מאד. אילנות רמים ונִשָּׂאִים, עבותים וַעֲנֵפִים. וגבעה יש לי שם, עליה אשב. ברצותי אשב, וברצותי אוציא מפי את השם המפורש ואתרומם מעל הארץ וארקיע שחקים, ארכב בערבות ואדאה על כנפי־רוח, על־פני שדות ויערים, על־פני הרים ועמקים, על־פני נהרות ומדבריות, עד אבוא לעבר מהרי־החשך...

– ומשם – מפסיקה אותי לילי ונכנסת לתוך דברי – תלך רגלי מהלך שבע פרסאות, עד בואך אל נחל קטן, הַמְּפַכֶּה בין עֲפָאִים...

– לא. ליער גדול, שאילנותיו מרובים ועבותים... מתחילה אני הולך בְּעָבִי היער, הלוך וְהַרְחֵק, הלוך והרחק, ורק אחר־כך אני מגיע אל הנחל הקטן, המפכה בין עפאים...

– על־פני הנהל אתה שוהה ועובר ועומד ומונה שבעים ושבעה...

– מיד מתגלה לקראתי איש זקן עוטה הוד, שזקנו הלבן מגיע עד קרסוליו...

– והוא שואל אותך: „מה שאלתך ומה בקשתך?“...

– ואני עונה ואומר לו: „נהגני, הביאני אל בת־המלכה"...

לילי שומטת את ידה מתוך ידי, פונה אלי עורף ורצה אל תחתית ההר. היא רצה, ואני רץ אחריה.

– לילי, למה תרוצי ככה?

לילי אינה עונה אותי דבר. רוגז יש לה בלבה עלי. אין דעתה נוחה מבת־המלכה. את כל אגדותי תאהב לילי, ורק לא את אגדת בת־המלכה...

ב.

מי היא לילי? – ודאי זוכרים אתם עדיין, מי היא. כבר ספרתי לכם פעם אחת עליה. ואולם אם שכחתם, אשוב אספר לכם שנית את תולדותיה בקצרה.

אָח בכור היה' לי ושמו בֶּנִי – וטבע בנהר. והגיח אחריו טחנה של מים, אלמנה צעירה, סוסים שנים ותינוקת רכה. את הטחנה מסרו לידי אחרים. את הסוסים מכרו בשוק. האלמנה יצאה למרחקים והיתה לאיש אחר. ואת התינוקת הביאו אל ביתנו, זו היתה לילי.

אך צחוק עשה לנו אלהים. כל הרואה אותנו אומר, כי אני ולילי אח ואחות אנחנו. לאבי קוראה היא: אַבָּא. לאמי קוראה היא: אִמָּא. וכאח ואחות אנו חיים שנינו. כאהבת אח ואחות אהבתנו.

כאח ואחות? אם כן איפוא, למה תתבייש לילי בפני?

פעם אחת היה מעשה ונשארנו שנינו לבדנו, אין איש אתנו בבית. בערב היה מעשה, בין השמשות. אפלולית שררה בבית. אבי הלך לבית־הכנסת לקרוא קדיש אחרי נשמת אחי בֶּנִי. אמי יצאה לחוץ לקנות גפרורים. פרשנו שנינו לקרן־זוית, אני ולילי, ואני עומד לספר לה את אגדותי. לילי אוהבת לשמוע את אגדותי היפות, שאני מביא אתי מבית־רבי, מפי ישעיה חברי שתום־העין. אני מספר, ולילי שומעת. לילי שומעת ומתקרבת אלי יותר ויותר. ידה נתונה בתוך ידי.

– סַפֵּר, שִׁימֶק, אנא, ספר־נא!

לאט, לאט יורד הלילה ומכסה עלינו. לאט, לאט מתנועעים הצללים על הכתלים, מטפסים ועולים אל התקרה, וזחלים ויורדים לארץ, נמונים והולכים. עלטה באה, ושוב איננו רואים עוד זה את זו. אין אנו רואים, אלא מרגישים זה בזו. מרגיש אני, כי ידה הקטנה חֲרֵדָה בידי, כי לבה הקטן יחרד אף הוא. רואה אני רק את עיניה – עיניה נוצצות בחשכה. ופתאום עמדה לילי ושמטה את ידה מתוך ידי. „מה לך, לילי?" „אָסוּר". „מה אָסוּר?" „אסור לנו להחזיק איש ביד רעותו". „כל־כך למה? מי הגיד לך זאת?" „איש לא הגיד לי. אני עצמי יודעת זאת". „וכי נכריה אַתְּ לי? ולא אח ואחות אנחנו?" „הוי, לוּ אח ואחות היינו!"... – אומרת לי לילי, ואני שומע

את דבריה כדברי השולמית, אשר בשיר־השירים: „מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי – הוי, מדוע אינך אח לי?!"...

נפלא, נפלא הדבר! מדי דַבְּרִי בלִילִי, זכור אזכור את השולמית אשר בשיר־השירים.

ג.

ובכן, במה פתחתי? בערב חג־השבועות. רצים אנו ויורדים אל תחתית ההר. לילי רצה, ואני רץ אחריה. לילי כועסת עלי ועל בת־המלכה. את כל אגדותי תאהב לילי, ורק לא את אגדת בת־המלכה. ואולם צער אין לי. יודע אני את לילי ואת טבעה. נוחה לכעוס היא – ונוחה לִרְצות. רק רגע אחד יעבור – וכעסה יפוג מאליו והיה כלא היה. הנה היא מביטה שוב אלי בעיניה הגדולות והמאירות, שמחשבה עמוקה כשמים נשקפת מתוכן. הנה היא מפשילה את תלתלי־ראשה לערפה ואומרת לי:

– שִׁימְק! הוי, שִׁימְק! הבט אל השמים אשר ממעל לראשינו! הבט אל השדה אשר מתחת לרגלינו! הרואה אתה את כל אלה?

– רואה אני, לילי, רואה אני הכל. רואה אני את השמים. מרגיש אני את הרוח הקלה והחמימה. שומע אני את צפצוף הצפרים, המרחפות ממעל לראשינו. הן כל אשר אנו רואים פה בעינינו לנו הוא. השמים – שָׁמֵינוּ. השדה – שָׂדֵנוּ. הצפרים – צפרינו. הכל, הכל לנו הוא. הבה, לילי, תני את ידך לי!...

לא. לילי לא תתן את ידה לי. מתביישת היא. למה תתבייש לילי בפני? למה יאדימו פניה?

– שם – אומרת לי לילי ורצה לפני – שם, מעבר לנחל, מעבר לגשר... ונדמה לי, כי שומע אני בדבריה את דברי השולמית, אשר בשיר־השירים: „לְכָה, דוֹדִי, נֵצֵא הַשָּׂדֶה, נָלִינָה בַּכְּפָרִים, נַשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים, נִרְאֶה אִם פָּרְחָה הַגֶּפֶן, פִּתַּח הַסְּמָדַר, הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים..."

והנה באנו עד הגשר אשר על־פני הנחל הקטן.

ד.

הנהל שוטף. הצפרדעים מקרקרות. הקרשים מתנועעים ומזדעזעים. לילי חֲרֵדָה ורועדת.

– למה תחרדי ככה, לילי? למה תיראי ככה? תני לי ידך והחזיקי בי. או לא כן. תני ואחבק אותך. אני אחבקך בזרועותי ואַתְּ תחבקיני בזרועותיך. הרוֹאָה אַתְּ? כך יפה, כך טוב.

כבר עברנו את הגשר. מאחרינו הוא.

חבוקים וצמודים יחד אנו הולכים גם בשדה. יהידים אנו פה, רק אנו לבדנו, אין איש אתנו בגן־עדן זה. לילי מחזיקה בי בידה, מתרפקת עלי בכל גופה. מחרישה היא ואינה מדברת דבר. ואולם נדמה לי, כי מְכֻוֶנֶת היא לי בלשון שיר־השירים: „אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי"...

לפנינו שדה גדול ורהב. משתרע הוא לכל ארבע רוחות השמים עד אין קץ ואין גבול. מרבדים ירוקים עוטף הוא. נקודות־זהב זרוע הוא. ציצים אדומים צבוע הוא. וריח לו – כריח מור ואהלות עם כל ראשי בשמים. ואנו מתהלכים שנינו בגן־עדן זה חבוקים וצמודים יחד. שנינו לבדנו, אין איש אתנו פה.

– שִׁימֶק! – אומרת לי לילי, מציצה לתוך עיני ומתרפקת עלי בכל גופה. – שִׁימֶק! אימתי נתחיל לתלוש ירק להג־השבועות?

– עוד היום גדול, לילי! – אני אומר לה, וכולי נלהב, כולי כיקוד־אש. אינני יודע לאן אביט תחילה? האביט למעלה, אל כפת השמים הבהירים והעמוקים, שמי־התכלת? או אביט מתחת, על מרבדי־הירק, המכסים על־פני רוהב השדה? או למרחק אשא עיני, לקצוי־תבל, במקום שם יורדים השמים ונושקים לארץ? או אולי אל פני לילי אביט, אל פניה המאירים ואל עיניה הגדולות והעמוקות, העמוקות כשמים ומלאות מחשבה כלילה? מה נפלאות עיניה! מחשבה עמוקה מלאות הן. יגון עמוק צפון בהן. יודע אני את יגונה הצפון. מרגיש אני בצערה הכמוס. גדול כאבה, כאב־לבה. גדול צערה וכעסה על אמה, שיצאה למרחקים והיתה שם לאיש אחר ושכחה, כי בת יש לה ושמה לילי. אין נפש לילי אל אמה. אין להעלות את זִכְרָה לפניה. דומה, כאילו לא היתה לה אֵם בעולם. אם אהרת לה. אִמי היא. אמי – אמה. אבי – אביה. ושניהם אוהבים אותה כאהוב אב ואם את בתם, את יהידתם. הרדים הם עליה ושומרים אותה כבבת־עינם. יקרה היא להם, רכה וענוגה לפניהם. את כל אשר תשאלנה עיניה לא ימנעו ממנה. ככל אשר תחפוץ לילי, כן יקום וכן יֶהִי. לילי אמרה, כי רוצה היא ללכת אתי אל השדה לתלוש ירק להג־השבועות (אני הִשֵּׂאתִי אותה לכך), ופנה אבי ושאל את אמי: „מה דעתך?" – נשא אבי את עיניו אל אמי והציץ אליה ממעל לזכוכיות מִשקפיו, משקפי־הכסף אשר לו, וההליך בידו את הוטי־הכסף של זקן־הכסף אשר לו. וכך נדברו אבי ואמי בדבר לכתנו יהידים אל השדה לתלוש ירק להג־השבועות:

אבי לאמי: מה תאמרי אַתְּ?

אמי לאבי: ואתה מה תאמר?

אבי לאמי: הֲנִתֵּן אותם ללכת אל השדה?

אמי לאבי: ולמה לא נתן אותם ללכת אל השדה?

אבי לאמי: וכי אמרתי, שלא נִתֵּן?
אמי לאבי: אם כן איפוא, מה אמרת?
אבי לאמי: אמרתי, אם טוב להם כי ילכו?
אמי לאבי: ולמה לא טוב להם כי ילכו?

וכך הם חוזרים חלילה. יודע אני את הכמוס בלבם. מרגיש אני את חֲשָׁשָׁם. כמה פעמים הזהירני אבי, ואחרי אבי מלאה גם אמי, כי שם, בשדה, יש גשר, ומתחת לגשר שוטף נחל – נחל, נחל, נחל...

ה.

שנינו, אני ולילי, כבר שכחנו את הגשר והסחנו לבנו מן הנחל. עוברים אנו על־פני השדה הגדול והרחב, מרחפים תחת כפת השמים הגדולה והרחבה. רצים אנו על־פני ירק־דשא, כורעים ונופלים אפים ארצה, נופלים ומתגלגלים להנאתנו בתוך ציצים ופרחים, שריח־להם כריח בשמים. אנו קמים ונופלים, קמים ונופלים ומתגלגלים עוד פעם ועוד פעם. ועדיין לא קרבנו אל המלאכה – לתלוש ירק לחג־השבועות. אוחז אני ביד לילי ומוליך אותה על־פני השדה לארכו ולרחבו. מראה אני אותה את אחוזותי הרבות ומתפאר לפניה בִּנְכָסַי העצומים.

– הרוֹאָה אַתְּ את האילנות האלה? הרואה אַתְּ את הַנִּיר הזה? הרואה אַתְּ את הגבעה ההיא?

– כל אלה לך הם?

כך אומרת לי לילי ועיניה צוחקות. אכן חרה לי, כי צוחקת היא לדברי. זה דרכה תמיד לצחוק לי. מתרעם אני עליה וכועס ופונה עורף לה. לילי רואה את פני הנזעמים ומבינה את כעסי. חוזרת היא עלי, אוחזת בידי, מציצה לתוך עיני ואומרת לי: „שימק!"... מיד נחה דעתי והמתי שככה. אוחז אני בידה ונוהג ומביא אותה אל הגבעה, היא גבעתי, במקום שאני יושב תמיד בימי הקיץ. ברצותי אשב, וברצותי – אוציא את השם המפורש מפי ואתרומם מעל הארץ, ארקיע שחקים ואדאה על כנפי־רוח, על־פני שדות ויערים, על־פני הרים ועמקים, על־פני נהרות ומדבריות...

ו.

שם, על ראש הגבעה, אנו יושבים שנינו, אני ולילי עמי – וירק לא תלשנו עדיין. מספרים אנו זה עם זו. אני מספר, ולילי שומעת. מספר אני לה על הימים הבאים, עת שאני אהיה גדול והיא תהיה גדולה ושנינו נבוא בברית הנשואין... אז אוציא מפי את השם המפורש, ושנינו נתרומם מעל הארץ ונעוף בשמים ונתור את כל התבל כולה. מתחילה נעבור בכל המקומות, אשר עבר בהם אלכסנדר מוקדון.

אחר־כך נשים פנינו לארץ־ישראל. שם נטפס ונעלה על הר הלבנון ועל הרי שניר וחרמון ועל כל הרי־בשמים. ואז נבוא לכרמים, נמלא כיסינו זיתים וחרובים, בָּטְנִים ושקדים וכל טוב הארץ. משם נעבור הלאה ונעוף לקצוי־תבל ואיים רחוקים. ובכל המקומות, אשר נבוא שמה, נעשה בלהטינו ונפגע בעוברי־דרכים. רעה לא נעשה להם, חלילה, – רק לצון נחמוד לנו, כי הלא איש לא יראנו בעשותנו ככה...

– איש לא יראנו? – שואלת אותי לילי ואוחזת לי בידי.

– איש לא יראנו! אנחנו נראה את כולם, והם לא יראונו!

– אם כן, שימָק, בקשה לי אליך.

– בקשה?

– בקשה אחת קטנה...

ואולם יודע אני מראש, מה תהיה בקשתה. רוצה היא, כי נעוף ונבוא אל המקום, אשר לשם יצאה אמה והיתה לאיש אחר. רוצה היא, כי אפגע בְּלְהָטַי באותו האיש, באביה־חורגה...

– בודאי אעשה זאת להם! – אומר אני לה. – יהא לבך סמוך ובטוח, כי יכול אוכל להראותם את ידי! אם אני אפגע בהם – וידעו את תנואתי!

– אל־נא, שימק! לא בהם תפגע, אלא בו, בו בלבד! – מתחננת לילי לפני.

ואולם לא יועילו לה עוד תחנוניה! אני לא אשוב מדברי. אחת דברתי – אותה אקיים! הא כיצד? הנשמעה נבלה כזאת בישראל, אשר תקום אשה אלמנה ותעזוב את ביתה ותלך לנוע במרחקים ותהיה שם לאיש אחר ותשכח את בתה יחידתה, ותשכח לעולמים?!... היתכן? העל זאת אחריש ואתאפק?...

ז.

צר לי, צר לי מאד, כי נתלהבתי כל־כך והפרזתי על המדה בְּשְׁעַת־חֵרוּם. נקוט אני בפני ומהרהר חרטה בלבי. אבל את הנעשה אין להשיב. לילי פרשה ממני ועמדה והסתירה פניה בכפות־ידיה. אין זאת כי בוכיה היא! נכון אני להכות בחרפה לְחָיַי, לקרוע את עצמי כדג! למה נִסְכַּלְתִּי ככה ונגעתי בפצעי לבבה והעליתי את זֵכֶר אמה לפניה? עומד אני כנגדה ככלי מלא בושה וכלימה וּמְכַנֶּה בלבי את עצמי בכל מיני שמות של גנאי: „חמור־גרם! עגל־מרבק! בהמה ולא אדם! גולם! טפש!" אני מתקרב אל לילי ומתכון לאחוז בידה: „לילי! לילי!" רוצה אני לאמר אליה בלשון שיר־השירים: „הַרְאִינִי אֶת־מַרְאַיִךְ, הַשְׁמִיעִנִי אֶת־קוֹלֵךְ"...

ופתאום... אי־מזה נגלו ובאו לקראתנו אבי ואמי?

ח.

זכוכיות משקפיו של אבי, משקפי־הכסף אשר לו, נוצצות מרחוק. חוטי־הכסף של זקן־הכסף אשר לו מתבדרים לרוח. אמי אף היא ממהרת אחריו, מְנַפְנֶפֶת אלינו מרחוק במטפחתה. שנינו, אני ולילי, עומדים במקומנו, כנטועים במסמרות. מה לאבינו ולאמנו פה, בשדה?

אבי ואמי באו אל השדה לראות את שלום הילדים – לראות, אם לא קרה אותנו אסון, חס ושלום? וכי קלה זו בעיניכם? הרי כמה שלוחים למקום: גשר, מים, נחל – נחל, נחל, נחל...

כמה נפלאים דרכי אבי ואמי!

– והירק שלכם אֵיהוּ?

– איזה ירק?

– הירק, אשר הלכתם לתלוש בשדה?...

שנינו, אני ולילי, מציצים זה בפני זו, מחרישים ומשתאים. אני מבין את מבט־עיניה. אני מבין את כונתה. נדמה לי, כי אומרת היא לי בלשון שיר־השירים:

– „לא יָדַעְתִּי נַפְשִׁי"...

. . . .

– אין בכך כלום! – אומר אבי לאמי בבת־צחוק קלה, וחוטי־הכסף של זקן־הכסף אשר לו נוצצים לזוהר זהב־השמש. – אין בכך כלום: ירק יִמָּצֵא לנו ממקום אחר, ואנחנו הבה נודה לאלהינו, כי מצאנו את הילדים בריאים ושלמים כי לא קרה אותם אסון, חלילה.

ברוך הוא וברוך שמו! – עונה אמי אחריו ומוחה במטפחתה את פניה האדומים, המכוסים זעה. שניהם שָׂשִׂים ושמחים ודעתם זחוחה מאד.

נפלאים, נפלאים דרכי אבי ואמי!

פִּרְקֵי שִׁיר־הַשִּׁירִים.

פרק שלישי.

לֵיל־שִׁמּוּרִים.

א.

„לבני היקר מוהר״ר ...

רצוף בזה סך 00 רו״כ, והנני מבקש ממך, בני יקירי, לעשות רצוני ולבוא לביתי להג־הפסח. לא נאה לעולם ולא נאה לבריות ולא נאה לעצמי בימי זקנתי, שיהא בני יחידי נודד במרחקים, ואני איני זוכה לראות את פניו אפילו פעם אחת, וּכְדֵי בזיון וקצף. גם אמך שתחיה מבקשת רחמים מלפניך, שתבוא, למען השם, להג־הפסח. ודע, כי לילי נתארסה בשעה טובה ומוצלחת. אם ירצה השם, בשבת אחר השבועות תהיה התונתה.

ממני אביך ...״

. . . .

כדברים האלה כותב לי אבי מביתי — וזאת לו הפעם הראשונה, שהוא כותב לי דברים קשים ובוטים כמדקרות־הרב. הפעם הראשונה מיום שנפרדתי מעליו וגָליתי מעל שלהנו. ונפרוד נפרדתי מעליו בהשאי ובדממה. מריבה לא היתה בינינו. אני מריתי את פיו, לא אָביתי הלוך בדרכיו ובהריתי לי דרך הדשה — גליתי למקום השכלה ומדע. מתהילה הרה אפו בי ודבר יצא מפיו, כי לא יסלה לי עד עולם, עד בוא יומו האהרון. אהר־כך התהיל שולה לי כסף לצרכי: „רצוף בזה סך 00 ואמך שתהיה פורשת בשלומך באהבה״. מכתבים קצרים וצנומים. גם מכתבי אליו היו מכתבים קצרים וצנומים: „את מכתבך עם סך 00 רו״כ קבלתי ואני פורש בשלום אמי שתהיה באהבה״.

זעומים, זעומים מאד היו מכתבי שנינו. כי מי האיש, שילך לבו אהרי הדברים האלה בעולם־ההלומות, אשר בו נשקעתי? ואולם מכתבו האהרון של אבי עוררני. ולא תרעומותיו של אבי, שהוא מתרעם, כי כְּדֵי בזיון וקצף (את הטאי אני מזכיר), ולא בקשתה של אמי, שהיא מבקשת רחמים מלפני — שום דבר לא עוררני ולא נגע

עד נפשי כל־כך, כמו שנגעו עד נפשי הדברים המעטים האלה: „ודע, כי לילי נתארסה בשעה טובה ומוצלחת"...

לילי – לילי זו, שאין כמוה בארץ ואין דוגמתה אלא בשיר־השירים. לילי זו, שאחוזה וקשורה היא בימי ילדותי הטובים. לילי זו, אשר היתה בת־מלכה אחוזת־קסם בחזיונות־לבי הנהדרים ועטרת־זהב עטרתי לה בחלומות־זהבי המזהירים, – לילי זו כבר נתארסה? נתארסה לאחר? לאחר – ולא לי?

ב.

מי היא לילי? – הוי, כלום אינכם יודעים, מי היא לילי? כלום שכחתם אותה? אם־כן, הבה אספר לכם עוד הפעם את תולדות־חייה בקצרה ובלשון זו, אשר כבר ספרתי לכם לפנים, לפני רבות בשנים.

אָח בכור היה לי ושמו בֶּנִי – וטבע בנהר. והניח אחריו טחנה של מים, אלמנה צעירה, סוסים שנים ותינוקת אחת. את הטחנה מסרו לידי אחרים. את הסוסים מכרו בשוק. האלמנה הלכה למרחקים והיתה לאיש אחר. ואת התינוקת הביאו אל ביתנו. זו היא לילי.

ויפה היתה לילי כשולמית היפה, אשר בשיר־השירים. ומדי פעם בפעם, עת ראיתי את לילי, מֵאֵלַי נזכרתי בשולמית, אשר בשיר־השירים. ומדי פעם בפעם, עת למדתי בהדר את שיר־השירים, מיד נגלתה עלי דמות־דיוקנה של לילי.

ושמה, אשר קראו לה, מוצאו מאסתר־לאה: לאה – לילי. יחד אתי גדלה. את אבי קראה: אבא. את אמי קָראה: אמא. הכל השבו, כי אח ואחות אנחנו. ואמנם כאח ואחות היינו שנינו. כאח ואחות אהבנו זה את זו.

כאח ואחות היינו פורשים שנינו לקרן־זוית, ושם הייתי מספר לה ספורי־נפלאות, אשר שמעתי בהדר מפי חברי ישעיה. הוא ישעיה שתום־העין, היודע הכל, ואפילו הכמת הקבלה לא נסתרה ממנו. על־ידי הכמת הקבלה, אמרתי לה, יש בכחי להראות מופתים רבים ונפלאים: להוציא יין מסלע ולהזיל זהב מִקִּיר. על־ידי הכמת הקבלה, אמרתי לה, יש בכחי להִנָּשֵׂא אתה לעָל, להרקיע שחקים, לרכב בערבות ולהַלֵּךְ על כנפי־רוח. הוי, כמה אהבה לשמוע מפי ספורי־נפלאות אלו! ורק ספור אחד לא אהבה לילי לשמוע מפי: מעשה בבת־מלכה, שקוסמים אחזו בה ומאהרי הופתה לקחוה והושיבוה בארמון נהדר, בהיכל עשוי בדולה, וזמן קבעו לה שבע שנים, ואני פורח באויר לפדותה ולהשיב את שבותה... את כל ספורי־הנפלאות אהבה לילי לשמוע מפי, ורק לא ספור זה, אגדת בת־המלכה אחוזת־הקסם, אשר אני פורח באויר לפדותה ולהשיב את שבותה. „למה לך לפרוח באויר מרחק רב כזה? שמע בקולי ואל

תעשה כן!" ... – כדברים האלה אמרה לי אז לילי והעמידה בי את עיניה הכהולות והיפות, את עיני השולמית אשר בשיר־השירים.

זו היא לילי.

והנה כותבים לי עתה, כי לילי נתארסה. נתארסה לאחר. לאחר – ולא לי! ישבתי ועניתי את אבי במכתב לאמר:

„לכבוד אבי היקר מוהר"ר ...

את מכתבך עם סך 00 קבלתי. בעוד ימים אחדים, לִכְשֶׁאֶפָּנֶה ממלאכתי, אבוא הביתה. אם לימי הפסח הראשונים אבוא ואם לימי הפסח האחרונים – אבל בוא אבוא. פורש אני בשלום אמי שתחיה באהבה, וללילי – מזל־טוב. מברך אני אותה באושר ובכל טוב ...

ממני בנך ..."

ג.

שקר הדבר. לא היתה לי מלאכה שאֶפָּנֶה ממנה. ולא היה לי לחכות ימים אחדים. באותו היום, שבו קבלתי את המכתב מאבי ובו עניתיו במכתבי, נחפזתי ונסעתי לבית־אבא ובאתי בערב פסח. ביום אביב בהיר וחם באתי.

ומצאתי את עירי הקטנה כמו שעזבתיה לפנים, לפני רבות בשנים. לא החליפה מראיה ולא שנתה את דמותה. אותה העיר. אותם האנשים. אותו האויר בחוץ, אוירו של אביב. אותו השאון והרעש, שאון העיר והמונה בערב־פסח.

ורק דבר אחד היה חסר: שיר־השירים. לא. רוח שיר־השירים אינה שרויה עוד על כל, כמו לפנים, לפני רבות בשנים. החצר אשר לפני ביתנו – אינה משולה עוד לכרם, לכרמו של המלך שלמה, אשר בשיר־השירים. העצים והקורות והקרשים, המושלכים פה ושם לפני ביתנו, אינם משולים עוד לארזים ולברותים. החתול, הרובץ ליד הדלת ומתחמם לאור החמה, איננו עוד אַיָּלָה מאילות־השדה, המצויות בשיר־השירים. ההר, הנראה מעבר לבית־הכנסת, איננו דומה עוד להר הלבנון ולהרי־בשמים. הנשים והבתולות, העומדות בחוץ וכובסות ומגהצות ומטהרות ומשפשפות ומנעילות לחג־הפסח, אינן עוד מבנות ירושלים, הנזכרות בשיר־השירים... אנה הלך, אנה חָלַף־עָבַר עולמי הצעיר והרענן, הבהיר והצח, עולמי, שריחו ריח־בשמים, עולמי, שכולו שיר־השירים? ...

ד.

מצאתי את בית־אבא כמו שעזבתיו לפנים, לפני רבות בשנים. לא החליף מראהו ולא שִׁנָּה את דמותו. אבי – כמו שהיה. ורק זקן־הכסף אשר לו הכסיף עוד יותר. רק קמטי מצחו הרחב והלבן העמיקו עוד יותר. ניכר, מרוב דאגה...

גם אמי – כמו שהיתה. ורק פניה האדומים נתכרכמו והצהיבו. ונדמה לי, שדמותה פחתה וקָטְנָה. ואפשר נראית היא לעיני כך, מפני שנכפפה קומתה, נכפפה לארץ, ועיניה נעשו אדומות קצת, ועפעפיהן תפחו. האמנם צבו עיניה בבכי?...

על מה בכתה אמי? על מי בכתה? הָעָלַי, על בנה־יחידה, מחמל־נפשה, אשר לא שמעתי בקול אבי ומריתי את פיו, לא אָביתי הלוך בדרכיו ובחרתי לי דרך חדשה – גליתי למקום השכלה ומדע ולא הזרתי לביתי שנים רבות?... או אולי על לילי תבכה אמי, כי נכנסת היא לחופה וקידושין בשבת אחר השבועות?...

הוי, לילי! גם היא לא החליפה מראיה ולא שִנְּתָה את דמותה. ורק גדלה. גדלה ויָפתה. יָפתה שבעתים. יפה היא כשחר, יפה מאין כמוה. גבוהה וזקופה ובוגרת ומלאה חן. עיניה – אותן העינים הכחולות והיפות, עיני השולמית, אשר בשיר־השירים. ורק מחשבה מעמיקה בהן, ודאגה נשקפת בהן, בעינים היפות והעמוקות האלה. ובת־צחוק מרחפת על שפתיה. טובה היא ונעימה ונוחה ומלבבת, ושאננה היא ומצניעה לכת ושקטה כיונה.

וכשאני מביט על לילי, אני נזכר באותה לילי, אשר היתה לפנים. זוכר אני את שמלותיה החדשות, שמלות יום־טוב, אשר תפרה לה אז אמי לכבוד הפסח. זוכר אני את נעליה הקטנות ההדשות, נעלי יום־טוב, אשר קנה לה אז אבי לכבוד הפסח. וכשאני נזכר באותה לילי, אשר היתה לפנים, שוב מתעוררים ובאים לְפָנַי פסוקי שיר־השירים, שנשכחו ממני זה כבר, בזה אחר זה: „עֵינַיִךְ יוֹנִים, שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים, שֶׁגָּלְשׁוּ מֵהַר גִּלְעָד... שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הַקְּצוּבוֹת, שֶׁעָלוּ מִן הָרַחְצָה, שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם... כְּחוּט הַשָּׁנִי שִׂפְתוֹתַיִךְ וּמִדְבָּרֵךְ נָאוֶה"...

מביט אני עתה על לילי – ושוב רוח שיר־השירים שורה על כל, והכל נראה בעיני כמו אז, כלפנים, לפני רבות בשנים.

ה.

– לילי, הייב אני לברכך ברכת מזל־טוב?

לילי אינה שומעת. אך למה זה הורידה את עיניה? למה זה אדמו לחייה? ואולם הייב אני לברכה היום ברכת מזל־טוב – ויעבור עלי מה!

– מזל־טוב לך, לילי!

– במזל תחיה גם אתה.

ולא יותר. לשאל את פיה – איני יכול. לדבר אתה – אין מקום. אבי מפריע אותי. אמי מפריעה אותי. קרובינו, בני משפחתנו, שכנינו, הבאים לקבל את פני, זה נכנס וזה יוצא, – כולם מפריעים אותי. כולם עומדים סביבי. כולם מסתכלים בי, כמו

שמסתכלים בני־אדם בפני קוף, בפני בריה משונה, הבאה מעולם אחר. כולם מתאוים לראות ולשמוע מפי את אשר עשיתי ואת אשר עבר עלי – הן ימים רבים לא ראו את פני!

– הלא תספר לנו הדשות: מה ראית? מה שמעת?

ואני מספר להם חדשות, אשר ראיתי ואשר שמעתי. ואני מביט אותה שעה על לילי. מבקש אני את עיניה ואני פוגש בהן – בעיניה הגדולות והעמוקות, שהדאגה נשקפת מהן, בעיניה הכחולות והיפות, עיני השולמית אשר בשיר־השירים. ורק עיניה אִלְּמוֹת הן, אלמות כשפתותיה, כָּמוֹהָ עצמה. עיניה מחרישות ואינן מדברות לי כלום. ושוב באים לפני פסוקי שיר־השירים, בזה אחר זה: „גַּן נָעוּל אֲחוֹתִי כַלָּה, גַּן נָעוּל, מַעְיָן חָתוּם"...

ו.

וסערה מתחוללת במחי ואש מתלקחת בלבי. חֵמָה אין לי על לילי, חמה אין לי על איש, ורק עלי חמתי תבער, עלי ועל חלומותי, חלומות־הנוער, חלומות־ההבל, הלומות־הזהב, אשר בשבילם עזבתי את בית אבי ואמי. בשבילם שכחתי את לילי. בשבילם הקרבתי לקרבן את מיטב חיי וקִפַּחְתִּי את עולמי ואִבַּדְתִּי את אשרי, ואִבַּדְתִּיו לעולמים!

אבדתי? לא. היה לא תהיה. היה לא תהיה! הנה באתי לביתי. בעוד־מועד באתי... הבה נִשָּׁאֵר שנינו ביחידות, אני ולילי. הבה אדבר באזניה דברים אחדים. אבל איך אוכל לדבר באזני לילי דברים אחדים, אם הכל כאן? הכל מקיפים אותי. הכל מסתכלים בי, כמו שמסתכלים בני־אדם בפני קוף, בפני בריה משונה, הבאה מעולם אחר. הכל מתאוים לראות ולשמוע מפי את אשר עשיתי ואת אשר עבר עלי – הן ימים רבים לא ראו את פני!

ויותר מכולם שומע ומקשיב לי אבי. יושב הוא לפני ספר פתוח, כמו אז, וּמְקַמֵּט מצחו הרחב והלבן, כמו אז, ומביט עלי ממעל לזכוכיות משקפיו, משקפי־הכסף אשר לו, כמו אז, ומחליק את חוטי־הכסף של זקן־הכסף אשר לו, כמו אז. ונראה לי, שמביט הוא עלי לא כמו שהיה מביט אז. לא. אינו דומה מבטו עתה למבטו אז. מרגיש אני בזה. מרגיש אני, כי האיש הזה נעלב על־ידי. אני מריתי את פיו. לא אָביתי הלוך בדרכיו. בחרתי לי דרך חדשה.

גם אמי עומדת מן הצד. עזבה אמי את בית־המבשלים ואת הכנותיה לחג, והיא שומעת ומקשיבה לי ודמעתה על לחיה. בקצה סינרה, בּאין רואים, היא מוחה דמעה מעל פניה, והפנים מבהיקים ומזהירים, ועיניה תלויות אלי, והיא בולעת כל מלה ומלה, היוצאת מפי.

גם לילי יושבת כנגדי, ידיה חבוקות על לבה, ואף היא שומעת ומקשיבה לי בין יתר השומעים. כיתר השומעים – אף עיניה תלויות אלי. כיתר השומעים – אף היא בולעת את דברי. ואני מביט על לילי. ואני מתאמץ לקרוא בעיניה ואיני קורא בהן דבר. איני קורא בהן כלום. כספר החתום הן לי.

– הלא תספר לנו, – למה נשתתקת? – אומר אלי אבי.

– הניהה לו ויִנָפש. וכי ראית כזה מימיך! – מתעוררת אמי. – הילד עיף, הילד רעב. והוא באחת: הלא תספר לנו, הלא תספר לנו!

ז.

לאט, לאט נתפזרו הבאים והלכו, ואנו נשארים לבדנו: אבי ואמי, אני ולילי. אמי יצאה לבית־המבשלים ותיכף חזרה משם ובידה קערת־פסח יפה – קערה ידועה לי מאז, מצוירת עלי־תאנה גדולים.

– אפשר שתסעד את לבך, שִׁימֶק? עוד גדול היום ורחוקה שעת הסדר.

כך אומרת לי אמי באהבה וברוך ובחנינה רבה, ולִילִי קמה ממקומה, פוסעת פסיעות חשאיות ומביאה לי סכין ומזלג – סכין־פסח ומזלג־פסח, הידועים לי מאז. הכל ידוע לי. שום דבר לא החליף מראהו ולא שִׁנָה את דמותו. אותה הקערה עם עלי־התאנה הגדולים. אותה הסכין ואותו המזלג עם קַתּוֹת־הָעֶצֶם הלבנות. אותו ריח־הניחוח הנודף משומן־האוזים, שומן־הפסח. אותו הטעם הנפלא, טעם גן־עדן, של המצה המטוגנת. לא החליפו מראיהם ולא שִׁנו את דמותם.

אלא שאז, לפנים בערב־פסח, אכלנו שנינו, אני ולילי, מקערה אחת. מקערת־פסח זו היפה, המצוירת עלי־תאנה ירוקים, אכלנו שנינו. ואגוזים נתנה לנו אז אמי, כיסים מלאים אגוזים. ואז אחזנו איש בידי רעותו, אני ולילי, ועפנו כעל כנפי נשרים. אני רָץ – והיא רצה אחרי. אני מקפיץ ומדלג על־גבי הקורות – והיא מקפצת ומדלגת אחרי. אני למעלה – והיא למעלה. אני למטה – והיא למטה.

– שִׁימֶק! עד אנה נרוץ, שימק?

כך אומרת לי לילי. ואני עונה אותה בלשון שיר־השירים: „עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים“...

ח.

כל זה היה אז, לפנים, לפני רבות בשנים. עכשיו גדלה לילי. גדלה ונתבגרה. גם אני גדלתי. גדלתי ונתבגרתי. וכבר נתארסה לילי. נתארסה לאחר. לאחר – ולא לי... ואני מתאוה להשאר עם לילי ביחידות. ואני רוצה לדבר באזניה דברים אחדים. משתוקק אני לשמוע את קולה. רוצה אני להגיד לה בלשון שיר־השירים: „הַרְאִינִי

אֶת־מַרְאַיִךְ, הַשְׁמִיעִנִי אֶת־קוֹלֵךְ"... ונדמה לי, כי גם עיניה עונות אותי בלשון שיר־השירים: „לְכָה, דוֹדִי, נֵצֵא הַשָּׂדֶה... לא פה המקום לדַבֵּר דברינו, אלא בחוץ... בחוץ... שם אענה אותך. שם אספר לך. שם נדבר דברינו. שם"...

מציץ אני בעד החלון החוצה. הוי, כמה נאה זיו העולם, זיו ערב־פסח, זיו שיר־השירים!... ורק צר לי, כי עיד כמעט ופנה יום. ירדה השמש והפִזה את פאתי הרקיע בזהב־זהריה. הזהב מזהיר בעיניה של לילי. עיניה רוחצות בזהב. עוד מעט ונוע היום. ואני לא אספיק לדבר באזני לילי אפילו דבר אחד. כל היום עבר עלי בשיחות בְּטֵלות עם אבי, עם אמי, עם משפחתי — מה שראיתי ומה ששמעתי...

מתעורר אני ומציץ שוב בעד החלון החוצה ואומר דרך־אגב ללילי:

— אולי נצא לטייל מעט? ימים רבים לא הייתי בביתי. רוצה אני להתבונן בחצר. רוצה אני לראות את העיר...

ט.

שמא יודעים אתם, מה היה ללילי? הלהיבו פניה והתלקחו כאש. ככדור־השמש, השוקעַ ויורד, אֲדמה כולה. מעיפה היא עין על אבי. נראה, שרוצה היא לשמוע, מה יאמר אבי? ואבי מציץ על אמי ממעל לזכוכיות משקפיו, משקפי־הכסף אשר לו. מחליק הוא את חוטי־הכסף של זקן־הכסף אשר לו, מחליק ואומר, מבלי פנות אל איש:

— השמש שוקעת. הגיעה השעה ללבש בגדי יום־טוב ולילך לבית־הכנסת להתפלל. כבר הגיעה השעה לברך על הנרות. מה דעתך אַתְּ?

לא. כפי הנראה, לא אדבר דבר היום באזני לילי. עומדים אנו ללבש את בגדינו. אמי כבר נתחדשה כולה. לבשה אמי את בגדיהָ החמודים, את בגדי המשי אשר לה. ידיה הלבנות מבהירות. אין איש בארץ, אשר ידים לבנות ויפות לו כידי אמי. עוד רגע ותעמוד לברך על הנרות. בידיה הלבנות תאהיל על עיניה ובָכה תבכה בחשאי, כמו לפנים, כמו אז. זהרי השמש האחרונים, זהרי השמש השוקעת, ירחפו על ידיה היפות, הלבנות והצחות. אין איש בארץ, אשר ידים יפות ולבנות וצחות לו כידי אמי.

ואולם מה היה ללילי? פניה כבו כשמש, השוקעת ויורדת, כיום, הפונה והולך. ורק יפה היא ונאוה ומלאה חן שבעתים. ועיניה מלאות עצב חרישי, ומהשבה עמוקה נשקפת מהן, מן העינים היפות והכחולות הללו, עיני השולמית אשר בשיר־השירים.

על מה תחשוב עתה לילי? על האורח היקר, אשר חכתה לו זה כמה ואשר נגלה לה לפתע־פתאום, אחרי התעלמו מן העין שנים רבות?... או אולי על אמה תחשוב, אשר ההליפה את בגדי אלמנותה והלכה למרחקים והיתה לאיש אחר ושכחה,

כי בת יש לה ולילי שמה? או אפשר על התנה תהשוב לילי עתה, על חתנה זה, אשר אבי ואמי טפלו עליה בעל־כרחה? ועל חתונתה, שתהיה בשבת אחר השבועות, תהשוב, על יום כניסתה להופה עם איש זר ומוזר, אשר לא תכירהו, ולא תדעהו, מי הוא ומה טיבו?... ואפשר טעות היא בידי, טעות גמורה: אולי סופרת היא ומונה עתה את מספר הימים מן הפסח ועד השבועות, ועד השבת אחר השבועות. כי זה הוא בחירה, בו רצתה נפשה, הוא אהוב ללבה והוא יקר לנפשה, הוא יכניסנה לחופה, ולו תתן את לבה ואת אהבתה. לו ולא לי!... הוי, כי רק אחות היא לי. אחות היתה לי ואחות תהיה גם עתה... ונדמה לי, כי מביטה היא עלי ברחמים ובצער ואומרת לי, כמו שאמרה לפנים, בלשון שיר־השירים: „מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי — הוי, מדוע אינך אה לי??!"... מה אענה אותה על דבריה אלה? יודע אני מה לענות אותה על דבריה אלה. ובלבד שאוכל לדבר באזניה דברים אחדים. רק דברים אחדים.

לא. היום לא אוכל לדבר באזני לילי אפילו דבר אחד, אפילו חצי דבר. הנה קמה לילי ממקומה. הנה היא פוסעת פסיעות קלות וחשאיות ונגשת אל הארון להכין נרות לאמי במנורות־הכסף אשר לה. מנורות עתיקות וידועות לי, מנורות־כסף גבוהות ונבובות. ידועות הן לי וחביבות עלי מאז. המנורות הללו, מנורות־הכסף, אחוזות ודבוקות בחלומותי, חלומות־הזהב לפנים, עת בת־המלכה ישבה אחוזת־קסם בארמונה, בהיכל־הבדולח. חלומות־הזהב האלה ומנורות־הכסף האלה, הדלקת הנרות הללו וידי אמי היפות, הלבנות והצחות, עיניה של לילי היפות והכחולות וזהרי־הזהב האחרונים, זהרי השמש השוקעת — כלום כל אלה אינם אחוזים ודבוקים זה בזה, כלום כל אלה אינם משמשים לפני בערבוביה?...

— הגיעה השעה! — אומר אבי אלי, מביט בחלון ומרמז לי, כי כבר הגיעה השעה להחליף בגדינו ולילך לבית־הכנסת להתפלל.

מהליפים אנהנו את בגדינו, אני ואבי, ואנו הולכים לבית־הכנסת להתפלל.

י.

בית־כנסתנו, בית־הכנסת העתיק שלנו, אף הוא לא החליף מראהו, אף הוא לא שִׁנָּה את דמותו. ורק כותלי בית־הכנסת נתפחמו מעט. התיבה הומכה קצת. הבימה נתישנה. ארון־הקודש — צבעו המבריק ניטל ממנו.

כבית־מקדש מעט היה בית־הכנסת שלנו נראה בעיני לפנים. עכשיו נטה בית־המקדש הזה הצדה, כנוטה לנפול. הוי, אנה הלך, אנה חָלַף־עָבַר ההוד וההדר של בית־כנסתנו העתיק? איה הם המלאכים, אשר היו מרחפים פה מתחת התקרה, בהתקדש ליל השבת ובהתקדש ליל החג?

גם בעלי־הבתים, המתפללים בבית־הכנסת, כמעט לא החליפו מראיהם; כמעט לא

שִׁנּוּ את דמותם. ורק הזקינו קצת. זְקָנִים שהורים נעשו לבנים. קומות זקופות נעשו כפופות. קפוטות של אַטלס נקרעו קרעים. חוטים לבנים מבצבצים מהן. רבבים כתומים נראים עליהן. רב מלך החזן מנעים זמירות גם עתה, כמו לפנים, לפני רבות בשנים. ורק קולו נפגם קצת. נעימה הדשה נשמעת בתפלתו: יותר משהוא מזמר בוכה הוא. יותר משהוא מבקש קובל הוא. ורבנו? הרב הישיש? — זה לא נשתנה כלל. לבן כשלג היה אז ולבן כשלג הוא גם עתה. ורק שנוי אחד קטן: ידיו רועדות עתה. וכל גופו רועד. ניכר, מתוך זקנה מופלגת. עזריאל השמש, יהודי בלא סימן זקן, אף הוא מראהו עתה כמראהו אז. אלא שֶׁשִּׁנָּיו נשרו מתוך פיו ולסתותיו הנופלות מְשַׁווֹת לו פני אשה יותר מפני גבר. גם עתה דופק הוא על־גבי השלחן, כשזמן שמונה־עשרה מגיע. ורק דפיקתו עתה אינה כדפיקתו אז. אז, לפני רבות בשנים, הרשה כל אוזן לקול מְחִי־יָדוֹ. עכשיו תש כחו.

לפנים, לפני רבות בשנים, נֶעֱמָה לי תפלתי פה, נֶעֱמָה מאד! פה, בבית־מקדש מעט, היתה נשמתי הצעירה לפנים, לפני רבות בשנים, מרחפת עם המלאכים יחד מתחת התקרה המצוירת. פה, בבית־מקדש מעט, הייתי מתפלל לפנים, לפני רבות בשנים, עם אבי ועם כל היהודים יחד, בלב טהור ובכונה עצומה...

יא.

והנה אני עומד שוב בבית־כנסתי העתיק, ואני מתפלל יחד עם בעלי־הבתים, הידועים לי מאז, ואני שומע את זמירות החזן, הידועות לי מאז. והקהל מתפלל בלב טהור ובכונה עצומה ובאותו הנוסח, הידוע לי מאז. ורק מחשבותי — את הטאי אני מזכיר — רחוקות מן התפלה. מהפך אני בסדורי דף אחרי דף, ולא אשמתי היא זאת, כי נתגלה לעיני פרק משיר־השירים: „הִנָּךְ יָפָה, רַעְיָתִי, הִנָּךְ יָפָה, עֵינַיִךְ יוֹנִים"... מתאוה אני להתפלל עם כל המתפללים, כמו שהייתי מתפלל לפנים. אבל רחק לבי מתפלה! מהפך אני בסדורי דף אחרי דף, ולא אשמתי היא זאת, כי שוב נתגלה לעיני פרק משיר־השירים: „בָּאתִי לְגַנִּי, אֲחוֹתִי כַלָּה"...

ולהלן: „אָרִיתִי מוֹרִי עִם־בְּשָׂמִי, אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם־דִּבְשִׁי, שָׁתִיתִי יֵינִי עִם־חֲלָבִי"...

ואולם מה לי ולזה? הגן לא גני הוא. לא אני אורֶה את המור. לא אני אָריח את הבֹּשֶׂם. לא אני אוכל את הדבש. לא אני אשתה את היין. הגן לא גני הוא. לילי לא כלתי היא. לילי נתארסה לאחר. לאחר — ולא לי!... ואֵש־הַתָּפְתֶּה בוערת בי, והמתי בוערת בי. לא על לילי חמתי תבער. לא על איש. לא. רק עלי: איך עשיתי את הרעה הגדולה הזאת והטאתי לנפשי? איך רחקתי ימים רבים מלילי? איך נתתי לקחת ממני את לילי ולתת אותה לאחר? וכי לא כתבה לי מכתבים מדי פעם בפעם? וכי לא

רמזה לי במכתביה, „כי מקוה היא בקרב הימים לראות את פני״?... וכי לא דחיתי לה את בואי מיום־טוב אחד ליום־טוב שני, עד כי חדלה לפקדני במכתביה?...

יב.

– יום־טוב! בני הוא זה.

כך מציגני אבי אחר התפלה לפני בעלי־הבתים אשר בבית־הכנסת, המסתכלים בי מכל העברים, בוחנים אותי בעיניהם, נותנים שלום לי ומקבלים שלום ממני, וגו־א־־ כבני־אדם, הפורעים חוב ישן.

– בני הוא זה...

– בנך הוא זה? הרי לך שלום...

בדברי אבי – „בני הוא זה״ כמה וכמה רגשות משמשים בערבוביה: גם שמחה וגם גדלות וגם צער. דבריו אלה נדרשים לכמה פנים: „הרואים אתם? הרי זהו בני!״... או: „הן לא תאמינו, כי בני הוא זה!״...

מרגיש אני בצערו. האיש הזה נעלב על־ידי. אני מריתי את פיו. לא אביתי הלוך בדרכיו. בחרתי לי דרך חדשה והבאתי עליו זקנה קודם זמנו. לא. אבי לא סלה לי עדיין. בפיו לא הגיד לי זאת. אין הוא צריך להגיד לי זאת. מרגיש אני בעצמי. עיניו מגידות לי זאת. עיניו, המביטות עלי ממעל למשקפי־הכסף אשר לו והודרות לתוך לבי. אנחתו מגידה לי זאת. אנחתו החרישית, המתפרצת לרגעים מלבו הזקן וההלוש... שנינו הולכים מבית־הכנסת לביתנו ומחרישים. אחרונים אנחנו ליוצאי בית־הכנסת. הלילה פרש את כנפיו על־פני רקיע השמים וצלליו ירדו לרחף על־פני הארץ. ליל שוקט והם וקדוש הלילה הזה. ליל־שמורים. כולו מלא סוד, כולו מלא הידה, כולו מלא פלאות. קדושת הלילה הזה נִשֵׂאת באויר, נשקפת משמי־התכלת העמוקים והרהבים. על קדושת הלילה מסיחים בלחש הכוכבים, כוכבי־מרום. רוח יציאת־מצרים מרחפת בחללו של הלילה הזה. ליל־השמורים.

בצעדים מהירים אני הולך לביתי. ואבי נגרר אחרי. כצל הוא נגרר אחרי בלילה הזה. „למה תמהר ככה?״ – שואלני אבי ומשיב רוחו בכבדות.

– הוי, אבי, אבי! וכי אינך רואה, כי דומה אני לצבי או לעופר האילים על הרי בתר?... השעה דחוקה לי, אבי, דחוקה מאד. הדרך ארוכה לי, אבי, ארוכה מאד, עת אשר לילי נתארסה כבר. נתארסה לאחר. לאחר – ולא לי!... דומה אני לצבי או לעופר האילים על הרי בתר.

כך אני מתאוה לענות את אבי, ורוחי קצרה מאד. הולך אני בצעדים מהירים לביתי בלילה הזה. ואבי נגרר אחרי. כצל הוא נגרר אחרי בלילה הזה, בליל־שמורים.

יג.

אותה ברכת „יום־טוב“, שהיינו משמיעים לפנים, לפני רבות בשנים, בכניסתנו לביתנו בלילה הזה, השמענו גם עתה – אני ואבי.

אותה ברכת „יום־טוב – שנה טובה“, שבה היו אמי ולילי מקדמות פנינו לפנים, לפני רבות בשנים, בלילה הזה, בה קדמו את פנינו גם עתה.

אמי, מלכה זו, הלבושה בגדי־מלכות, בנדי־המשי החמודים אשר לה, ולילי, בת־מלכה זו, הלבושה שמלה לבנה כשלג, – מראיהן עתה כמראיהן אז, לפני רבות בשנים. לא החליפו מראיהן ולא שִׁנּוּ את דמותן.

כמו אז, לפני רבות בשנים, כן עתה, בלילה הזה, ביתנו מלא חן. נאה, הדור זיו ביתנו. זיו קודש, זיו יום־טוב, זיו־מלכות, ירד ונח על ביתנו. נוגה קודש, נוגה יום־טוב, נשפך על ביתנו בלילה הזה, בליל־שמורים. מפת השלחן – כלובן השלג בנפילתו משמים. נרות אמי מזהירים במנורות־הכסף. היין האדום, יין ארבע כוסות, מנצנץ וצוהל בבקבוקים. הוי, כמה טוהר ותום שפוכים על המצות, המסודרות בקערה! כמה נעימים וחביבים המרור המרוה, ההרוסת הממורסת, מי־המלח המוכנים מבעוד יום! גַּאֲה וגאון עוטה מטתו של המלך, מִטַּת־מְסִבּוֹ. פני המלכה – השכינה שרויה עליהם בלילה הזה. ומראה בת־המלכה כמראה השולמית אשר בשיר־השירים. וזיו לה כזיו שיר־השירים.

ורק צר לי, כי את בן־המלך הפרידו מעל בת־המלכה והושיבוהו מרחוק. לפנים, זוכר אני, לא כך היו יושבים שניהם בזמן סדור פסח. זה בצד זו היו יושבים. בן־המלך, זוכר אני, שאל „מַה נִּשְׁתַּנָּה“, ובת־המלכה גנבה את האפיקומן מתחת הכר אשר להוד־מלכותו. הוי, כמה מלאנו אז שחוק פינו! לפנים, קודם סדור־פסח, כאשר לבש המלך את קיטלו הלבן, והמלכה יצאה לְפַקֵּד בבית־המבשלים, – אז, זוכר אני, פרשנו שנינו, אני ולילי, לקרן־זוית ושחקנו באגוזים, אשר נתנה לנו אמי. או יש אשר ספרתי לה אז ספור מאותם ספורי־הנפלאות, אשר שמעתי בבית־רבי מפי ישעיה הברי, הוא ישעיה שתום־העין, היודע הכל. מעשה בבת־מלכה אחוזת־קסם, היושבת שבויה בארמונה, בארמון־הבדולה, יושבת ומצפה לגואלה, אשר יוציא את השם המפורש מפיו וירקיע שחקים וירכב בערבות וידאה על כנפי־רוח, על־פני הרים ועמקים, על־פני נהרות ומדבריות, עד אשר יבוא אליה ויגאלנה וישיב את שבותה.

יד.

כל זה היה אז, לפנים, לפני רבות בשנים. עכשיו גדלה בת־המלכה. גדלה ונתבגרה. גם בן־המלך גדל. גדל ונתבגר. את שנינו הפרידו ולא ידעו רחם. הושיבונו רחוקים זה מזו, עד כי איננו יכולים לראות איש את פני רעותו כראוי. הגיעו בעצמכם:

מימין הוד־מלכותו הושיבו את בן־המלך. משמאל הוד־מלכותה הושיבו את בת־המלכה!...
ואנו קוראים בהגדה, אני ואבי, קוראים בקול רם ובנינון, כמו לפנים, לפני רבות בשנים. קוראים ומהפכים דף אחר דף. ואמי ולילי עונות אחרינו בלחש, עונות ומהפכות דף אחר דף. ואנו מגיעים לשיר־השירים. ואני קורא עם אבי בשיר־השירים, כמו לפנים, לפני רבות בשנים, בנינון הטעמים, פסוק אחרי פסוק. ואמי ולילי עונות אחרינו בלחש פסוק אחרי פסוק. עד שהמלך בִּמְסִבּוֹ, עיף מספורי יציאת־מצרים ושכור מיין ארבע כוסות, מתחיל לנמנם קצת, מנמנם רגע וניעור, מנמנם וניעור, ומנגן שוב בשיר־השירים, מנגן בקול רם, ואני עונה אחריו: „מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת־הָאַהֲבָה וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ“... קולנו הולך ויורד, הולך ויורד, עד שהמלך במסבו נרדם ונופל לתוך שינה עמוקה.

אז תגש המלכה ותגע בשרוול קִיטְלוֹ הלבן. בענוה ובנעימות תגע בו ותעוררו לקום ולעלות על משכבו, – ואני ולילי הגיעה שעתנו לדבר דברים אחדים איש באזני רעותו. קם אני מלפני השלחן ונגש אליה. אנו עומדים קרובים זה לזו – קרובים בפעם הראשונה בלילה הזה. מראה אני לה על הלילה היפה, על הלילה הנהדר. „בלילה הזה – אני אומר לה – יפה הטיול“... לילי הבינה לדברי, והיא עונה אותי, חציה שוחקת וחציה שואלת: „בלילה הזה?“... ונדמה לי, כי לי תצחק לילי. כך היתה צוחקת לי לפנים, לפני רבות בשנים. ורע בעיני הדבר. אני אומר לה: „לילי, יש לי דברים לדבר עמך. הרבה דברים יש לי לדבר עמך“. „הרבה דברים?“ – חוזרת היא על דברי, ונדמה לי, כי לילי צוחקת לי. והרי אני מקדימה: „ואפשר טעות היא בידי? אפשר אין לי עוד לדבר עמך כלום?“...

דברי האחרונים נאמרו במרירות רבה כל־כך, עד כי הדלה לילי לצחוק ופניה לא היו לה עוד. „מחר – אומרת היא לי – מחר נדבר דברינו“... ואור רב נשפך ללבי, אור וחום ואושר אין־קץ: מחר! מחר נדבר את דברינו! מחר! מחר!... ואני מתקרב אליה עוד יותר, ואני מרגיש את ריח שערותיה, את ריח שמלותיה. ואני נזכר בדברים, אשר קראתי זה עתה בשיר־השירים: „נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתַיִךְ, כַּלָּה, דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ, וְרֵיחַ שַׂלְמֹתַיִךְ כְּרֵיחַ לְבָנוֹן“...

את יתר דברינו מדברים אנחנו באין אומר ובאין דברים. רק עינינו מדברות. רק עינינו...

טו.

– לילי, תערב לך שנתך! – אני אומר לה בלהש. קשה עלי פרידתי ממנה. עד אלהים, מה קשה.

– תערב לך שנתך! – עונה אותי לילי ואינה זזה ממקומה. מביטה היא אלי, ודאגה עמוקה בעיניה, בעיניה היפות, עיני השולמית אשר בשיר־השירים.

ועוד הפעם אני מברך אותה בשֵׁנה ערבה, ועוד הפעם היא עונה אותי בברכה. אז תבוא אמי ותנהגני־תביאני אל חדר־שנתי. שם תעמוד אמי ובידיה היפות והלבנות תְּרַפֵּד לי אתּ יצועי הלבן ותכין לי את משכבי, ושפתיה לוחשות: „יְשַׁן, בני, ותערב לך שנתך".

בדברים המעטים האלה נשפכה כל נפשה, כל שפעת אהבתה, אשר היתה כלואה בלבה ימים רבים, כל הימים אשר לא הייתי בבית־אבא. הוי, מה חשקה נפשי לכרוע ברך לפני אמי ולנשק את ידיה היפות והלבנות! אבל אין אני כדאי והגון לכך. יודע אני ומרגיש את זה... בלחש אני עונה אותה על ברכתה ואני נשאר יהידי, יחיד ובודד בלילה הזה, בליל־שמורים.

טז.

... יחיד ובודד בלילה הזה, בליל־שמורים. בלילה השקט והשאנן, בלילה הרך והחם, בליל האביב המוקדם.

פותח אני את חלוני ומביט החוצה, אל הכוכבים המהבהבים, הנוצצים כספירים. ואני שואל את נפשי: האמנם? האמנם?...

האמנם קִפַּחְתִּי את חיי ואִבַּדְתִּי את אשרי, ואבדתיו לעולמים?

האמנם עמדתי ושרפתי את היכלי ושלחתי ממנו את בת־המלכה היפה והמעונגה, אשר אהזתיה בקסמי לפנים? האמנם? האמנם?

ואפשר טעות היא בידי? אולי באתי בעוד מועד? בָּאתִי לְגַנִּי, אֲחֹתִי כַלָּה...

ואני יושב שעה ארוכה ליד החלון הפתוח בלילה הזה, בליל־שמורים; ואני ממתיק סוד עם הלילה השקט והשאנן, עם הלילה הרך והחם, עם ליל האביב המוקדם, שכולו מלא סוד, שכולו מלא חידה.

בלילה הזה נגלה לי סודי: כי אהבתי את לילי.

כי אהבתיה אהבה עזה וקדושה, אהבה תמה וברה, אהבה זו, הכתובה אצלנו בשיר־השירים. אותיות־אש גדולות פורחות ומרחפות באויר לנגד עיני. אותיות־קודש הן, אשר זה עתה קראתי אותן מעל שיר־השירים: „כִּי־עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה, קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה, רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ, שַׁלְהֶבֶתְיָה"...

ואני יושב בלילה הזה, בליל-שמורים, ליד חלוני הפתוח. ואני שואל את הלילה הזה, שכולו מלא סוד, שכולו מלא חידה: האמנם? האמנם?...

ואולם מחריש הלילה, ליל הסודות והחידות. מחריש הוא ומאום לא יגלה לי – עד מחר.

מחר – הלא כה אמרה לי לילי – מחר נדבר את דברינו. הוי, כי מחר נדבר את דברינו!... יעבור־נא הלילה. יחלוף־נא הלילה.

הלילה הזה. ליל שמורים...

פִּרְקֵי שִׁיר־הַשִּׁירִים.

פרק רביעי.

שַׁבָּת אַחַר הַשָּׁבוּעוֹת.

א.

ויהי ערב, ויהי בוקר.

בוקר נאה, בוקר צח, כאשר יהיו הבקרים בתחילת ימי הקיץ, בימים שבין הפסח ובין השבועות.

מן הראשונים הייתי בבוקר הזה, מן הראשונים, אשר השכימו עם שחר. היום זה עתה נולד ויצא לאויר העולם. עירי הקטנה זה עתה הקיצה משנתה הערבה ונתעוררה לעבודתה. החמה הברה הכינה את עצמה לצאת מנרתיקה, להאיר לארץ ולדרים עליה ביום הקיץ המוקדם הזה, אשר בין הפסח ובין השבועות. רוח קלה, רוח־לילה, עדיין נִשֵּׂאת ומרחפת באוירו של עולם, נוגעת ואינה נוגעת, ככנפי מלאכי־השרת, באדמה המתעוררת בחשאי.

כשהקיצותי משנתי, נצנצה ראשונה מחשבה בלבי:

– לילי.

עוד הפעם לילי?

כן, הקורא. עוד הפעם לילי. שוב אדבר בלילי ושוב אספר את תולדות חייה בקצרה. מִי האיש, אשר כבר שמע אותן, יסלח לי. ומי האיש, אשר לא שמע אותן עוד, ישב וישמע: צריך הוא לדעת, מי היא לילי ומה טיבה.

ב.

אָח היה לי ושמו בָּנִי. וטבע אחי בנהר. ונשארה אחריו יתומה ושמה לילי. ומוצא השם הזה מאסתר־לאה: לאה – לילי. ויפה היתה לילי כשולמית היפה, אשר בשיר־השירים. וגדלנו שנינו כאח ואחות. ואהבנו זה את זו כאח ואחות.

זו היא לילי.

ועברו ימים, וחלפו שנים. אני עזבתי את בית־אבא וְגָלִיתִי מעל שלהגו. מריתי את פי אבות, לא אביתי הלוך בדרכיהם ובחרתי לי דרך חדשה — גליתי למקום תורה ומדע.

ופעם אחת קבלתי מכתב מאבי ומזל־טוב רצוף בתוכו: לילי נתארסה בשעה טובה ומוצלחת. בשבת אחר השבועות תהיה החתונה. ולפיכך בוא אבוא הביתה להג־הפסח. אז עניתי אותו במזל־טוב ונכספתי לשוב לבית־אבא לימי־הפסח.

ומצאתי את לילי והנה גדלה ונתבגרה ויָפתה. יָפתה שבעתים. ונתעוררה בזכרוני אותה לילי, אשר ידעתי לפנים, לפני רבות בשנים, אותה השולמית, אשר בשיר־השירים. וסערה התחוללה במחי ואש התלקחה בלבי. חמה לא היתה לי על איש, ורק עלי בערה חמתי. עלי ועל הלומותי, הלומות־הנוער, חלומות־ההבל, הלומות־הזהב, אשר בשבילם עזבתי את בית אבי ואמי, מריתי את פיהם וגליתי למקום תורה ומדע, ועל־ידי כך קִפַּחְתִּי את עולמי ואִבַּדְתִּי את אשרי, וְאִבַּדְתִּיו לעולמים. בשבילם שכחתי את לילי ועזבתיה, שתתארס לאחר. לאחר — ולא לי!...

אמנם עוד בימי ילדותי היתה לילי חביבה עלי ואהובה לנפשי. ואולם כאשר חזרתי לבית־אבא וראיתי שוב את פניה, נגלה לי סוד, שהיה כמוס עמדי:

כי אהבתי את לילי.

כי אהבתיה אהבה עזה וקדושה, אהבה תמה וברה, אהבה זו, הכתובה אצלנו בלשון נשגבה בשיר־השירים: „עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה, קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה, רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ, שַׁלְהֶבֶתְיָה“...

ג.

טעות היתה בידי: לא אני הייתי הראשון בבוקר ההוא. אמי קדמתני והשכימה בעוד שחר. כבר לבשה את בגדיה. כבר עמדה לטפל בהחמים, בסעודת־הבוקר.

— אבא ישן עדיין. התינוקת ישנה עדיין (כך היא קוראה את לילי). מה יש את נפשך לשתות, שִׂמְּךָ?

אחת היא לי. את כל אשר תתן לי אשתה. אמי מוזגת לי כוס חמים ומגישה לי בידיה הלבנות והיפות. אין אם בארץ, אשר ידים לבנות ויפות לה כידי אמי. יושבת היא ממולי ומדברת עמדי בלהש, שלא ישמע אבי. על אבי נופו מדברת היא עמדי. זקנה קפצה עליו וימי נעוריו כבר חלפו לבלי שוב עוד. כבר זקן אבי ותש כחו ושיעול טורדו. מְשַׁעֵל הוא על־פי־רוב בהיות הבוקר, כשהוא קם ממשכבו. ויש אשר יתעורר גם בלילה וישעל ויחזור וישעל עד עלות השחר. ויש אשר יאחזהו השיעול גם ביום... ולפיכך מדברת היא על לבו כל הימים, כי ילך וידרוש ברופאים. אלא שאין רצונו בכך. עקשן הוא מטבע ברייתו. כלום יש גבול וקצב לעקשנותו?

אין היא באה, הלילה, בטרוניה עמו. אלא מה? לא־כלום. נתגלגלו הדברים לידי כך – ודברה...

כך שופכת אמי לפָני בלחש את שיחה על־אדות אבי. וגם על לילי מספרת לי אמי בלחש, ועיניה מאירות אותה שעה, והיא מוזגת לי כוס שניה ושואלת אותי: מה לילי בעיני? הלא גדלה, בלא עין־הרע, וקומתה דמתה לתמר, האין זאת? אל תשלוט בה עין רעה! בשבת אחר השבועות תהיה חתונתה. אם ירצה השם, בשבת אחר השבועות. שדוך הגון, חתן מהודר. משפחה מיוחסת. בית־עשירים. בור של שומן...

– ואף־על־פי־כן – כך מוסיפה אמי ומספרת לי – ואף־על־פי־כן, כמה יגיעות יגענו וכמה טרחות טרחנו, עד שעלה בידנו לקבל את הסכמתה של לילי, כי תתן את עצמה להֵרָאות לפני ההתן. עתה, ברוך השם, שְׂמֵחָה היא בחלקה.

מרגיש אני מַדקרות בלבבי, כמַדקרות הרב.

– שְׂמֵחָה היא בחלקה?

– שְׂמֵחָה כפולה ומכופלת! בוא וראה את המכתבים, שהם מריצים זה אל זו. ביום אחר יום הם כותבים מכתביהם. (פני אמי מאירים. עיני אמי מזהירות.) ואם יקרה המקרה ומכתב לא יהיה יום אחד – אז יגדל החושך!... כל זה הוא עתה. אבל קודם לכן? כמעט כלתה נפשנו, עד שזכינו לשמוע מפיה, כי תאמר „הן"... לילי – אף היא קשת־עורף מאין כמוה. טבע אבות הוא לה. כמוה כמשפחתה. הללו, כיון שמקשים הם את ערפם!... אין היא באה, הלילה, לדבר סרה באיש. אלא מה? לא־כלום. נתגלגלו הדברים לידי כך – ודברה...

מהדר־משכבו של אבי נשמע קול שיעול – ואמי איננה עוד אתי. נעלמה אמי.

ד.

מִי־זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ־שָׁחַר, יָפָה כַלְּבָנָה, בָּרָה כַּחַמָּה?

לילי היא זאת, אשר יצאה מהדר־משכבה.

מסתכל אני בפני לילי – ואני נכון להִשָּׁבַע על אחת משתי אלה: או כי בכתה לילי על משכבה, או כי לא נתנה שֵׁנָה לעיניה כל הלילה כולו.

צדקה אמי בדבריה: גדלה לילי וקומתה דמתה לתמר. גדלה ופרחה כשושנה. עיניה, העינים הכחולות והיפות, עיני השולמית אשר בשיר־השירים, אַך קל ודק נטוי עליהן בבוקר הזה. וכל פניה כעין פרוכת דקה ושקופה נסוכה עליהם בבוקר הזה. ולילי כולה – כסוד היא לפני. סוד מכאיב־לב. כמה וכמה דברים אני מתאוה לדעת עתה: מתאוה אני לדעת, מדוע לא נתנה לילי שֵׁנָה לעיניה כל הלילה כולו? מתאוה

אני לדעת, אם באמת שמחה היא בחלקה, כדברי אמי? ואם שמחה היא בחלקה — למה נוגות עיניה כל־כך, העינים היפות והכהולות הללו, עיני השולמית אשר בשיר־השירים? מתאוה אני לדעת, את מי ראתה בחלומה הלילה: אותי, את האורח היקר, אשר חכתה לו זה כמה ואשר נגלה לה לפתע־פתאום, כעבור שנים רבות? או אולי איש אחר ראתה לילי בחלומה? איש אחר, אותו האיש, אשר אבי ואמי טָפלו עליה בעל־כרחה?... לילי כולה כסוד היא לפני. סוד מכאיב־לב: „גַן נָעוּל אֲחוֹתִי כַלָּה, גַן נָעוּל, מַעְיָן חָתוּם״...

ה.

כסוד היא לילי לפני. סוד מכאיב־לב. רוחה משתנה ומתחלף כמה פעמים ביום. דומה לילי ליום מעונן, אשר יהיה בעונת הקיץ: חום וקור משמשים בערבוביה. הנה הציצה החמה מבין מפלשי־העבים — וכל העולם נתמלא זיו ואורה. והנה הניחו העבים ועלו ורבצו על פני השמש וכִסוּהָ — וחָשך אור היום וקדר העולם כולו.

אין לך יום, אשר לא תקבל לילי מכתב מ פ ל ו נ י. אין לך יום, אשר לא תענה לילי את פ ל ו נ י על מכתבו.

יודע אני, מי הוא פ ל ו נ י. ואולם את פי לילי לא אשאל. אינני מדבר עם לילי על פ ל ו נ י. כסבור אני, כי טָפֵל הוא לגבינו ופה לא יכירנו מקומו. אבל לילי עצמה מדברת עליו. האם לא תדבר עליו יותר מדאי? ולפי שהיא מדברת עליו יותר מדאי, אין הדברים נוגעים עד נפשי כל־כך. ברגעים המעטים, אשר שנינו נשארים לבדנו, מדברת לילי עליו, ומהללת אותו, ומספרת בשבחו. האם לא תספר בשבחו יותר מדאי? ולפי שהיא מספרת בשבחו יותר מדאי, אין הדברים נוגעים עד נפשי כל־כך...

לילי אומרת לי:

— רצונך לדעת, מי הוא ומה טיבו? (מורידה היא את עיניה לארץ.) יפה הוא — יפה מאין כמוהו. טוב הוא — טוב מאין כמוהו. ואף־על־פי־כן... (מרימה היא את עיניה אלי וצוהקת.) אליך לא יגיע... איך יגיע אליך?...

מה כונתה של לילי בדבריה אלה? האם מתכונת היא לכפר את פני? או אולי חומדת היא לצון לה?

לא. לא לכפר את פני כונתה, ולא לצון תחמוד לה. משדלת היא את עצמה בדברים. מכסה היא על מרי־לבה...

הדבר הזה ברור לי כשמש בצהרים.

ו.

אחרי שתית החמים יצאו אמי ולילי אל בית־המבשלים לעסוק בסעודת־הבוקר, ואני ואבי עמדנו להתפלל. אני עשיתי תפלתי קצרה; ורק אבי, כשהוא מעוטף טלית ותפילין, עדיין עמד ופניו אל הקיר ונתן שבח והודיה לאלהים. נכנסה לילי פתאום, והיא לבושה בגדיה וסוכך בידה, ופנתה ואמרה אלי:

– בוא, שִׁימָק!

– לאן?

– להוץ לעיר. נטייל קצת. היום נאה. היום נפלא.

אבי הפך אליה את ראשו, עומד ומביט בה ממעל למשקפי־הכסף אשר לו. ולילי עומדת וחובשת את נעלי־ידיה, מושכת אותן לזרועותיה ואומרת:

– לא נתמהמה, אבא. לא נתמהמה. במהרה נשוב. גם אמא יודעת, כי הולכים אנחנו. בוא, שימק. ההולך אתה?

כשירה נפלאה, כמנגינה נעימה ומעודדת צללו הדברים האלה באזני. נדמה לי, כי בדברים המעטים האלה שומע אני הד־קולו של שיר־השירים: „לְכָה, דוֹדִי, נֵצֵא הַשָּׂדֶה, נָלִינָה בַּכְּפָרִים, נַשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים, נִרְאֶה אִם פָּרְחָה הַגֶּפֶן, הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים?

נפעם מרוב שמחתי אני יוצא אחרי לילי, והאדמה כאילו נעלמה מתחת רגלי. מה זה היה ללילי? בפעם הראשונה, מיום שחזרתי לבית־אבא, קרה המקרה, כי לילי תקראני לטייל אתה. מה זה היה ללילי?...

ז.

צדקה לילי: היום נאה. היום נפלא.

לערוך את ערכו של יום־קיץ אשר כזה אפשר רק בעירי הקטנה והעניה, עת אשר יעזוב איש את הלחץ והדחק ויצא אל המרחב, אל מרחב עולמו של הקדוש־ברוך־הוא. האדמה לבשה את אדרתה הירוקה, אדרת־הדשאים. התקשטה בכל קשוטיה, בפרחי־השדה מרובי־הצבעים. הכתירה את עצמה בנחל־כסף קטן, המפכה מעבר האחד, וביער קטן ועבות, המוריק מעבר השני. מראה הנחל הקטן כמראה עטרת־כסף, שעטרו לטלית שכולה תכלת. ומראה היער הקטן והעבות כמראה בלורית עבה, עשויה תלתלים, אשר לפעמים יגע בה הרוח.

לילי לבשה שמלה כחולה ודקה, קלה כעשן, בהירה כאויר הבהיר, כשמים הבהירים. בידיה אחזה סוכך ירוק, עשוי סַלְסָלוֹת, וכפות ידיה עוטפות נעלי־ידים דקות ולבנות. כפרח היתה לילי כולה, כפרח־התכלת אשר בשדה.

– זוהי הפעם האהרונה, – אומרת לי לילי – אשר בקשה רשות מאמי לצאת.

בפעם האחרונה הזאת רוצה היא להפרד מעל העיר, מעל סביבות העיר, מעל „בית־החיים", מעל הטחנות, מעל הנהל, מעל הגשר הקטן, אשר על־פני הנחל. ומפני שפעם אחרונה זו לה, לפיכך עשתה אמי רצונה. הכל עושים רצונה של כַּלָה, חַה־הַה. כל אשר תאמר הכלה – יֵעָשֶׂה לה... מה תאמר אתה, שִׁימָק?

שִׁימָק אינו אומר ולא כלום. שִׁימָק מטה אוזן ומקשיב. נדמה לי, כי דרכי לילי משונים היום. עליזה היא היום יותר מכפי הרגיל. עליזה היא שלא כדרך הטבע. וצָחוק תצחק בעל־כרחה. או אפשר טעות היא בידי?

– התזכרי, לילי, את העת, אשר היינו שנינו פה?

אני מזכירה את העת, אשר היינו שנינו פה. זה כבר, זה כבר, לפני רבות בשנים, היה הדבר. שנינו יצאנו אז אל השדה לתלוש ירק להג־השבועות. גם אז הלכנו בדרך הזאת, אשר אנו הולכים עתה בה. גם אז עברנו על־פני טחנות־המים, על־פני הנהל, על־פני הגשר הקטן, אשר על־פניהם אנו עוברים עתה.

– ורק אינו דומה טיולנו אז לטיולנו עתה, לילי. אז רַצְנוּ שנינו כצבאים, קפצנו ודלגנו כאילות־השדה על הרי־בשמים. ועתה?

– ועתה? – חוזרת לילי על שאלתי וגוהנת לקטוף פרחים.

– עתה הולכים אנו בנמוס ובדרך־ארץ, כראוי לבני־אדם מנומסים ומיושבים כמונו... התזכרי עוד, לילי, את העת, אשר היינו פה בפעם האחרונה?

– בערב הג־השבועות היינו פה בפעם האחרונה, – עונה אותי לילי ומושיטה לידי צרור פרחים נותנים־ריח, אשר קטפה בשבילי.

– בשבילי, לילי?

– בשבילך, שימק. – אומרת לי לילי ומְלַבֶּבֶת אותי בעיניה, בעיניה היפות והכחולות, עיני השולמית אשר בשיר־השירים. ומבט־עיניה זה יורד ונוקב עד תהום לבי.

ה.

כבר הרחקנו מן העיר. כבר הגענו עד הגשר הקטן, אשר על־פני הנהל. שם אני נותן את ידי לה. בפעם הראשונה, מיום אשר הורתי לבית־אבא, אני נותן את ידי לה.

הולכים אנו שנינו, זה ליד זו, ועוברים על־פני הגשר. הקרשים מתנועעים. המים שוטפים בהמולה מתחת רגלינו, רצים במרוצה, מִתְפַּתְּלִים ונופלים בְּמַשַׁק־גלים ובקול רעש חרישי אל המורד. שומע אני את דפיקות לבה של לילי, אשר קרוב הוא אלי, קרוב כל־כך. בפעם הראשונה, מיום אשר הורתי לבית־אבא, קרוב הוא אלי, קרוב כל־כך.

ונדמה לי, כי מדי פעם בפעם מתקרבת לילי אלי יותר ויותר. ואני מרגיש את ריח שערותיה היפות. ואני חש את עדנת ידה הענוגה, את חלקת כפה הנאה, את חום בשרה. ונדמה לי, כי שומע אני קול דברים מפיה, כדברים הכתובים בשיר־השירים: אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי... וגם השמש, גם השמים, גם השדה, גם הנחל, גם היער – כולם יחד נראים בעיני, כאילו נסוכים הם ברגע הזה אור־יקרות נפלא וזיו והן רב, אשר כמוהו לא היה בתחילה. הֲבָל, הבל, כי קטן הגשר וקצר כל־כך. רגע עובר – ואנחנו עומדים מעבר הגשר מזה, על־פני כר־הדשא. עוד רגע – וכף־ידה של לילי הרכה והענוגה מתחמקת מידי, וגם השמש, גם השמים, גם השדה, גם הנחל, גם היער – כולם יחד פנה אורם, פנה זיום, פנה הנם מהם.

– נפלא הדבר – אומרת אלי לילי ועיניה היפות והכחולות, עיני השולמית אשר בשיר־השירים, עמוקות כשמים, עמוקות ומלאות דאגה. – נפלא הדבר: בכל פעם, שאני עוברת או נוסעת על־פני המים, רואה אני דמות־דיוקנו של אבי, ובכל פעם...

אני מפסיק אותה ואיני נותנה לגמור את דבריה.

– דברי שטות תדברי, לילי.

לילי הושבת רגע. אחר־כך היא אומרת אלי:

– דברי שטות? הַה־הַה, אכן צדקת. דברי שטות אדבר, מפני שֶׁשַּׁטְיָא אני. נערה פותה אני. האין זאת כי נערה פותה אני? הגד את האמת, שִׁימֶק. את האמת תגיד לי ואל תכחד, הַה־הַה־חַה!

לילי צוחקת, מַטָּה ראשה לאחוריה ומראה לי את שִׁנֶּיהָ־פְּנִינֶיהָ היפות. פניה מאירים באור השמש, וכל הצבעים, אשר על־פני השדה, מזהירים בעיניה העמוקות והחולמות, בעיניה היפות והכחולות, עיני השולמית אשר בשיר־השירים.

ט.

לשוא! לא עלה בידי להוכיח לה, כי בין השוטים יִפָּקד מקומה, כי אינה שוטָה כלל. יודעת היא, אומרת היא לי, כי ישנם שוטים גדולים ממנה. יודעת היא זאת. אבל לעומתי אינה אלא שַׁטְיָא. והא ראיה – מאמינה היא בחלומות.

– האין זאת, שימק? הלא אתה אינך מאמין, ואני מאמינה. הנה זה אתמול נראה אלי אבי בחלומי, והוא לבוש את בגדיו החמודים, שמח וטוב־לב ומקלו בידו, והוא פונה ואומר לי בנעימות ובמתק־שפתים ומסובב את מקלו בשעת מעשה: „באתי אליך, בתי, ליום התונתך וליום שמחת לבך"... ובכן, מה תאמר עתה, שִׁימֶק?...

– לילי, אל תאמיני בחלומות. אין חלום בלא דברים בטלים.

– דברים בטלים – אתה אומר?

לילי עומדת רגע תפושת־מחשבות, הופכת פניה ורצה על־פני השדה ועומדת שוב.

כפרה, כפרח בין פרחי השדה, נראית לי עתה לילי על־פני המרחב הזה, המשתרע לכל ארבע רוחות השמים עד אין קץ ואין גבול. נקודות־זהב היא זרועה. ציצים אדומים היא צבועה. תכלת השמים מעל ראשה. כסף הנחל לרגליה. מכל העברים נשאים ונודפים לאפינו ריחות חריפים, ריחות מור ואהלות עם כל ראשי בשמים. אחוז אני חבלי קסם. שכור אני ולא מיין.

וגם לילי עומדת, וגם היא אחוזה חבלי קסם. עומדת היא בתוך השדה, המכוסה ציצים ופרחים, עומדת ומביטה עלי, והיא כחולמת, כיער החולם מרחוק.

על מה תחשוב עתה לילי? מה תגדנה לי עתה עיניה, עיניה היפות והכחולות, עיני השולמית אשר בשיר־השירים?

אֲנִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן, שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים... – הנה את זאת תגדנה לי עתה עיניה. ונדמה לי, כי מעולם לא היתה לילי דומה כל־כך להשולמית אשר בשיר־השירים, כמו שהיא דומה לה עתה, ברגע הזה.

י.

כפרח נראית לי לילי, הבצלת השרון. כשושנה פורחת נראית לי לילי, שושנת העמקים, במרחב הזה, המשתרע לכל רוחות השמים עד אין קץ ואין גבול. נקודות־זהב היא זרועה. ציצים אדומים היא צבועה. תכלת השמים מעל ראשה. כסף הנחל לרגליה. מכל העברים נשאים ונודפים לאפינו ריחות חריפים, ריחות מור ואהלות עם כל ראשי בשמים. אחוז אני חבלי קסם. שכור אני ולא מיין.

לילי הולכת, ואני – אחריה. קל־מהרה הולכת לילי. קלה היא כִּצְבִיָּה, כאילה מאילות השדה. פניה מאירים באור השמש, וכל הצבעים אשר בשדה מזהירים בעיניה, עיני השולמית אשר בשיר־השירים.

מעולם, מעולם לא היתה לילי דומה כל־כך להשולמית אשר בשיר־השירים, כמו שהיא דומה לה עתה, ביום הזה.

– התכירי, לילי, את השדה הזה?

– לפנים היה שָׁלָךְ...

– וההר?

– הֵךְ. כל אשר פה שלך היה לפנים. כל אשר פה שלך היה...

כך אומרת לי לילי, ובת־צחוק קלה מרחפת על שפתיה היפות. ואולם נדמה לי, כי צְחוק הצחק לי לילי, כאשר צחקה לי לפנים, לפני רבות בשנים.

— הנשב?

— נשב.

יושב אני על הגבעה ומכין מקום בשבילה. לילי יושבת ממולי.

— פה — התזכרי, לילי? — ספרתי לך לפנים, איך אני...

לילי מקַדמת אותי ומסיימת את דברי:

— איך אתה מוציא מפיך את השם המפוריש ומרקיע שחקים, רוכב בערבות ודואה על כנפי־רוח, על־פני שדות ויערים, על־פני הרים ועמקים, על־פני נהרות ומדבריות, עד אשר תבוא לעבר מהרי־חושך, למקום היכל־הבדולח. שם יושבת בת־מלכה אחוזת־קסם, והיא שבויה בארמונה זה שבע שנים, והיא יושבת ומצפה לך, עד אשר תבוא אליה ותרחמנה ותגאלנה ותשיב את שבותה — חַה־חַה־חַה!...

לא. דרכי לילי משונים היום. עליזה היא היום יותר מדאי. עליזה היא שלא כדרך הטבע. רב לה. לכל זמן. כבר הגיעה השעה לפתוח לה את לבי, לגלות לפניה את נפשי...

יא.

בכל העת, מיום אשר באתי לבית־אבא, לא הגדתי ללילי גם את החלק העשירי, גם את החלק המאה מכל הדברים, אשר הגדתי לה בבוקר הזה. פתחתי לה את לבי. גליתי לפניה את נפשי. ספרתי לה את כל האמת כולה: מה הדבר, אשר הביאני הנה...

אלמלא מכתבו של אבי וברכת מזל־טוב הרצופה בתוכו, אלמלא שלש המלים שבת אחר השבועות — לא ראָני עתה הנהל הזה, השוטף שם אל המורד, לא ראני עתה גם היער הזה, המוריק מעבר השני.

ואני מעיד לי עדים נאמנים — את הנחל הזה, השוטף שם אל המורד, ואת היער הזה, המוריק מעבר השני, ואת השמים הכחולים האלה, אשר מעל לראשינו, ואת שמש־הפז, המזהירה בעיניה של לילי, ואת כל אשר קדוש וטהור הוא, — כי באתי הנה רק בשבילה, רק בשבילה. כי... אהבתיה — סוף־כל־סוף נאמרה המלה הזאת!

— כי אהבתיך, לילי, השומעת את? כי אהבתיך אהבה עזה וקדושה, אהבה תמה וברה, אהבה זו, הכתובה בשיר־השירים: כִּי עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה, קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה, רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ, שַׁלְהֶבֶתְיָה... מה זה היה לך, לילי? בוכיה אַתְּ? מה זה היה לך?...

יב.

לילי בכתה.

לילי בכתה – וכל העולם כולו לבש קדרות. השמש לא האיר. הנחל לא שטף. היער לא הוריק. הזבובים לא פרחו. הצפרים לא צייצו.

לילי בכתה. הסתירה לילי את פניה בכפות־ידיה וכתפיה הרדו, ובכיה הלך הלוך וגדול, הלוך וגדול.

כך יבכה ילד, בידעו פתאום, כי מתו עליו אביו ואמו. כך יבכה אדם על עולמו, אשר חרב ונשמט מתחת רגליו.

לשוא היו דברי הנחומים, אשר עמלתי לנחמה. לשוא דברתי על לבה ושדלתיה בדברים. לילי מאנה הנחם. לילי לא אבתה שמוע לדברי. אחרתי את המועד, אומרת היא, נזכרתי בה לאחר זמן... לאחר זמן זכרתי, כי יש לילי בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא. כי יש לילי, אשר לב לה להרגיש, ונפש לה, השואפת ועורגת לעולם אחר... אולי זכור אזכור, אומרת היא, את המכתבים, אשר כתבה אלי לפנים? ואולם – מפסיקה היא את דברי עצמה – איך אוכל ואזכור דברי שטות כעין אלה? כלום לא תראה עתה בעיניה, כי דרכינו שונות זו מזו? כי היא לא תוכל עוד להדמות אלי? איך תגיע אלי? היא, שבת ישראל היא, בת עיר קטנה, איך תגיע אלי?... עתה רואה היא עין בעין, כי הסכילה עשות, הסכילה מאד, שהציקה לי במכתביה וברמזיה הנלעגים, כי אבי ואמי מתגעגעים עלי... לא. צריכה היתה להבין מראש, כי לא תוכל להדמות אלי. איך תגיע אלי? היא, שבת ישראל היא, בת עיר קטנה! צריכה היתה לראות מראש, כי אחרי אשר לא עשיתי את רצון אבי ואמי, אחרי אשר מריתי את פיהם, לא אביתי הלוך בדרכיהם ובחרתי לי דרך חדשה – בודאי ארחיק בדרכי זאת ובודאי אגביה עוף ואנשא למעלה־למעלה, עד כי לא אראה איש, עד כי לא אכיר איש.

– איש לא אראה, חוץ ממך, לילי!

– לא. שום איש! שום איש! שום איש! לא תראה שום איש ולא תשמע שום איש ואת הכל תשכח לעולמים...

– את הכל אשכח, ורק לא אותך, לילי!

– לא. את הכל! את הכל!

יג.

לילי חדלה לבכות – ורוח החיים עברה על פני כל. השמש מאיר כבתחילה. הנחל שוטף. היער מוריק. הזבובים פורחים. הצפרים מְצִיצות.

לילי חדלה לבכות ודמעותיה יָבשו, כאשר ייבשו אגלי הטל בהיות השמש.

ופתאום התחילה לילי להצטדק לפני. עתה רואה היא עין בעין, כי פתיה היא מאין כמוה. מה הבכי אשר בכתה? למה בכתה? מה יחסר לנפשה? הלא הרבה עלמות מקנאות בה ומקנאות באָשרה, כי רב הוא!... ואש נִצְּתָה בעיניה, בעיניה הכהולות והיפות, עיני השולמית אשר בשיר־השירים. מִיָּמַי לא ראיתי עדיין אש זו בעיניה של לילי. ואודם פרח בלחייה היפות, בלחייה־שושנים. מִיָּמַי לא ראיתי עדיין את לילי נלהבת כל־כך, סוערת כל־כך, כמו שהיתה נלהבת וסוערת ברגע הזה. ואני הפיק לאחוז בידה, אבל לילי אינה נותנת לי את ידה. ואני אומר לה בלשון שיר־השירים:

– הִנָּךְ יָפָה, רַעְיָתִי, עת אשר לחייך לוהטות ועיניך מְזָרוֹת זיקי אש...

לשוא! לילי אינה שומעת לשיר־השירים שלי. יש לה ללילי שיר־השירים שלה. לילי לא תחדל להלל את פלוני ולספר בשבחו. אומרת היא לי:

– דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם, דָּגוּל מֵרְבָבָה. טוב הוא לי מאחרים. אפשר שאינו מלומד בחכמה כאחרים, אבל לב טוב הננו אלהים. אפשר שאינו ערום ופקח כאחרים, אבל נאמן הוא לי. אוהב הוא אותי. אילו ראית את המכתבים, אשר הוא כותב אלי. אילו ראית את המכתבים!

– לִבַּבְתִּנִי – אני אומר לה שוב, כאילו איני רוצה לשמוע את דבריה – לִבַּבְתִּנִי, אֲחוֹתִי כַלָּה!...

והיא לי:

– חִכּוֹ מַמְתַקִּים וְכֻלּוֹ מַחֲמַדִּים – הוי, אילו ראית את המכתבים, אשר הוא כותב לי! אילו ראית את המכתבים!...

ואני שומע בדבריה אלה נעימה מוזרה. קול מוזר אני שומע. הקול הזה – כך נדמה לי – מתאמץ להשתיק קול אחר, הבוקע ועולה ממעמקי הלב.

הדבר הזה ברור לי כשמש בצהרים.

יד.

לפתע־פתאום מתעוררת לילי וקמה מעל הדשא המבושם, מתנערת, זוקפת קומתה, מפשילה ידיה לאחוריה, והיא עומדת כנגדי, והיא מביטה עלי בגאה ובגאון.

נָאָה ויפה, יפה עד להפליא, יפה שבעתים מכל אשר היתה בתחילה, נראית לילי בעיני ברגע הזה.

מתירא אני להגיד דברי אמת. ואולם נדמה לי, שֶׁבְּאָמְרִי, כי דומה לילי להשולמית אשר בשיר־השירים – יהיו דברי רק כבוד ותהלה להשולמית אשר בשיר־השירים.

האמנם כבר בא הקץ לדברינו? האמנם בזה תמה שיחתנו? אני קם אחריה ונגש אליה. לילי פונה ממני הצדה.

– שׁוּבִי, שׁוּבִי, הַשּׁוּלַמִּית! – אומר אני לה שוב בלשון שיר־השירים, – שובי, לילי, אלי בעוד מועד!... רק דבר אחד אדבר באזניך, רק עוד דבר אחד, ואחר אחדל.

לשוא. לשוא. לילי ממאנת לשמוע את הדבר האחד מפי. כבר דברנו, היא אומרת, די־צרכנו. כבר השמענו די־צרכנו איש לרעותו – ואולי עוד יותר מכפי צרכנו... דַּי, דָּי. השעה מאוחרת. ראה, כמה מאוחרת השעה! – אומרת לי לילי ומראָה לי בידה על השמים, ומראָה לי על השמש, השופכת על ראשה את זהריה, את זהרי־הזהב הרכים והעדינים. ולילי, הבצלת השרון, לילי, שושנת העמקים, מוּארת כולה באור הדש, באור־פז, אשר שפכה השמש על פני מרחב השדה, ימין ושמאל.

– הביתה, הביתה! – אומרת לי לילי, והיא נחפזת והולכת ומאיצה גם בי: – הביתה, הביתה. כבר הגיעה השעה, שימק, כבר הגיעה השעה. אבא ואמא ידאגו לנו שם. הביתה, הביתה!

ואני שומע בדבריה האחרונים האלה נעימה ידועה לי מלפנים, מלפני רבות בשנים, והלשון לשון שיר־השירים:

– בְּרַח, דּוֹדִי, וּדְמֵה־לְךָ לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל הָרֵי בְשָׂמִים.

טו.

הימים עוברים. השבועות חולפים. הנה בא חג־השבועות הנעים, חג־הירק. הנה עבר חג־השבועות הנעים, חג־הירק. הנה הגיעה השבת שאחר השבועות. הנה חלפה השבת שאחר השבועות. ועוד שבת אחת עברה, ועוד שבת שניה חלפה. ואני עדיין יושב בבית־אבא. ואני עדיין מתארח בעירי הקטנה.

מה לי פה? – לא כלום. אבי ואמי חושבים, כי הזרתי בתשובה, כי מה־הר אני הרטה על מה שהיה: על אשר מריתי את פיהם ולא אביתי הלוך בדרכיהם. והם שמחים על זה, שמחים מאד...

ואני? מה אני עושה פה? מה לי פה? – כלום. בכל יום ויום אני יוצא יחידי לטייל מחוץ לעיר. שם, מעבר הטחנות. שם, מעבר הגשר. שם, במרחב השדה, המשתרע לכל רוחות השמים עד אין קץ ואין גבול. מעבר האחד שוטף נחל־כסף קטן, ומעבר השני מוריק יער קטן עבות. מראה הנהל כמראה עטרת־כסף, שעטרו לטלית שכולה תכלת. ומראה היער כמראה בלורית עבה, עשויה תלתלים, אשר לפעמים ינע בה הרוח.

שם אני יושב יהידי על ראש הגבעה. על אותה הגבעה, אשר זה לא כבר ישבנו עליה שנינו, אני ולילי, חבצלת השרון, שושנת העמקים.

על אותה הגבעה, אשר לפנים, לפני רבות בשנים, הלכנו שנינו, אני ולילי, לתלוש סביבה ירק להג השבועות.

על אותה הגבעה, אשר לפנים, לפני רבות בשנים, היינו מקפצים עליה שנינו, אני ולילי, מקפצים ומדלגים כצבאות או כאילות השדה על הרי־בשמים.

שם, על אותה הגבעה, אשר בה טמונים זכרונותי הטובים, זכרונות ימי נעורי, אשר חלפו לבלי שוב עוד, זכרונות אָשרי, אשר אבד לעולמים, – שם אני יושב יהידי שעות רבות וארוכות, יושב ומבכה על השולמית שלי, אשר עד עולם לא אשכחה ולא אסיחה מלבי.

טז.

ומה אירע להשולמית שלי? מה היה ללילי? מה היה סוף דבר?

אל תאיץ בי, הקורא, ואל תאלצני לספר לך סוף דבר. סופו של דבר, אפילו אם טוב הוא מאד, אינו אלא מנגינה נוגה. וכנגד זה תחילתו נעימה תמיד. ולפיכך נקל לי ונעים לי יותר לספר לך עוד הפעם את הספור הזה מתחילתו ולהתחיל שוב מבראשית. ועוד הפעם בלשון זו:

אח היה לי ושמו בֶּנִי. וטבע אחי במים. והשאיר אחריו יתומה קטנה. וקראי את שמה לילי. ומוצא השם מאסתר־לאה: לאה – לילי. ויפה היתה לילי כשולמית היפה, אשר בשיר־השירים. וגדלנו שנינו יהדיו, אני ולילי, כאח ואחות. ואהבני זה את זו, אני ולילי, כאח ואחות.

וגומר, וגומר.

תחילתו של ספורי נעימה מסופו.

ולפיכך תהי־נא תהילה זו גם סוף ספורי, ספורי זה האמתי, אשר לא בדיתיו מלבי, אשר כאב וצער מקורו ואשר על־כן לקחתי רשות לעצמי לקרוא לו שם: שיר־השירים.

פְּלִשְׁתִּים.

א.

– קרבו הנה, ילדים, הֵאָסְפוּ כולכם ואשמיעכם חדשה! כך אומר לנו רבנו רב יוּדיל מלאך־המות יום אחד קודם ל״ג־בעומר, ואנו מתאכספים כולנו ליד השלחן, עומדים צפופים, פוצים פה וּמַטִּים אוזן להקשיב אל ההדשה, אשר ישמיענו רבנו.

ואוּלם רואה אני בכם, כי רוצים אתם, שאצייר לכם תחילה את דמות־דיוקנו של רבנו ואת מראה פניו – הנני מוכן ומזומן לעשות רצונכם. ורק תנאי אחד קודם למעשה אני מַתְנֶה עמכם, שלא תציקו לי בדברים הרבה ולא תְקַפְּחוּנִי בשאלות: למה קראנו את שמו מלאך־המות? מי חכם – יבין מעצמו טעמו של דבר: משום שהיינו מתיראים מפניו כשם שמתיראים מפני מלאך־המות. ולמה היינו מתיראים מפניו כמפני מלאך־המות? משום שהיה דָשׁ את בשרנו בשוטים וברצועות עד שְׁפָךְ־דָם. ולמה היה דש את בשרנו בשוטים וברצועות עד שפך־דם? ודאי משום שראויים היינו לכך. ולמה היינו ראויים לכך? ודאי משום שהיינו פוחזים וַעֲבַרְיָנִים... בקצור, אם כך אתם מקיפים אותי בשאלות – הרי אין לדבר סוף! קָרוֹא קראנו את שמו „רב יודיל מלאך־המות״ – ויהא לבכם סמוך ובטוח, כי שמו היה נאה לו והוא נאה לשמו, אף־על־פי שמראהו לא היה דומה למראה מלאך־המות אפילו במקצת; אדרבה, קצר־הקומה היה ודל־הבשר, לא תואר לו ולא הדר; כולו צנום כגרוגרת, פניו קמוטים ומכורכמים, כלולב היבש, עור לחייו מעוך וצפוד, כמצה שמורה שעבר עליה הפסח, וקנו קלוש ומדולדל, שצמיחתו לא עלתה יפה; וכנגד זה הוטמו הוטם הגון דוקא, דק מלמעלה ועבה מלמטה, משתלשל ויורד כשופר מעוקל, ובגרגרתו פיקה מחודדת, שמזנקת - ורצה אילך ואילך, עולה ויורדת, ונראה, כאילו עכבר קטן מתרוצץ שם להנאתו, רָצוא ושוב...

– היודעים אתם, ילדים, מה יהיה לנו יום־מחר? – שואל אותנו רבנו בניגון, כופף ראשו לצד אחד ועוצם את עינו האחת.

– לַ״ג־בָּ־עוֹ־מֶר! – עונים אנו לעומתו כולנו פה אחד, וקולנו מהלך בבית כהֵד שריקת עדרים: מָ־אֶ־אֶה!...

– ומה פירושו של ל״ג־בעומר? – מוסיף רבנו ושואל באותו הניגון.
– שלשה ושלשים יום, שהם ארבעה שבועות וחמשה ימים לעומר!
– וכיצד נוהגים תינוקות של בֵּית־רַבָּן ביום ל״ג־בעומר?
– תינוקות של בית־רַבָּן מתאספים ביום ל״ג־בעומר למקום אחד, משתתפים כולם בפרוטותיהם ועושים סעודה.
– ומה עוד עושים תינוקות של בית־רבן?
– תינוקות של בית־רבן מזדיינים בקשתות והרבות ושאר כלי־זין ויוצאים בקול שירה וזמרה מחוץ לעיר.
– אם כן, – אמר לנו רבנו ופקח עלינו את עינו העצומה – נצחתוני, בני, יפה דרשתם. ולפיכך אני קורא לכם דרור ליום אחד והצי.
כיון ששמענו את המלה „דרור" יוצאת מפורשת מפי רבנו, מיד נזדרזנו ועמדנו על רגלינו כאיש אחד, כולנו מוכנים ומזומנים לרוץ לבתינו. ואולם רבנו נתן בנו תוך כדי רגע את עיניו הקטנות והזעומות ועשה אותנו גל של עצמות.
– אַהַא! – קרא רב יודיל מלאך־המות וקולו הנעים לא היה לו עוד. – ראו־נא גם ראו! מה ההרדה הזאת, אשר הרדתם פתאום? כיון שניתנה רשות למשחיתים כמותכם, מיד שכחתם עול תורה ועול דרך־ארץ, והרי אתם נכונים כולכם לקפוץ ולרוץ אל אשר ישאכם הרוח, כבני־צאן וכאילות השדה! לכן העידותי בכם היום: שמא, חלילה, לא יעלה ולא יבוא... הרי יודעים אתם, למה אני מתכַּוֵּן... שמא אראה באחד מכם קֶרַע בבגדו, או שָׂרֶטֶת בפניו, או פצע והבורה וכל מום רע – ואעשה אִתְּכֶם...
רבנו רב יודיל מוציא מתוך הגמרא רצועה עבה, כפולה ומכופלת, ופונה ואומר אלינו בלשון זו:
– הידעתם, בָּנַי, מה עלה על דעתי? מה יועילו לנו דברי מוסר ותוכחה אלו, שאינם מעלים ואינם מורידים? הרי מכיר אני בטבעכם ויודע מראש, כי אתם ו ד א י לא תשמעו לקולי, ואני ו ד א י צריך אהיה אחר־כך להלקותכם. ולפיכך, אם אתם לוּ שמעוני, עלו־נא תיכף ומיד והשתטחו, במחילה מכבודכם, על הספסל, אחד אחד תעלו, ואני אֲהַגֶה אתכם לפי־שעה בפולסין אחדים על כל צרה שלא תבוא... אלא מה? שמא ימעט לכם זה? לכן אל תתעצבו ואל יפול רוחכם: מבטיח אני אתכם בהן־צדקי, כי לאחר ל״ג־בעומר אכפר את פניכם ואוסיף לכם, אם ירצה השם, כהנה וכהנה... ובכן, בנים, שמעו לי, מהרו וקרבו אל הספסל ואל תחמיצו את השעה. עמדו כלכם לְפַתֵּחַ את מכנסיכם, כי היום קצר והמלאכה מרובה...
ורבנו עומד ומתבונן אל הרצועה, בודקה באצבעותיו, כאדם הבודק ציציות טליתו בערב שבת עם השכה. אחר־כך הוא קם ונגש אל הספסל, קומץ ושואף

אַבְקַת־טַבַּק במלוא נחיריו ומכין עצמו למלאכה. וגם אנחנו איננו מסרבים בדבר ומקבלים עלינו את רוע הגזירה, כיצחק בשעת העקדה. נגשים אנחנו אחד אחד אל הספסל, עומדים ומשלשלים מכנסינו ומשתטחים לפני רבנו באין אומר ודברים, כֻּתָּנְתֵּנוּ מופשלת למעלה ופנינו כבושים למטה, כאדם האומר: „הֵילָךְ, רבי, הרי שלך לפניך"...

– יוסילי, בכורי אתה, תלמידי הטוב, כבודי ותפארתי, אהבתיך כי תשמע לקולי! – אומר לי רבי מתוך חבה יתירה ומונה לי בנחת רק פולסין קלים אחדים, הכל משום שנזדרזתי לעלות ראשון על הספסל. – כך, כך, מחמל־נפשי: אחת, אחת ואחת, אחת ושתים, אחת ושלש... הרואה אתה, בני? כיון שספנת מלקות מידי רבך, מיד הפך לך אלהים לב אחר... יוֹסִילִי ומוֹטִילִי אחים! – אומר רבי ומרמז לאחי למוטיל, שיקרב אל הספסל. – מְשַׁבֵּחַ אני את שניהם, שמבטלים הם רצונם מפני רצון אחרים; כשאומרים להם: עלו לספסל, מיד הם עולים – ואין פוצה פה ומצפצף... שְׁמוּאֶלִיק מהמדי, בוא הנה, כי קראתי לך. שכב בני, שכב. אל תַּחְפֹּז ואל תדהק את השעה. כשתגיע שעתך לקום, יכריזו עליך מלמעלה... יְהוּדָה־לֵיב, אתה יודוק הבריך, אם תהא זריז ביותר ולא תאריך כל־כך בפתיחת המכנסים. אינך רך ויהיד לפני אביך שבשמים. כל הקהל עומד ומחכה לך בכליון־עינים... גָּצִיל הֲמוֹר־גָּרֶם! אל תסרב הרבה ואל תתעקש, כי לא יועיל לך! זכרתי, כי לא שלמתי לך עדיין חוב ישן־נושן. הא לך וקבל עכשיו במזומנים... בֶּן־פּוֹרָת שִׁימֶלִי, בן־פורת עלי־עין! הגידה לי, שאהבה נפשי, מה שלום התיש, אשר רכבת עליו אתמול?... הֶרְשֶׁלִי הַקָּטָן, אילה שלוחה! אמור להֶרְשֶׁלִי הגדול, כי ימהר להפשיל את כתנתו ולא יתבייש בפני חבריו; כולנו גברים פה, אין אשה בינינו... טוּפִּילִי טוּטוּרִיטוּ! טְרַב דָּם אַתָּה וְטַבֵּל הֶלְטֶךָ! אל תתרעם עלי, שכבדתיך ב„אחרון": לכבודך ולכבוד אביך הַשַּׁמָּשׁ עשיתי זאת...

אחרי שהלקה רבנו גם את קופילי קוקוריקו, הוא קופילי קוקוריקו, שאינו יכול לבטא אותיות גימ"ל, כ"ף וקו"ף כהלכתן, עמד ונזדקף והחליץ עצמותיו, נתן את בוהן ידו תחת הפיקה שבגנדגרתו, כדרך החזנים, העוברים לפני התיבה, וקורא בקול רם ובניגון מסולסל, כקורא החתן לתורה:

– יַעֲמוד ההתן יום־טוב־לִיפְּמַאן ברב שָׁלוֹם־אַיְיזִיק מַפְטִיר!... אל תירא, רב ליפא, ואל יֵרַךְ לבבך. אמנם בר־מצוה אתה, וגם התן סמוך להופתו, ושעון לך בכיסך, ושרשרת־כסף על לבך, ואף־על־פי־כן אל תפרוש מן הצבור. לכבוד ל"ג־בעומר ולכבוד הבריך הייב אתה להטריח את עצמך ולהשתטח פה על הספסל. האמינה לי, כי לא אעשה לך כלום ולא יפול משערת ראשך ארצה. אני רק הַלְקֵה אַלְקֶה אותך – לְרַוְחָתְךָ, לִישׁוּעתך... ויהי לבך סמוך ובטוח, כי עד בוא יום חתונתך

תשכח את המלקות וזֵכֶר לא יהיה להן עוד... ליפא, שכב במנוחה!... ליפא, אל תִּתְכַּסֵּם הרבה ואל תתפתל ואל תבעט בי ברגליך!... ליפא, אין בי כח לְהֵאָבֵק עם בחור מגודל שכמותך!... כך, כך... תהא לכם זאת לרפואה!... ועתה בָּנַי, עמדו כולכם ופרפו מכנסיכם, רחצו ידיכם יתפללו תפלת מנחה - ולכו לביתכם לשלום! ורק ראו הזהרתיכם - אל תרגזו בדרך. לא ברעם ולא ברעש, אלא בהשקט ובמנוחה, בשובה ונחת תלכו, כאשר אהבתי. ומחרתים, אם ירצה השם, בהיות הבוקר, תבואו כולכם הנה ותשבו איש במקומו. השומעים אתם את אשר אני מדבר אליכם היום? השמרו לנפשותיכם, פן אמצא, חלילה, רְבָב על בגדיכם, או שמין־דבר - הייכם אינם חיים! ועתה לכו לשלום ושמחתם בחגכם!

ב.

למחר הוציא הקדוש־ברוך־הוא חמה מנרתיקה ונתן לנו מתנה יפה מאוצרו הטוב: יום בהיר וצח, אחד מימי הקיץ החמים והטובים, שבהם אפילו כתריאליבקה החשכה והשוממה מתעוררת לחיים חדשים, מחליפה את מראיה ועוטה כולה אור וחום. האויר זך ונעים ומשיב נפש, השמים בהירים ועמוקים, הצפרים מצפצפות. ונפש כל חי תערוג ותכלה לצאת החוצה, לאויר העולם, הרחק מרפש העיר ובצותיה, אל מרחב השדות, אל מקום ירק־דשא ואילנות מלבלבים וזבובים פורחים ויתושים מזמזמים וצפרים מנתרות ומקפצות זו כנגד זו ואומרות שירה... בבוקר ההוא השכמנו לקום, אני ומוטיל אחי, עם הנץ־החמה, התפללנו תפלה הטופה, לקחנו ארוחתנו בידינו ונחפזנו ללכת אל ליפא בן שלום־אייזיק. ולמה הלכנו אל ליפא בן שלום־אייזיק דוקא? משום כמה טעמים. ראשית, משום שליפא זה הוא הגדול שבחבורה, בחור בר־מצוה, וגם החתן סמוך להופתו, ששעון לו בכיסו ושרשרת־כסף על לבו; ושנית, משום שהצר בית־אביו גדולה היא ורחבה מאד, ושם אנו מזדמנים כולנו בכל יום ששי בשבת, מקפצים על רגל אחת, משחקים כמה משחקים נאים, כגון: משחק „הַפַּגְוּרִים", „מקח וממכר", „קדשים קלים", „שלי שלך ושלך שלי", וכיוצא באלו.

כשבאנו, אני ומוטיל אחי, אל ליפא בן־שלום־אייזיק, כבר מצאנו בחצר את כל החבורה כולה. ארבעים וארבעה תלמידים היה מספרנו ומשני החדרים נאספנו כאן: מחדרו של רב יודיל מלאך־המות ומחדרו של רב אפרים הַתַּלְיָן.

– הנה גם האחים יוסילי ומוטילי הולכים ובאים! הראו־נא, הנאהבים והנעימים. מה הברכה אשר הבאתם אַתֶּם היים? – כך קורא ליפא בן שלום־אייזיק, והוא עומד ומקבל מידי כל אחד ואחד את הצידה, אשר הביא מביתו לסעודת החברים, מכריז עליה בקול רם ומתבל דבריו בהיתולים, להרבות השמחה:

– ההתן יהודה, מה הבאת לסעודה? שתי ביצים צלויות, שתי עוגות אפויות, וגם שש פרוסות, נוצצות ומרוטות... ומה לנו עוד? טוב מאד!

– ואתה, לֵייזֶר, הבה אהיה לך לְעֵזֶר! רואה אני אצלך, בלא עין־הרע, אוצר מלא וגדוש: שני רקיקים, וְאֵלוּ נִקְנִיקִים, והנה תופינים מכל המינים, ודגים ממולאים, ותפוחים לא־רעים, ושאר פַּרְפְּרָאוֹת, והנה גם מעות... יפה דרשת!

– מיכה, מיכה! איה איפוא פיך? אִי לך, מומר! הלא הבטחת להביא מן היין המשומר! ועתה לא הבאת כלום, רק ביצים אחדות ובצלים ושום...

– שלום־שכנא, למי כל המהגה? ביצים ומעשה־מרקחת, וחלת־להם אחת, בָּטְנִים ושקדים, ותפוחים כבדים, וכוס מלאה שומן, וזוז אחד מזומן, ורביעית העוף... הרי אין לדבר סוף! ומה זה בידך? בקבוק יי"ש, אך זה בַּר־נַשׁ!...

– אפרים, אתה נִגְלֵיתָ מן השמים – מה הבאת? רק פרוסת להם וחצי הביצה?... יש עצה: אין בכך כלום. הכל מצטרפים לסעודת ל"ג־בעומר; אחד המרבה ואחד הממעיט...

– הביטו, הביטו! הנה הולך טופילי טוטוריטו! מה זה בְּטַפְּךָ? טוּפֵיטָה אחת וְעוּגָה קְטַנָּה שֶׁטְבָר עבר זמנה?...

כל הנערים צוחקים, וגם קופילי קוקוריקו צוחק עמהם.

– אהרון אחרון הביב! פנו דרך מסביב! תנו כבוד ליואל, המלאך הגואל, הוא בן הגביר, אחד משבעה טובי העיר! עמוד, עמוד, בחור כהלכה, קום והראנו את הברכה: עשר ביצים מגולגלות, ושתי תרנְגָלות, עוגות וממתקים ומיני־תרגימה, ולוג יין ללגימה, שקדים וחרובים, וגם אגוזים גנובים... רְאֵה גם רְאֵה: הרי סוּכָּר וטֵה! ומה זה – צמוקים? וגם תפוחים מתוקים? ימח שמך וזכרך, בחור נאה שכמותך! קרב נא הנה ואשק אותך!...

יואל בן הגביר נגש בגאותנות יתירה אל החבורה. עומד וידיו בכיסי מכנסיו, וליפא בן שלום־איזיק סוטר לו בשתי אצבעות על הוטמו. כל בני החבורה צוחקים.

– ועתה, בנים, הֵאָספו כולכם ושבו פה על־גבי הקורות. – פוקד עלינו ליפא בן שלום־אַיְזִיק. – הבה נקרב אל הסעודה. אכלו ושתו והטיבו את לבכם. ואולם מתחילה חייבים אנו לברך על היין. למי כוס? תנו הנה ונשתה לחיים. לחיים, הבחור אפרים! למה תשב בקרן־זוית? עמוד ופתח את ההבית! לחיים, מֹשֶׁה־יוֹסִי, הא לך את כוסי! שתה גם אתה, יהודה! אין מסרבים לסעודה! הֶרְשְׁלִי הקטן, יגער בך השטן! שתה את הכוס עד תומה, לבל ישאר מאומה! מיכה, הַרְחֵב פיך! נָתָן, למה תשב כְּחָתָן? לחיים, טופילי! הלואי ויתן לך הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא טֵפֶל מְפֻלְּבָּם

וְטַל טוב, אמן סלה! שתה את טוסְךָ טולָה ואל תְּעַטֵּם את הוטמך, שאם לא טֵן אֶצוֹט אותה לתוך דַּרְדַּרְתָּךְ!...

כל הנערים צוחקים, וגם קוֹפִּילִי קוקוֹריקוֹ צוהק עמהם.

– ועתה, ילדים, הגידו־נא, לאן נלך היום? – שואל ליפא בן שלום־אייזיק לאחר שגמרנו סעודתנו.

קם שאון ורעש ובלבול לשונות. הכל מדברים, הכל צועקים, הכל משמיעים את דעתם. נחלקו הדעות.

– לאחורי בית־הקברות! – אומר אפרים בן האלמנה.

– לעבר הנהר! – עונה כנגדו מיכה בן השוחט.

– אל הַמַּלְבֵּן! – צועק שלום־שבנא בן המוזג בקול רם.

– אל המלבן! אל המלבן! – עונים אחריו כמה קולות בבת־אחת.

– והכלבים מה תהא עליהם? כלום שכחתם את הכלבים? – שואל משה־יוסי, נער לְבֶן־פָּנִים, שעיניו גדולות ונבהלות.

– מי ישמע לכלבים? מי ישגיח בהם? – אומר יואל בן הגביר באומץ־לב.

– דומה, שאתה בעצמך ירא מפני הכלב יראה גדולה! – מַתְרִים כנגדו משה־דוד בעל השפה המבוקעה.

– ולא מפני הכלב בלבד, אלא גם מפני החתול!... – מוסיף אחריו רְאוּבֶלִי, נער, שֶׁקֶּוָיָה בלחיו, וכל בני החבורה ממלאים צחוק פיהם.

ראה יואל בן הגביר, שמלגלגים עליו – ונתמלא חמה. קרב אל ראובלי בעל־הַכְּוִיָּה והגיש לו אצבע משולשת כלפי חוטמו. נזדרז משה־דוד בעל השפה המבוקעה והכהו אל ההוֹמֶש. עמד יואל וסטר לו על לחיו. נתקבצו סביבו כמה נערים והתחילו להמטיר על ראשו מכות ומהלומות מכל העברים. בשאר ימות השנה לא היה אדם מעיז פניו בפני בן הגביר, ואולם היום יום ל״ג־בעומר, וביום כזה לא נִכַּר עני לפני עשיר; כולנו בני־הורין!

– הסו! – קורא ליפא בן שלום־אייזיק. – למה תריבו ותהרצו לשון איש לרעהו? רב לכם! היודעים אתם, לאן נלך היום?

– לאן? לאן?

– לכפר גַּלַגַּנוּבְקָה!

– לכפר גַּלַגַּנוּבְקָה! לכפר גַּלַגַּנוּבְקָה! – צועקים כל בני־ההבורה פה אחד. ואפילו קופילי קוריקו אף הוא עוזר אחרינו וצוֵח בקולו הדק: „לְטְפַּר דַּלַדַּנוּבְטָה, לְטְפַּר דַּלַדַּנוּבְטָה!״...

ובכן נמנינו וגמרנו לילך לכפר גַּלַגַּנוּבְקָה.

ג.

הכפר גלגנובקה הוא כפר קטן ודל, הסמוך לכתריאליבקה. כשאתה נוסע לכתריאליבקה עירנו, על־כרחך אתה עובר דרך הכפר הקטן הזה; וכשאתה עובר דרך הכפר הקטן הזה, על־כרחך אתה פוגע בחבר שקצים קטנים, שכובעים גדולים חבושים לראשיהם; הללו רצים אחרי עגלתך, זורקים בך אבנים, מְשַׁסִּים בך את הכלבים, מאריכים לשון לעומתך ועושים כנגדך מיני העויות משונות ומזמרים לך בשעת מעשה מין זמר של דופי:

זְשִׁיד, זְשִׁיד, פַּארְהָאווִיק!
זַאהוּבִּיוו טְשֶׁערֶעווִיק!
אַ יַא שָׁאוו,
טַאי נַאשָׁאוו,
טַאי פִּידְנִיַאוו,
טַאי פִּישָׁאוו!...*

ואף־על־פי שדברי הזמר הזה דברים תְּפֵלִים הם ואין להם שום טעם, מכל־מקום יכעיסוך מאד ויעוררו חמתך. ולא הֱרֵי הדברים כַּהֲרֵי הצחוק המגונה של השקצים הקטנים, ולא הרי הצחוק כהרי האבנים, שהם זורקים בך, ולא הרי האבנים כהרי הכלבים, שהם מְשַׁסִּים בך...

– אבל מה נעשה, – שואל אחד מאתנו – אם יתנפלו עלינו השקצים, הם וכלביהם?

– מה יעשו השקצים לנו? – אומר ליפא בן שלום־אייזיק. – הרי יוצאים אנו כנגדם מזוינים בכלי־זין, בקשתות וחרבות ומקלות! אדרבה, ינסו־נא השקצים ויפלו עלינו, ונראה יד מי תהיה על העליונה! הרי אנו, בלא עין־הרע, ארבעים וארבעה תלמידים פה, כולנו גבורים, מגבורי ישראל, כולנו אחוזי־חרב, מלומדי־מלחמה!...

– נַרְאֵם את נחת זרוענו, וידעו לפני מי הם עומדים! – אומר יואל בן הגביר, שכבר שכח את המכות, אשר הוכה זה־עתה בידי חבריו.

– הבה נהיה אנחנו „בני־ישראל", והם יהיו „הפלשתים"! – מציע אהי מוטיל לפני החבורה, ועצה נפלאה זו מוצאת חן בעיני כולנו.

– אם אתם לו שמעונו, – אומר חיים־ליב, והוא נער בן גמרא, הלומד בחדרו של אפרים הַתַּלְיָן – איעצכם, כי נחלק את כל התלמידים לשני מחנות: המחנה האחד יִקָּרֵא „דגל מחנה יהודה", על שם רב יודיל מלאך־המות, והמחנה השני יִקָּרֵא

* יהודי, יהודי מצורע! נעלך אבדה לך! והלכתי אני, ומצאתיה, והרימותיה, ופניתי לדרכי.

„דגל מחנה אפרים", על שם רב אפרים התלין. יקים־נא ליפא בן שלום־אייזיק ויהי ראש למחנה יהודה, כלומר: לתלמידיו של רב יודיל מלאך־המות, ומנדיל הסייה יהיה ראש למחנה אפרים, כלומר: לתלמידיו של אפרים התלין...

– עצה יפה מאד! – קראו אחריו כמה נערים בבת־אחת. – גם יעקב אבינו, כשיצא למלחמה על עֵשָׂו אחיו, עשה כך. אמר יעקב בלבו: „אם יבוא עֵשָׂו אל המחנה האחת והכהו – והיה המחנה הנשאר לפליטה"...

– לפליטה? חס ושלום! איש מאתנו לא יפלט מן המחנה! – אומר ליפא בן שלום־אייזיק. – הַכֵּה נַכֶּה את הפלשתים עד חרמה, כָּלָה נעשה אתם! בני ישראל! עמדו והגרו איש את חרבו ונצא למלחמה על הפלשתים!

– הבה נתן בשיר קולנו!

– בשיר! בשיר!

– איזה שיר נשיר?

– רַאז, דְוַוא. טְרִי, טְשֶׁעטִירֶע,
פָּאיְדֶעם, פָּאיְדֶעם נַא קְוַוארְטִירָע!...*

– לא, לא, שיר יְוָנִי הוא זה! מוטב שנשיר שיר יהודי! שיר יהודי נשיר!

ומיכה בן השוחט מתחיל לשיר שיר יהודי בקול נעים וערב, מסלסל בגרונו, כחזן העובר לפני התיבה:

אָמַר יְיָ לְיַעֲקֹב –
סְקַאזַאל פַּאן בָּאג דָא יַעֲקֹב:
אַל תִּירָא עַבְדִי יַעֲקֹב –
נֶע פּוּגַאיְסְיַא, בַּארִין יַעֲקֹב!

וכל הנערים עונים אחריו בקול צהלה ורִנָּה:

גְיֶעט, גְיֶעט נִיטְשַׁאוְוא,
נֶע בָּאִימְסְיַא גִיקַאוְוא,
טָאלְקָא בָּאנַא אַדְנַאוְוָא!...**

ד.

– הוי, מי יתן עתה לידינו שנים או שלשה פלשתים – קורא יואל בן הגביר ודורך את קשתו.

– כי־אז נקמתי מהם! – אומר חיים־ליב בן־הגמרא ושולף את חרבו מתע־רה.

---

* אחת, שתים, שליש, ארבע, לכו ונלכה אל הדירה. — ** לא, לא, איש לא נירא, רק אלהינו — אותו נירא.

– כָּלָה הייתי עושה אֶתֶּם! – עוזר אחריו שלום־שכנא בן המוזג ומנופף מקלו באויר.

– כדג הייתי קורע אותם! – מוסיף משה־דוד בעל השפה המבוקעה ומראה בידיו, כיצד היה קורע את הפלשתים כדג.

– עמדו, ילדים! – קורא פתאום אחד מן החבורה. – הנה פְּלִשְׁתִּי עם צמד שְׁוָרִים נוסע ובא לקראתנו!

אותו „הפלשתי", שהקרה אלהים לפנינו, אכר היה מאכרי הכפר, והוא נוסע לפי תומו העירה, יושב על עגלתו בכובע־הצמר הגדול, מְקַטֵּר מקטרתו במנוחה, מעורר שוטו על שְׁוָרָיו ודופקם מאחוריהם: „הוי, הוי, עוֹשׂו חוֹשו!"

– בני ישראל! דרכו את קשתותיכם! – פוקד ליפא בן שלום־אייזיק על מהנהו, „מחנה יהודה".

– בני ישראל! כוננו חִצֵּיכֶם על הפלשתי – פוקד מֶנְדִיל הסייה על מהנהו, „מחנה אפרים".

כולנו דורכים קשתותינו ומכוננים אותן על האכר, היושב בעגלתו, ומיכה בן השוחט פותח בשיר:

בָּחַר יְיָ בְּיַעֲקֹב –
אִיזְבְרַאל פַּאן בָּאג בְּיַעֲקֹב;
אַל תִּירָא עַבְדִי יַעֲקֹב –
נֶע פּוּגַאיְסְיַא, בַּארִין יַעֲקֹב!

וכל הנערים עונים אחריו בקול:

נְיֶעט, נְיֶעט, נִיטְשַׁאוֹוָא,
נֶע בָּאִימְסְיַא נִיקַאוֹוָא,
טָאלְקָא בָּאגַא אַדְנַאווָא!.

„הפלשתי", כפי הנראה, נבהל מאד מפני שני המהנות שלנו, לפי שעצר בעד שְׁוָרָיו, הסיר את כובעו מעל ראשו, הצטלב שלש פעמים, ירק לעומתנו ופנה ואמר אלינו בקול גס:

– ווי טְשָׁאהָא זְשִׁידֶענְיַאטַא, נֶעבְרִיסְטִי פְּרָאקְלְיַאטִיֶע?* – ותוך כדי דבור קלל אותנו קללה נמרצה ונתכון לרדת מעל העגלה ולהלהם בנו בשוטו.

– היודעים אתם, ילדים? – אומר לנו יואל בן הגביר. – מוטב שנעזוב את הפלשתי הערל הזה לנפשו ולא נגע בו לרעה. כי מה עשה לנו? הלא יוצאים אנו למלחמה רק על הפלשתים הקטנים!...

* מה לכם פה, יהודים קטנים, כופרים ארורים?

– אמת, אמת דברת! – קוראים אנו כולנו בשמחה רבה, ואנו אוזרים הלציצו ונסים כגבורים ממקום הסכנה, ומיכה בן השוחט מעודד רוהנו בשיר:

גָאַל יְיָ אֶת יַעֲקֹב –
קְפַּאסַאל פַּאן בָּאג אֶת יַעֲקֹב;
אַל תִּירָא עַבְדִי יַעֲקֹב –
נֶע פּוּגַאיְסְיַא, בַּארִין יַעֲקֹב!

וכולנו עונים אחריו בקול:

נְיֶעט, נְיעט, נִיטְשַׁאוְוָא,
נֶע בָּאִימִסְיַא נִיַקאוָוא,
טָאלְקָא בָּאגַא אַדְנַאוָוא!...

– ועתה, ילדים, הבה נשב פה לנוח קצת מעמל הדרך! – פוקדים עלינו שני שרי־הצבא, ליפא בן שלום־אייזיק ומנדיל הסייה, ואנו מפשילים את כנפות קפוטותינו ויושבים כולנו על ירק־הדשא בשדה, משתטחים על הקרקע, מרימים עינינו למעלה ומביטים אל השמים, שמי־התכלת הבהירים והעמוקים, במקום שמרחפים קרעי־ענגים זכים וקלים וסיעת צפרים שטה ועוברת בדממה הרחק־הרחק, טובלת בזוהר הרקיע ונעלמת מעינינו.

– לאן נעלמו הצפרים האלה? – שואל נער אחד את חבירו ומביט אל רקיע־השמים.

– ידו לנוח על הרי ארוט. – משיב לו חבירו בבִטְחָה רבה, כאדם המדבר על המפורסמות.

– למה על הרי ארוט דוקא? – שואלהו הראשון מתוך כוסף.

– משום שהרי ארוט הם הגבוהים שבהרים! – משיב לו חבירו, כמומחה, שאין דבר נסתר ממנו.

שוכב אני פרקדן בין חברי ומקשיב אל דברי שני הנערים האלה ותוהה עליהם בלבי: מה ענין ארוט לכאן? הלא ארוט בארץ־ישראל הוא, ואנו יושבים פה, בחוץ־לארץ! ואולם מיד אני מְתָרֵץ לעצמי קושיה זו: ולא יהא ארוט כפלשתים? הרי הפלשתים אף הם בארץ־ישראל, ואף־על־פי־כן הנה אנחנו יוצאים פה למלחמה עליהם!...

שני הנערים המדברים אינם פוסקים אף רגע משיחתם. אחד שואל, והשני משיב לו.

– הגידה לי, מה נעשה אחר־כך, כשנכבוש, אם ירצה השם, את הפלשתים?

– וכי מה רצונך לעשות?

– רצוני לאמר: מה נעשה לארצם?

– וכי מה רצונך לעשות לארצם?

רצוני לאמר: האם נחריב את ארצם, ואת עריהם נשרוף באש, ואת נשיהם וטפם נַכֶּה לפי־הרב?...

– כלום יצאת מדעתך? למה נשרוף את הערים באש? ומה חטאו הנשים והטף, כי נַכֵּם לפי־הרב?...

– אבל הרי כך כתוב בתורה!

– אין מביאים ראיה מן התורה! מה שהיה אז לא יהיה עתה. די לנו כי נכניעם ונשים מַס עליהם...

שיחה שְׁלֵוָה זו של שני הנערים המדברים, האויר הזך והחם, ירק־הדשא הרך וריח השדה הנעים נוסכים עלינו תרדמה קלה ומתוקה, ועצלות נעימה משתפכת בכל אברי גופנו. ודאי שהיינו שוכבים כך ומנמנמים כל אותו היום, אלמלא קפין פתאום אחד מאתנו וקרא בקול:

– פלשתים עליך, ישראל!...

ה.

כשקפצנו ועמדנו על רגלינו, ראינו לפנינו עדר כבשים בשדה, ושקצים אחדים מנערי הרועים עומדים ממולנו ומקלות גדולים בידיהם, והם סוקרים אותנו בעיניהם ונדברים איש אל רעהו בלשונם, לשון עם לועז:

– יְשָׁא צֶע טַאקֶע, הְרִיצִיו?

– מַאבּוּט, נֶע טְשִׁיסְטַא?

– גִ׳, צֶע וְשִׁידֶעגְ׳אטַא אִיז קַאסְרִילָאוְוצִי.

– גֶעבְרִיסְטִי סָאבַּאטְשִׁי!

– טַאי שְׁטְשֶׁע סְלָאמַאקַאמִי, דִיוְויס!

– דַאוַואי, הְלָאפְּצִי, טְרֶעשְׁטְשַׁאטִי!

– סָאבַּאק נַאצְקָאוַואטִי!*

---

* — מי הם אלה פה, הריצא?

— אפשר, רוחות ומזיקים?

— לא, אלה הם יהודים קטנים מכתריאליבקה.

— כופרים בני־כלבים.

— ראה, גם מקלות בידיהם!

— הבה, בחורים, נקום עליהם ונכה בהם!

— נשסה בהם את הכלבים!

– דָערְזְשִׁי, חְלָאפְּצִי!

– הַיי, חְלָאפְּצִי, חְלָאפְּצִי!...*

– בני ישראל! למה תחרישו כולכם? למה תעמדו מרחוק? – קוראים אלינו שני שרי־הצבא שלנו, ואנו מזדרזים ומכוננים קשתותינו כלפי השקצים, ומיכה בן השוחט מלהיב רוחנו בשיר:

דָרַךְ כּוֹכָב מִיַעֲקֹב –
וְוָאשְׁלַא זְוִיָעזְדַא אִיז יַעֲקֹב;
אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב –
נֶע פּוּגַאִיסְיַא, בַּארִין יַעֲקֹב!

וכולנו עונים אחריו בקול:

נְיֶעט, נְיֶעט נִיטְשַׁאוָוא,
נֶע בָּאִימְסְיַא נִיקַאוָוא,
טָאלְקָא בָּאנַא אַדְנַאוָוא!...

והמלחמה, מלחמת בני ישראל עם הפלשתים, הֵחֵלָה...

. . . .

אל־נא, אַחַי, אל תציקו לי ואל תפצרו בי, כי אספר לכם את פרשת המלחמה, שהתלקחה בין בני־ישראל ובין הפלשתים! אל תשאלוני ואל תהקרו את פי לדעת מי נִגַּף לפני מי ומי גבר על מי? כי למה תוסיפו מכאוב על מכאובי?... רק אחת אוֹמַר לכם, ותהי־נא עדותי נאמנה בעיניכם: בני ישראל הראו נפלאות במלחמה כולם התגברו כאריות ונלחמו על כבודם במסירות־נפש, כגבורים ממש. ואפילו טוּפִּילִי טוּטוּרִיטוּ אף הוא השליך את נפשו מנגד וקפץ לתוך מערכות המלחמה וצָוַח בקולו הדק:

– דְּבוּרִי ישראל! הַטוּ, הַטוּ אותם! הַרְדוּ את טוּלָם! מְחוּ נַמָּם!...

ואולם – אוי ואבוי! מה הועילו בני ישראל העלובים בגבורתם, אם הכלבים כלבי הפלשתים, עזי־הנפש, התערבו אף הם בדבר? ראו הכלבים, כי רעה נגד פני בעליהם, והתנפלו עלינו בחמה שפוכה – וקם שאון ומהומה בתוכנו ושני מהנותינו היו להרדה. נִגְּפוּ בני ישראל לפני הפלשתים ופנו להם עורף ונסו מנוסת חרפה (הראשון, שֶׁנָּס ממערכות המלחמה, היה יואל בן הגביר: הַלָה, כיון שהרגיש סכנה, מיד נשא רגליו ונמלט על נפשו). לא מפני הפלשתים נַסְנוּ, אלא מפני כלביהם, כי נפל פחדם עלינו... וברוצנו אל עֵבֶר פני העיר, והכלבים דולקים אחרינו, לא רצנו עוד בסדר, איש על מחנהו ואיש על דגלו. אוי ואבוי! שני המחנות נתערבו זה בזה

* — תפשום, בחורים!
— הוי, בחורים, בחורים!...

והיו למחנה אחד... ולא שַׁרְנו עוד שיר־גבורים „אל תירא עבדי יעקב" — לא! שיר חדש, שיר־פגעים נשמע בתוכנו. הרימונו קול־זוועות וצעקנו צעקה גדולה ומרה:

— אוי, רבונו של עולם! הושענא! הושיעה־נא! שמע ישראל!...

ו.

כשהזרנו העירה, כבר פנה יום וזמן תפלת מנחה הגיע. שנינו, אני ומוטיל אחי, באנו לביתנו כמתגנבים אחד אחד נכנסנו, ופרשנו לקרן־זוית וישבנו שם בחשאי, ביראה ופחד, שלא יראו אותנו בקלקלתנו ולא ישגיחו בפנינו המוכים ובבגדינו הקרועים. ואולם לְהַיְתֵנו זִמֵּן הקדוש־ברוך־הוא אורח הגון לביתנו — את דודתנו מרת רייזיל מעיר יַאמְפֹּלִי. והיתה השמחה רבה מאד: זה כשנה וחצי שלא ראתה את פנינו!

— יוסיל! מוטיל! — קוראת לנו אמנו. — דודתכם רייזיל באה!

שומעים אנו את הבשורה הטובה ואיננו זזים ממקומנו.

— היכן אתם? — צועקת אמנו. — למה נחבאתם שם?

יושבים אנו צפופים ומחרישים.

קרבה אלינו אמנו, הציצה בנו וספקה כפיה.

— אוי לי כי נדמיתי! רעם הֲמָמַנִי! ירחמיאל, אַיֶּךָ? קרב־נא הנה, וראית ושמה לבך!

אבינו, יהודי ידוע־חולי, המכעכע ומשתעל כל ימיו, קרב ועמד נגדנו, עומד ומתבונן אלינו מכף רגלינו ועד קדקדנו. וכאן התחילה פרשה של פגעים. הַגֵּד נגיד לו: איפה היינו? ומה עשינו? ועם מי נלהמנו? עומדים אנו שנינו, אני ומוטיל אחי, כובשים פנינו בקרקע ומהרהרים בלבנו: „אילו פצתה האדמה את פיה ובלעה אותנו, מיד היינו נגאלים!"... ואולם אבינו אינו מניח לנו להרהר הרהורים:

— הגידו־נא לי ואשמע מפיכם: איפה הייתם? ומה עשיתם? ועם מי נלהמתם?

ואמנו עומדת על־ידו ומקפחת אותו בדבריה:

— גם לזה יִקָּרֵא אָב! אב רחום וחנון! חושש הוא לפגוע בכבוד בניו! בנוהג שבעולם, תינוק שסָרַח — אביו מותחו על־גבי הספסל ומלקהו ומטעימהו טעם שוט, למען ידע, למען יחוש, למען ירגיש!...

ואולם אבינו לא כן יחשוב. אבינו אינו נוהג בנו מנהג שוט. מוכיח הוא אותנו בדברים, בדברי מוסר, הנוקבים ויורדים עד התהום. שואל הוא אותנו: מה תהיה אחריתנו? מיצר הוא וכואב, מכעכע ומשתעל ואומר לנו, כי מקצרים אנחנו את ימיו, כי עתידים אנו להורידו ביגון שאולה... ואנו עומדים ושומעים, שומעים ובוכים בחשאי — והַגֵּד לא נגיד דבר.

– חכו כמעט רגע! – אומרת לנו אמנו. – יעבור־נא הלילה ויגיע, אם ירצה השם, יום מהר – ואגיש משפטכם לפני רבכם!

* *

*

למחר, כשבאנו לבית רבנו, כבר מצאנו שם את אמנו ועוד כמה נשים, אמותיהם של שאר התלמידים, שבאו כולן להגיש את משפט בניהן לפני רבנו. ורבנו רב יודיל מלאך־המות שמע דבריהן ברצון ונענע ראשו לעומתן, כאדם האומר: הרי אני מראשית זאת ידעתי!... ולא ההמיץ רבנו את השעה. עמד והפשיל את שרולי קפוטתו וקרב אל המלאכה בכל תוקף, וכך היה עומד ושוקד על כל אחד ואחד מאתנו, הולק לכולנו מנה יפה ביד נדיבה – איש לא נִקָּה מידו. וכשהגיעה שעתו של ליפא בן שלום־אייזיק לעלות על הספסל, נאבק עמו רבנו עת רבה ולא יכול לו. ליפא, בחור בר־מצוה, החתן הסמוך להופתו, ששעון לו בכיסו ושרשרת־כסף על לבו, לא רצה בשום אופן להשתטח על הספסל במרהסיה, נגדה־נא לכל הנשים. ואמנם נִצַּח ליפא וידו היתה על העליונה: הנשים יצאו והלכו לבתיהן, ורבנו עמד וחלק לו מנה אחת אפים: יותר מחמשים מלקות.

וביום ההוא קיימנו וקבלנו על עצמנו, כי מכאן ולהבא לא נצא עוד למלחמה על הפלשתים עד עולם!...

יָרָק לְשָׁבוּעוֹת.

א.

בערב הג־השבועות בקשתי רשות מאמי, עליה השלום, לצאת יחידי להוץ לעיר, לתלוש ירק בשדה ולהביאו הביתה לכבוד החג.

ואמי, עליה השלום, מִלְאָה הפעם את בקשתי ונתנה לי רשות לצאת יהידי לחוץ לעיר, לתלוש ירק בשדה ולהביאו הביתה לכבוד החג. זָכְרָה־לָהּ, אלהים, לטובה!

אכן לא היה לי יום שמחה ועונג כיום הזה, שבו יצאתי יהידי לתלוש ירק בשדה! אין לך נסיעה יפה כנסיעת היחיד, היוצא לטייל בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא בלא שַׁיָּרָה ובלא בני־לויה. כשבאתי אל השדה וראיתי לפני את הלל העולם הגדול והרהב, הייתי בעיני כצפור־דרור, שנמלטה ופרחה מכלובה. דומה, כאילו כל העולם כולו לא נברא אלא בשבילי. רק בשבילי פרושה ממעל הַכִּפָּה הנאה, הרהבה והעמוקה, זו כפת שמי־התכלת. רק לי בלבד מאירה פניה מלכת־היום היפה והבָּרָה, זו שמש־הקיץ המזהירה והלוהטת. רק לשמי נקבצו ובאו לכאן כל בעלי־כנף, צפרים וזבובים למיניהם, הַטָּסִים באויר אילך ואילך, מצפצפים ומצייצים, מסלסלים גרונם בשיר, מִנַתְּרים ומכרכרים ויוצאים במחול לקראתי. רק לכבודי פִּתְּחָה השושנה עליה, הפיצה ריחה מסביב, הזדקפה הַשִּׁמְשׁוֹנִית ההדורה, התקשטה במצנפת־אבירים רקומת־זהב, וכל השדה כולו, לארכו ולרהבו, הדשיא דשא רך ויחוק, הוציא מתוכו את כל המודותיו, את ציציו ופרחיו רבי־הצבעים. רק לכבודי ולהנאתי לבש הטבע את כל הודו והדרו פה. כל העולם היפה הזה, העוטה אור וחום ושלוה רבה, כגן־עדן הוא לפני. ואני יחיד ובודד בגן־עדן זה. אין איש אתי פה. אין נגיד לי ואין מְצַוֶּה, אין מפריע אותי ואין רואני, מלבד האלהים, היושב בשמים. הפשי אני פה משולח ונעזב לנפשי ויש בידי לעשות כל מה שלבי חפץ: רצוני לזמר – הרי אני תומך סנטרי בידי, מרים קולי למעלה־למעלה, מסלסל בגרוני ומזמר „כְּבַקָּרַת רוֹעֶה עֶדְרוֹ" בנוסח ההזנים. רצוני לשרוק – הרי אני נותן שתי אצבעות לתוך פי ושורק בשפתי שריקה ארוכה וממושכה. שמא רצוני לתקוע בשופר – הרי אני מֵשִׂים כף־ידי כשפופרת ותוקע בה תקיעה גדולה. ולא זו בלבד. לִכְשֶׁאֶרְצֶה, יכול אני אפילו להתנפל מלוא־קומתי על הארץ ולהתגולל בירק־דשא להנאתי, כסייח קטן זה, שזחה דעתו עליו

מרוב טובה. את מי אירא וממי אפחד? יחיד אני פה, יחיד ובודד בשדה, כמוני כצפור־דרור בשמים, שאין בעלים לה. הלא כל הארץ לפני!

ב.

היום בהיר וחם, השמים ממעל לראשי זכים וטהורים, השדה מתחת לרגלי ירוק כולו, הדשאים רכים ורעננים, ולבי עָלֵץ כל־כך, ונפשי רוממה כל־כך, עד כי שכחתי מרוב חושי, מי לי פה ומה לי פה. שכחתי, כי נכרי אני בשדה הזה, כי באתי לרשות־זרים לתלוש ירק לחג־השבועות. בדמיוני ראיתי את עצמי כמושל צעיר ותקיף, כבן־מלך יחיד ונעריץ, שבא לסייר את נכסי אביו. כל אשר אני רואה פה לפני – השדה הירוק לארכו ולרחבו, העשבים והצמחים למיניהם, ואפילו רקיע־השמים הזך והכחול – כל אלה לי הם, אני השליט עליהם, אני דן יחידי, אני ולא אחר. ומאחר שמושל אני, באה תשוקה בלבי לשפוך את ממשלתי על כל, להראות את כחי וגבורתי, להפיל מוראי ופחדי סביבי, להביא סדרים הדשים בממלכתי ולעשות בה כיכלתי וכרצוני. הכל כמנהג המושלים מאז ומעולם.

ראשית כל נתתי את פני בצמח השמשונית, זה בעל המצנפת הצהובה, מצנפת־האבירים, הזוקף ראשו בחוצפה כלפי שמים. עמידתו של ארוך זה, גַאֲוָתוֹ וּגְאוֹנוֹ לא מצאו הפעם חן בעיני. נצב הוא לנגדי כצר וכאויב, כגלית הפלשתי בשעתו. אכן נודע הדבר: גלית הוא זה, גלית הפלשתי ממש, אשר בא לחרף את מערכות אלהים חיים! הנה גם כובעו, כובע־הנחושת! ואלה הצמחים הקטנים והדקים, צמחי הפול העומדים מסביב במקלות, מי הם? הלא כל רוֹאָם יכירם: אנשי חילו הם, מחנות הפלשתים, שבאו כְּאַרְבֶּה מרחוק ועלו וירשו את ארצי. ואותם הקטנים והנמוכים, הסמוכים לקרקע, אותם צמחי הַכְּרוּב העגולים, בעלי הַכַּפּוֹת הירוקות, מה להם פה? אין זאת כי עמלקים הם, בני־בניו של עֵשָׂו הרשע, שׂוֹנְאַי ומבקשי־נפשי מימים ראשונים, האורבים לי בסתר, מתגנבים ובאים מאחרי לְזַנֵּב את כל הנחשליה. העל זאת אחריש ואתאפק?... ומחשבות רעות, אשר לא ידעתי מעודי, מתעוררות בקרבי להרגיזני, ורגש משונה, רגש קנאה ונקמה, נִצַּת כאש בלבי, והרגש הזה הולך ומתלקח, הולך ומתלהב יותר ויותר. ופתאום אני מתיצב מול האויב, מזנק אליו בכל כח ומשתער עליו ביד חזקה ובזרוע נטויה...

כלי־זין למלחמה היו מוכנים בידי מבעוד בוקר. כשיצאתי לשדה לתלוש ירק לשבועות, לקחתי אתי מכשירי־עבודה: אזמל קטן בעל שני להבים וחרב של עץ. חרב זו נשתיירה לי מיום ל״ג־בעומר, שאז נלהמתי בה עם חברי מחוץ לעיר. ואף־על־פי שחרב־גבורים היתה, מכל מקום יהא לבכם סמוך ובטוח, שמעולם לא טעמה טעם דם ולא סנעה אפילו בזבוב על־גבי הקיר. השתמשתי בה רק משום השלום

בלבד. כלומר, הייתי שולפה מתערה ומנופף בה באויר כנגד חברי, למען יראו, כי הרבי אתי ועשוי אני לבלי־הת. משל למה הדבר דומה? למלך פִּקֵּחַ ואוהב־שלום, שבנה מבצרים והעמיד הילות הרבה סביבו. אמנם שקט ומנוחה בכל גבולו, אין פרץ ואין צוחה, ואף־על־פי־כן, משום דרכי־שלום, הכל מוכן ומתוקן: קשתות ורמחים, הרבות וכידונים, כְּלֵי־תוֹתָח וּכְלֵי־מַפָּץ, אנשי־היל וסוסים מזוינים – „על כל צרה שלא תבוא", כמו שהיתה אומרת דודתי מרת יֶנְטִיל, כשהיתה מְטַגֶּנֶת בימות־החמה מיני מרקחת בחצר...

ג.

כלל גדול הוא בהלכות תכסיסי־מלחמה: כל היוצא אל המערכה, מכונן חרבו תהילה על ראש המחנה, על המצביא והמפקד, ומתאמץ להכריעו תחתיו, שאם הוא יפול – ונפלו אחריו גם אנשי־הצבא הנמוכים בזה אחר זה, כשבלים מאחרי הקוצר. ולפיכך לא יפלא הדבר, כי גם אני עשיתי כך. ראשית מלחמתי היתה להשתער על הראש, המצביא את כל המחנה, – על גלית הפלשתי. זנקתי אליו ברוח אומץ וגבורה והכיתיו בהרבי מכה אחת נמרצה על ראשו ועל כובע־הנחושת ושתי מכות הגונות מאחוריו – והפלשתי הערל הזה נִשְׁתַּטַּח לפני בכל מלא־קומתו על הארץ. מיד פניתי אל גבוריו הפלשתים הקטנים, אל צמחי הפול הדקים, השומרים לראשו במקלות, והתנפלתי עליהם בחמה שפוכה, הכיתים בחרבי, הכרעתים לארץ, הפלתי מקלותיהם מידיהם וֵזֵריתים ממני והלאה – לכל הרוחות שבעולם! ואף בחבריהם העגולים והנמוכים, הסמוכים לקרקע, אלו העמלקים שנואי־נפשי, האורבים לי במסתרים, עשיתי שפטים גדולים: קרעתי את כִּפּוֹתֵיהֶם הירקות מעל ראשיהם, בִּתַּקְתִּי את הגדולים בהרבי, רמסתי את הקטנים ברגלי ושפכתי את כל זעמי עליהם. ועדיין לא נתקררה דעתי ולא שבעתי נקם!

אכן כך דרכם של גבורי־מלחמה, היוצאים אל המערכה. מתחילה הם נראים כשאר בני־אדם מן הישוב, טובים ונוחים ומנומסים, כיוצאים למחול. ורק אחר־כך, עם תנופת־הרב ראשונה, נֵעוֹר בקרבם רגש האכזריות בכל תקפו ויצר־הרע של שפיכות־דמים מלהיב את לבם, מתגבר והולך מרגע לרגע, ושוב אין גבול ואין מעצור לפניהם: גוזרים הם על ימין ועל שמאל, הורגים ושוחטים, מתנפלים על קטן וגדול ואינם נושאים פני זקן, עורכים טֶבַח לנשים ואינם חומלים אפילו על הטף – ודם, דם נקיים, נשפך כמים ארצה... אף אני, כשיצאתי לקראת האויב, לא היתה תהילה בלבי שום אכזריות כלל. כל עיקר כעסי לא בא אלא אחר־כך, אחרי המכות הראשונות, אשר הכיתי בהרבי על ראש גלית הפלשתי. רק אז צלחה עלי רוח גבורה והמת־רצח והתלהבתי ולא ראיתי עוד את אשר לפני. נִשְּׂקָה כאש עברתי, וגדל חרון־אפי, וגדלה

מִדַּת האכזריות בקרבי יותר ויותר, והייתי כשכור למראה־עיני: הבקעתי בהרבי אל מַהנה האויב ועשיתי בו שַׁמּוֹת, הפלתי חללים על ימין ועל שמאל, הרגתי באפי את כל הבא לקראתי. דרסתי וטרפתי ולא ידעתי רַחֵם. מלחמה נוראה ואיומה היתה לי בפלשתים הערלים! ויותר מכולם קבלו את ענשם מידי הפעוטות העלובים, אלה הקטנים שלא חטאו... האבטיחים הצעירים, הצהובים והעגולים, הַדִּלָּעִים נפוחות־הכרס, הַקִּשּׁוּאִים הרכים והזעירים, שזה עתה יצאו בטבוריהם הצהובים לאויר העולם, צמחי הפּוֹל והקיטניות הדקִּים והירוקים – כל אלה הרגיזוני בשתיקתם ובמנוחת־נפשם היתירה. אין זאת כי דבר־סתר יצוק בהם! עמדתי ולמדתי אותם פרק בהלכות דרך־ארץ, למען ידעו, לפני מי הם עומדים. התמרמרתי אליהם בהרבי, הִתַּזְתִּי את ראשיהם, בקעתי בטניהם, רִסַּקְתִּי אבריהם, קרעתים לגזרים, הכיתים, כִּתּוֹתִים, שברתי להם זרוע אף קדקוד, דרכתים באפי, רמסתים בחמתי, שמתים מרמס לרגלי, כדומן אשר על־פני האדמה. אראה בנחמה, אם יודע אני, מאין באה לי אכזריות זו!...

ד.

וּבַבִּזָּה לֹא שָׁלַחְתִּי את ידי.

בולבוסים רכים ולבנים, שעדיין לא העלו קרום, הפרתי מעומק האדמה ורמזתי להם בהרבי הקשה, כי אין נסתר מנגד עיני. שום צעיר ובצלים ירוקים עקרתי מן השורש, צמחי צנון וְנָפּוּס תלשתי בזה אחר זה וזריתים לרוח – ואלהים עֵדִי, כי לא נהניתי מכל אלה אפילו הנאה קלה. זכרתי מקרא מפורש במגילת אסתר, שלמדתי בבית־רבי: וּבַבִּזָּה לֹא שָׁלְחוּ אֶת־יָדָם – היהודים לא לקחו מן השלל. לא, אין זו ממדת ישראל! בכל פעם ופעם, כשעמד עלי יצרי להסיתני בחלקת־לשונו לאמר: „שוטה שבעולם, למה תתעלם מבשרך? ראה את אשר לפניך: מה־נאה בצל זה, מה־נאה קשוא זה! חטוף ואכול, הטוף ובלע!" – מיד בא אותו פסוק שבמגילה, ככתבו ובלשונו, עם פסקי־הטעמים: וּבַבִּזָּ֔ה לֹ֥א שָֽׁלְח֖וּ אֶת־יָדָֽם... ולא הדלתי אף רגע לקצין בנטיעות, ולהשמיד, להרוג ולאַבֵּד קטן וגדול, טף ונשים, בחורים וזקנים – לא ידעתי רחמים בדין!

ולא עוד, אלא שנדמה לי אותה שעה, כי שומע אני את קולם של המוכים הפצועים, את בכים ואת תחנוניהם, שהם מתחננים לפני ומבקשים רחמים על נפשם; נדמה לי, כאילו דמיהם של ההרוגים צועקים אלי מן האדמה – ואף־על־פי־כן לא רך לבי בקרבי ואטמתי אזני משמוע. אכן לפלא הוא הדבר בעיני עד היום הזה: מה ראיתי אז, שנעשיתי אכזר כל־כך? אני, שעד עכשיו לא יכולתי לעמוד על דמו של תרנגול שחוט ולא יכולתי לראות בצערם של כלבים מוכים והחתולים מעונים וסוסים מוצלפים בידי אדוניהם בעלי־העגלות, – איך נהפך עתה לבי בקרבי והיה

לאבן?!... אין זאת כי יד הקנאה והנקמה עשתה את כל אלה. זכרתי את עמי, עם היהודים, הנִדָּה ומנודה בגויים, בזוי ושסוי זה אלפי שנים – וקנאה עזה תקפתני. „נקמה! – צעקתי מנהמת לבי ועיני ירו זיקי־אש וכולי הייתי כשכור. – נקמה אעשה בכם! יום נקם ושִׁלֵּם לי היום הזה! אני אני אָקוּם בכם! את נקמת עמי אָקום, את נקמת דם אחי השפוך! את נקמת ירושלים עיר־הקודש, ואת נקמת בית־המקדש שהרב, ואת נקמת ביתר העיר! את נקמת יהודי ספרד ופורטוגליה, שמסרו נפשם על קדושת־השם, ואת נקמת הקדושים והטהורים, שנהרגו ונישחטו בעיר אומאן לפנים ובשאר המקומות גם עתה! את נקמת ספרי תורתנו הקדושה, שנקרעו והוללו בידי זֵדים, ואת נקמת... הוי, הוי! הצילו, הצילו! מי הוא זה, הצורם לי את אזני?״

שתי דחיפות נמרצות מאחורי ושתי מכות־לחי יפות ונאמנות בְּפָנַי הוציאוני מעולם־הדמיון והפינו שכרוני כרגע. נפניתי לאחורי וראיתי לנגדי בן־אדם, שפניו ידועים לי. העבורה, שאָהֳרים הוא זה, אהרים הגנן בכבודו ובעצמו!

ה.

מי הוא אָהֳרים הגנן? אָהרים זה נכרי היה ומלאכתו תמיד בגן של ירקות. כלומר, בימות החמה היה הוכר לו מהוץ לעיר כברת־אדמה ועושה שם גן, מזריעו אבטיחים ודלעים, קשואים ובולבוסים, שום ובצלים, צנון ונפוס, פולים וקיטניות, מיני לפת וסלקים ושאר ירקות, והיה מוצא בזה פרנסתו ביד רחבה. ואני מִנַּיִן ידעתי את אַהרים? משום שהיינו שותפים לו במעשי הגן. כלומר, הוא היה לוֶה כסף מאמי קודם הפסח לכל ימי הקיין, ובתקופת האסיף, לעת הג־הסוכות, היה פורע את הובו קמעה־קמעה מפדיונו, פדיון הירקות. השבונות הַמִּלְוֶה והפרעון, שהיה בינינו ובין אָהרים, הלא הם כתובים על סדור „קרבן־מנחה״ של אמי, על הטבלה השמאלית. על אותה טבלה היו רשומים גם השבונותיהם של שאר הלוים, ואולם לכבודו של אָהרים קבעה אמי, עליה השלום, מקום מיוחד בפני עצמו, להודיעך גדולתו והשיבותו היתירה. מלמעלה היה כתוב באותיות גדולות, מאירות־עינים: הֶ שְׁ בּ וֹ ן עָ רֵ ל אָ הֳ ר י ם, ומלמטה היה רשום בכתב־ידה של אמי כך:

„נתתי להערל אָהרים ארבעים והמשה רו״כ. נתתי עוד להערל אָהרים חמשה עשר רו״כ. קבלתי מהערל אָהרים שלשה עשר רו״ב במזומנים ושני רו״כ באוּנְעָרְקִי״ס* עוד קבלתי מהערל אָהרים א׳ רו״כ. עוד קבלתי מהערל אַהרים הצי רו״כ. עוד קבלתי מהערל אָהרים א׳ שק קַארְטָאפְלִי״ם** וא׳ שק בּוּרַאקִי״ם*** ושנים עשר רו״כ במזומנים

---

* קשואים. — ** בולבוסים. — *** סלקים.

עוד קבלתי מהערל אהרים שני רו"כ בקַאוֶעְנֵיִס * וא' רו"כ בדִינִיִס ** וחמשה רו"כ במזומנים. הקַאוֶענִי"ם לא באים בחשבון, כי הם מעט רקובים....'

מכאן אנו לְמֵדִים, כי אָהרים הגנן היה פורע לנו את חובו פעם בכסף ופעם בשוה־כסף, ולפיכך היה השבונו ארוך ומסובך ביותר, ואף־על־פי־כן לא היו בינינו סכסוכים ודין ודברים מעולם. אדרבה, רק דברי שלום ואמת היו בין שני הצדדים תמיד. בשנת שפע היה אָהרים ממלא את מרתפנו ממיטב גנו: בולבוסים וקישואים אבטיחים ודלעים, מיני לפת וסלקים ושאר ירקות, שהיו מספיקים לנו לכל ימות החורף. ובשנת בצורת היה נכנס אצלנו אָבֵל ונכלם, כמתגנב, עומד ליד הדלת וכובעו בידו, מצטדק ומבקש סליחה מאמי:

– נֶע וְויבַּאטְשׁוּי, אַבְרוֹמִיכַא, בָּא נֶע ווראדילָא! – כלומר: אל־נא תתרעמי עלי, אשת־אברהם (כך היה קורא לאמי על־שם אבי אברהם), כי הגִדוּלִים בשנה זו לא נעשו יפים.

אמי, עליה השלום, היתה משתתפת בצערו של אָהרים ומוחלה לו על מה שעבר, אלא שהיתה מזהירה אותו על מה שיבוא, כי לשנה הבאה, אם ירצה השם, ישתדל למלא את החסר. וכך היתה אומרת לו בלשונו:

– לְיַאדִיזשׁ, אָהְרִימוּ סֶערְדְצֶע, יַאק בָּאה דַאבְּט נַא טָאי הָאד שָׁאב טִי נֶע בְאוּוו סְוִינְיַא! ...

פשוטם של דברים אלו כך הוא: ראה הזהרתיך, אָהרים חביבי, כי לשנה הבאה, אם ירצה השם, לא תהא נוהג מנהג הזיר!...

– דָאבְּרֶע, אַבְרוֹמִיכַא, דָאבְּרֶע! – כלומר: כדבריך כן הוא, אשת־אברהם! – כך היה משיב לה אָהרים בסבר פנים יפות ובידידות רבה. ואמנם לשנה הבאה היה שומר הבטחתו: כיון שנראו בִּכּוּרֵי הירקות הראשונים בגן, מיד היה מביאם אלינו. ממיטב פרי הגן היה מעניק לנו, ממבחר השום והבצלים, ומעולם לא פסקו מעל שלחננו בימות החמה לא בולבוסים רכים ולא קִשואים ירוקים ורעננים. ועל זה היו מקנאים בנו כל שכנינו ושכנותינו. אמנם אמי, עליה השלום, אשה אלמנה היתה, שמצאה פרנסתה בצמצום מהלואות כסף בריבית, ואף־על־פי־כן היתה עין השכנים והשכנות צרה בה תמיד. כמה פעמים שמעתי בני־אדם אלו מרננים אחריה ומספרים בגנותה לאמר:

– ראו־נא גם ראו את האלמנה העלובה הזאת, המקוננת כל ימיה על עניותה ובוכה על גורלה המר: הנה הביאו לה שוב מרתף מלא כל טוב!

דבר המובן מאליו, שגם אני לא עמדתי מנגד ולא טמנתי ידי בצלחת.

* אבטיחים. — ** דלעים.

מיד מהרתי והבאתי את דברי השכנים והשכנות לאזני אמי. פתחה אמי ואמרה:
– עשן לעיניהם, חומץ לשִׁנֵּיהֶם! רבונו של עולם, הלואי שתעולל להם, כאשר עוללת לי! הלואי שיהיו בניהם יתומים ונשיהם אלמנות כמוני!...

דבר המובן מאליו, שגם בפעם הזאת מלאתי הובתי באמונה. הלכתי ומסרתי את דברי אמי להשכנים והשכנות, למען ידעו, כי יש אלהים שופטים בארץ. שמעו השכנים והשכנות ובערה כאש חמתם. קפצה אחת השכנות וְכִנְּתָה את אמי בשם־גנאי מישונה כל־כך, עד כי אדמו פני לשמעו. דבר המובן מאליו, שלא יכולתי נשוא את החרפה הזאת ומהרתי לספר את הדבר לפני אמי. עמדה אמי וסטרה לי על לחיי וגערה בי בנזיפה, שלא אוסיף עוד להתרוצץ אילך ואילך ולשאת „משלוח־מנות" משכנה לשְׁכֶנְתָּה... על סטירות־הלחי עניתי בבכי, והמלה „משלוח־מנות" היתה מנקרת במחי עת רבה. מלה זו לא ידעתי פירושה ולא הבינותי כונתה: מה ענין משלוח־מנות לכאן?...

ו.

על כל הפגעים והתקלות היה מכסה אָהרים הגנן. משנכנס אָחרים לביתנו, הייתי מרבה בשמחה. יום־טוב היה לי היום ההוא. אָחרים זה, כמו שהוא, במגפיו הגסים והכבדים ובהמילתו האפורה, המילת־הצמר ההמה, הגדולה והעבה, שהיה לובש בכל ימות השנה, בין בימות החמה ובין בימות הגשמים, היה בעיני כמלאך החסד והשלום. כשהייתי רואה אותו בעד החלון הולך וְקָרֵב אל ביתנו, נושא בשקו מפרי הגן, מיד הייתי קופץ ממקומי ורץ אל חדר־הבשול לבשר את אמי בשורה טובה: אָהרים הולך ובא!

ואָחרים היה נכנס להדר־הבשול בלא אומר ודברים, פורש לקרן־זוית ומריק שם את אוצרו הטוב, מסיר כובעו מעל ראשו ומוחה זעת אפיו בכנף המילתו, פונה לאמי בסבר פנים יפות ואומר לה, כי מחר או מחרתים יוסיף ויביא עוד.

שמחה כפולה ומכופלת היתה לי בימי בִּכּוּרֵי אבטיחים. בימים ההם היה אָחרים מביא לי אבטיח קטן, כולו מוכן ומזומן בישבילי. אמנם אבטיח קטן פרי־בוסר הוא וטעמו כטעם סם־המות, ואף־על־פי־כן אבטיח שמו. האבטיח הזה היה משמש לי לא לאכילה, אלא לנוי ולשעשועים בלבד. ועל זה הייתי מכיר טובה לאָחרים ביותר וזוכר לו את הסדו תמיד.

אודה ולא אבוש: בימים ההם התרחשה ביני ובין הערל אחרים מין אהבה מסותרת, מין חבה כמוסה בלב, שלא ניתנה להאמר בפה ובלשון. דָּבֵר לא דברנו זה אל זה כלום, משום כמה וכמה טעמים. משום שלא היינו נזקקים איש ללשון חבירו (כלומר, אני אמנם שמעתי קצת את לשונו, ואילו הוא לא שמע לשוני כלל),

וגם – משום הבושה: שהוא גדול ואני קטן, ואיך זה אעמוד לדבר אליו?! אלא מה הייתי עושה? הייתי פונה לעזרת אמי, שתהיה היא כמליץ בינינו.

– אמא, שאלי־נא את אָחרים, מפני מה אינו מביא לי דומְדְמָנִיּוֹת?

– ומאין יקח לך אָהרים דומדמניות? אין דומדמניות מצויות בגן של ירקות.

– מפני מה אין דומדמניות מצויות בגן של ירקות?

– מפני שאין אילנות גְּדֵלִים שם.

– ומפני מה אין אילנות גדלים שם?

– מפני שאיש לא נטע אותם.

– ומפני מה לא נטע איש אותם?

– מפני – מפני – מפני שנער שוטה וקטן אתה, ספחת ופגע רע וקשה־עורף. לך מעל פני לכל הרוחות!

כך גוערת בי אמי ואוחזת בערפי לדהפני. ראה אָהרים הגנן ועמד להגן עלי.

– אַבְרוֹמִיכַא, נָע בֵּעִי דָעטִינוּ! – כלומר: אשת־אברהם, אל תשלחי ידך אל הנער ואל תגעי בו!

זה אָהרים הגנן וכה משפטו עמי כל הימים. ולאוהב נאמן זה שלמתי הפעם רעה תחת טובה ונפלתי בידו, לְשִׁבְרִי וּלְהַוָּתִי!

ז.

משער אני לעצמי, כי מעשה שהיה כך היה: כשנכנס אָהרים לגנו וראה את החורבן הגדול, שנעשה בעמל־כפיו, ודאי עמד במקומו נרעש ונדהם והיה כמשוגע למראה עיניו. מתחילה לא הבין מסתמא את המעשה, הנעשה פה לפניו, ולא ידע, אם בהקיץ הוא רואה זאת או בהלום. וכשהתבונן אחר־כך וראה בר־נש קטן עומד בשדה והרבו שלופה בידו, שוקד על מלאכתו בכעס ובחמה שפוכה ומקצץ בנטיעות על ימין ועל שמאל, ודאי נבהל אָהרים מאד והתחיל מצטלב ושואל את עצמו, אם לא שֵׁד משחת הוא זה, מחבל מן המחבלים הקטנים, שעלה מן הארץ לכלות את חמתו בו ולאבד את רכושו? כיון שקרב למקום הפורעניות וראה, שאין זה לא שד ולא מחבל ולא רוח, אלא ילד מילדי העברים, המזוין בחרב־עץ דוקא, – בערה כאש חמתו. מיד עמד ותפס לי באזני בְּחָזְקָה ומשכני לארץ בכל כח, עד כי החילותי לצעוק מגודל הכאב:

– הוי, הוי! הצילו, הצילו! מי הוא זה, הצורם לי את אזני?...

ורק כעבור הסערה הראשונה, אחרי הדחיפות הנמרצות ומכות־הלחי הנאמנות, שקבלתי מידי אָחרים במדה יפה, הסתכלנו איש בפני רעהו, הכרנו זה את זה ועמדנו שנינו נבוכים ונרעשים וְהַדִּבֵּר אין בפינו.

– אַבְרוּמִיכִינַא דָעטִינַא?! – כלומר: הלא בנה של אשת־אברהם הוא זה?! – קרא אָהרים הגנן, כולו תוהה ומשתומם, מצטלב ואינו מאמין למראה עיניו. מיד התחיל להתבונן בחורבן הגדול, שעשיתי לו פה, מסתכל בכל ערוגה וערוגה, גוהן ובודק בכל טפח־קרקע, שנרמס ונסתאב, וצערו גדל כל־כך, עד כי דמעות נתלו בעיניו. עמד כנגדי, הניח ידיו על כרסו, מציזן עלי מתוך יאוש וְדִכְדוּךְ־הַנֶּפֶשׁ ושואל אותי בקול־נכאים:

– וַא יִשְׁטִשָׁא?

כלומר: למה הֲרֵעוֹתָ לי, בנה של אשת־אברהם? למה ההרבת את גני וְקִפַּחְתָּ את מעשי וְהִצַּגְתַּנִי ככלי ריק?...

ורק עתה נפקחו עיני לראות את כל המעשה הנורא אשר עשיתי, רק עתה ידעתי פתאום, ל מ י גרמתי את כל הרעה הגדולה הזאת. אף אני עָמדתי כנגדו כהלום־רעם, מציין עליו מתוך יאוש רב תוהה ומשתומם ושואל את עצמי: „למה? למה עשיתי זאת?"...

– הָאדִים! – אומר לי אָהרים. – כלומר: לכה ונלכה! – והוא תופס לי בידי ומושכני ללכת, ואני נגרר אהריו בלא כּה, כולי כפוף ונדכה, הרד ורועד מפחד, שמא יעשני גל של עצמות. ואולם אָחרים אינו נוגע בי לרעה. אָהרים אינו עושה לי דבר, אלא מהזיק בידי בכל תוקף, לוחצה בכח רב כל־כך, עד כי עיני יוצאות מהוריהן. וכך הוא נוהגני ומביאני אל בית אמי ומספר לה דברים כַּהֲוָיָתָם ומוסרני לידיה...

ח.

מה אוֹמַר ומה אדבר? האוסיף ואספר פה את כל פרשת הפגעים והפורעניות, שבאו לי אחר־כך מידי אמי, עליה השלום? האבוא לתאר בזה את פחדה של אמי ואת כעסה ואת יגונה הגדול, עת שעמדה כנגדי וספקה כפיה ושמעה לדברי אָהרים, המספר לפניה על המהפכה הגדולה, שחוללתי בגנו? – נטל אָהרים מקל בידו ועמד לצייר לפני אמי באויר ולהראותה עין בעין את כל המעשה, אשר עשיתי לגנו: איך הניפותי הרבי על גְּדוֹלֵי גנו, ואיך קצצתי בנטיעות, ואיך נזרתי על ימין ועל שמאל, ואיך כָּרַתִּי וְכִתּוֹתִי, דרכתי ורמסתי ברגלי את פרי עניו ועמלו בלא חמלה ובלא רחמים, ואיך עקרתי מן השורש בולבוסים קטנים ורכים ואיך לא חסה עיני אפילו על הפעוטות, על אלה הקשואים הירוקים, הרכים והענוגים, אשר טִפַּח וְרִבָּה בכל ימות הקיץ... וכל־כך למה? למה?

– וַא יִשְׁטִשָׁא, אַבְרוּמִיכַא, וַא יִשְׁטִשָׁא?...

ויותר לא יכול אָהרים לדבר: נראה, כי גדל כאבו מאד ודמעות עלו בגרונו.

ט.

את האמת אגיד ולא אכחד: בוהר הייתי אותה שעה להיות נזוף ומוכה להי־ בידי הערל אֲחרים, ובלבד שלא אהיה צפוי לקבל עונש מידי אמי קודם החג ומידי רבי לאחר החג... והמעט לי כי נענשתי עונש־הגוף וקבלתי גמולי כפלים בכל חטאותי, הנה עוד שבעתי חרפה ובוז מהברי, תינוקות של בית־רבי, שהוסיפו לי על שמי שם־גנאי, שם משונה מאד: הורג־בולבוסים. „יוסי הורג־בולבוסים״ — כך קראו לי חברי לאחר אותו מעשה.

ושם טוב זה, שֶׁכִּנּוּ לי חברי בקטנותי, היה כרוך אחרי ימים רבים וּמְלוּנִי גם בבגרותי, עד שנכנסתי להופה.

בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ.

(טפוסים שפוחתים והולכים.)

הַקְדָמָה קְטַנָּה.

אמר המחבר: בין הטפוסים השונים, החיים ומתרגשים ברחובנו, ברחוב־היהודים, אתה מוצא מיני בריות ופרצופים בודדים, יחידי־סגולה, שהגיעה שעתם להסתלק מעולמנו, שפוחתים והולכים. כל המצייר נפש ח י ה מישראל, גורם הנאה לדורו; וכל המעמיד ציון לאלה הבריות המסתלקות,– כאילו קיים עולם מלא, עולם שהולך ונחרב. הבריות הללו עומדות לפניך ותובעות תקונן: „ציירנו, כתבנו בספר, למען ידע דור אחרון"... ומן הטפוסים האלה יש בדעתי להקריב לפני הקורא חבורה שלמה. מקצתם אני נותן בזה, לאלתר. ואת השאר אני מניח להבא, כשתהא השעה מוכשרת לכך.

א.

נַח־ווֹלְף הַטַּבָּח.

אלמלי היה ערב יום־הכפורים גדול שבעתים מכפי שהוא תמיד, כי־אז גם אז לא הספיקה השעה לנח־וולף הטבח לכלות את מלאכתו עד תפלת המנחה הגדולה.

לא־כל־שכן עכשיו, שהיום קצר והמלאכה מרובה: נח־וולף הטבח צריך לכפר היום את פני כל אנשי העיר, לבקש סליחה ומחילה מאת כל קוניו ושכניו, מכל אלה הקונים בשר כשר בחנותו ומכל אלה הדרים אתו בשכונה אחת, מאלה, שהנותם קבועה סמוך לחנותו בשוק־הבשר, ומאלה, שמקומם קבוע סמוך למקומו בבית־המדרש של הטבחים.

אין לך אדם בעיר, שלא נתקל בו נח־וולף הטבח ולא פגע בו לרעה במשך ימות השנה. ולא משום שאיש צר ואויב הוא נח־וולף זה, אלא– כך הוא מעיד על עצמו– משום שיצר־לבו רע מנעוריו, ויצרו הרע משיאו לריב ולהתגנה עם כל העולם כולו.

כיון שנכנסת לחנותו אשר בשוק לקנות בשר כשר. שוב אי־אתה בן־חורין להפטר הימנו בלא כלום. מובטח לך, שלא ישלהך מעל פניו עד־אם יריק עליך קיתון של צוננים על לא עול בכפך.

נכנסה בעלת־בית אצלו:

– רב נח־וולף, היש לך בשר חי?

– בשר חי? מִנַּיִן לי בשר חי? בשר נבלה, אם רצונך בכך, תִמצאי אצלי לרוב...

או:

– רב נח־וולף, יהא ברצונך ליתן לי חלק יפה.

– יהא לבך סמוך ובטוח, כי אתי לך אותו החלק ממש, שאַת נאה לו והוא נאה לך...

או:

– רב נח־וולף, למה נתת לי נבלה סרוחה זו, במטותא ממך?

– נבלה סרוחה אמרת? אתמהה! וכי ראית מימיך, כי נבלה סרוחה אחת תתכבד בקלון חברתה?...

בחרפות וגדופים אלו וכיוצא באלו היה נח־וולף הטבח פוגע תמיד בקונותיו, בבעלות־הבתים שבעיר. ואם בבעלות־הבתים כך, בנערות המשרתות שלהן לא־כל־שכן. נערה משרתת, כשמגיעה שעתה לילך לאטליז, הרי היא מקללת את יום־הולדה. יודעת היא מראש, כי בחנותו של נח־וולף הטבח לא תִנָּקֶה: או כי יצליף על פניה בלשון של עגלה שחוטה מלמעלה למטה, או כי יחבוש לה לראשה את סל־הנצרים אשר בידה, או כי יגרשנה מעל פניו בחרפה ובוז:

– לכי לך, יונתי, לכי לשלום למקום אחר! הרבה טבחים יש לו להקדוש־ברוך־הוא בעולמו גם בלעדי.

ואולם אין בכך כלום. אמת היא, נח־וולף הטבח הוא יהודי, שסורו רע, כעסן ומשונע, ואף־על־פי־כן לא יעזבוהו קוניו ולא ילכו לבקש להם בשר כשר במקום אחר, לפי שנח־וולף הטבח הוא הַטוב שֶׁבְּטַבָּחִים. הטוב והישר מכולם. הכל יודעים, כי מאזניו של נח־וולף מאזני־צדק הם ואבניו אבני־צדק, וכל דבריו אמת וצדק. נח־וולף, שאמר לך, כי הבשר המונח לפניך משחוטי יום־אתמול הוא, – אל תפקפק בדבריו. נח־וולף, שהבטיח לך ביום את הטחול, אֶת היותרת עַל הכבד או כף רגל עגל לכבוד השבת, – אל תהרהר אחריו בלילה. ומלבד זאת מעלה יתירה יש לו לנח־וולף, שאין דרכו לעשות קנוניה עם הנערות המשרתות ולתת יד להבריו הטבחים, כדי להונות את הבריות, ולפיכך הנערות המשרתות מתנכלות בכל יום להרע לו והבריו הטבחים מוכנים ומזומנים תמיד לקרוע אותו כדג. כפגע רע וכשטן המשחית עומד נח־וולף על דרכם, כעצם בגרונם הוא להם. יהודי קשה־עורף הוא. כיון שהקשה פעם אחת את ערפו – שוב אי־אפשר להזיזו ממקומו, כשור זה קודם השחיטה.

ואף מראהו של נח־וולף כמראה שור, כְּתוֹעֲפוֹת־רְאֵם מראהו. בעל קומה, בעל כתפים, בעל פנים אדומים ובעל שתי ידים. עמד והרים את קרדומו על הבשר־

מיד מתמלאות עיניו דם וחמת־רצח תוססת בהן; דומה, כאילו הפרה השחוטה או השור הטבוח חֵטְא חטאו בחייהם ונגמר דינם אהרי מותם למרק את עונם ולקיים מצות חבוט־הקבר על־ידי נח־וולף וקרדומו.

„לסטים מזוין" – אומרים עליו אנשי העיר ומתיראים מפניו כמפני חיה טורפת, שדרכה להזיק.

ואולם אם בכל ימות השנה מיצר נח־וולף לבריות ושולה בהן הֲצִי־לשונו, הרי אין זה אלא עד שמגיעים הימים הנוראים, ימי התשובה. כיון שהגיעו הימים הנוראים, ימי התשובה, שוב אין להכיר את נח־וולף הטבח. נהפך נח־וולף והיה לאיש אחר. עכשיו חסיד הוא, עניו הוא, ירא־שמים וירא־חטא, מפחד מפנ הלום רע כמפחד מפני מלאך־המות. חדל לריב ולהתקוטט עם חבריו הטבחים, נעשה רך וטוב במנהגו עם בעלות־הבתים ומבטל רצונו מפני רצון הנערות המשרתות. לא, אין זה אותו נח־וולף שבשאר ימות השנה. אפילו את הבשר הוא חוצב עתה שלֹא מתוך כעם וחמת־רצח, כדרכו תמיד, אלא בשובה ונחת, ברחמים וחנינה. נהפך נח־וולף הטבח והיה לאיש אחר.

וכשמגיע ערב יום־הכפורים, הרידו מזדרז לגמור את מלאכתו בעוד בוקר. שחרית כבר התפלל במנין ראשון, עם עלות השחר, והרי הוא לובש עכשיו בגדי יום־טוב והולך מבית לבית, לכל קוניו ושכניו, לכל מכריו ומיודעיו, לכפר את פניהם לבקש מאתם סליחה ומחילה על כל עונותיו:

– יום־טוב! שמא הֵטַחְתִּי דברים כנגדכם ופגעתי בכבודכם בבטוי־שפתים, הריני בא לרצות את פניכם ולברך אתכם בהתימה טובה.

עונים לו ואומרים:

– גם אתם. הקדוש־ברוך־הוא יסלח לך ולנו ולכל ישראל.

מבקשים אותו לשבת ומכבדים אותו בעוגת־דבש, כדת היום.

ב.

עַזְרִיאֵל הַדַּיָּג.

מיום עשות אלהים שמים וארץ עדיִן לא ראה אדם בריה נזעמת ורגזנית כעזריאל הדייג.

יהודי נזעם בעל פנים נזעמים ועינים נזעמות, שגבות־עיניו עבֻתות ושפמו קשה ודוקר וזקנו על לחייו כאילו הֻדְבַּק בידי אדם, והוא לבוש בגד של מוכין בין בימות ההמה ובין בימות הגשמים, וציציותיו נושרות לו מחיקו, וריח דגים חיים נודף הימנו למרחוק כדי תחום־שבת – זוהי דמות־דיוקנו של עזריאל הדייג.

בכל ימות השבוע אין שום בריה רואה אותו ומשגיחה בקיומו. ורק בערב שבת ובערב יום־טוב הוא מתגלה בשוק, כשהוא מוביל עגלה גבוהה, כולה טעונה דגים. על העגלה מתנוססת בתולה שהורה בעלת פנים נקודים, שהושיבוה להשגיח על הדגים בשבע עינים. ואשתו של עזריאל, מֵייטָה הדיינת, אשה יהודית שכרסה בין שִׁנֶּיהָ, אף היא עומדת כאן ליד העגלה, אוחזת פֶּלֶס בידה ומשגיחה על הדגים בשבע עינים. ועזריאל הדייג עצמו אף הוא אינו זז ממקומו ומשגיח על הדגים בשבע עינים.

– דגים – דגים – חיים – מפרכסים – נשי ישראל – לכבוד השבת!

כך עומד עזריאל הדייג ליד עגלתו ומכריז בקול רם ובניגון נאה ומסולסל על־פני כל השוק ואינו גורע עין מעל הנשים, הצובאות על העגלה מכל העברים, שולחות ידיהן ומפשפשות בדגים, ממששות בראשיהם, מציצות לתוך אנידיהם, נוקפות באצבע צרדה על עיניהם או על בטנם – והדבר הזה לא לרצון הוא לעזריאל הדייג, תועבה היא לו. והריהו מגרש את הנשים מעל העגלה וגוער בהן בנזיפה:

– לכל הרוחות! רב לכן לפשפש!

אחרי הדברים האלה, הנאמרים בחשאי ובמהירות, הוזר עזריאל הדייג לעבודתו ומכריז שוב בקול רם ובניגון נאה ומסולסל על־פני כל השוק:

– דגים – דגים – חיים – מפרכסים – נשי ישראל – לכבוד השבת!

כל אשה יהודית, אם בעלת־בית היא ואם משרתת, חשודה בעיני עזריאל הדייג, שזקוקה היא לעין צופיה. כלומר: אין הוא חושד, הלילה, בבת־ישראל, שתשלח ידה בגנבה; אבל דין דגים שאני. עזריאל הדייג הולך לטעמו: סתם אשה, ואפילו אם עשירה היא, ואפילו אם צדקנית היא, עלולה להעלים דג אחד בשעת מהומה ולשימו בכליה באין רואים. „דגים, אומר הוא, הם בחזקת נסיון, שלא כל בעלת־בית יכולה לעמוד בו"... וכמה פעמים יקרה מקרה לא־טהור: אחת הנשים, הצובאות על העגלה, נכשלת בעבירה ונתפסת ביד, ועזריאל הדייג עומד עליה וטופח לה בדג על פניה בראש כל חוצות. אז יקום שאון והמולה, והכל ממהרים אל מקום האסון. יהודים טרודים ועסוקים עוזבים את מלאכתם, מתכנסים ומתרגשים ומתעוררים על עָוֶל, עומדים לימין האשה המוּכָּה ומשיאים עצה לעלובת־נפש זו, כי תתבע את מעליבה לדין בערכאות שלהם, או כי תמשכהו ותביאהו עד הרב. ואולם מפני שגדולה החרפה מאד, גדולה יותר מן הכאב, לפיכך משתקע הענין והיה כלא היה.

רבות מנשי העיר יודעות את עזריאל הדייג ומכירות בטיבו מכבר. יודעות הן, כי הדגים אשר הוא מוכר, קודש הם ואסורים בנגיעה. כל הנוגע בדגיו של עזריאל הדייג, כאילו נוגע בבבת־עינו.

– כמה תחפוץ היום בעד ליטרא אחת של אבנים טובות ומרגליות? – שואלת אותו אחת הנשים מבעלות־הבתים שבעיר, בעמדה עם סלה מרחוק וברמזה באצבעה הקטנה על העגלה.

– לא אבנים טובות אני מוכר, אלא דגים! – עונה אותה עזריאל הדיינ ואינו מזכה אותה אפילו במבט אחד של עיניו הנזעמות, והריהו מסיים בקול רם ובנינון נאה ומסולסל:

– דגים – דגים – חיים – מפרכסים – נשי ישראל!

„יהודי מנוולי – אומרות עליו הנשים בהמתן. חשקה נפשן מאד להרחיק ממנו, לִשְׁטוֹת מעליו ולעבור, אבל אין הדבר בידן לעשותו: אין בעיר דיינים אחרים, מלבד עזריאל הדיינ, עד כי סכנה נשקפת לכל אשה מישראל לעשות, חלילה, את שַׁבַּתָּהּ הול, בלא דגים. והכל יודעים, כי אשה מישראל נוח לה למות מיתה חטופה בעצם ימי עלומיה מלעשות, חלילה, את שבתה הול, בלא דגים. כי אדם שמת מיתה חטופה, אין לו אחר המיתה אלא חבוט־הקבר ויסורי־גיהנם בלבד; ואשה מישראל, שעשתה, חלילה, את שבתה חול ולא הכינה דגים לסעודה, כדת היום – אוי לה ואבוי לה! אוי לה מבעלה בעולם הזה ואבוי לה בעולם הבא!...

וכשמגיע ערב יום־הכפורים, מזדרזות הנשים תיכף להשכמת הבוקר וממהרות עם סליהן אל השוק כל עוד רוהן בהן. גזירה, שמא תְּאַחֵרְנָה את המועד וְתִתְקַמֵּצְנָה את מצות הדגים. דרכו של עזריאל הדיינ בערב יום־הכפורים להשכים עם שחר ולכלות את מלאכתו עד הבוקר. ובשעה ששאר היהודים עדיין מתכנסים לבתי־כנסיות ולבתי־מדרשות, עומדים צפופים וממתינים לעוגות־דבש מידי הגבאים, אותה שעה עזריאל הדיינ כבר התקדש וְהִטַּהֵר והתלבש לכבוד יום־טוב. הסיר עזריאל את בגד־המוכין מעליו ולבש קפוטה עבה ומבהיקה, המשמשת לו לשבתות ולימים טובים, ואף־על־פי־כן ריח דגים היים נודף הימנה למרחוק.

חזקה על עזריאל הדיינ, כי יהיה מן הזריזים המקדימים ביום הזה: ראשון לכל אדם יגמור את עסקיו, ראשון לכל אדם יאכל את הסעודה המפסקת שלו, ראשון לכל אדם יבוא לבית־המדרש, יתעטף בטליתו ויעמוד אל הכותל עשרים וארבע שעות רצופות, ולא יזוז ממקומו, ולא ישב לנוח אפילו רגע אחד. ותפלתו של עזריאל הדיינ תפלה בלחש תהיה – איש לא ישמע את קולו. ודמעותיו, אשר יוריד בשפע מרובה, במסתרים תשטופנה – איש לא יראה את דמעותיו.

ואולם כל אלה הם דברים שבין אדם למקום. לפי שעה, בעוד היום גדול, חייב עזריאל הדיינ לגמור את הענינים שבין אדם לחבירו. והרי הוא מחזיר על פתחי קוניו וקונותיו, נכנס לבתיהם, מכפר את פניהם ומבקש מאתם סליחה ומחילה על כל עונותיו:

– יום־טוב! שמא הטחתי דברים כנגדכם ופגעתי בכבודכם בבטוי־שפתים, הריני בא לרצות את פניכם ולברך אתכם בחתימה טובה.

עונים לו ואומרים:

– גם אתם. הקדוש־ברוך־הוא יסלח לך ולנו ולכל ישראל.

מבקשים אותו לשבת ומכבדים אותו בעוגת־דבש, כדת היום.

ג.

גּוֹנְטָא הַמְלַמֵּד.

שמו בישראל רב זִמְל. ולמה קראו לו גונטא? להודיעך, שאדם רע הוא מטבע ברייתו, רע ואכזרי, כאותו הרוצה, כגונטא בשעתו.

אמת היא, רב זימל הוא מלמד מפורסם לשבח ומוניטין יצאו לו בכל העיר, כי בעל תנ״ך הוא ובעל לשון־קודש נפלא מאין כמוהו, אלא שגם המכות, אשר הוא מכה את תלמידיו, מוניטין יצאו להן בכל העיר, כי מכות נפלאות הן מאין כמוהן, מכות יפות ונאמנות. רב זימל זה מְיַסֵּר את תלמידיו בלי המלה, מכה בעברתו על ימין ועל שמאל, סוטר להי ומוחץ קדקד והורג את הנפש! ביחוד כהו גדול בענין המלקות, – אין כמוהו מומחה לאותו דבר! ולפי שרב זימל המלמד הוא זקן בן שמונים, שחנך על ברכיו דורות אחדים והעמיד תלמידים הרבה, לפיכך אין בעיר כמעט אחד, אשר יוכל להתפאר בפני שאר בעלי־הבתים, כי לא טעם טעם רצועה מימיו ולא לקה בגופו על־ידי זימל גונטא... זימל גונטא – חייבים אנחנו לספר גם את שבחו שלא בפניו – אינו נוהג כבוד בתינוקות ואינו מְבַכֵּר את האחד על־פני השני: בין שסרח התינוק ובין שלא סרח, בין שבן עשירים הוא ובין שבן עניים הוא – אחת דתו: „לך והשתטח על הספסל, כי לכך נוצרת“...

לקיים דין מלקות בתלמידיו – כשחוק הוא בעיני זימל גונטא. לשעבר, כשהיו שנים כתקונן, כשזימל גונטא עדיין צעיר היה וכחו כה־עלומים, לא ידע רחם בחנוך תלמידיו: היה עוקר אוזן ותולש שער, מְשַׁבֵּר זרוע ומפרק אברים ועושה את ילדי ישראל לבעלי־מומים. וכי קל בעיניך גונטא שכמותו? יהודי הסין כאלון. עוג מלך הבשן. בעל קומה ובעל עצמות. אינו מעשן פפירוסות ואינו מריח אבקת־טבק, אינו שותה יי״ש ואינו משתמש במשקפים, וכל שִׁנָּיו קיימות לו בפיו, אף אחת מהן לא נעדרה. וזקנו זקן קלוש, ששערותיו ספורות, ומראה להן כעין הכסף. ועור פניו צמוק ומבהיק, ומראה לו כעין הקלף. ולסתותיו–שתי עצמות גדולות בולטות מהן. ומצחו קמטים עמוקים לו, קמטים על־גבי קמטים. וידיו משורגות גידים. וקול לו כלביא. מעולם לא ראתה עין אדם בת־צחוק מופיעה על הפנים הנוראים האלה. מעולם לא

שמעה אוזן, ואפילו של אשתו ובניו, דברים טובים ורכים מפיו. אין לך דבר מעורר בלהות בלבבות תינוקות של בית רבן כדברי האיום: „הבה אשלחך אל זימל גונטא ללמוד תורה בחדרו!"

„גונטא הרוצה" – זה שמו וזה זכרו בעיר.

ורק יום אחד יש בשנה, שבו גונטא זה נעשה רך כדונג. הקמטים העמוקים על־גבי מצחו מתפזרים והולכים, הפנים הצמוקים והמבהיקים כעין הקלף מתלהבים קצת ומסמיקים, ועל השפתים הנזעמות תמיד מתגלית ומאירה בת־צחוק קלה ועגומה, כעין זו של תינוק המבקש לבכות. אותו היום ערב יום־הכפורים הוא.

חזר זימל גונטא מבית־המרחץ, כולו חדש ונוצץ, שער ראשו גזוז לכבוד יום־טוב ושערות זקנו הבודדות סרוקות ומפורדות אחת כאן ואחת כאן, והוא לבוש קפוטת־השבת הקרועה לגזרים, קפוטת־האטלס שלו, וכובע של פְּלוּסִין עם גַף רהב חבוש לראשו. והריהו מהלך בעיר, מגרר את אנפילאותיו ברגליו, מגרר ומהלך מבית לבית, אל כל בעלי־הבתים, שהיו תלמידיו לפנים, ומכפר את פניהם ומבקש מאתם סליחה ומהילה על כל עונותיו:

– יום־טוב! שמא הטחתי דברים כנגדכם ופגעתי בכבודכם בבטוי־שפתים, הריני בא לרצות את פניכם ולברך אתכם בחתימה טובה.

עונים לו ואומרים:

– גם אתם. הקדוש־ברוך־הוא יסלח לך ולנו ולכל ישראל.

מבקשים אותו לשבת ומכבדים אותו בעוגת־דבש, כדת היום.

ד.

רַב מֹשֶׁה־וֶולְוֶול בַּעַל־עֲגָלָה.

כל האומר, כי בני־האדם אינם מצווים מפי הגבורה לשאת בעול בעל־עגלה ואינם מהויבים להתענות תחת ידו, – סימן הוא לו, שלא ידע את רב משה־וולוול בעל־עגלה מימיו.

רב משה־וולוול בעל־עגלה אינו דומה לשאר אחיו בעלי־העגלות. השם הזה בלבד: רב משה־וולוול – מעיד על טבע בעליו. ללמדך, כי יהודי בעל־בית הוא, ותפלתו שגורה לו על־פיו, ובקי הוא באותיות זעירות מחכימות, ויודע לתרגם פסוק כצורתו, ועוד כמה וכמה מעלות טובות לו.

למשל: נזדמן רב משה־וולוול לפונדק אחד עם מנין של יהודים עוברי־דרכים, מיד הוא קושר מטפחת אדומה לחמילתו המזופפת, הופך פניו אל הכותל ועומד להתפלל מנחה בצבור, כחזן העובר לפני התיבה. אמנם קולו קול צרוד ונחנק קצת

ונשמע כיוצא דרך ההוטם, אבל כנגד זה תפלתו תפלה נאה ומסולסלת, כתפלת זקן ורגיל לכל פרטיה ודקדוקיה.

בעצם הדבר הרי רב משה־וולוול זה יהודי שמח ועליז מטבע בריתו, דברן ומליץ ובעל לשון שנונה, לץ ובדחן וממשל משלים בשעת שמחה. ופנים לו אדמונים כעין המתכת – ספק פח, ספק נחושת. וחוטם לו הרום או שרוע, ולפיכך דבורו לקוי קצת והברתו נשמעת כאילו יוצאת מנחיריו. את זקנו ופאותיו הוא מגדל ביד רחבה, כצדיק ובעל־מופת. חמילתו, המילת־הבד אשר לו, ארוכה היא ועד הארץ תגיע. וכנגד זה ישוטו מצוי תמיד תחת בית־שהיו, מגפיו משוחים ומזופתים יפה־יפה, הכל כמנהג בעל־עגלה, ועז־פנים הוא מאין כמוהו, שקול כנגד שלשים בעלי־עגלות כאחד.

ינסה־נא אחד מכם להרהיב עוז בנפשו ולקרוא לו משה־וולוול סתם, ולא רב משה־וולוול, – הריהו מתחייב בנפשו!

או, למשל, הראה־נא את כחך, אם בעל נפש אתה, וקום ושב, בצאתך ממרכבת־הברזל, אצל בעל־עגלה אחר, בשעה שהוא, רב משה־וולוול בכבודו ובעצמו, עומד כאן עם עגלתו ומחכה לנוסעים, – מובטח לך, כי מרה תהיה אחריתך ועדי־אובד יהיה אותו בעל־העגלה ביחד עם סוסיו העלובים. חזקה על רב משה־וולוול, כי יישפוך עליך קיתון של רותחים ויחרפך כאחד הריקים, למען תספר באזני בנך ובן־בנך עד סוף כל הדורות, מי הוא רב משה־וולוול ובמה כחו גדול.

או נסה־נא פעם אחת והשתמש בו לצרכיך, כהשתמש בבעל־עגלה, ולא תאמר לו בלשון של כבוד: „במחילה מכבודך, רב משה־וולוול!“ או: „הטריה־נא עצמך, רב משה־וולוול!“ – וידעת את תנואתו! ואם ישבת בעגלתו של רב משה־וולוול, דע לפני מי אתה יושב; זכור תזכור, כי לא בעגלתו של פלוני־אלמוני אתה יושב, אלא בעגלתו של רב משה־וולוול. כל אשר יאמר לך רב משה־וולוול–עשה. אמר לך, שתכנס לתוך הכילה – הכנס. צוה עליך לישב מחוץ לכילה – שב. ואם יבקש אותך במעלה ההר לרדת מעל העגלה ולילך רגלי, במחילת כבודך – אל תהרהר אחרי דבריו! שמא ישיאך לבך להתאונן באזניו ולהשמיעהו את תלונתך על הנוסעים הטרחנים, אשר הושיב לימינך – לשוא יהיו דבריך. ואם תקניטהו – סופך יורש הרפות והלזולים, ומאושר יהיה חלקך, אם לא יורידך מעל העגלה באמצע הדרך, ביון־מצולה, בשעת סופה וגשמים.

„מכה אשר לא כתובה בתורה“ – כך אומרים עליו אנשי העיר ונזהרים מפניו כמפני האש. סכנה היא לאדם להשמיע דבר באזני רב משה־וולוול ולא רוחו – סכנת־נפשות ממש!

ורק יום אחד יש בשנה, – ערב יום־הכפורים הוא זה – אשר אז יכנע לבו העקש של רב משה־וולוול וישב והיה כאחד האדם. ביום ההוא לא יגע רב משה־וולוול

בשום אדם לרעה. אדרבה, בא הוא לביתך בחסד וחנינה, כולו נעים ונחמד לבריות, כולו לבוש הדר, קפוטתו מבריקה, כובעו חדש לראשו, מנפיו משוחים, צווארון משונה, קפול ורחב, מבצבץ מתחת לזקנו המגודל וכל מראהו אומר: „יום־טוב".
הולך הוא מבית לבית, אל מכיריו ומיודעיו, לכפר את פניהם, לבקש מאתם סליחה ומחילה על כל עונותיו:

– יום־טוב! שמא הטחתי דברים כנגדכם ופגעתי בכבודכם בבטוי־שפתים, הריני בא לרצות את פניכם ולברך אתכם בהתימה טובה.

עונים לו ואומרים:

– גם אתם. הקדוש־ברוך־הוא יסלח לך ולנו ולכל ישראל.

מבקשים אותו לשבת ומכבדים אותו בעוגת־דבש, כדת היום.

ה.

תַּנָּא שׁוֹאֵב־הַמָּיִם.

– כל העיר כולה בידי היא, כחומר ביד היוצר – כלומר: כסוס זה הרתום בעגלה. ברצותו מַקְצֵר וברצותו מְפַצֵּר – כלומר: ברצותו הולך למישרים דרכו וברצותו מתעַקש ועומד במקום אחד. יכנס הרוה באבי־אבות בעלי־הבתים שבעיר. מתאוים הם לשתות מים – יקומו־נא ויתקנו את הדרכים בעיר. ואם לא – ישאבו מכות וישתו קדחת, ואַל יבואו יום־יום בטרוניה עם תנא שואב־המים, לאמר: רב תנא, הבה־מים! רב תנא, הבה מים!...

כך דן וטוען תנא שואב־המים בפני עצמו, בשבתו על־גבי ההבית הריקה ובהצליפו על־גבי סוסתו העלובה, ובשעת מעשה הוא מחקה את קול בעלות־הבתים, העומדות אשה־אשה ליד מפתן ביתה וקוראות לו פה אחד: „רב תנא, הבה מים! רב תנא. הבה מים!"

תנא אינו עונה להן ולא כלום. תנא זה יהודי שתקן הוא על־פי טבעו. כשהוא מדבר, אינו מדבר אלא אל סוסתו ואל נפשו. כשהוא יושב על־גבי החבית, הריהו קורא פרקי תהלים, פרק אחרי פרק, וכשהוא בא לבין הבריות, הריהו קופץ פיו ושותק. גם כשתהרפו, גם כשתשית בחלקות לו – תנא שואב־המים לא ישמע לך ולא ישים את לבו לדבריך. יודע תנא רק אחת: יש מים בהבית – החובה מוטלת עליו למלא את דלייך עד גדותיהם; אין מים בהבית – לא יועילו לך כל דבריך, ואפילו אם תדבר מן הבוקר עד הערב. תנא אינו מן הזריזים, הממהרים ורצים לעשות רצון בעליהם ומקריבים את נפשם ואת נפש בהמתם בעדם – אין דרכו של תנא בכך.

אבל כנגד זה, במקום שאתה מוצא ענותנותו של תנא, שם אתה מוצא עזותו: כיון שיום הששי מגיע, הריהו בא על שכרו בדיוק. חלת־לחם אחת ושני זהובים במזומנים – שכרו של תנא מדי שבוע בשבוע – חובה היא לכל אשה ואשה מישראל. אם לא יקבל תנא את שכרו זה בשעתו – וידעת, כי יעמוד לפני ביתך, כמסמר זה הנטוע, ולא יזוז ממקומו עד ערב, למען יראו כל בני העיר וידעו, כי אין לך במה לסלק לשואב־המים את שכר עבודתו...

יהודי משונה הוא תנא זה! הוא משונה ומראהו משונה. קצר הוא ועבה וכמראה ההבית אשר לו כן מראהו. לבוש הוא אדרת של אכרים כל ימיו וכובע־חורף חבוש תמיד לראשו. מנפיו אשר לרגליו חָרְבוּ ויבשו, בתי־שוקיו – חבלים קשורים להם מסביב. בימות הגשמים לבוש הוא בתי־יד מקולעים, קרועים ומטולאים. שפמו תחת לחוטמו כאילו אינו, רק סימן של שפם יש לו. עיניו קטנות וסמויות קצת, ולפיכך אינו רואה ואינו מרגיש, כי מֵי חביתו מטפטפים ונשפכים לארץ בעד פי הַבֶּרֶז. כל זה הוא מפני שרחובות העיר לא רוצפו עדיין באבנים, ועגלתו של תנא מתנהגת בכבדות, מתנודדת אילך ואילך ונראית כמרקדת מתוך רוב שמחה. ומשום שאופני העגלה הזאת לא טעמו טעם זפת מימיהם, לפיכך בת־קולם מנסרת מסוף העיר ועד סופה, מנסרת ומכרזת לנשי ישראל, כי תנא וחביתו מתרנישים ובאים. אז תצאנה בעלות־הבתים לקראתו, אשה־אשה ותלונתה:

– הרי לא הבאת לי מים זה היום השני!

– הרי מלאת לי את דְּלָיַי מים רק עד החֵצִי!

– ואימתי יהא רצון מלפניך להביא גם לי מעט מים?!

תנא מביט על הנשים בעיניו הסמויות למחצה ואינו עונה אותן דבר. כאילו אינו מרגיש בהן ולא כלום.

„חדל־אישים“ – אומרות עליו נשי העיר ומתענות על־ידו בצמא.

ורק יום אחד יש בשנה, אשר אז מספיק תנא מים לכל העיר בעין יפה. ערב יום־הכפורים הוא זה.

למן עלות השחר ועד אור היום עובר תנא בעיר בעגלתו המרקדת וממלא את כל הדליים מים עד גדותיהם. אחר־כך הוא מסיר מעליו את אדרתו, את אדרת־האכרים שלו, ואת כובע־החורף, החבוש לראשו, ולובש תחתם את קפוטת־הַשבת, העשויה צמר־גפן, ואת כובע־השבת הנאה, המוסיף לוית־חן לראשו. הדור־נאה זיו־איקונין של תנא שואב־המים אותה שעה. מראהו כמראה אלמן יוצא לחופתו אחרי ימי אלמנותו. הולך הוא מבית אל בית לכפר את פני הנשים, לבַקש מאתן סליחה ומחילה על כל עונותיו:

– יום־טוב! שמא הטחתי דברים כנגדכן ופגעתי בכבודכן בבטוי־שפתים, הריני בא לרצות את פניכן ולברך אתכן בחתימה טובה.

עונות לו הנשים ואומרות:

– גם אתם. הקדוש־ברוך־הוא יסלח לך ולנו ולכל ישראל.

מבקשות אותו לשבת ומכבדות אותו בעוגת־דבש, כדת היום.

ו.

רַב רְפָאֵל מַשְׁגִּיחַ.

רב רפאל זה משגיח הוא. ההשגחה – זוהי עבודתו כל הימים.

על מה משגיח רב רפאל? על הכל.

משגיח הוא על תלמוד־התורה, כדי שילדי העניים לא יתהלכו בעיר ערומים ויחפים. משגיח הוא על בקור־החולים, כדי שחולים עניים לא יגועו ברעב. משגיח הוא על הבחורים, היושבים בבתי־כנסיות ובבתי־מדרשות ולומדים תורה, מאכילם, מלבישם ומנעילם. ומלבד זאת משגיח הוא על שאר עניי עירו ומספיק להם צרכיהם לשבתות וימים טובים.

רב רפאל משגיח עושה את מלאכתו לא על־ידי שליח, אלא הוא עצמו מחזיר על הפתחים, מקבל נדבות בשביל העניים בחתונה וברית־מילה ופדיון־הבן, תובע צדקה מאת כל איש, דורש מן החיים ומן המתים, מתקוטט תמיד עם מי שקופץ ידו, מחרף ומגדף ורָב את ריב העניים, עניי עירו.

בכל ימות השבוע הריהו מחזיר על הפתחים במקלו, ובערב שבת – בתרמילו שעל שכמו. התרמיל הזה של רב רפאל בֵּית־קִבּוּל הוא לכל מיני מזונות וצרכי־אוכל־נפש: לפרוסות לחם ולכף רגל עוף, לבולבוסים אפויים ולקשואים, לשום ולבצלים, לעצמות יבשות ולשאר שיורי שלחן – את הכל מקבל רב רפאל בעין יפה, ובלבד שיתנו לו. ואם תקפוץ את ידך ולא תתן אל תרמילו של רב רפאל כלום – נְזוּף תְּנֻזַּף, ואם תעמוד כנגדו בטענות ותקניטו בדברים – מובטח לך, שירים עליך את מקלו להכותך.

רב רפאל משגיח הוא חַיָּל מֵחֵיל ניקולאי הראשון, שגמר את חוקו בצבא. קומתו קומה ישרה והִלוכו הִלּוּך של בן־חיל. בשעת־הכושר יַרְאֶה אותך מַדַּלְיָה נוצצת מתחת לקפוטתו, הנתונה לו מאת ניקולאי הראשון לאות כבוד. שתי מדליות הן: האחת של כסף, והשניה של בְּרוֹנְזָה. ואם תקנה את לבבו, יספר לך כמה וכמה ספורים נפלאים על־אדות נִיקוֹלַאי פַּאבְלוֹבִיץ, על־אדות תקפו ומעשי גבורתו.

אבל כלום יש לו שהות לעמוד ולספר לך ספורים, בעת שהמלאכה מרובה כל־כך? וכי קל בעיניך אדם שכמותו, המשגיח על כל העיר כולה?

מי מנה אותו משגיח – אין שום בריה יודעת. מי משלם לו שכר עבודתו זאת וכמה הוא מקבל – אין שום בריה יודעת. אין יודע ואין דורש ממנו דין וחשבון. הכל מאמינים בו. הכל יודעים את רב רפאל משגיח, כי נקי־כפים הוא. הוא עצמו אינו צריך לשום דבר, ולפיכך סבור הוא, כי גם אחרים אינם צריכים לשום דבר. יש אשר יעיר למוסר אזנך על כי מפזר אתה את כספך לכל רוח, ואת אחיך האביון, הנגע ברעב, שכחת. כל העולם כולו לא נברא אצלו אלא בשביל העניים. ראה בגד חדש על בשרך, מיד הוא נגש אליך וממשש בו, ממשש ושואל: „מה יקר?" ותוך־כדי־דבור הריהו עומד כנגדך ומונה וסופר ומביא בחשבון, כמה עניים ערומים אפשר היה להלביש בזה ולכסות מערומיהם. נכנס להתונה, לברית־מילה, לפדיון־הבן או לשמחה סתם--ראשית מחשבתו היא: כמה עניים רעבים אפשר היה להאכיל בסעודה שמנה זו ולהשקיט רעבונם? והוא יושב וממתין עד־אם יכלו הנאספים לאכול ולברך ולצאת, כדי שיוכל ללקט את שיורי המזון אל תוך תרמילו בשביל בני העניים.

בן כמה שנים הוא רב רפאל משגיח? אין שום בריה יודעת, ואף הוא עצמו אינו יודע. בימים האחרונים נתחרשו אזניו קצת. כשאתה מדבר אליו והוא אינו שומע, הריהו כועס ובא עליך בטענה, כי „לוחש אתה על מכתו" – ועל־כרחך אתה מרים את קולך וחוזר שוב על דבריך. ואף רְאִיָתו כבר נעשתה לקויה קצת. כשהוא מהלך בעיר, הריהו מישיר את עיניו לפניו ומגשש במקלו על כל פסיעה ופסיעה. ואף־על־פי־כן חזקה על רב רפאל משגיח, כי יבוא למהוז־חפצו ויגיע עד תכליתו. כשנתבעים על־ידו ונותנים לו – הריהו רואה ומקבל. וכשנתבעים ואין נותנים לו – מיד הוא מקיש במקלו על הקרקע ומעמיד קול־זועות:

– רואה אני, כי אתם כבר מלאתם, ברוך השם, את כרסכם מעדנים ומשמנים, ועכשיו, כטוב לבכם, אתם יושבים ומעשנים פפירוסות להנאתכם. אשריכם, מה טוב חלקכם. אבל היודעים אתם, זוללים וסובאים שכמותכם, כי העניים שלי מענים בצום נפשם עוד מיום אתמול, גִּירָא בְעֵינָא דְבַר־אַוְזָא?...

הדברים האחרונים האלה מין קללה היא בפיו, קללה יונית, שבה הוא מכבד את הקטנים עם הגדולים. להשיב את חרפתו אל חיקו אין כדאי לך. גזירה, שמא ישמיעך דברים עוד יותר נמרצים, אשר לא שמעו אזניך ואזני אבותיך מעולם...

„משלחת מלאכי־רעים" – אומרים עליו בני העיר ומתחבאים מפניו בחדרי־חדרים, כדי שלא ימצאם.

בנים אין לו. הוא האריך ימים אחרי כולם. ורק בני־בנים יש לו, שהם

מכלכלים את שיבתו בלחץ ובדחק, ועל־ידי כך יש ספק בידו להקדיש את כל ימיו לעניי עירו, להחזיר על הפתחים בשבילם, ללקט, לאסוף, לדרוש, לתבוע, לבוא בטרוניה עם הבריות, להרפן ולגדפן ולקללן קללה נמרצת בלשון יונית...

ורק יום אחד יש בשנה, שבו ינוח רב רפאל משגיח ויתן מנוחה גם לבני העיר. ערב יום־הכפורים הוא זה.

את עבודתו, עבודת הקודש, כבר כלה ביום אתמול, אחרי שהתקוטט עם כל בני העיר, רב את ריב העניים מידם והוכיח להם באותות ובמופתים, כי אף העניים קרואים יהודים, כי אף העניים חייבים במצות כפרות, כי אף העניים צריכים לסעוד את הסעודה המפסקת ולהיות נכונים ליום הדין, ליום הגדול והנורא – גִּירָא בְּעֵינָא דְבַר־אַוְזָא!...

עכשיו הוא פוסע בעיר בלא מקל ובלא תרמיל, כשהוא לבוש בגדי יום־טוב ושתי מַדַלְיוֹתָיו נוצצות לו על חזהו הרחב. ולפי שעזב את מקלו בביתו, הריהו מצדד והולך בצדי הבתים, מגשש בכתלים, מחזיר על הפתחים ונכנס לכל בני העיר לכפר את פניהם, לבקש מאתם סליחה ומחילה על כל עונותיו:

– יום טוב! שמא הטחתי דברים כנגדכם ופגעתי בכבודכם בבטוי־שפתים, הריני בא לרצות את פניכם ולברך אתכם בחתימה טובה.

עונים לו ואומרים:

– גם אתם. הקדוש־ברוך־הוא יסלח לך ולנו ולכל ישראל.

מבקשים אותו לשבת ומכבדים אותו בעוגת־דבש, כדת היום.

ז.

גֶּצִי שַׂר־הַמֶּלֶךְ.

גֶּצִי שר־המלך – זה שמו וכנויו של הַשַּׁמָּשׁ, אשר בבית־המדרש העתיק בעִירנו. אפשר שבשאר בתי־כנסיות ובתי־מדרשות אשר בתפוצות ישראל אין כֹּחַ השמשים יפה כל־כך, ואולם בבית־המדרש העתיק אשר בעירנו יפה כח השמש מכחם של כל בעלי־הבתים יחד. ולא עוד, אלא שכל בעלי־הבתים בעירנו כולם כפותים להשמש, כולם נכנעים לפניו ונתונים תחת עולו. אנו עבדיו והוא אדוננו.

גֶּצִי השמש אינו מניח לשום בעל־בית להשתרר בבית־המדרש ולעשות בו כאדם העושה בתוך שלו. גצי השמש אומר, כי בית־המדרש מקום קדוש הוא ודברי־חול אסורים בו. רצונך לדבר בעסקי מסחר ודרך־ארץ – לך ודבר בשוק. רצונך לספר בעניני מדינה ופוליטיקה – לך וספר בבית־המרחץ, להבדיל. בבית־המדרש לא יתן אותך גצי לפצות פה אפילו בשבת, בשעת קריאת התורה. גצי הַשַּׁמָּשׁ קשה כארז,

אינו נושא פני איש ואינו נוהג כבוד אפילו בגדולים. גם כי תשב בכותל המזרחי וגם כי תשית שמונה־עשרה עטרות של כסף לטליתך — לא יבטל נצי את רצונו מפני רצונך. גם כי תהיה ראש וראשון בעיר, ואפילו רב יהושע־הֶשִׁיל הגביר בכבודו ובעצמו, — כיון שפתחת פיך בבית־המדרש לדבר דבר, מיד תשמע דפיקה עצומה בשלחן וקול קורא ברמה: „הַס־ס־סו" — עד כי תְצִלֶּינָה שתי אזניך.

או שמא ישיאך לבך ליטול ספר מארון־הספרים אשר בבית־המדרש ולא תחזירהו בשעה הקבועה, מובטח לך, כי תנחל מנצי השמש חרפות וזלזולים עד אין קץ.

או שמא יקרה מקרך לנדר ביום השבת, בעלותך לתורה, חצי ליטרא נרות לבית־המדרש, או חַי פרוטות לעניים, ולא תאבה לשלם את נדרך תיכף לאחר השבת, שוב אָבַד סִבְרְךָ וּבָטַל סִכּוּיְךָ. חזקה על נצי השמש, שלא ינוח ולא ישקוט עד אם יוציא לך מוניטין בעיר, כי פושט אתה את הרגל ומועל בקדשים.

או שמא תעיז פניך בפני נָצי ותשלחהו בשליחות עצמך, שלא לצרכי בית־המדרש, אז יעמוד כנגדך ויקשיב וישמע ויאמר: „רגלים יש לך? טול רגליך והטריח את עצמך ולך־לך אל המקום אשר אמרת"...

זה טיבו של נצי השמש וכך מנהגו כל הימים.

ואף־על־פי־כן ישנן בריות בעיר, שאינן נשמעות לנצי השמש ואינן מקבלות את מרותו עליהן. הללו בני־הנעורים הם, הצעירים ועזי־הפנים שבדור, הבחורים והתינוקות של בית רבן, הנערים השובבים והבנים הסוררים, אשר אין אדון להם ואין מעצור לרוחם. מתעללים הם בנצי זה בכל מיני תעלולים, יורדים לחייו, נוטלים את נשמתו הימנו ועושים לו מעשים, אשר לא יֵעָשֶׂה כן בישראל. למשל: הופכים לו את השלחנות ואת העמודים על פניהם באין־רואים. פותחים את פי הכיור ושולחים את המים החוצה. נוטלים את האלונטית של בית־המדרש ועושים אותה קשרים־קשרים. מטיפים נטפי חֵלֶב על דפי הגמרות אשר בבית־המדרש. תולשים מתוך כל סדורי הקהל את תפלת „יקום פורקן" השניה, עד כי כל סדור, שאתה פותח בבית־המדרש, אי־אתה מוצא בו אלא תפלת „יקום פורקן" הראשונה בלבד.

על־ידי בני־החבורה הפרועים הללו מתענה נצי השמש במסתרים וטועם טעם גיהנם בחייו. ולפיכך הריהו אורב להם כל הימים, מביט אחריהם ושומר צעדיהם תמיד, כדי לתפשם. ואם אתרע מזלו של נער פוחז ונפל בידי נצי השמש — מובטח לו, כי יקבל את חלקו בעין יפה. חזקה על נצי, שלא יוציא מתחת ידו את הנער הנלכד בלא פצע וחבורה ובלא אוזן צרומה. אין דרכו של נצי השמש להאריך הרבה בחקירה ודרישה, בגביית־עדות וכיוצא בדברים אלו. נער כי נתקל בנצי ונפל בידו, אם בן עשירים הוא או בן עניים — אין לו תקנה אלא במכת־לחי.

ונצי השמש יודע להכות לחי. מומחה הוא לאותו דבר. יד־הרוצים לו. כשהוא

מרים את ידו זו ומורידה – נִצִים יוצאים מתחתה. יהודי בעל כח ובעל גבורה הוא, ומוצאו ממשפחת גבורים, אף כי למראית־עין לא תואר לו ולא הדר. דק וצנום, עור ועצמות בלבד. רק שתי פאותיו פאות עבות הן, עבות ושחורות. ואף הוא עצמו שחור כולו, ושתי עינים לו שחורות ונזעמות, שאינן מביטות אל פני איש, אלא מורדות ונכבשות בקרקע. לסתותיו צנומות ונופלות, חוטמו אטום ושפמו השחור יורד ומכסה על פיו. כל הסימנים המובהקים הללו, כשהם מצטרפים יחד, מעידים על נצי השמש, כי אדם רע הוא בטבעו ושונא את הבריות.

„רשע מרושע" – אומרים עליו אנשי העיר ורנגנים עליו איש־איש במקומו. הרי שמש זה אינו עשוי אלא להכעיס את בעלי־הבתים ולהצר להם עד היכן שידו מגעת. כל הממשלה בידו היא, אין בעלים לו, והריהו עושה את מעשיו על דעת עצמו. כשהוא רוצה לפתוח את בית־המדרש – הוא פותחו. כשהוא רוצה לסגרו – הוא סוגרו. כשימות החורף מגיעים והצינה מתגברת, אתה זקוק לחסדו, ושבע פעמים תכרע לפניו ותשתחוה, עד־אם יסיק את התנור בבית־המדרש. ויש אשר תהא שעת רצון לפניו, אז יקום פתאום ויסיק את התנור שבעים ושבעה, עד שאי־אפשר לשום בריה לעמוד מפני החום.

או, למשל, עני מִישראל כי יבוא להתחנן אל נצי ויפול לפניו אפים ארצה– לשוא תחנוניו: נצי השמש לא יתן את איש ללון בבית־המדרש. „בית־מדרש אינו כהקדש", – הריהו אומר ומגרש את העני החוצה, ואינו יודע רחמים.

כשמגיעים הימים הנוראים, נוהג נצי את ממשלתו ביד רמה. אם בלבו של נצי השמש נתעוררה טינה עליך – ידוע תדע, כי לא יועיל לך כל כופר ולא יעלה בידך להושיב את בנך או את חתנך במקום אשר תחפוץ א ת ה. מובטח לך, כי בנך או חתנך יָשוב יֵשֵב במקום אשר יחפוץ ה ו א. ואם תבוא בטענות לפני הגבאי, יענך זה ויאמר:

– לך אל שר־הפלך.

וידעת, כי שולח הוא אותך לנצי השמש. בפניו של נצי מדברים אליו בלשון א ת ה, ושלא בפניו קוראים לו ש ר ־ ה פ ל ך.

והוא הדין באתרוג, כשימי הסוכות מגיעים. רוצה אתה, שנצי השמש יביא לך את האתרוג לסוכתך בעוד בוקר. אלא דוקא מפני שרצונך בכך, רצונו של נצי אינו בכך. וכשאתה גוער בו ומרים את קולך עליו, הריהו מרים את קולו עליך פי־שנים:

– יכול אתה להכות! אני חכיתי לך יותר!

אז תבוא לבית־המדרש להביא את דבתו רעה אל הגבאי. ואולם הגבאי יענה אותך מתוך יאוש ורפיון:

– כלום יש עצה לנגד שר־הפלך?

והוא הדין בהושענות, כשהושענא־רבה מגיעה. והוא הדין בנרות של חנוכה, במגילת־אסתר לפורים, במצה שמורה לחג הפסח. בַּכֹּל תָּקוּף יד נצי השמש. הכל בידי נצי. נצי השמש הוא מנהיגה ופטרונה של העיר, הוא המושל על כל העיר.

והעיר סובלת ומתענה תחת ידו. העיר מתענה, אף־על־פי שכבר קצר כֹּח־הַסַּבָּל. בשבת או ביום־טוב, בשעה שבין מנחה למערב, מתכנסים יהודים לבית־המדרש, עומדים צפופים ומסיחים. כל זמן שלא פתחו בתפלה, אין איש מתירא מפני השמש – הרשות נתונה אז לכל באי בית־המדרש לעסוק בשיחה בטלה ככל אות נפשם. אז יתעוררו הלבבות והדברים יִסַּבּוּ על נצי השמש וממשלתו. הכל נדברים איש אל רעהו, הכל מתמרמרים בחשאי והכל שואלים זה את זה בלחש: „עד אנה? עד מתי? עד מתי תארך גלות נצי זה? עד מתי נסבול ונשא את עולו?"... ובזה ישתקע הענין. וכי מה יעשו יהודים? יהי רצון כאילו גזירה היא מן השמים, שֶׁיְּמֻנֶּה עליהם שר־פלך רע, איש צר ואויב... הֶה־הֶה!

ורק יום אחד יש בשנה, אשר אז יחדל נצי שר־הפלך מהיות שר־פלך ושב והיה כאחד האדם. ולא יום תמים הוא זה, אלא חצי היום. שעות אחדות. אותו היום ערב יום־הכפורים הוא.

תיכף לתפלת שחרית, טרם שיתאספו המתפללים לתפלת מנחה הגדולה וימסרו את גופם ברשותו של נצי השמש לספוג את הארבעים על־ידו, יוצא נצי העירה, כולו. לבוש בגדי יום־טוב ופאותיו העבות מתבדרות, הולך מבעל־בית לבעל־בית לכפר את פניהם, לבקש מאתם סליחה ומחילה על כל עונותיו:

– יום טוב! שמא הטחתי דברים כנגדכם ופגעתי בכבודכם בבטוי־שפתים, הריני בא לרצות את פניכם ולברך אתכם בחתימה טובה.

עונים לו ואומרים:

– גם אתם. הקדוש־ברוך־הוא יסלח לך ולנו ולכל ישראל.

מבקשים אותו לשבת ומכבדים אותו בעוגת־דבש, כדת היום.

ח.

זוּסָיָא הַיּוֹרֵד.

זוסיא הוא רַוָּק זָקֵן, לבן־פנים. בעל זָקָן קלוש, שזרקה בו שיבה. יושב הוא בבית־המדרש עם כל הבחורים, הלומדים תורה לפני ה׳. אלא הוא עצמו אינו לומד תורה. ישיבתו בבית־המדרש ישיבה בטלה היא. דירתו קבועה שם. בודד הוא זוסיא. עלוב הוא, יורד הוא.

לא הוא. אביו היה יורד. מוצאו ממשפחה נאה ומיוחסת. כולם גבירים, כולם עשירים, כולם אדירים.

גם עכשיו עדיין יש לו לזוסיא היורד קרובים עשירים. כמעט כל בעלי־הבתים החשובים שבעיר קרוביו הם.

יש רגלים לדבר, שאפילו רב יהושֻע־הֶשִׁיל בכבודו ובעצמו קרובו ושאר־בשרו של זוסיא הוא. שני בשלישי הוא לו. לו יאבה רב יהושֻע־הֶשִׁיל לשמוע אליו רגע, כי־עתה נכון זוסיא לבאר לו באר היטב את כל שלשלת־היוחסין שבין שניהם.

ראשית, מצד אביו. אביו־זקנו של זוסיא, כלומר – אבי־אביו, אברהם־מרדכי, זכר צדיק לברכה, ואמו־זקנתו של רב יהושע־השיל, כלומר – אם־אמו, פֵּייגֶה־אֶטְיל, שניהם התיחסו זה לזו...

אבל מה תועיל לו שלשלת זו של יוהסין – והללו אינם מניחים לו לכלות את דבריו? נותנים לו נדבה וּמְצַוִּים עליו לצאת, הַלְוַאי ותצא נשמתם בטהרה – לקרוביו העשירים כונתו. הלואי ויהיו בתיהם היפים קבריהם! הלואי ויהפך הגלגל עליהם ויחזור וירד למטה, למטה! הלואי ויגיעו במהרה בימינו למדרגתו ולעמידתו, רבונו של עולם!

כך מברך זוסיא היורד ברכה כפולה ומכופלת את קרוביו העשירים, אשר עזור יעזרו לו תמיד, ורק את פניהם לא יתנו לו לראות. כולם שונאים אותו בלבם. כך דרכם של עשירים, ששונאים הם בלבם את אחיהם האביון. הדברים הללו עתיקים הם.

והרי הוא יושב ישיבה בטלה בבית־המדרש, מקבל נדבות ומקלל את אנשי־חסדו קללות נמרצות. נשבע הוא באמונתו, כי נוח היה לו לעבוד עבודת־פרך, לחטוב עצים, לשאוב מים. אבל כלום רשאי הוא לעשות כן?

ראשית, הרי יורד הוא, בן־טובים, נצר ממשפחה נאה ומיוחסת. כולם גבירים, כולם עשירים, כולם אדירים. רב יהושע־השיל בכבודו ובעצמו שני בשלישי הוא לו...

ושנית, בעל־מום הוא. רגל אחת משונה יש לו, לא עליכם. עקומה היא. כשהוא מהלך – רגל זו נזרקת לפניו מאליה. דומה, כאילו כועס זוסיא ומתמרמר ומתכַּוֵן לבעוט ברגלו בפני הבריות.

ובעוס יכעס תמיד. על כל העולם כועס הוא. ואפשר שהצדק אתו. הגע בעצמך: משפחה כזאת, בלא עין־הרע, כולם גבירים, כולם עשירים, כולם אדירים – כלום אין ידם של אלו משגת לפרנס את אחיהם האביון בעל־המום ולהספיק לו את צרכיו בכבוד, שלא יהא זקוק להחזיר על הפתחים, ללון על הספסל הקשה בבית־המדרש ולצפות לחסד הבחורים הזרים, המאספים פרוטות בשבילו ומספיקים לו פעם בגד ללבוש ופעם נעל לנעול, יכנס הרוח באביהם ואמם – לאותם הבחורים עצמם כונתו!... כמה טרחות טרח וכמה יגיעות יגע, עד שעלה בידו לְשַׁדֵּל בדברים את אלו, כי יתפרו לו קפוטה חדשה (הרי הישנה כבר נעשתה קרעים־קרעים!), או כי יקנו לו בד לְכֻתֹּנֶת – לדמי התפירה ידאג בעצמו, הלואי ויתפרו תכריכים לכל

בני העיר מקטן ועד גדול! עיר שֶׁכֻּלה רשעים! עיר שֶׁכֻּלה אכזרים! כסדום היא העיר הזאת!

אילו היתה העיר נוהגת כמתוקנת, כי־אז ודאי נתנה את לבה עליו ודאגה לתכליתו. הנה יושב בחור, רוק זקן, בן־טובים שירד, – מה קצו כי ישב עד שילבין ראשו? אילו היו בני־העיר נוהגים כמתוקנים, אילו היה אלהים בלבם, כי־אז ודאי דאגו לו ובקשו עזר כנגדו...

בני משפחתו העשירים, כשיגיעו הדברים לידי כך, על־כרחם יפסקו לו נדוניה – הלואי ויפסוק להם הקדוש־ברוך־הוא כל חלי וכל נגע! וכַלָּה עניה הִמָּצֵא תִמָּצֵא לו מאליה... כלום אין בעיר בעלי־מומים גרועים ממנו, חגרים, אלמים, עורים? ואף־על־פי־כן נשאו כולם נשים והולידו בנים ובנות.

עליו, על זוסיא, ודאי שֶׁיִּמָּצְאוּ קופצים הרבה. אבל במה דברים אמורים? כשיכנים אדם את ראשו בעבי הענין ויתן את לבו להוציאו מן הכח אל הפועל.

הנה, למשל, חוזרת בביתו של נצי השמש בתולה שהגיעה לפרקה, אָסְנָה שמה. פעמים היא באה לבית־המדרש לכַבֵּד את הקרקע, לרחוץ את הספסלים. בתולה בריאת־בשר, תְּפַח רוחה!

ודאי הוא, שנצי השמש יקבל את זוסיא בשתי ידים. כי מי ומה הוא נצי השמש בפני זוסיא היורד? צריך הוא לכרוע בֶּרֶךְ לפניו ולהתאבק בעפר רגליו, אותו שמש, יכנס הרוח באבי־אבות־אבותיו! לא לכך נוצר זוסיא, שישפיל את עצמו לפני שַׁמָּשׁ נבזה שכמותו ויהא המתחיל בדבר. אַל יזכו לזאת בני־העיר, תבוא עליהם שרפה ומגפה וחלירע וכל הַמַּדְוִים הרעים, רבונו של עולם!...

כך מקלל זוסיא היורד את בני משפחתו ואת כל בני־העיר – כולם, המפרנסים אותו בצדקה.

„צָרַעַת מַמְאֶרֶת" – אומרים עליו אנשי העיר ותומכים בו איש כפי נדבת לבו, מזמינים אותו לסעודות שבת ויום־טוב ומתאמצים לצאת כנגדו ידי חובת בעלי־בתים. הרי סוף־כל־סוף יורד הוא, עלוב־נפש זה, בן־טובים, שנהפך עליו הגלגל...

ואם יקרה מקרה ובני־העיר ישכחו יום אחד את זוסיא ויסיחו לבם הימנו, אז יתעורר רב רפאל משניה וישים עינו עליו.

ואולם זוסיא היורד כועס ורוגז תמיד. נדמה לו, כי אין אדם בארץ, אשר יעשה טוב ויצא ידי־חובתו כנגדו – לא בני־משפחתו, לא בחורי בית־המדרש ולא רב רפאל משניה. והריהו מקלל את כולם קללות נמרצות.

ורק יום אחד יש בשנה, אשר אז ישים זוסיא היורד מחסום לפיו ולא יקלל איש. אותו היום ערב יום־הכפורים הוא.

בערב יום־הכפורים לובש זוסיא את כֻּתָּנְתּוֹ החדשה, אשר תפר לעצמו את

הקפוטה החדשה, אשר עשו לו בחורי בית־המדרש, ואת הנעלים השלמות, החדשות כמעט, אשר השיג בשבילו רב רפאל משגיח, והרי הוא יוצא ללכת מבית לבית, כשהוא בועט ברגלו העקומה באויר, מחזיר על פתחי קרובים ורחוקים, לכפר את פניהם ולבקש מאתם סליחה ומחילה על כל עונותיו. פניו חורים כסיד. מבטו נזעם ודבורו נשמע מתוך רוגז, כדרכו תמיד:

– יום טוב! שמא הטחתי דברים כנגדכם ופגעתי בכבודכם בבטוי־שפתים, הריני בא לרצות את פניכם ולברך אתכם בחתימה טובה.

עונים לו ואומרים:

– גם אתם. הקדוש־ברוך־הוא יסלה לך ולנו ולכל ישראל.

נותנים לו נדבה ומכבדים אותו בעוגת־דבש, כדת היום.

הַסְּכָּה.

א.

ישנם מיני בני־אדם בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא, שֶׁמִּימֵיהֶם לא למדו כלום — והכל ידוע להם, מימיהם לא יצאו מחוץ לשערי עירם — והכל גלוי לפניהם, מימיהם לא נתנו את לבם לחשוב מחשבות — ואין דבר נסתר מהם.

„מַתְּנַת אלוה ממעל!" — כך אומרים על האנשים הנפלאים האלה, והכל מקנאים בהם, הכל משתאים אליהם וחולקים כבוד להם.

אדם נפלא כזה היה אצלנו בכתריאליבקה, וקראו לו בני העיר: „לא־קָם־כְּמֹשֶׁה". למה נקרא שמו „לא־קם־כמשה"? על־שם טבעו והֶרְגֵּלוֹ. טבע היה בו: כל דבר, שהוא רואה, או שומע, או עושה, היה רגיל לאמר עליו: „י ח י ד ו מ י ו ח ד ה ו א — ל א ק ם כ מ ו ה ו!"

— חזן יש לנו בבית־הכנסת — חזן יחיד ומיוחד, לא קם כמוהו!
— תרנגול־הודו נשאו בחוץ למכירה — תרנגול יחיד ומיוחד, לא קם כמוהו!
— מכות־לחי עפו בשוק על ימין ועל שמאל — לא קמו עוד כמוהן!
— הוי, אחינו בני ישראל, הרי אני כיום הזה עני ואביון — לא קם עוד כמוני!
והוא הדין בשאר ענינים.

והיה זה האיש משה... לא אוכל לפרש לכם, מ ה היה. יודע אני רק אחת — כי איש יהודי היה; אבל במה היתה פרנסתו ועל מה היה חי — קשה להגיד אל־נכון. ודאי, שמשה זה היה חי, כאשר יחיו אלפי אחיו היהודים בכתריאליבקה: היה מחזר אחרי הפריץ ומתכּוֵן לקבל יניקה הימנו. כלומר: לא אחרי הפריץ עצמו היה מחזר, אלא אחרי הפריצים, המצויים אצל הפריץ; ולא אחרי הפריצים עצמם, אלא אחרי אותם היהודים, שמחזרים אחרי הפריצים, המצויים אצל הפריץ. ואולם אם היה מוצא פרנסתו בכך או לא — דבר זה אינו ענין לכאן. אנו אין לנו אלא מה שעינינו רואות: כל ימיו היה „לא־קָם־כְּמֹשֶׁה" שמח בחלקו, מסתפק במה שיש לו, ומעולם לא התאונן על רוע־גורלו. אדרבה, לחייו היו אדומות תמיד, קָצֶה שְׂפָמוֹ האחד ארוך מהשני, כובעו מוּרָם כלפי מעלה, עיניו מאירות ושוחקות בסבר פנים

יפות. ותמיד היה נחפז לדרכו, ממהר בשליחות אחרים, ותמיד היה מוכן ומזומן לעשות רצון אחרים, ואפילו אם ישלחוהו לַקְצֵוֵי תבל, כדי עשר פרסאות מחוץ לעיר.

זה הוא „לא־קָם־כְּמֹשֶׁה" וכה משפטו בכתריאליבקה כל הימים.

ב.

לא היה דבר בעולם, אשר „לא־קם־כמשה" לא יכול לעשותו. רצונך לבנות בית – הריהו בונה בית. רצונך באורלוגין – הרי אורלוגין. שמא רצונך במכונה – הרי מכונה. והוא הדין בעששית, בְּכִרְכָּר, בְּבֶרֶז, באספקלריה, בדלי, בכלוב – ובכל אשׁר תאוה נפשך.

אמנם, לא נמצא עדיין איש בעיר, אשר יוכל להראות בעליל את הבתים ואת האורלוגין ואת המכונות, שיצאו מתחת ידיו של משה. ואף־על־פי־כן הכל מודים, כי זה האיש משה כָּל־יָכוֹל הוא. אמרו עליו על משה: אילו ניתנו כלי־אומנות לידיו, היה מחזיר את העולם לתוהו ובהו. ואך זוהי רעה חולה, שמעולם לא היו לו כלי־אומנות. רצוני לומר להפך: צדקה עשה הקדוש־ברוך־הוא עם כתריאליבקה, שמנע כלי־אומנות ממשה; שאלמלא כן, היה מחזיר, הלילה, את העולם לתוהו ובוהו!

וידי משה היו מלאות תמיד עבודה: מנעול כי נִתַּק ממסגרותיו ונפסל – אל מי הלכו? הֱוֵה אומר: אל משה! שעון כי נעצר פתאום - הביאוהו אל משה. בֶּרֶז המיחם כי נסתם וחדל להשפיע חמין – הלכו וקראו למשה. פשפשים ומַקָּקִים ושאר מיני שרצים ורמשים כי נראו בבדקי הבית – שָׁאֲלוּ את פי משה. חולד כי התגנב בלילה אל העופות וטרף וחנק על ימין ועל שמאל – באו ונמלכו במשה. אחד היה משה. בכל פִּנָּה שהיו פונים – שם משה. לא קם עוד כמשה!

אמת, אותו המנעול שֶׁנִּתַּק ממסגרותיו, לא מצאו לו אחר־כך תקנה אלא להשליכו למעלה על הארון, מקום שֶׁמְּכַתַּת זכוכית ושאר כלים פסולים מוטלים, ואותו השעון שנעצר נזקק סוף־כל־סוף לשוען מומחה, ואותו הברז הנסתם הובא אחרי נסיונות הרבה לחרש־נחושת, ואותם הפשפשים והמקקים ושאר מיני השרצים והרמשים לא נבהלו מפני משה ולא חרדו לקראתו, ואפילו אותו החולד הטורף אף הוא הוסיף לעשות בצנעה את מעשהו, כפעם בפעם... ואף־על־פי־כן לא ירד כבודו של „לא־קם־כמשה" והִנּוֹ לא סר מעליו. וכי קלה בעיניכם מתנת אלוה ממעל? בודאי שְׁאָר־רוּחַ היה בו, שהבדילו מכל האנשים סביבו וְגִדְּלוֹ ורוממו על כולם. הן לא כמשוגעים נעשה את כל עיר הכתריאלים! מדוע אין הכתריאלים הללו באים אלי ואליכם

במנעולים פסולים, בשעונים נעצרים, בִּבְרָזִים, חֲלָדִים, פשפשים, מקקים ושאר מיני שרצים ורמשים? אכן לא כל האנשים עֵרֶך אחד להם ובעלי־כשרון מעטים מאד בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא.

ג.

ועם „לא־קם־כמשה" זה נעשינו שכנים קרובים ובאנו לשבת אתו בבית אחד תחת גג אחד. נאמר כאן: באנו לשבת, להודיעך, שעד־עכשיו ישבנו בביתנו והיינו אדונים לעצמנו. ורק פתאום נהפך עלינו הגלגל והגיעו לנו ימים רעים. לקרוא שמיטה להנושים לא הפצנו – עמדנו ומכרנו ביתנו, פרענו חובותינו ועקרנו דירתנו (בערב ראש־השנה היה מעשה) לביתו של הֶירְשְׁקָא מַמְצִים – לחורבה עתיקה ונופלת, שאין לה לא חצר ולא גן, לא תריסים ולא מעקה, לא תואר ולא הדר.

– גם לזאת יִקָּרֵא דירה! – אומרת אמי, מעמידה פנים כשוחקת, ואני רואה דמעות בעיניה.

– אל תהטאי בשפתיך! – אומר לה אבי, ופניו שחורים משחור. – נודה לאלהינו גם על זה.

על מה נודה לאלהים – אינני יודע. אפשר על זה, שאין אנו יושבים בחוץ? אני בוחר הייתי לישב בחוץ מלגור פה, בביתו של הירשקא מַמְצִים, בכפיפה אחת עם ילדים וילדות זרים, אשר לא אדע אותם ולא אכירם ואשר לא אחפוץ לדעתם ולא אחפוץ להכירם, אותם ואת שערותיהם הצהובות, ואת חוטמיהם הַזָּבִים, ואת רגליהם הדקות, ואת בטניהם הנפוחות, אשר בלכתם יתגלגלו כהביות הללו, ואשר תמיד הם עוסקים באכילה ומעלים גרה, ואיש אחר אם יאכל – ועמדו כנגדו והביטו לתוך פיו... בלבי הרהרתי אחרי מדותיו של הקדוש־ברוך־הוא וְקִבַּלְתִּי לפניו על הָעָוֶל, שעשה לנו, בלקחו את ביתנו מאתנו. ולא על הבית עצמו הייתי חָס כל־כך, אלא על הסוכה, אשר היתה לנו שם, אותה סוכת־קבע, שהיתה עומדת לנו משנה לשנה, שאגף לה בגגה, המורם ומורד בהבלים, ותקרה מצוירת לה, העשויה קנים ירוקים וכתומים, ערוכים מעשה־תַשְׁבֵּץ ומגן־דוד באמצע. לבי, לבי לסוכה זו! אמנם, אוהבינו ודורשי־שלומנו נהמו אותנו ודברו על לבנו, כי עוד נשוב, אם ירצה השם, ונגאל את ביתנו מידי זרים, או כי יראה אלהים בענינו ויעזרנו לבנות בית חדש, אשר יהיה גדול וטוב ויפה שבעתים מן הבית הראשון... ואולם כל דברי־הנחומים האלה לא נאמרו אלא להַבֵב עלינו את היסורים – והוֹעֵל לא הועילו כלום. משל למה הדבר דומה? לדברי־הנחומים, שהטיף לי אבי בשעה ששברתי שלא בְמִתְכַּוֵּן את שעוני, שעון־הפחים. אמי הלקה לי אז מכות־לחי יפות ונאמנות, ואבי מחה את דמעות עיני ועמד לנחמני ולהבטיחני, כי יקנה לי שעון אחר, גדול וטוב ויפה מן

השעון הנשבר. וככל אשר הוסיף אבי להלל, לשַבֵּחַ ולפאר את השעון החדש, אשר יקנה לי לעתיד לבוא, כן הרביתי לספוד להשעון הישן ולבכותו... במסתרים בכתה אמי על ביתנו המכור, ואבי נאנח בהשאי התהלך קודר ומְשֹמָם. ועננה השכה כסתה פניו, וקמטים עמוקים נחרתו במצחו הגדול והלבן.

הוי, כמה הרהרתי אז אחרי מדותיו של הקדוש־ברוך־הוא, שעשה עָוֶל לנו בלקחו את ביתנו מאתנו׳...

ד.

– הגידה לי, בבקשה ממך, מה נעשה לסוכה בימות החג, הממשמשים ובאים?
כך פתחה אמי ואמרה לאבי באחד מעשרת ימי התשובה.

– ודאי היה רצונך לאמר: מה נעשה בלא סוכה?
כך משיב לה אבי והומד לצון לו. ואני רואה, כי לצון זה נוטל את הייו ממנו. פרש אבי לקרן־זוית, כדי שלא נראה את פניו הקודרים, המכוסים עננה. גם אמי פרשה לקרן־זוית, עומדת שם, מקנחת הוטמה בסינרה ובולעת דמעותיה אל קרבה. ואני אף אני עומד לעומתם ומבקש לבכות. פתאום הפך אבי את ראשו אלינו ופניו האירו.

– הבו כמעט־רגע: הרי שכן יש לנו ומשה שמו!
„לא־קם־כמשה״? – שואלת אמי, ואני אינני יודע, אם לעג יש כאן, או הסכמה. דומה, שהסכימה אמי לכך לפי שלא היו רגעים מועטים ושלשתם כבר הזרו מסביב לבית אילך ואילך ותָרו מקום להעמיד בו את הסוכה.

שלשה אלה היו: אבי, שכננו משה ובעל־ביתנו הירשקא מַמְצִים.

ה.

ביתו של הירשקא מַמְצִים בית יפה הוא מאד, אלא שהסרון אחד יש בו: עומד הוא ברשות־הרבים וחצר אין לו. נראה הוא לעוברים ושבים כיתום עלוב, לבוש־קרעים והשוף־שת, שעזבוהו לנפשו בחוץ. אין לו לא חצר ולא פרוזדור, ואפילו גנ הגון אין לו, ולא עוד, אלא שפתחו פונה אל השדה, לעבר הרהוב מזה. מְשוּל כקפוטה של שבת, שטעו בה ולבישור מסורסת: אחוריה לפנים ופניה לאחור...
וכי תדברו עם הירשקא מַמְצִים – ועמד לספר לכם ברוב דברים את כל כבוד ביתו ואת כל הנסיונות, שנתנסה בשבילו: מעשה ונמצאו עוררים על ביתו, ונתכונו לגזול ממנו את ביתו, ונתבע לדין על־דבר ביתו, ודברו כל אנשי העיר בביתו, ועמד

בפרץ להגן על ביתו, והציל מסכנה את ביתו, וקם לו הבית הזה לצמיתות ונעשה ביתו...

– היכן, רב משה, אתה אומר להקים את הסוכה? – שואל אבי את „לא־קם־כמשה". ו„לא־קם־כמשה" עומד ומתבונן במה שלפניו, כובעו מורם למעלה וכולו שקוע במחשבות, כארדיכל וָתִיק זה, התוהה על דִּפְתְּרָאוֹת שלו, והוא משיב לאבי אחרי עיון רב, מראה בשתי ידיו לכאן ולכאן ומתכון להסביר לו, שאלמלא עמד הבית הזה ברשות הרבים, היה הכל על מקומו בא בשלום. אילו, למשל, היתה חצר לבית, היה עומד על רגל אחת ומצרף שני כתלים לכתלי ההצר – והסוכה היתה נעשית מאליה ביום אחד. ולא ביום אחד, אלא בשעה אחת! עכשיו, שהבית עומד בחוץ וחצר אין לו, תארך העבודה מעט, אבל בשכר זה תצא מתחת ידו סוכה שלמה ומתוקנת, סוכה כלולה בהדרה, אשר לא קמה כמוה! ובלבד שיהא הומר לבנין.

– הומר לבנין יִמָּצֵא, אבל כלי־אומנות מה תהא עליהם? – שואלו הירשקא מַמְצִים.

– כלי־אומנות יוּשָּׂגוּ, אבל עצי־בנין מה תהא עליהם? – שואלו משה.

– עצי־בנין יובאו, אבל מסמרים מה תהא עליהם? – שואלו הירשקא.

– מסמרים יבוקשו, אבל סְכָךְ מה תהא עליו? – שואלו משה.

– אִי, רב משה! תְּמֵהַנִי עליך, שאתה מדבר אלינו תהפוכות היום! – אומר לו הירשקא.

– ואתה, רב הירשקא, תמהני עליך, שאתה הולך עמנו בְּקֶרִי היום! – אומר לו משה, מציץ לתוך עיניו ומתחיל צוחק. אף הירשקא מביט עליו רגע ועונה בצחוק לעומתו.

ו.

כשהביא הירשקא מַמְצִים את הקרשים ואת הקורות הראשונים לבנין, עמד „לא־קם־כמשה" והודיע, כי הסוכה הזאת תהיה, אם ירצה השם, יחידה במינה, סוכה לגאון ולתפארת, אשר לא קמה כמוה! תָּאֵב הייתי לדעת, כיצד יבנה סוכה מקרשים מעטים אלו? בקשתי רשות מאמי, כי התנני לעמוד ולראות בעשית הסוכה. אף משה עצמו נתן לי רשות לכך. ולא עוד, אלא שֶׁשִּׁתֵּף גם אותי למלאכת הבנין ופקדני להיות עזר כנגדו, כלומר: לעמוד על־ידו ולשמשו ולהגיש לו כל דבר לרגל המלאכה אשר לפניו.

מובן מאליו, שקבלתי על עצמי את המשרה הזאת בשמחה רבה. וכי קלה בעיניכם זו, שאני אהיה בְּבוֹנֵי הסוכה! ואמנם עזר לא־מעט עזרתי את משה: עזרתיו

לנענע בשפתים בשעת הַלְמות הפטיש, עזרתיו לילך הביתה לסעודת־הצהרים, עזרתיו לגעור בתינוקות, שלא יפריעו אותנו ממלאכתנו; בקש משה אֶת– הנשתי לו פטיש, בקש מסמר – נתתי לו צְבָת. אילו היה אחר במקומו, ודאי שהיה מתמלא חֵמָה ומשליך את הפטייש או את הצבת אל ראש העוזר הזריז. ואולם „לא־קם־כמשה" איש טוב וסַלָּח היה מאין כמוהו והיה מעביר תמיד על מדותיו. מעולם לא ראה אדם את משה כועס.

– כל הכועס, היה אומר, כאילו עובד עבודה זרה. מה עבודה זרה אינה מועילה ולא כלום – אף כעס כך...

ומפני שהייתי נתון כולי למלאכת הבנין, לא השגחתי ולא ראיתי, כיצד נבנתה והוקמה הסוכה. אין זאת כי מן השמים סייעו אותנו!

– בוא ואראך את הסוכה, אשר בָּנִינוּ! – כך אני אומר לאבי, תופס לו בכנף בגדו ומושכו אחרי ההוצה. ואבי עומד בחוץ ומזין עיניו במלאכתנו, מציין על משה מתוך בת־צחוק, מרמז עלי ואומר לו:

– האם נהנית ממנו, לכל הפחות, עזר מעט, רב משה?

– עזר יחיד ומיוחד – לא קם כמוהו! – אומר משה, זוקף ראשו למעלה ומביט אל גג הסוכה, ופניו מפיקים צער ויסורים.

– לוּ הביא הירשקא את הסכך אשר אמר, כי־אז היתה לנו סוכה יחידה במינה, אשר לא קמה כמוה!

ז.

הירשקא מַמְצִים עקבנו עשרת־מונים ודחה את הֲבָאַת הסכך מיום ליום. עד שראה הקדוש־ברוך־הוא בעָנינו ובערב חג־הסוכות הביא הירשקא עגלה מלאה קנים דקים, מין קנה וסוף, הגדלים באגם מעבר לנהר כתריאליבקה, ואז עמדנו אני ומשה לָסוּךְ את הסוכה. כלומר: סָכוֹךְ סָכַךְ רק משה לבדו, ואני עמדתי על ידו לגרש את העִזים, אשר נָסַבּוּ ונפלו על הסכך, כנופל על המציאה. אינני יודע, מה טעם מצאו העזים בקנים הירוקים והמרים האלה?

ומפני שביתו של הירשקא מַמְצִים עומד כהפקר ברשות־הרבים, לפיכך הציקו לנו העזים עד מות, ולא היה לנו מפלט מהן. עוד לא הספקתי להניס את האחת, והנה השניה מרתיעה ובאה; עושה אני כה וכה לגרש את זו, והנה הראשונה שוב מתגנבת מאחורי. הללו נסות והללו באות.

הזדיינתי במקל ועמדתי על משמרתי.

– הלאה, עזים שַׁטְיוֹת! אי לך, פּתַיָה, שוב באת? כהור, סחור, לכל הרוחות!

קצרה בינתי מהבין, מאין נודע להן, כי יש לנו סכך ירוק בשבילן – אין זאת כי הודיעו זו את זו והפיצו את השמועה ברבים, ואז נקבצו דעזים ובאו אלינו המונים־המונים מכל קצות העיר, ואני עומד יחידי כנגדן, מכה על ימין ועל שמאל ונלחם בהן בכל שארית כחי.

כשנגמרה מלאכת הסוכה וכל הסכך הונח על הגג, עמדו העזים מלמטה עמידת פתיות, זוקפות ראשיהן למעלה ומביטות ומעלות גרה בטפשות יתירה. נָקַמְתִּי נִקְמָתִי מהן ואמרתי להן:

– למה איפוא לא תאכלנה עתה את הסכך, עזים בוערות שכמותכן?

ניכר, שהבינו לדברי: אחת־אחת נשמטו והלכו להן לבקש מקום־מִרְעֶה אחר. ואנחנו עמדנו לפאר את הסוכה ולקשטה בכל מיני קשוטים מכפנים. ראשית כל, הרבצנו על הקרקע חול אדמדם. אחר־כך עמדנו ופארנו את כתלי הסוכה בכל מיני שמיכות, אשר לקחנו משלשת השכנים. וכאשר תמו השמיכות, לקחנו סודרים, וכשאפסו הסודרים, לקחנו מכל הבא בידינו: מפות וסדינים ומטפחות. ואז הוצאנו מן הבית את השלחנות ואת הכסאות, את המנורות ואת הנרות, את הקערות ואת הפנכות, הכפות והמזלגות והסכינים, ושלש הנשים באו כולן יחד אל הסוכה להדליק את הנרות ולברך את ברכת החג: „לישב בסוכה".

ח.

אמי, עליה השלום, היתה אשה בַּכְיָנִית ונוהה לדמעות מטבע בריתה. הימים הנוראים – ימים טובים היו לה. ומיום שגלינו מביתנו, נפתח מקור דמעותיה ולא יבש עוד לעולם. אבי, אף כי גם הוא היה הולך קודר בלחין יגונו, לא היתה דעתו נוחה מבכי זה, והיה מוכיח אותה ואומר לה, כי תירא את האלהים ולא תחטא בשפתיה, לפי שיש בני־אדם, אשר גורלם רע מגורלנו. ולפיכך חייבים אנחנו לברך על הרעה, כשם שאנו מברכים על הטובה... ואולם פה, בסוכה הזאת, בשעת הדלקת הנרות, עמדה אמי וכסתה בכפות ידיה על שתי עיניה ובכתה, ובכתה בכל אות־נפשה בהישאי ובאין־רואים. רק מעיני לא נעלם הדבר: רָאֹה ראיתי את כתפיה הרועדות ואת דמעותיה, המטפטפות ונגירות מבין אצבעותיה הלבנות והדקות ונופלות על המפה הצחה, מפת־החג. ולא עוד, אלא שידעתי גם את טעם דמעותיה – למה ועל מה בכתה... אך אבי אינו רואה ואינו יודע כלום. מכין הוא את עצמו ללכת לבית־הכנסת, לובש את קפוטת־המֶשי, קפוטת־השבת אשר לו, שכבר נקרעה קרעים־קרעים, אוזר מתניו באבנטו, אבנט־המשי, תוחב שתי ידיו בו ואומר אלי מתוך אנחה עמוקה, אנחת יום־טוב:

– לכה ונלכה, הגיע זמן של תפלת ערבית.

אני נוטל את המחזור והולך עם אבי לבית־הכנסת, ואמי נשארת יחידה בסוכה, ואני יודע למפרע את המעשה אשר תעשה שם: בָּכֹה תבכה על הסדור, את כל דמעותיה תשפוך אליו... וסימן לדבר: כשחזרנו מבית־הכנסת ונכנסנו לסוכה מתוך ברכת יום־טוב עליזה, ואבי עמד לקדש על היין בקול רם ובנינון נעים בנוסח החג, -- התבוננתי אל פני אמי ואל עיניה הנוגות וראיתי, והנה אדמו עיניה קצת וצבו מלמטה, וגם חוטמה הבהיק והתנוצץ. ואף־על־פי־כן ראיתי אותה ברגע ההוא כראות פני רחל אמנו יפת־התואר, או כמלכת־שבא, או כאביגיל אשת דוד, או כאסתר המלכה, ומדי התבונני בה נזכרתי בכל בנות ישראל הנאות ויפות־התואר, אשר למדתי והכרתי אותן מתורת רבי בחדר. ואני מביט על אמי היפה ועל פניה הצחים והיפים, הנשקפים כמו שהר מתוך סודר־החג הנאה, סודר־המשי, ועל עיניה היפות, הגדולות והנוגות, ולבי מתחמץ בקרבי, ואני כואב ימיצר מאד, כי עינים אלו, היפות והמאירות, בוכות תמיד, וידים אלו, הענוגות והצחות, לשות עיסה, אופות ומבשלות, ואני מתרעם בלבי על הקדוש־ברוך־הוא, שכבש רחמיו ממנו והוריד אותנו מנכסינו, ואני מתפלל אליו בלבי, כי יחנני וישלה לי את אוצרו הטוב, אוצר מלא זהב וכסף, אבנים טובות ומרגליות, או כי יביא לנו את משיח צדקנו, אז נעלה כולנו לארץ־ישראל, ואז ייטב לכל עם היהודים בעבורי...

כך אני מהרהר בלבי, ורעיונתי נוטלים ונושאים אותי הרחק־הרחק מזה, לעולם שכולו טוב, למקום חלומותי ודמיונותי המזהירים, הלומות־זהב ודמיונות־פז, אשר לא אהליפם ולא אמירם בכל טוב הארץ. והנגון הנעים של אבי, ניגון־הקידוש הנהדר לכבוד החג, שוטף ונמסך לתוך אזני ומעורר את לבי ומרחיבו:

כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ
וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ
מִכָּל הָעַמִּים!...

וכי קל בעיניך עם נבחר, עם סגולה, רק ויחיד לפני אביו שבשמים? ולבי הולך ומתרחב ומתמלא אושר ועדנים אין־קץ: הרי גם אני אחד מבני העם הנבחר הזה. בן־מלכים אני... אמנם כן, בן־מלכים אני, וסוכה זו היכלי היא, היכל־מלכים, ופה השכינה שרויה, ופה יושבת אמי יפת־התואר, אשר כמוה כמלכת־שבא, ופה נברך מהר ברכת „שהחינו" על הטוב והמשובה והיפה מכל הפירות, על פרי עץ הדר, על האתרוג – הוי, מי ידמה־לי ומי ישוה־לי ומי יערך־לי?

ט.

אחרי אבי קדש „לא־קם־כמשה" על היין – לא זה הקידוש ולא זה הניגון אשר לאבי! ואחריו קדש בעל־הבית בכבודו ובעצמו, הוא הירשקא מְמַצִּים – יהודי

פשוט וקידושו פשוט. ואנו הולכים כולנו ונוטלים את ידינו ובוצעים על החלה, והנשים מביאות שלשתן מן הבית את הדגים הטובים, הדגים החמים והמפולפלים, הנותנים ריחם למרחוק. וכל אחד יושב לשלחנו, הוא ובני־ביתו עמו וחלותיו לפניו, והרבה ידים שלוחות להטביל את החלה הטובה והרכה ברוטב־הדגים החם, שטעמו מתוק לחֵךְ כיין הטוב, והרבה פיות פעורים, והרבה שִׁנַּיִם לועסות. ורוח קלה מנשבת לתוך הסוכה בעד הכתלים הדקים ובעד הסכך הקלוש, והנרות מהבהבים ומתיזים ניצוצות. והכל אוכלים, אוכלים לתיאבון את סעודת־החג הטובה – ונדמה לי אותה שעה, כי אין זו סוכה, אלא היכל, היכל־תפארה, גדול ורחב־ידים ומלא אור־יקרות, ואנחנו, זרע יעקב, בני עם סגולה, גדולי־היחש, בני־מלכים, אמונים עלי־תולע, יושבים כאן, אוכלים ושותים ונהנים מזיו העולם. „אשריכם, ישראל! – אני מהרהר אותה שעה מתוך הרחבת־הדעת. – אשריכם, שזכיתם לכך! וכי מי כעם ישראל גוי אחד בארץ, אשר זכה לישב בסוכה יפה כל־כך, שמצופה היא סכך ירוק וטוב ומרובצת חול אדמדם ומקושטת בכל מיני שמיכות יפות, ועל השלחן מוכנים כל מאכלי־תאוה: חלות־לחם ודגים מפולפלים, מרק־אטריות ובשר־תרנגולת מתוק, אשר עוד מעט ויזבאו אל..." ופתאום – טְרַךְ! כל הגג והסכך אשר עליו נפל על ראשינו, ואחרי הגג התמוטטו הכתלים אחד־אחד, כרעו ונפלו. והנה בריה משונה, אשר מראיה מראה עֵז, אף היא טסה ונופלת עלינו ממרום, וכל הנרות בסוכה דועכים, וחושך ישופנו, וחיל ורעדה יאחזונו, ובתוך החושך והפחד נהפכים כל השלחנות ונופלים זה על־גבי זה, ואנחנו כולנו, עם החלות והכלים והדגים המפולפלים, נופלים עמהם לארץ, ובינינו מתלבטת בריה משונה, אשר מראיה מראה עֵז, מפרכסת לצאת ואינה יכולה, והלבנה מאירה מעל לראשינו, והכוכבים מציצים אלינו ממרום. והנה נרתעה העז וקמה מתוך המפולת ועמדה על רגליה הדקות. כולה נפחדת ונדהמת, מביטה אלינו בעיניה, עיני שַׁטְיָא, כתינוק שסרח, ותיכף לזה היא נושאת רגליה ופוסעת על ראשינו, ראשי עם־קודש, ועל גבי השלחנות והכסאות הנהפכים, ונסה מנוסת־פחד בקול געיה ממושכה: „מֶ־אֶ־אֶהֶ!" הנרות כבו. הכלים נשברו לרסיסים. החלות מושלכות לארץ. כולנו נרעשים ונפחדים. כולנו מתים. הנשים צוֹחות. התינוקות בוכים. מהפכת־אלהים קמה בסוכה!

י.

– סוכה נאה הקימותם לכבוד החג ולכבוד הרגל! – אומר לנו בעל־הבית. הוא הירשקא מַמְצִים, ומביט עלינו בנזיפה, כאילו במיטב כספו שלם לנו בעד מלאכת הסוכה הזאת. – סוכה הזהה ומוצקת העמידו, ובאה עז אחת והפילתה!

סוכה יחידה ומיוחדת במינה, לא קמה כמוה! – אומר „לא־קם־כמשה" בעצב, עומד כנזוף, מביט על הסוכה הנופלת, תוהה עליה והוקר לדעת את מקור הרעה. – לא קמה כמוה!

– אכן לא קמה כמוה! – סונט בו בעל־הבית בלעג מר. וכולנו עונים אחריו ואומרים פה אחד:

– אכן לא קמה כמוה!...

שָׂשִׂים וּשְׂמֵחִים.

(טפוסים שפוחתים והולכים.)

מֵעֵין פְּתִיחָה.

„חֶבְרַת שָׂשִׂים וּשְׂמֵחִים" — כך קוראים להם אצלנו בכתריאליבקה. וכדי להוציא טעות מלב הקורא, חייב אני להקדים ולאמר, כי על־פי טבעם ודרכי־חייהם בכל ימות השנה אין הללו נראים כְּשָׂשִׂים ושמחים כלל. אדרבה, כולם בני־אדם שְׁקֵטִים ושפלי־רוח, עֲנָוִים וּמַצְנִיעֵי־לֶכֶת, ודוקא עניים מרודים, דוויים וסחופים, שהשמחה רחוקה ממעונם. ולא עוד, אלא שבכל ימות השנה אין הללו נוהגים בינם לבין עצמם מנהג חברה כלל. אדרבה, כולם פרושים ורחוקים זה מזה, כל אחד מתבודד בפִנתו האפלה, כל אחד עוסק ברשותו ואינו נוגע ברשות חבירו אפילו כמלוא הנימה. ורק יום אחד יש בשנה, יום שמחת־תורה הוא, שבו רחוקים אֵלו נעשים קרובים, מזדמנים כולם יחד, כאילו נדברו ביניהם קודם לכן, כולם עושים אגודה אחת וכולם משתתפים לדבר אחד: לשיש ולשמוח. ביום זה יוצאים בני־אדם אלו מגדרם, מְשַׁנִּים את טעמם ומתהוללים לעיני כל הכתריאלים. אוחזים הם איש ביד רעהו באהבה ובאחוה וּבְרֵעוּת, מְהַלְּכִים בחוצות חבוקים וכרוכים זה אחר זה, מרקדים ומזמרים דברי־זמר עליזים, שמחים ומשמחים את כל בני־העיר. נכנסים אצל בעלי־הבתים החשובים לברכם ברכת־יום־טוב בקול המון חוגג, פורצים בסערה לבתי העשירים לקדש על היין בנינון של שמחת־תורה ומכריחים אותם ואת נשיהם הגבירות להוציא להם אל השלחן את היין היקר ואת בקבוקי הַשֵּׁכָר המשובח ואת היי"ש ההריף ואת כל מיני התרגימה הטובים. ואין מסרבין להברת הששים והשמחים! הכל יודעים, כי ביום הזה הם התקיפים, להם ניתן העולם וידם על העליונה. כל שאינו נותן להם ברצון, סופו ליתן באונס. ואם תקניטם — ידעו בעצמם למצוא את הדרך אל התנור החם, להוציא מתוכו את תבשילי החג, הנותנים ריח למרחוק, ולתת מָצוֹר על ארון־המזונות, להוריד מעל אצטבאותיו את כל מיני המרקחת המתוקים, ולרדת בחבורה אל המרתף, להעלות משם בצהלת גבורים מנצחים את המשקאות המשומרים ואת הַקִּשּׁוּאִים החמוּצים ואת האבטיחים הכבושים, הגנוזים אצל העשירים לעתיד לבוא, מוכנים ומזומנים לימות

החורף. ועוד כמה מעשים משונים, אשר לא יֵעָשׂוּ בישראל, יודעים האנשים האלה לעשות ביום הגדול הזה, יום שמחת־תורה!

אמת, כל זה כאין הוא וכאפס לעומת הגדולות והנפלאות, שהיו הכתריאלים הראשונים מראים לפנים בשמחת־תורה! לפנים בשמחת־תורה היו חסידים ואנשי־מעשה שותים ומשתכרים בעצמם וּמשקים יין גם את שר־השוטרים ואת שאר נְטוּרֵי העיר, והיתה השמחה גדולה כל־כך, עד שהיו כולם עולים על גג ביתו של הגביר ומרקדים שם בלא קַפּוֹטוֹת. עכשיו נִדַּלְדְּלוּ בכתריאליבקה חסידים ואנשי־מעשה וניטל טעם שמחת־תורה. עכשיו החסידים לא הם, ואף השוטרים לא הם... בימינו אלה אין לנו אלא יתר הפליטה, חברה קטנה זו של שָׂשִׂים ושמחים, שאף היא פוחתת והולכת משנה לשנה. הללו מתים, והללו נְמַקִּים בבתיהם מעוצר רעה ויגון. ולפיכך אני נחפז להציב להם צִיּוּן בספר ולהשאיר זֵכֶר להם, למען ידע דור אחרון, כיצד שמחו אבותינו אנשי־הגולה בשמחת־תורה.

א.

אֶלִיק הָאוּמָּן.

אומנותו אומנות חייטים. חייט הוא. ולא חייט גדול, אלא חייט קטן. כלומר: הוא גופו קטן ורגליו קטנות, וידיו קטנות, ואפילו זקָנו זקן קטן הוא, קטן ודק. וכנגד זה קולו קול גדול דוקא. קול אדיר וחזק. הכל תמֵהים עליו: יהודי קטן כמותו – מִנַּיִן לו קול גדול, אדיר וחזק כל־כך? ואולם אם באים אנו לתמוה ולשאול שאלות – אין אנו מספיקין. שאלמלא כן, יש לתמוה: יהודי קטן כמותו – איך יעצור כח להניח אל קרבו יי״ש הרבה כל־כך, כשמגיע יום שמחת־תורה?

ורק כשמגיע יום שמחת־תורה. שֶׁאִילוּ בשאר ימות השנה אין אֶליק האומן שותה כלום, לא יין שרוף ולא יין סתם. ולא משום שהמשקאות החריפים זרים לרוחו, או שמא אסורים הם עליו בהנאה, הלילה, אלא משום טעם אחר: אין לו. עלוב זה עני מרודכא הוא, עני ואביון. בנים יש לו, ברוך השם, הרבה מאד, ורק עבודה אין לו. העבודה פוחתת והולכת, פוחתת והולכת משנה לשנה. והכל בְּעָטְיוֹ של „בעל המלבושים המוכנים", שֶׁקִּפֵּחַ את פרנסתו ופרנסתם של שאר אחיו החייטים והביא כְּלָיָה על כולם. מיום שפתח זה בעיר הנות לממכר מלבושים מוכנים, שכחו הכתריאלים את אֶליק האומן, כי חייט הוא. עמד בעל המלבושים המוכנים ומסר מודעה בעיר, כי מוכר הוא בגדים מוכנים בזול ונותנם לכל אדם בתשלומים מועטים לִשִׁעוּרִין, – מיד התחילו כל הכתריאלים מקדימים לפתחו. ואת אֶליק האומן שכחו.

ולא היתה הצרה גדולה כל־כך, אילו היה בעל המלבושים המוכנים נוהג מנהג בן־אדם מן הישוב ומספיק לפעמים לאֶליק האומן עבודה כל־שהיא, משום דרכי שלום. ואולם תִּפַּח רוחו של אותו האיש, שעינו רעה ביהודי! למה לו ליהודי לאכול לחם? מוטב שיאכל גוי במקומו. יהודי וגוי – גוי קודם. ועל זה ודאי שיש לצעוק! תאמר: גְּזָר־אוּמָן בהר זה לעצמו מקרב הגויים, מפני שגוי מומחה יותר לאותו דבר ויודע את הכמת הגזירה לכל פרטיה ודקדוקיה. אבל מלאכת התפירה, הַחִיוּט וְהַכְּלוּב מה תהא עליה? וכי גם הכמה זו לא גִלוּ מן השמים אלא לגויים? ולא זו בלבד. הרי מוצא אתה עוד כמה וכמה מלאכות, שנעשות על־ידי חייטים, כגון: תפירת כפתורים, היוּט עניבות, גִהוּץ צוארונים – כלום גם אֵלו עמוקות מבינתו של יהודי?

ולא היה כעסו של אליק האומן גדול כל־כך, אילו היה בעל המלבושים המוכנים בעצמו גוי. ואולם גוי איננו. אדרבה, הוא עצמו דוקא יְהוּדי הוא ושמו רַב לֵייזֶר. ולא יהודי סתם, אלא יהודי והייט. כלומר: לשעבר היה חייט. עכשיו איננו עוד הייט. עכשיו כתב את שמו בין בעלי־הבתים החשובים שבעיר ונעשה קרוב למלכות והתחיל נוסע בימות הקיץ להוץ־לארץ, נוסע ומביא משם תַּבְנִיּוֹת חדשות וזורנאלים חדשים למלאכתו. בבית־הכנסת מקומו במזרח. עולה לתורה בכל שבת, קונה לעצמו ממיטב העליות ומהלביהן. מִתְחַתֵּן עם נכבדי־ארץ ומשיא בנותיו לתלמידי־הכמים. כי היה חייט בימי־נעוריו – כבר שכח. השם חייט תועבה לו, לא יִזָּכֵר ולא יִפָּקֵד לפניו. את אֶחיו ההייטים לא ידע עוד ואת בעלי־המלאכה לא יכיר. את העניים הוא מגרש מביתו במקלות. ואלהים, היושב בשמים, רואה את כל זאת, מתאפק ומחריש!

אדרבה, משנה לשנה הולך לייזר בעל המלבושים המוכנים הלוך וְגָדֵל. עשרו מתרבה מיום ליום. ההצלהה מאירה לו פניה מכל עבר. וכבר הגיע הדבר לידי כך, שלא כל אדם זוכה להִכָּנס אצלו: פעמון תלוי על מזוזת ביתו!

רק יום אחד יש בשנה, שבו ביתו של לייזר בעל המלבושים המוכנים פתוה לכל אדם מישראל, ואפילו לאֶליק האומן. ביום זה אין אֶליק האומן הושש לעשירים ואין אימת פעמוניהם עליו. היום הזה יום שמחת־תורה הוא.

עוד בהיות הבוקר, בשעה שכמה יהודים עדיין עולים לתורה בבתי־כנסיות ובבתי־מדרשות, כבר גמר אֶליק האומן את תפלתו וכבר קִדֵּש על היין בביתו וכבר סעד את לבו במאכלי יום־טוב, והרי הוא מהלך עכשיו ברהובה של עיר, הוא וחברת הששים והשמחים עמו, כולם חבוקים ואהוזים זה בזה, כולם חוגגים וצוהלים, נותנים בשיר קולם, מחזירים בהבורה על פתחי העשירים לברכם ברכת החג ולקדש בבתיהם על היין. הקידוש הראשון נעשה בבית העשיר ההדיש – בביתו של לייזר בעל המלבושים המוכנים. שם ערוך השלהן מבעוד בוקר והכל מתוקן לסעודה: בקבוקי

יי״ש וְשֵכָר וצלוהית יין וכל מיני תרגימה. רב לייזר בכבודו ובעצמו יוצא לקראת בני החבורה, מְקַדֵּם את פניהם בשחוק מוכן על שפתיו ומבקש את אֶליק האומן, שיקדש על היין. אֶליק עושה בקשתו ועומד לקדש על היין מתוך הרחבת־הדעת בקולו האדיר והחזק, מזמר ומסלסל בגרונו, כחזן העובר לפני התיבה, וחברת הששים והשמחים עומדים סביבו ועונים אחריו בקול רעש גדול, כמקהלת המשוררים בבית־הכנסת הגדול:

– אָ־אָ־אָ־מֵ־ן!

לייזר בעל המלבושים המוכנים מעמיד פנים כאילו נהנה הנאה משונה מקידוש זה, ואשתו הגבירה ההדשה אף היא נראית כשוחקת, משגיחה בשתי עיניה על בני החבורה, כולה סולדת וַחֲרֵדָה, שלא ישפכו, חלילה, יין על מפת השלחן, או שלא ישברו כוס אחת מן הכוסות היקרות. ושניהם מתפללים בלבם, שיצאו בשלום מידי אליק האומן ולא יארע להם שום תקלה הפעם. לפי שאֶליק זה, כיון שנתבסם כל־צרכו ולבו טוב ביין, אין מעצור לרוחו ולשונו לא תדע גבול. לִכְשֶׁיַּעֲלֶה רצון מלפניו, יכול הוא לזכור להעָשיר החדש עֲונות ראשונים. יכול הוא לאחוז בידו, להציץ לתוך עיניו ולדבר אליו דברים ברורים, כאשר ידבר איש אל רעהו:

– שְׁמָעֵנִי, אחי בעל המלבושים המוכנים, וישמעו־נא גם שאר אחינו בעלי־המלאכה, העומדים עמנו פה היום! אמנם הכל יודעים, כי עפר אתה תחת כפות רגלי הגויים ואתה מוכן ומזומן לתת נשמתך להם, הלואי שתצא נשמתך במהרה; אמנם הכל יודעים, כי היהודי תועבת־נפשך הוא, מוּקצה מחמת מיאוס, הלואי שֶׁתִּמָּאֵס בעיני האלהים; ואף־על־פי־כן הלא אנשים אחים אנחנו, והיום הזה יום־טוב הוא לנו, ואתה כִּבַּדְתָּ אותנו ביי״ש ובמיני תרגימה, לכן הבה נשתה איש לחיי רעהו והבה נברך זה את זה, כי נזכה ונגיע לשנה הבאה ונהיה כולנו יהודים, והבה נִשַּׁק איש לאחיו מנשיקות פינו, למען ידע כל העולם כולו, כי חייט בן חייט אתה, ואיש רע, ומנוּול, ושונא ישראל, וְיִכָּנֵס הרוח באבי אבות אבותיך!...

נפטרו מעל־פני העשיר החדש, מיד יוצאים הששים והשמחים להוצות העיר בקול רִנָּה וצהלה וְשָׂמִים פניהם אל שאר בתי העשירים. שם הוזר הקידוש וְנִשְׁנֶה כבתחילה, לכל פרטיו ודקדוקיו, עם כל ניגוניו וסלסוליו. ויש שמוסיפים עליו גם מקצת מתפלות הימים הנוראים ומניגוניהן, שאין כאֶליק האומן מומחה להן. ואם תפצרו בו, יתהפיש לפניכם ויתן קול כְּמַבְכִּירָה, כאשה יולדה, שֶׁנֶּהֶפְכוּ עליה צירִיה, וְיַרְאֶה אתכם עוד כמה דברים נפלאים, ובלבד שתהא השמחה שלֵמה, לפי שהיום הזה יום שמחת־תורה הוא, זביום שמחת־תורה חייב אדם מישראל לשיש ולשמוח.

ב.

קופיל בַּעַל-מַה.

שמו וכִנויו: קופיל בעל-מ״ה. ונקרא כך על-שם מצחו: מצח גדול ומבהיק לו. „מצח לו כמצחו של מִינִיסטֶר“ - כך אומרים עליו הכתריאלים. ואולם קופיל זה איננו מיניסטר. קופיל בעל-מלאכה הוא, סנדל- הוא.

קופיל בעל-מ״ח ר״א יהודי בעל מרה ישהורד מטבע בריתו. סר וזעף הוא תמיד, קודר וזועם, פרוש ומובדל מן הבריות. כל ימיו דרכו בשתיקה ובעצבות.

עצבות זו מִנַין באה לו? לאלהים פתרונים. אפ״ש״ר מ״שום שיו״שב הוא כל ימיו בתוך מרתף לח ואפל ומביט על עולמו של הקדוש-ב״רוך-הוא ממעמקים? שם ביתו ושם הוא הי עם אשתו ובניו. שם בית-אומנותו ושם ה״א תוקע מסמרים לתוך סוּלְיָתוֹ של סנדל. אינה דומה מלאכת הסנדלר לְמלאכת ההייט. ההייט זקוק לאור, ואילו הסנדלר יכול לעשות מלאכתו בחשכה.

אמת, אין זו הלכה פסוקה. לִכְשֶׁתִּרְצוּ, הרי גם הסנדלר צריך לראות בעיניו, היכן הוא נועץ מרצעו והיכן הוא תוקע מסמרו. ואולם מלאכה זו די לה בחלון קטן, במין אשנב עכור, העשוי זכוכית כֵּהָה-יְרַקְרֶקֶת. ואדם, היושב כל ימיו ליד אשנב זה, על מושב עגול, המצופה עור, יושב ומכה בקורנסו בחשכה, – לא דין הוא שיפול לתוך עצבות!

ואפשר, שמקור כל עצבותו היא אשתו? אשה רעה הוכ״ה לו אל״ה״ים, קַנְתְּרָנִית ודברנית, שאין לו מנוס ומפלט מחרב-לשונה. תשעה קבין שיחה נטלה זו לעצמה. כל היום וכל הלילה מדברת היא. לשונה כנהל שוטף, כמעין המתגבר. לא תיעף ולא תיגע.

„שרה המקוננת“ - כך קוראים לה שכניה ושכנותיה. לפי שכל ימיה מקוננת היא ומקללת את כל הבא לידה, ודוקא לא ברוגז ולא בכעס. אלא בשובה ונחת, בלשון רכה ומסולסלת, בדבור חי שאינו פוסק, הַמִּשְׁתַּלְשֵׁל והולך כשלשלת אחת ארוכה, כמים שאין להם סוף.

וכדי שלא אהיה הפעם בעיני הקורא כמוציא לעז על אשה עניה מישראל, הרי אני רואה הובה לעצמי לרב״א בזה דוגמא אחת ממעינה-לשונה של שרה המקוננת, השופכת שיחה באחד הבקרים, עת שקופיל בעלה מַכֶּה בקורנס ושני חניכיו, פ״ה״י סנדלרים, עוזרים כנגדו ועושים במלאכה: אחד מושך חוט מן הקיר ומְנַפְּתוֹ, והשני מְצַחְצֵחַ עקבו של סנדל. כסבורים אתם, ששרה עצמה חובקת ידיה אותה שעה? אף היא עושה מלאכה, ולא מלאכה אחת, אלא שלש מלאכות: בידיה קולפת בולבוסים, ברגליה מנענעת עריסת התינוק ובפיה מדברת לעצמה, והכל בניגון אחד ובנשימה אחת:

– אין לך יום, אין לך ים, שלא תהא קללתו מרובה מִשֶׁל הביהו, אשר לְמִן הַשְׁכָּמַת הבוקר תִּסּוֹב הדלת על צירה אילך ואילך, זה יוצא וזה נכנס, כל אחד בשורה בפיו, זה בְּכֹה וזה בְּכֹה, המעט לי בְּהַבָּאַת הקו־נס, שהוא מַכֶּה כל היום, יכהו אלהים מַכָּה רבה על ראשו, והנה גם היא באה, לאחותו היקרה כונתי, פַּטְפְּטָנִית זו, שלשונה כפעמון הַמְּקַשְׁקֵשׁ: דִין־דִין־דִין, תשמח אמה וְתָגֵל יולדתה על אשרה הרב, שנפל לה ממרומים, כי קבלה מכתב ממחמל־נפשה, ממדינת־הים, מאמריקה הרחוקה שלה לה, תבוא עליו ברכה, על תכשיט זה, על בעל־נעוריה, תַּאֲלָתִי לו, שעדיין לא נשא שם אחרת נאָה הימנה, כשם שעשה אותו מופקר לְחַיָּה־קֵיילָה העלובה, תרד למעמקי שאול, לאמריקה זו כונתי, אשר כל באיה לא ישובו, שוכחים נשיהם ובניהם, פורקים עול דרך־ארץ, מרימים כנפיהם לעוף, הלואי תשברו זרוע אף רגל, קיש־קיש, לכל הרוחות, אין מנוס ואין מפלט מהם, מעיפות אלו, תבוא מהומה עליה, על אַסְנָה הַתַּרְנְגוֹלְנִית, שֶׁדְּוֹהַן לא תתן להם ולשומן תשא את נפשה, כאילו טהו עיניה מראות את שפע הביצים, תִּפַּח רוחן, לתרנְגלות כונתי, שאין כל תקוה מהן, אינן יוצאות ידי חובתן אפילו בביצה אחת פעם בשבוע, אשר תספיק, לכל הפחות, למשוח את הַחַלָּה בצוק העתים האלה, שהכל עולה ביוקר ואין לשלוח יד בשום דבר, לא בבולבוסים ולא בבצלים, כאילו קין כל בשר בא, יבוא עליו כל נגע וכל מהלה, להגוי כונתי, אשר גם הוא חָכָם באחריתו וּמִתְכַּוֵּן להונות את היהודי, מוציא נבֵלה לשוק, צנומה וכחושה, עור ועצמות, ומבקש שני זהובים. קני תרנגולת לשבת! איה התרנגולת אשר אמרת? הרי אין זו תרנגולת, בן־אדם, אלא פרעוש! בשני זהובים המדה נפשך? שתי מכות אתן לך, וצרות, ופורעניות, וכל מַדְוֵי מצרים הרָעים! כלך־לך לארבע רוחות העולם! וכי ראיתם מימיכם מנוול כמותו? כמה פעמים כבר גרשתיו? כמה פעמים דַּנְתִּיו בצוננים, ושוב הוא כאן, התול שחור זה, הַגְּנְדָר אחרי החתולות, כפייסי בן חיים, שֶׁמְּחַזֵּר אחרי ריבה־לאה התופרת, הלואי יהזירו נשמתו לפגרים מתים, שומר עתו פעמים בכל יום, ערב ובוקר, מריח בכל הקדירות, מִתְכַּוֵּן ליהנות מן המוכן, בעל־תאוה זה, תִּפַּחְנָה עצמותיו! ברוך הבא, מי קראך הנה? אין כאן כלום, הכל חרב ויבש, הלואי ייבש לבך, וּמֹחֲךָ, וראשך, וכל...

– את מי אַתְּ מקללת שם? – שואל אוהה קופיל בעלה לפי תומו, פוסק רגע להבות בקורנסו, הופך ראשו אל אשתו ומעמיד עליה את מצחו הגדול והמבהיק, את מצח־המיניסטר אשר לו.

– את מי אני מקללת? אותך ואת המפוזרים שלך! – משיבה לו שרה אשתו תוך כדי דבור, שלא להשוב אפילו רגע, מוסיפה לעשות את מלאכתה המשולשת כבתחילה הדעתה נוחה מאד, שניתן לה עתה פתחון־פה להמשיך את דבורה, השוטף והולך, שוטף והולך עד אין קץ ואין תכלית, כְּמֵי הים הגדול, כצרותיהם של ישראל,

כימי עניו ודלותו של קופיל. הוי על קופיל עלוב-הנפש! לולא מושב ענול זה, המצופה עור, שהוא כפות אליו כל היום, למן הבוקר ועד חצות הלילה, ודאי שהיה קם וברח מכאן לקצוי תבל, אל אשר ישאוהו רגליו. אבל איך יקום ואיך יברח – והוא אנוס לישב פה על מושבו ולגמור את מלאכתו, שאלמלא כן לא יספיק לשרה אשתו צרכי השבת, ואוי לו לקופיל, אם לא יספיק לשרה אשתו צרכי השבת – אחריתו עדי־אובד:

ולפיכך שחורים פניו של קופיל הסנדלר כשולי קדירה, שחורים וקודרים. ולפיכך מתהלך הוא תמיד סר וזעף, נענה ומדוכא. אין איש שומע את קולו, אין איש יודע את צרת נפשו. בדממה הוא טושך בעול הדלות ופגעיה. בדממה עוברים חייו הרעים, בדממה ובהשכה. רק אדם־המעלה, שתורתו היא תורת הפילוסופים יכול להתגבר על כל זאת, לשאת בלבו משא כבד, להתאפק ולהחריש. ואמנם קופיל בעל־מה פילוסוף הוא. פילוסוף מחריש.

ואולם אם בכל ימות השנה מתהלך קופיל הסנדלר קודר בלהין יגונו, הנה יום אחד יש בשנה, יום שמחת־תורה, שבו הוא מסיר יגונו מעליו ומשתנה כולו, משתנה ומתחדש, כקטן שנולד. ביום הזה לא תכירו את קופיל בעל־מה ולא תאמינו למראה עיניכם. דומה, כאילו אדם זה פשט עורו ולבש עור אחר – כל־כך צוהלים פניו ומבהיקים! מי מִלֵּל לו לקופיל, שהוא יהיה ראש המתהוללים בחברת הששים והשמחים, הראש והמנהיג לכולם! ואמנם מי שלא ראה את קופיל בעל־מה ביום שמחת־תורה, לא ראה אדם שָׂמֵחַ מימיו. להרבות השמחה, עמד קופיל והחליף כובעו הגדול בכובע הקטן של אליק האומן – ולב מי יעמוד בקרבו ולא יתפקע מתוך צחוק למראה המשונה הזה? הגיעו בעצמכם: כובעו של האחד מִדָּתוֹ כמדת קלחת, וכובעו של השני שֶׁעוּרוֹ כזית! ולא זו בלבד. רוצים היו השנים להחליף גם את קפוטותיהם זו בזו – ולא עלתה בידם. קפוטתו של אֱליק עֲכְבָּה: קפוטה קטנה זו צרה היתה ממדת כתפיו הרחבות והאמיצות של קופיל הסנדלר.

קופיל הסנדלר, כשהוא מתיצב ליד אליק ההייט, מראהו כמראה ענק, כגלית הפלשתי בשעתו. ומה נהדר מראיהם! אשרי מי שראה את שני אלה יוצאים לרהובה של עיר, חבוקים ואחוזים זה בזה, כאוהב ואהובתו, מפזזים ומכרכרים יחד ונותנים קולם בשיר! אמנם קולו של קופיל קול דק וצרוד הוא, כקול הסירים תחת הסיר, ואף־על־פי־כן מתגבר קופיל על רפיונו ומשתדל להיות עזר כנגד אֱליק, כמשורר העוזר כנגד החזן. עמד אֱליק האומן לקדש על היין בקולו האדיר והחזק, מיד קופץ קופיל כנגדו בקולו המצפצף: „בַּם!" גמר אֱליק את הקידוש בניסה הזה: מסלסל ב„מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל", מסיים בניגון ממושך: „וְ־הַ־זְּמַ־נִּ־י־ים" -- ומתכון להקריב את הכוס אל שפתיו, מיד מזדרז קופיל מאחוריו, חוטף את הכוס מידו, הַעִיפוֹת עיניך בו – וכבר הריק את הכוס עד תומה, וכבר יצא לרַקֵּד, מפשיל את שולי

קפוטתו ומושך אליו את אֶליק האומן, שיהא אף הוא רוקד ומזמר כנגדו. ואֶליק עושה רצונו, רוקד כנגדו ברגליו הקצרות ומזמר בשעת מעשה זמר של יום־טוב, שחֶציו עברי וחֶציו תרגום יְוָני, וכל חברת הששים והשמחים עונה אחריו כאיש אחד, הללו שרים והללו מוחאים כף:

אַתָּה בְחַר־תָּ־תָּ־תָּנוּ
מִכָּל הָ־עַ־מִּים:
אִיזָא וְוִסְיָעךְ נַארָא־רָא־רָאדָאוו
טִי נַאס פְאלְיוּבִּיל!...

– הזקו, יהודים, חזקו ואמצו! – צוֵחַ קופיל בעל־מח מתוך התעוררות יתירה ומצחו, מצח־המיניסטר, מזיע כולו. – רק אל יפול לבבכם, אחי! רק אל תתעצבו ואל תדאגו, והייתם אך צוהלים, אך רוקדים ומתהוללים, אך שָׂשִׂים ושמחים!

ג.

מֶנְדִיל אִישׁ־הַפַּחִים.

באמת שמו: מנדיל הַפֶּחָח, לפי שמנדיל זה חָרַשׁ־פַּחִים הוא על־פי אומנתו. ולמה דקדקו הכתריאלים כל־כך וקראו שמו איש־הפחים? להודיעך, שלא מלאכתו בלבד היא בפחים, אלא אף הוא גופו נראה כאילו עשוי פחים.

יהודי בעל קומה זקופה וישרה, כולו צנום ויבש כְּרִקּוּעַ־פַּחִים, לבוש גלימה ארוכה וקשה, גלימה של פחים, פניו פנים של פחים, זְקָנו זקן של פחים, ואפילו קולו נשמע כקול היוצא מן הפחים.

מלאכתו מלאכת מֵיחָמִים. כלומר: מְלַבֵּן הוא מיחמים ומצפה אותם צִפּוּי של בדיל מִבִּפְנִים. ומפני שהכתריאלים אינם מלבנים את מיחמיהם אלא בערבי פסחים בלבד, לפיכך עיקר השפע בא לו למנדיל איש־הפחים רק מִשֶּׁנִּכְנַס אדר, ובשאר ימות השנה אינו מצוי אצל מיחמים כלל. ממילא מובן, שמתוך פרנסה נאָה זו אפשר היה לו למנדיל איש־הפחים למות ברעב שבע פעמים ביום, אלמלא זִמֵּן לו הקדוש־ברוך־הוא כמה פרנסות אחרות, שמהן לחמו נמצא לעתים רחוקות.

למשל: מומחה הוא לְרַפֵּא פרות שאינן הולבות ולהעמידן על החליבה בעל־כרחן. שמא תאמר: מה ענין פרות שאינן חולבות אצל מלאכת פחים? אמנם שתי רשויות הן, שאין תחומיהן יונקים זה מזה, ואף־על־פי־כן שְׁאָר־רוּחַ זה, שניתן לו למנדיל מן השמים, ודאי לא יזיק לו. ולא יהא רִפּוּא פרות כעשית תנורים? הרי גם למלאכה זו של עשית תנורים מומחה מנדיל איש־הפחים, ובכל זאת לא נכשל

בה עדיין אפילו פעם אחת. ולא עוד, אלא שיודע הוא גם להדביק שברי כלים זה לזה ולעשותם שלמים ומתוקנים, עד שאין אדם מכיר בסדקיהם כלל. ואפילו במלאכת הצובעים כבר נתנסה־ועמד בה. אבן כשרון הוא באדם, מַתַּת־אלהים היא, ואשרי כל הזוכה לכך!

אמת, מכל הפרנסות הללו גם יחד עדיין לא נתעשר מנדיל איש־הפחים ולא ראה טוב בחייו. ומי יודע, אם היה אוכל להם לְשׂוֹבַע, לולא רִיסָה אשתו, שעמדה לו להיות עזר כנגדו.

ריסה, אשתו של מנדיל, אף היא בעלת־כשרון. מְיַלֶּדֶת היא. ורק יולדות אין לה. ולא מיטום שאינה מומחית למלאכתה אלא משום שהמילדות הצעירות מְהַפְּכוֹת עמה בַּחֲרָרָה זו ודוחקות את רגליה. בדור הזה, דור דֵעָה והשכלה, נתרבו מילדות בישראל עד אפס מקום. אין בית בכתריאליבקה, אשר אין שם מילדת. אדם מישראל, ששליש בנות בוגרות לו, שתים מהן מילדות הן והשלישית יושבת ביהופיץ ולומדת אף היא את הכמת דמילדות.

- עיר שכולה מילדות! - אומר מנדיל איש־הפחים מרוב שיחו וכעסו. –כל מקום שאתה מוצא יולדת בכתריאליבקה אתה מוצא שתי מילדות כנגדה, והיולדת שלישית להן, לפי שהיולדת עצמה אף היא מילדת על־פי אומנותה.

כך מדבר מנדיל איש־הפחים בחמת־רוחו ומותח בִּקורת קשה על המילדות הכתריאליות. טיבו של מנדיל בכך מעולם איש־ריב ואיש־מדון. הוא כל הימים. על הכל מותח הוא בקורת קשה. בכל דבר הוא בודק ומוצא פסול. אין לך אדם, שידינהו מנדיל לכף־זכות. אין לך דבר, שתהא דעתו נוחה ממנו. רואה הוא רק רע כל היום. למשל: גשם כי ירד בחוץ, מיד יכנס מנדיל לביתו בפנים נזעמים, כאיש אשר בשורה לא טובה בפיו: מבול־מים מציף את הארץ! ואם יקרה המקרה וגשם לא יֵרֵד ימים אחדים, אף כאן ימצא מנדיל מקום להתגדר בו: גלוי וידוע, ששנת־בצורת תהיה, חָרוב תחרב הארץ! השמש בלשונו אינה מאירה ואינה מחממת, אלא לוהטת ואוכלת על ימין ועל שמאל ואין מידה מציל! שלג כי ירד, מובטח לך, שבולבוסים יִתְיַקְּרוּ. קֶרַח כי יהיה, מובטח לך, שֶׁיִּכְלוּ עצים מן השוק. אדם כי ימות, אות הוא לו, כי מגפה פרצה בעיר ובני־אדם נופלים כשבלים מאחרי הקוצר. להלוית־המת או לְנַחוּם־אֲבֵלים ראשון הוא מנדיל איש־הפחים בין עשרה ראשונים. וכשהוא בא לנחם את האבל, אינו בא אלא בשעה שֶׁמֵּתוֹ של זה עדיין מוטל לפניו. וזו לישון תנחומיו: „מה־לך כי נזעקת כל־כך? כסבור אתה, שבן־יחיד אתה לפני הקדוש־ברוך־הוא, רך ומפונק? רבים שתו ורבים ישתו. כסופו של זה סוף כל האדם. כל יהודי חייב להכין את עצמו ליום־המיתה״... אדם שֶׁחָשׁ בְּשִׁנָּיו, מיד נכון מנדיל אצלו לשדלו בדברים ולהפיג את צערו: „ראו־נא גם ראו את זה ואת תנועותיו, שנהפכו

עליו ציריו! הלזה תקרא כְּאֵב־שִׁנַּיִם? שאל את־פי, ואגיד אני לך, כאב־שנים מה טיבו!" ומנדיל עומד לספר לבעל־היסורים, מה טיבו של כאב־שנים. מעשה באדם אחד, שהיה חָש בשניו. גדל כאבו כל־כך, עד שהיה מטיח ראשו לכותל. קראו לרופאים. באו הרופאים ואמרו נואש לחייו. התחיל גוסס. עמדו בני־ביתו סמוך למטתו ובקשו עליו רחמים. לא זזו משם, עד שנתרפא וקם ועמד על רגליו...

ואם תעלה מחשבה בלבך לבוא אל מנדיל איש־הפחים ולהתאונן לפניו, כי השיעול תקף עליך ואתה מְכַעֲכֵעַ בלילות, מיד יעמיד עליך פנים קודרים וישאלך: „ויורק דם?"... תאמר: מנדיל זה אדם רע הוא ושונא את הבריות? חס ושלום! אין בלבו שום מחשבה זרה ואינו דורש רעתך כלל, ורק טבעו בכך, שהוא רואה את כל העולם כענין רע. ואין אדם עשוי לְשַׁנּוֹת מטבעו.

ומי מִלֵּל לנביא־הרע הזה, למנדיל איש־הפחים, כי ביום שמחת־תורה יהפוך לו אלהים לב אחר ויעשהו שמח ועליז, בדחן ולץ מתהולל, הַמְבַדֵּחַ את דעתו ואת דעת האחרים בדברי שחוק וקלות־ראש, שאין דוגמתם בין כל הכתריאלים?

משנכנס יום שמחת־תורה, נהפך מנדיל איש־הפחים ונעשה אשכנזי. כלומר: מִתְחַפֵּשׂ הוא ביום הזה ועושה עצמו אשכנזי, מתקן בגדיו בנוסח האשכנזים ואינו מדבר בשום לשון אחרת, אלא בלשון אשכנז בלבד. את קפוטתו, הקפוטה של יום־טוב, קִפֵּל וְקִשְּׁרָהּ למתניו וַעֲשָׂאָהּ כמין מעיל קצר. את פאותיו, פאות של הסיד, הפשיל לאחורי אזניו – אין זֵכֶר עוד לפאות. ומצנפת הבש לראשו – רבונו של עולם! היכן פשפש ומצא מצנפת זו? מראיה כמראה צִילִינְדֶּר, אלא שכולה מעוכה ומרוסקה, וגבוהה היא למעלה מאמה, דמיונה כארובה שעל־גבי הטחנה, וראשה חָלוּל – כארובה לכל דבר. ואף־על־פי שארובה זו כבר יצאו לה מוניטין בעיר והכל זוכרים אותה מימי שמחת־תורה של השנים הקודמות, מכל מקום מְקַדְּמִים הכתריאלים את פני מנדיל איש־הפחים ואת מצנפתו המשונה בקול תרועה ושמחה, כפנים חדשות ומצנפת הדשה, והקטנים רצים לפניו, מוחאים כף ומריעים לקראתו בעליצות יתירה:

– יום־טוב לאדוננו האשכנזי! ברוך הבא, בעל־ארובה! ברוך הבא, בעל־מצנפת!

ואולם מנדיל איש־הפחים אינו עונה אותם דבר. מנדיל אינו משגיה בהבורת הקטנים. מנדיל מְצֻוֶּה ועומד מששת ימי בראשית לשמה את לב הגדולים. כל העיר כולה צריכה לשמוח אתו ביום שמחת־תורה. והנה נושאים מן הבתים ההוצה את כל השלחנות ואת כל הספסלים, ומנדיל איש־הפחים, המכונה עכשיו מנדיל האשכנזי, עולה על שלחן וצילינדרו בראשו, תומך את מתניו בידו האחת, אוחז בקבוק בידו השנית ויוצא לעיני הכתריאלים במחול אשכנזי, מרקד ומזמר ביחד עם כל חברת הששים והשמחים מין זמר אשכנזי, שאנו מתרגמים אותו כצורתו בלשוננו העברית:

אַשְׁכְּנַזִּים אֲנַחְנוּ.
מִבֶּטֶן וּמִלֵּדָה –
יוֹצְאִים בִּמְחוֹלוֹת
לְעֵינֵי כָל הָעֵדָה.

אַשְׁכְּנַזִּים אֲנַחְנוּ,
אַנְשֵׁי־שֵׁם יְדוּעִים –
לְבוּשֵׁנוּ צִילִינְדֶּר
וּמִכְנְסַיִם קְרוּעִים.

אַשְׁכְּנַזִּים אֲנַחְנוּ,
בְּנֵי עַם־גֶּבֶר –
אִם אֵין לָנוּ יַיִן,
נִשְׁתֶּה כּוֹס שֵׁכָר.

אַשְׁכְּנַזִּים אֲנַחְנוּ,
עַם עִמְקֵי שָׂפָה –
אִם אֵין לָנוּ כֶּסֶף,
נִקַּח בְּהַקָּפָה...

מנדיל איש־הפחים עומד על השלחן ומזמר, והברת הששים והשמחים עומדת סביבו מלמטה ועונה אחריו לכל הרוז והרוז בקול בְּמִבּוּם רם:

בִּים־בָּם, בִּים־בָּם!
בִּים־בִּים־בִּים־בָּם!

ופתאום קופץ מנדיל איש־הפחים מעל השלחן ופונה אל כל הקהל ואומר:
– שמעו־נא, יהודים, כולכם! רק אחת אשאל את פיכם, אותה אהפוץ לדעת: כלום יש בעולם דבר טוב ויפה ונחמד יותר מהיות יהודי? אדרבה, מי בכם יקום ויאמר, כי יש בעולם דבר טוב ויפה ונחמד יותר?

ממילא מובן, שבין הכתריאלים לא יִמָּצֵא אף איש אחד, אשר יקום ויאמר, כי יש בעולם דבר טוב ויפה ונחמד יותר מהיות יהודי. הכל מסכימים לדעתו של מנדיל איש־הפחים והכל מתלהבים על־ידי כך יותר ויותר, והשמחה הולכת הלוך וְגָדֵל. כל פה מזמר, כל שפה מְבַמְבֶּמֶת, כל גרון הומה, וידים שלוחות למחוא כף, ורגלים נשואות לרקד מאליהן. כל אנשי הרחוב אוחזים זה ביד זה ויוצאים במחולת־המחנים. הכל מסתובבים ומרקדים בְּעִגּוּל, הכל מוחאים כף ורוקעים רגל, הכל ששים ושמחים.

ד.

מֹשֶׁה־יַעֲקֹב אֶפִּיקוֹרֵס.

יהודי זקן ובא בימים – ונראה כצעיר. עדיין לא כהתה עינו ולא נס לֵחוֹ, ואפילו שיבה לא זרקה בזקָנו. טבע הוא באדם. כל בני־משפחתו טבעם בכך. אין הזקנה שולטת בהם עולמית. מאריכים ימים עד זקנה ועד שיבה – ושערם אינו מלבין. ואף־על־פי־כן פניו קמוטים ומכורכמים. מָשול כתפוח כָּבוּש, כִּקְשׁוּא חמוץ. לבושו קפוטה ארוכה, פוזמקאות וסנדלים. הִלּוּכוֹ בהשאי, מתוך מחשבות. כולו נתון בעולמות אחרים.

מלאכתו מלאכת שוֹעֲנִים, שמו משה־יעקב וכנויו – „אפיקורס".

ולמה קראו שמו אפיקורס? על־שם מנהגיו ודעותיו המשונים. מפני שֶׁחָרָשׁ־שְׁעוֹנִים הוא ויודע את סוד סִבּוּב הגלגלים ומבין טיבה של מכונה והליכותיה, לפיכך גלויים לפניו כמה וכמה דברים, שלא ניתנו לְהִגָּלוֹת לאחרים; ומפני שיש לו תמיד עסק בשקיעת החמה, מְכַוֵּן את מועד צאתה ובואה ומבחין בין יום ובין לילה, לפיכך חוקר הוא את טבע הדברים עד תכליתם ויודע מה לפנים ומה לאחור, מה־זה יום ומה־זה לילה, מה־זה קיץ ומה־זה חורף, ולמה יורד גשם בימות הקיץ ושלג בימות החורף, ומה בא תחילה: הרעם או הברק – וכיוצא בדברים אלו. ומתוך כך יצאו לו למשה־יעקב מוניטין בכתריאליבקה, שחקרן הוא ואפיקורס, הדורש במופלא ממנו.

ולא די לו לזה, שהוא עצמו חקרן ואפיקורס, אלא שמתאוה הוא להשפיע את רובי חקירותיו גם על אחרים, מִתְכַּוֵּן להחטיא את הרבים ורוצה לעשות את כל הכתריאלים חקרנים ואפיקורסים כמותו. נכנס אדם אצלו לתקן את שעונו, מיד יושב משה־יעקב כנגדו ופותח בחקירה פילוסופית, כופר בכמה עיקרים, לועג לכל קודש, מבטל בהבל פיו את החלומות, שולח לשון בעין־הרע, מתלוצץ על פגיעתו של כומר ועל דְּלָיִים ריקים ומלעיב על דברי צדיקים וחסידים.

לשלוח לשון בחסידים ולהלעיב על דברי צדיקיהם ורבניהם – זהו מְשׂוֹשׂ־דרכו כל הימים. פעמים, כשדעתו זחוחה ביותר, הרידהו אוסף סביבו קהל שומעים ועומד לספר לפניהם ספור ארוך ומשונה, בלי ראשית ובלי תכלית, מעמיד בשעת מעשה פנים תמימים וישרים, כאדם המספר מתוך כובד־ראש, עד כי כל השומע לו יאמין, כי איש חסיד הוא זה, המסיח לפי תֻמּוֹ את מעשי רבו ונפלאותיו.

– ובכן, פעם אחת יצא לדרך – כך מתחיל משה־יעקב לספר ספורו בהשאי ובנעימות, והשומעים מבינים מאליהם, במי המספר מדבר – לדרך יצא פעם אחת. ואותו היום ערב שבת היה, ערב שבת עם חשכה. היה הולך ונוסע, הולך ונוסע, הולך ונוסע. ונעשה הדבר תמוה בעיניהם: עד מתי? הרי כבר הגיע זמן שבת! אמרו לו: מה יהא עלינו? לא השיב להם כלום, אלא צוה עליהם לנסוע הלאה. מכיון

שכך, אין עצה. אם הוא צוה לנסוע – אין להרהר אחרי דבריו. היו נוסעים ונוסעים, נוסעים ונוסעים, נוסעים ונוסעים. התחילה החמה שוקעת. עוד שעה, עוד חצי שעה – ופנה יום. חלשה דעתם. התחילו מתאוננים: רבונו של עולם, עד אנה? הרי יש לחוש לחלול-שבת! אמר להם: עד כאן! נתעכבו באמצע הדרך ועמדו. היו עומדים ועומדים, עומדים ועומדים, עומדים ועומדים. קצרה רוחם. אמרו לו: וכי כאן נעשה את השבת? אמר להם: כאן. אמרו לו: ודגים מה תהא עליהם? היכן נקח דגים לשבת? אמר להם: גם דגים יהיו. אמרו לו: מאין? אמר להם: מן הנחל. אמרו לו: והנחל היכן? אמר להם: הרי הנחל. כך היה. נשאו עיניהם וראו נחל, ולא נחל אלא נהר, ולא נהר, אלא ים. מיד נחה דעתם. אמרו לו: והיכן נקח לנו גוי? אמר להם: ולמה לכם גוי? אמרו לו: לצוד דגים בנחל. אמר להם: ואתם מה? כבשו פניהם בקרקע. אמרו לו: לו יֵש מכמורת בידינו! אמר להם: הא לכם מטפחתי. הבינו כונתו. נטלו מטפחתו בידיהם, נכנסו לתוך הנחל והתחילו חוצים במים, הולכים וחוצים, הולכים וחוצים, הולכים וחוצים – אין סימן לדגים! הפכו ראשיהם ליבשה, אמרו לו: רע המעשה. אמר להם: כל-כך למה? אמרו לו: אין דגים בנחל. אמר להם: בקשו ותמצאו. כך היה. כיון שהוציא מפיו את שתי המלים האלה, מיד הרגישו בחוש, כי המטפחת הולכת וכבדה, הולכת וכבדה, הולכת וכבדה. בקשו להוציא את המטפחת – ולא עלתה בידם. כָּלוּ כחם לריק. חלשה דעתם מאד. הציצו אליו בתחנונים. הרגיש בזה, אמר להם: משכו וקחו. מכיון שכך, אין עצה. אם הוא אמר: משכו וקחו – אין להרהר אחרי דבריו. עמדו כולם והתחילו מושכים, עומדים ומושכים, עומדים ומושכים, עומדים ומושכים...

– הלואי ימשכו כלבים את נבלתו של זה! וכי ראיתם מימיכם אפיקורס מגוול כמותו? – כך אומרים הכתריאלים הנעלבים, עומדים ורוקקים ונפטרים מעל-פני האפיקורס בחרי-אף.

ואף-על-פי-כן מי חקר את נשמת היהודי והגיע עד מִסְתָּרֶיהָ? אכן חידה היא ותהי לחידה! דוקא אפיקורס זה, המפיר ברית ומחלל כל קודש, ראשון הוא לשיש ולשמוח בשמחת-תורה. ומי עוד כמוהו יודע לשיש ולשמוח? מי עוד כמוהו בין חברת הששים והשמחים, אשר יערוב את לבו להגיח אל קרבו יין הרבה כל-כך? שמא סבורים אתם, כי משה-יעקב שותה יי"ש וּמִשְׁתַּכֵּר? חס ושלום! שכור איננו, אלא שמח. שמח ומשמח את הרבים. בכל ימות השנה אפיקורס הוא, וביום שמחת-תורה נהפך ונעשה יהודי כשר, כשר וחסיד. בכל ימות השנה חקרן הוא ופיליסוף, הדורש במופלא ממנו, וביום שמחת-תורה הוא מניח חקירותיו ונפתוליו ונעשה בדחן, בדחן לשם שמים. העומד לְבַדֵּחַ את כל הקהל. ואמנם אין איש כמוהו יודע לבדח את הלבבות. אשרי מי שראה את משה-יעקב אפיקורס מרקד ברחובה של עי-

ומטאטא בידו, רגלו האחת נעולה ורגלו השנית יחפה, מרקד ומזמר מין זמר עליו:

פַּזֵּז, כַּרְכֵּר, כָּרִיל!
קַפֵּץ, רַקֵּד, שְׂמָרִיל!
אֶחָד עָנִי, אֶחָד עָשִׁיר –
הַכֹּל נָאֶה, הַכֹּל כָּשֵׁר!
מִי בְּפוּזְמָק וּמִי יָחֵף –
יִקְרַב הֵנָּה אִישׁ אֶל אָחִיו!
מִי בְיָעֶה, מִי בְּמַטְאֲטֵא,
וּמִי שֶׁאֵין לוֹ, יִקַּח מַטֶּה,
יַחְגּוֹר מָתְנָיו – הַמָּתְנַיִם,
יָרִים רַגְלָיו – הָרַגְלַיִם,
יִשָּׂא עֵינָיו – הָעֵינַיִם
אֶל אָבִינוּ בַּשָּׁמַיִם!...

ובשעת מעשה מרים אפיקורס זה את כנפות קפוטתו, וטליתו הקטנה מתגלית לעין כל, וציציותיו העבות באות וטופחות לו על פניו. ומי עוד כמשה־יעקב יודע לרקד רִקּוּד־הֲסִידִים? מי עוד כמוהו קל־רגלים. המרקד ונראה כמרחף באויר נוגע ואינו נוגע בקרקע? ומי עוד כמוהו נעים ונוח כל אותו היום לבריות, מחבק ומנפף את כל הבאים לקראתו, בין שהם חסידים ובין שאינם חסידים, מנשק לכולם מנשיקות פיו וטוען לפניהם ברגש ובדמעות־עינים:

– זכרו־נא והעלו על לבבם, מה גדול אלהינו. מה אדיר וחזק הוא. מה נשא ונשגב, ומה גדלו מעשיו, ומה רבו נפלאותיו. ומה גבהו דרכיו, אשר אין לבוא עד תכליתם ואין בכח האדם ובשכלו להשיג מהם מעט מן המעט! אמרו מעתה: כלום אין אנו חייבים להלל ולשבח, לפאר ולרומם את שמו הגדול? כלום אין אנו חייבים לשמוח בתורתו הקדושה? כלום אין אנו חייבים לשתות עוד הפעם לחיים? לחיים, יהודים. לחיים, אחינו בני־ישראל, לחיים! לשנה הבאה בירושלים!

כל הקהל שכח, כי משה־יעקב זה חקרן הוא, אפיקורס וכופר בעיקר, והכל שותים אתו יין לכבוד שמחת־תורה הכל איחזים בידיו ויוצאים אתו במחול, הכל ששים ושמחים.

ה.

יַשַׁעְיָה־דָוִד בַּעַל־תְּשׁוּבָה.

סיפו מוכיח על תחילתו: ודאי בימי־נעוריו בעל־עבירה גדול היה, לפיכך חזר בזקנתו ונעשה בעל־תשובה.

לפנים קראו לו שם אחר: שעיה־דוד כלי־זמר היה שמו. מנגן הוא בכלי־זמר. ומפני שאומנותו אומנות מנגן, ודאי שלא נזהר מן החטא. המנגנים רובם חשודים על דבר־עבירה. פרנסתם מביאה אותם לידי כך. שִׂיחַ וְשִׂיג להם תמיד עם נשים ועם בתולות. ואימתי? בזמן החתונות, בשעה שֶׁאֵלּוּ מְקַשְּׁטוֹת ומפרכסות עצמן ויוצאות במחול. ואף מנהגיהם ולבושם של בני־אדם אלו מעידים על טיבם: מסלסלים בשערות, מקצרים בעליונים ומאריכים בתחתונים — שלא כמנהג ישראל.

אמרו עליו על שעיה־דוד בעל־תשובה, שבימי־נעוריו היה מְגַדֵּל בלורית, יוצא בקפוטה קצוצה ועטיפה שחורה סרוחה לו מעל כתפיו. ולא זו בלבד. יש אומרים: אף את זְקָנוֹ היה מתקן בצנעה.

ואולם כל זה היה בשכבר־הימים, בימי־נעוריו. עכשיו שִׁנָּה שעיה־דוד את דרכיו. עכשיו הריהו מגדל את זקנו ופאותיו, לובש קפוטה ארוכה, קפוטה יהודית, ומצטיין במדותיו מכל הבריו: אחד הוא שעיה־דוד בתוך חברת המנגנים, העושה תפלתו קבע שלש פעמים ביום.

ותפלתו של שעיה־דוד בעל־תשובה אף היא תפלה מצוינה, שאינה דומה לתפלתם של שאר הבריות. שעיה־דוד אינו מתפלל בלחש, אלא מגביה קולו, צועק ומרעיש עולמות בתפלתו. נראה, שֶׁמִּקְּטַנֵּי־אֲמָנָה הוא. חושש הוא, שמא לא ישמע הקדוש־ברוך־הוא, כביכול, את תפלת העני, כשהיא נאמרת בלחש. ומלבד זאת אינו מאמין בעצמו ולבו מהסס בו תמיד, שמא טעה בתפלתו והחסיר מלה אחת, ולפיכך הריהו נוהג מנהג משונה להכפיל כל מלה וכל שורה ואומרן שתי פעמים. מְוַתֵּר הוא מִשֶּׁלּוֹ ומוסיף לגבוה: „ברוך־ברוך, שאמר־שאמר, והיה־והיה; ברוך שאמר והיה — ברוך שאמר והיה"... „העולם־העולם, ברוך־ברוך, הוא־הוא, ברוך־ברוך, גוזר־גוזר; העולם ברוך הוא ברוך גוזר — העולם ברוך הוא ברוך גוזר"... היהודים, היושבים בבית־הכנסת בשכונתו, מתרגזים עליו ואומרים, כי תפלתו, תפלת הדיוט, קשה עליהם מאד: מבלבל הוא את מֹחָם בצעקתו, מערבב את תפלתם בכפל־המלים וּמַתְעֶה אותם מדרכם הנכונה.

מה ראה שעיה־דוד זה, שחזר בתשובה ונעשה חסיד וירא־שמים לעת זקנתו — אין איש יודע. כשתשאלו את־פיו, לא יענה אתכם. וכשתלגלגו עליו, לא ישמע ולא ישים את לבו אליכם. אין איש יודע, מה טיבו של זה ומה הייו. יהודי זר ומוזר הוא בכל דרכיו, פרוש ומובדל מן הבריות, צנוע ונחבא, בעל־תשובה מִסְתַּתֵּר.

אין זאת כי מקרה לא־טהור קרהו בחייו. יש אומרים: אשתו גרמה לכך. אשה יפה היתה לו, עמדה ועשתה מעשה מגונה בנעוריה וברחה ממנו עם מְאַהֲבָהּ, עם סגן שר־השוטרים. מי האמין לשמועה הזאת? גוי ישר היה, יושב בשכונת היהודים ונראה כאוהב־ישראל בשעת הנאתו. ועמד פתאום ועבר מכתריאליבקה למקום אחר

וּפְתָּה את אשתו של שעיה־דוד, כי תלך גם היא אחריו. לוּ אירע הדבר ביום, אפשר ששעיה־דוד היה מפייסה בדברים רכים ומשיב את לבה עליו, או שהיה כופה אותה ומשאירה בביתו בעל־כרחה. ואולם אסון זה קרהו בלילה, ולא באחד מלילות החול, אלא בליל־שבת, ואפילו לדלוק אחריה לא היה יכול. גדולה היתה ההרפה, וגדול ממנה שבעתים הכאב, לפי שעזבה בידו תינוקת מוטלת בְּחִתּוּלֶיהָ. על תינוקת זו עברה אז הָרִנָּה בכתריאליבקה... ואולם מי יאמין אל הרנה, העוברת בכתריאליבקה? התינוקת גדלה בביתו של שעיה־דוד עד שנתבגרה ונעשתה יפת־תואר, כולה דומה לאמה, ואפילו בטבעה ובדרכיה. ולא עוד, אלא שבדרכיה עלתה גם על אמה: פעם אחת, בהיותה כבר ארוסה לבחור מהוגן מאד, קמה פתאום ועזבה את אביה ואת התנה ועשתה מעשה, אשר כמוהו לא נשמע בכתריאליבקה. להאריך בזה אין כדאי. הדבר היה בשכבר הימים, ואותה ריבה כבר נשכחה מלב בני העיר. ורק אביה לא שְׁכָחָהּ עדיין. איך ישכח אב את בתו־יחידתו, את עצמו ובשרו, ואפילו אם קפחה את חייה והעטתה על ראשה הרפת־עולם, אשר לא תִמָּחֶה?

אמנם שעיה־דוד עצמו לא דבר מעולם עם איש על זה. עם מי ידבר ולפני מי ישפוך שיחו – והוא הולך ערירי, בודד בעולמו, פרוש ומובדל מן הבריות? ומי יקום וישאלהו ויפזר מלה על פצעי לבבו? ומה יועילו לו הדברים? אין צועקים על מה שעבר. מוטב שיסיח את דעתו מכל זאת ויתן את לבו למלאכתו – לנגן על החתונות. מלאכתו חובה היא לו, ואין לְהִבָּטֵל ממנה לעולם. אפילו בשעת־הירום, בשבוע השני לאחר האסון, הלך שעיה־דוד לנגן על ההתונות. גדול כחה של פרנסה! אלמלא הלך שעיה־דוד אז לנגן על ההתונות, היו משלהים אותו ממקהלת־המנגנים. עכשיו אינו הושש עוד לכך, שישלחוהו מן המקהלה. אדם, העומד על משמרתו ומנגן חמשים שנה בזו אחר זו, לא במהרה ישולה. אמת, אינו דומה ניגונו עכשיו לניגונו אז, בימי־נעוריו. אז, בימי־נעוריו, היה מ נ נ ן, ועכשיו אינו אלא מְנַסֵּר בכנורו, מוליך את הַקֶּשְׁתָּנִית על־גבי הנימים אילך ואילך בלא טעם ובלא רגש, כמי שכפאו שד: רַאם־טַאם, טַאם־טַאם! רַאם־טַם, טַאם־טַאם! אין לבו של שעיה־דוד לכלי־זמרו עתה! ויש אשר יקרה מקרהו גם לנמנם קצת בעצם המלאכה. ואולם לנמנם לא יתנהו פרין, זה פרין המנצה בנגינות. הַלָּה פוגע במקל־המנצהים אשר לו בחוטמו של שעיה־דוד ומעירו: „מורנו ורבנו, כבר הגיע זמן קימה של סליהות!" ולא פרין המנצה בלבד, אלא כל בני המקהלה מְקַנְתְּרִים את שעיה־דוד בעל־תשובה, נפרעים ממנו בסתר ובגלוי ועושִׂים לו את אשר לֹא יֵעָשֶׂה ליהודי במקומנו: מְעלימים ממנו את הכופר, מושהים לו את הקשתנית בהמאה, מכניסים התול לתוך גרתיקו – ושעיה־דוד כְּאִלֵּם לא יפתה פיו. סובל ומעלים עין. „יהודי עִקֵּשׁ ומר־נפש!" – אומרים עליו הבריו המנגנים ומציקים לו עד מָוֶת.

ויותר מכולם מתקלס בו פריץ המנצה בנגינות ומלעיג תמיד על מִדַת חסידותו היתירה. פריץ זה עול־ימים הוא, אברך מתהדר בלבושו, אדמוני עם זקן גזוז וידים נקודות כַּרְכְּמִין. רואה הוא את עצמו כמומחה רב להכמת הנגינה, מחבר „נוֹטִין״ מִשֶּׁלּוֹ, מִשְׁתָּרֵר על המקהלה בחזקת־היד ועושה בשעת נִצּוּחַ בנגינות מיני העויות משונות כל־כך, עד כי אין אדם יכול לעמוד מפניו. מנצה הוא על המקהלה לא במקלו בלבד, אלא בידיו ובראשו, בעיניו ובעפעפיו, בחוטמו וברגליו ובשאר אברי גופו. הנגינות, הוא אומר, מרגיזות את עצביו. בשעת עבודתו, הוא אומר, נרגז הוא ביותר. והבריו אומרים: אל תקרא „נרגז״, אלא „משונע״. את כל כעסו הוא שופך על ראש שעיה־דוד העלוב. „מורנו ורבנו״ – כך קורא לו תמיד פריץ המנצה.

– מורנו ורבנו, עמוד וּפְרוֹף את כפתורי קפוטתך.

– מורנו ורבנו, הַסְתֵּר ציציותיך במקום צנוע.

– מורנו ורבנו, עכשיו יכול אתה להתפלל מנחה.

– מורנו ורבנו, כמה פרקי תהלים בלעת היום אל קרב־ על בטן ריקה ונפש שוקקה?

בני המקהלה גועים בצחוק לִשְׁמַע דברי־חכמתו של פריץ המנצח, ושעיה־דוד עצמו שומע ומהריש, כאילו לא אליו מְכֻוָּנִים הדברים.

דירתו של שעיה־דוד בקצה העיר היא, בביתו של גוי. שם הוא מבשל סעודתו בקדירה קטנה ומכין את כל צרכיו בעצמו. בימות הקיץ תפגשוהו פעמים, כשהוא חוזר מן השוק ואבטיח בידו או צנון תחת זרועו, פוסע פסיעות דקות וראשו נִבָּט לארץ. וכשחזר לביתו, מיד הוא עומד להתפלל, או יושב לקרוא בתהלים בנגון ובקול רם, כופל את המלים וחוזר על כל שורה ושורה שתי פעמים, כדרכו תמיד: „אשרי־אשרי, האיש־האיש, אשר־אשר, לא־לא, הלך־הלך; אשרי האיש אשר לא הלך – אשרי האיש אשר לא הלך״... גדולה תשובה!

ופתאום, ביום אחד, מתעורר שעיה־דוד הצנוע והנחבא, כמקיץ מתרדמה ארוכה, יוצא מגדרו וּמְשַׁנֶּה את טעמו, משמיע את קולו ברבים ונעשה מעורב עם הבריות, הי ועליז, שָׂשׂ ושׂמח.

אותו היום יום שמחת־תורה הוא.

מי פורץ לבית־הכנסת בראש הששים והשמחים, שכור ומבוסם כל־צרכו, בה בשעה ששאר היהודים עוד לא טעמו כלום ועדיין עומדים בתפלתם? מי שומט את החזן מן התיבה ומעמיד במקומו את אֱליק האומן, שיתן את קולו האדיר והחזק בנינון של ימים נוראים וכל הששים והשמחים יענו אחריו במקהלה? מי מתיצב ליד ארון־הקודש להלק את פסוקי „אַתָּה הָרְאֵיתָ״ להברת הששים והשמחים?

רק שעיה־דוד כלי־זמר, הוא ולא אחר! בעל־תשובה נהבא זה, הבורה כל ימיו מפני הבריות, אינו פוצה פה ואינו משמיע קול במשך כל השנה, – עכשיו נעשה ראש וראשון לחבורה, מושל ומנהיג, .שהכל נכנעים לרצונו ועושים פקודתו. עומד הוא ליד ארון־הקודש וידיו פרושות מזה ומזה. שלא יכנס אחר במקומו, קורא בנינון לחברת הששים והשמחים ומכבד את כל אחד מהם בפסוק של „אתה הראית״:

– הרבני ההייט רב אֱליק האומן מְתְכַּבֵּד בפסוק ראשון שלֹ „אתה הראית״!

– הרבני הסנדלר רב קוֹפִּיל בעל־מה מתכבד בפסוק שני של „אתה הראית״!

– הרבני הַסַּמּוֹבַּרְנִיק * רב מנדיל איש־הפחים מתכבד בפסוק שלישי של „אתה הראית״!

וכל המתפללים עומדים מרחוק וצוחקים, צופים במחזה לראות, מה עוד יעשה לפניהם שעיה־דוד בעל־תשובה? הכל יודעים למפרע, מה יעשה עוד שעיה־דוד. הכל זוכרים את מעשיו מן השנה שעברה. יודעים הם, כי אחרי פסוקי „אתה הראית״ יעמוד שעיה־דוד זה לְחַלֵּק גם את ההקפות לחברת הששים והשמחים, והכל בניגון הקודם ועל־פי הסדר הקודם, לזה הקפה ראשונה ולזה הקפה שניה ולזה הקפה שלישית. לעצמו הוא נוטל את ההקפה האחרונה והולק כבוד גם לעצמו:

– הרבני הַכְּלֵי־זְמַר רב שעיה־דוד מתכבד בהקפה אהרונה!

ואחר־כך אוחזים כל הששים והשמחים איש ביד רעהו, עושים עִגּוּל מסביב לבימה, מזמרים כולם „עוֹזֵר־דַּלִּים״ ויוצאים במחול לשיש ולשמוה בשמחת־תורה. ויותר מכולם שש ושמח שעיה־דוד בעל־תשובה, המרקד בתוך העגול, הוא וספר־תורה בידו. חובק הוא את ספר־התורה ומאמצו אל לבו באהבה וברחמים, כאב המאמץ בנו, וקורא מתוך התלהבות רבה:

– שישו, יהודים, שישו ושמחו בשמחת־תורה! רקדו, יהודים, הרימו פעמיכם! מי כעם ישראל גוי אחד בארץ? למי עוד תורה יקרה כתורתנו? שישו, יהודים, שישו ושמחו בשמחת־תורה!

וכל בני ההבורה מתלהבים עמו, כולם מרקדים בעגול, כולם מזמרים, כולם ששים ושמחים.

ו.

רַבֵּנוּ יוֹנָה.

לְבִי־בָנַי, יְהוּדִים, הֵאָסְפוּ כֻלְּכֶם,
רַהֲצוּ, הִזַּכּוּ, הָסִירוּ עָלְכֶם!
לְמִי צָרוֹת, לְמִי פְגָעִים,

* עושה־סיהמים.

לְמִי מֵיחוּשׁ, לְמִי חֳלָיִים –
לְבֵי־בַּנִּי הוּא מִצְטָרֵךְ,
לִרְחוֹץ בְּשָׂרוֹ, לְהַצְלִיף יָרֵךְ,
לְפְלוֹט זֵעָה, לְהַקִּיז דָּמוֹ,
לָגוֹז רֹאשׁוֹ, לַעֲשׂוֹת שִׂמָּמוֹ,
לְהִשְׁתַּטֵּחַ עַל אִצְטַבָּא
וְלִטְעוֹם טַעַם עוֹלָם הַבָּא!...

זמר נאה זה אתם שומעים בכתריאליבקה בכל ערב שבת ובכל ערב יום־טוב.

זמר זה אומרו יונה הַבַּלָּן, יהודי שָׂעִיר, בעל־קומה ובעל־צורה, גְּבַרְתָּן וְעַבְדְּקָן, אדמוני עם גבות־עינים צהובות ועבותות. מזמר הוא בקול נעים מאד, עובר בחוצות ובשוקים, מכריז כרוזו תחילה יהודית ומתרגמו אחר־כך יְוָנִית, כדי לצאת ידי חובתו לכל יושבי העיר, בין שהם בני־ברית ובין שאינם בני־ברית, משום שבית־המרחץ הכתריאלי, אף־על־פי שנבנה בממונם של ישראל וּמַסִּיקִים בו את התנור בכל ערב שבת לכבודם של ישראל, לתועלתם ולהנאתם, בכל זאת בית־מרחץ יִקָּרֵא לכל העמים. אין מבדילים בו בין יהודי לנכרי ואין נוהגים בו מנהג זה, שאחזו מתוקנים שבהם – מנהג הגבלות וחוקי־זרים... וכדי לְשַׁבֵּר את האוזן, שידעו הכל, לאן הוא קורא אותם, תלה יונה הבלן בחודו של כלונס ארוך מטאטא של זְרָדִים – סמל בית־המרחץ וצביונו.

שמעו הכתריאלים את כרוזו הנעים של יונה הבלן וראו את המטאטא מתנוסס והולך ברחובה של עיר, מיד הם מְדַמִּים לעצמם מתוך הנאה מוקדמת עונג של בית־מרחץ, טועמים טעמו ומרגישים בריחו, רואים את עצמם כאילו הם משתטחים כבר על האצטבא העליונה, סולדים ומתעדנים בערפלי הבל חם, ועל־גביהם, מלמעלה, עומד יונה הבלן וּמְנַצֵּחַ עליהם במטאטאו, מטאטא־הזורדים, משפיע עליהם הבל רב, מצליפם וְדָשׁ את בשרם ומשדלם בשעת מעשה בדברים נעימים, חֶצְיוֹ מדבר יהודית וְחֶצְיוֹ רוסית, כדרכו תמיד: „הוי, אחים, חזקו ואמצו! לכבוד השבת נַפִּיק הבל רב עד בלי־די!"...

ולמה מדבר יונה הבלן רוסית לאחיו הכתריאלים? משום שרואה הוא את עצמו כְּיָוָנִי גמור, כאיש רוסי מלידה, שמוצאו ממרחקי המדינה, מיערות סִיבִּירְיָה. ואמנם קצת אמת יש בדבר. כלומר: הוֹרָתוֹ ולידתו של יונה הבלן לא היו, חלילה, במרחקי המדינה, אלא במקום הקרוב לנו, בכתריאליבקה גופה, ואף־על־פי־כן יש לו הצדקה לְהִמָּנוֹת על אזרחי סיביריה הרחוקה, משום מעשה שהיה. ומעשה שהיה כך היה:

לשעבר, בשכבר־הימים, נתפס יונה למלכות על־דבר עבירה. מה היה טיבה

של אותה עבירה – אין שום בריה יודעת, אלא הכל יודעים, שיונה נכשל בענין אחד שאינו מהוגן. יונה עצמו אומר, כי אותו הענין „ענין ריק" היה, ואף־על־פי־כן אסרו אותו בשלשלאות של ברזל והביאוהו לבית־דין, ונחתם גזר־דינו לרעה, ונתחייב חובת גלות למקום היערות הרחוקים, שלא כל יהודי זוכה לדור שם, אלא אם כן נתפס בגנבתו. וכעבור זמן רב, אחרי שֶׁכָּלוּ ימי גלותו, חזר יונה למקום־מולדתו ובקש להכתב שוב בין תושבי העיר כתריאליבקה. מתחילה סרבו הכתריאלים לְיַהֵד שמו של אַפִּיר סִיבִּירָאִי בתוכם, ואף־על־פי־כן נעתרו לו לבסוף, ויונה נעשה שוב כתריאלי בין אחיו הכתריאלים. ורק את קרוביו ואנשי־שלומו לא מצא עוד ביניהם. הללו מתו, והללו נתפזרו לכל ארבע רוחות העולם. ולא היתה לו תקנה אלא לקבוע דירתו בבית־המדרש הגדול, מאחורי התנור. ואולם מה יעשה בבית־המדרש יהודי כמותו, בור ועם־הארץ, שאינו יודע לתרגם אפילו פסוק אחד כצורתו? לא יִפָּלֵא איפוא, כי יונה „הסיביראי" נעשה מטרה להציהם הישנונים של ליצני העיר, שהיו מתלוצצים עליו וצוחקים בכל פה על תפלתו המשונה, תפלת הדיוט, הַמְסָרֵס את המלים ומעקם את הכתובים ונכשל בכל פעם בקריאתו, כמגשש באפלה. ולהרבות השמחה, היה דרכו של יונה זה, כדרך כל עמי־הארץ, להתפלל דוקא בקול רם, למען ישמע כל העם וידע, עד היכן מגיעים שבושיו. לפיכך עמדו הליצנים הכתריאלים וְכִנּוּ לו שם: „רבנו יונה" – ושם זה היה הולמו יפה וּמְלַוֶּה אותו כל הימים

– ובכן, רבנו יונה, שב־נא במחילת כבודך כאן, ליד התנור, וספר לנו על המדינות הרחוקות אשר בְּסִימְבִּיר... דרך־ארץ, פִּרְחָחִים! התפזרו כולכם, הרתיעו עצמכם וּפַנּוּ מקום לגדול מכם – לרבנו יונה!...

ורבנו יונה נכנס לישיבה מאחורי התנור, תופס מקום בראש החבורה ומתחיל לספר להכתריאלים את כל המוצאות אותו ואת חבריו האסירים במדינות הרחוקות אשר בסיביריה – על היערות וְהַבִּצּוֹת אשר עברו שם, ועל הקור וְהַקֶּרַח אשר סבלו שם, ועל עבודת־הפרך אשר העבידו אותם, ועל המאכלים אשר אכלו שם, ועל המכות אשר הִכּוּם נוגשיהם. הספורים הללו מעוטם אמת ורובם דברי־הבאי, הקלוטים מדמיונו של רבנו יונה, ואף־על־פי־כן יש בהם כדי להתקבל על לבות השומעים, למשוך אותם בחבלי־קסם ולהשביעם עונג רב, לפי שרבנו יונה כשרון נפלא ניתן לו, כשרון של מספר בחסד אלהים: לשונו כשמן רכה ופיו מפיק מרגליות. מספר הוא והולך בלי הרף ובלי מעצור, משלב מאורעות ומעשים זה בזה בהריצות רבה כל־כך, עד שאין להכיר בתחומים המגבילים בין אמת ובין דמיון. בעת הראשונה היו הכל מתאוים לספוריו הנאים ושותים בצמא את דבריו. ואולם בריבות הימים קצה נפש הכתריאלים גם בזה, ושומעי ספוריו של רבנו יונה התחילו פוחתים והולכים כלל גדול הוא בעולם: גם אכול לביבות הרבה לא טוב. ומתוך כך הורע גורלו של

רבנו יונה והִנו סר מעליו. בימים ההם קם לו שטן בבית-המדרש בדמות נְצִי שַׂר-הַפֶּלֶךְ, הוא נצי הַשַּׁמָּשׁ, שלכתחילה לא היתה דעתו נוחה מ„סיביראי" זה, אף-על-פי שאת ספוריו הנאים אהב גם הוא לשמוע. עמד נצי שר-הפלך וגזר גזירה על רבנו יונה: אין בית-המדרש עשוי כהקדש, שיהא משמש מקום-לינה לכל האסופים מן השוק! רצונו של זה לישון בלילות – ילך ויישן בחוץ, או לא יישן כלל, ובלבד שלא יעשה את בית-המדרש דירת-קבע לעצמו...

ימים קשים הגיעו אז לרבנו יונה. ימים רעים ומרים, אשר כמוהם לא חיו לו מעלום. אילו היה יהודי בן-תורה, או אילו ידע איזו מלאכה, הַמְחַיָּה את בעליה, או לו, לכל הפחות, היה חולה ובעל-מום, כְּזוּסְיָא הַיּוֹרֵד, למשל, – ודאי נמצא לו מקרב הכתריאלים איש כרב רפאל משנ"ח, שהיה דואג למחסוריו ומפרנסהו בתוך שאר עניי העיר. ואולם, לְשִׁבְרוֹ וּלְהֶיְּחוֹ, היה רבנו יונה בריא ושלם בגופו, ולא בריא בלבד, אלא גבור ואמיץ-כח, גבריתן לכל דבר, ומי זה איפוא יעורר לבו לחמול על אדם כמותו? ולהחזיר בעצמו על הפתחים לא רצה. מוטב לו שימות ברעב – והרפה זו לא יעטה על ראשו!

וכך היה רבנו יונה דר בחוץ, בחצר בית-המדרש, עושה אגרופו כר למראשותיו, שוכב ומהרהר ומתגעגע בכל לבו על „המדינות הרחוקות", כתינוק המתגעגע על אמו-הורתו, רואה בחלומו את הארץ הקרה, הגדולה והרחבה, ארץ היערים הארוכים והשלגים הסוערים, ומקלל את יום שובו לכאן, למקום-מולדתו, לעמק עכור זה הצר והאפל, שיהודים עניים דחוקים וצפופים בו, כדגים מלוחים בחבית, מאֵין מקום פנוי ומאֵין אויר לנשימה.

ואולם אל רחום וחנון לא יעזוב את בריותיו. ראה הקדוש-ברוך-הוא בעני של רבנו יונה ושלח לו עזרתו פתאום. רֶוַח והצלה עמדו לו לרבנו יונה ממקום זה, אשר איש לא קוה לו: רב אהרן, הבלן הזקן, זכרונו לברכה, הלך בדרך כל הארץ וּפִנָּה את מקומו בבית-המרחץ לאחר. וכלום יש לך אדם, הראוי לאותה אצטלה של בלן יותר מרבנו יונה? אכן אצבע אלהים היא זאת, נס מן השמים!

עד כמה נאמן רבנו יונה לְמִשְׂרָתוֹ הכבודה בבית-המרחץ ועושה את מלאכתו בשלֵמות – דבר זה ראינו למעלה מאותו הזמר הנאה, שבו הוא מזמין את הקהל „לְבֵי-בַּנֵי". ואולם כל זה אינו עיקר לנו. לא באתי כאן אלא לספר, כי רבנו יונה אף הוא חבר לחברת השָׂשִׂים והשמחים בשמחת-תורה, ולא חבר סתם, אלא חבר וָתִיק ורב-פעלים, אחד מראשי המדברים והעוסקים בה, וכלום פלא יש בדבר? אדם מישראל, שנתחייב בשעתו חובת גלות לסיביריה, ונאסר בשלשלאות של ברזל, ועבד עבודת-פרך, והזר בשלום לעיר-מולדתו, עיר שכולה יהודים – איך לא יעלוץ לבו בקרבו ואיך לא ישמח ולא יפרש את זרועותיו אל אחיו בני עמו לחבקם ולנשקם

ולאמצם אל לבו: „הוי, אחי היקרים, בְּראטְיִקִי רָאדְנִיֶע, מזגו לי עוד כוס יין!"

יהודי כמותו, שהרבה ראה בימי חייו, הרבה יסורים עברו על נפשו, הרבה נסיונות נתנסה ועמד בכולם – כלום. יפול לבו למראה עֱנות אָחיו, הכורעים בימים הרעים האלה תחת סבל צרות ופורעניות וגזירות קשות? וכי מי כמותו יודע את כל גדלו וגבורתו של אלהינו, אשר בידו האחת ימחץ ובידו השניה יחבוש וירפא?

– הוי, אחים! – טוען רבנו יונה, כשהוא מבוסם כל־צרכו, מנענע בידיו ומדבר בלשון בלולה, חציה יהודית וחציה יונית, ודמעות־שכור נוצצות בעיניו. – הוי, אחים! שמעו לי ואנדכם – פי יונה הסיביראי מדבר אליכם! מה לנו צרות? מה לנו גזירות קשות? את מי נירא וממי נפחד? מה יעשה אדם לנו? נַאפְּלְיֶעוַואט!* יהודים היינו ויהודים נהיה... ולפיכך מזגו לי עוד כוס אחת, ונשתה „לחיים" ונזמר זמר לכבוד שמחת־תורה!

אמת, רבנו יונה אינו אלא בלן, ולא בלן בלבד, אלא „סיביראי" – ואף־על־פי־כן יהודי הוא. כמוהו כשאר היהודים. וכי חַגָם אינו חגו? וכי שמחתם אינה שמחתו? וכי תורתם אינה תורתו? ולכן אף הוא מזמר זמר לכבוד שמחת־תורה, אלא שזמר זה יְוָנִי הוא, זמר משונה מאד, שכמוהו לא נשמע בכתריאליבקה מעולם:

תִּשְׁאַל: מִי אָנֹכִי? –
אַבִּיר בֶּן־וָתִיקִים:
לַאו כָּל אָדָם זוֹכֶה
לָצֵאת בַּאֲזִיקִים!

תַּחְקוֹר: כָּל־כַּךְ לָמָּה? –
מַעֲשֶׂה בִשְׁנֵי סוּסִים,
מַעֲשֶׂה בְהַעֲלָמָה...
דְּבָרִים רֵיקִים, פְּחוּתִים!

תֹּאמַר: מַה תִּקְוָתִי? –
תִּקְוַת כָּל בַּר־נַשׁ;
נַפְשִׁי בִּשְׁאֵלָתִי:
הַשְׁקֵנִי־נָא מְעַט יַי״שׁ!...

כך מזמר רבנו יונה לכבוד שמחת־תורה בקול נעים מאד, שורק בשעת מעשה בשפתיו ורוקע ברגליו, כדרך הגויים, רוקד רִקוּד יוני לעיני כל הקהל ומושך אחריו את כל הבא לקראתו. ומי יערוב את לבו לסרב לרבנו יונה, לבלתי לכת אחריו

* רקוק על זה.

לרקד אתו רקוד יוני זה וּלְזַמֵּר אתו זמר־אסירים זה לכבוד שמחת־תורה? מובטח לו, כי רבנו יונה לא ירפה ממנו ולא יעזבהו עד אם ימשכהו בידו השעירה והחזקה ויכניסהו בעל־כרחו לתוך חבורת המרקדים. ואם תחילתו של זה באונס, סופו ודאי ברצון. ולפיכך הכל נמשכים והולכים אחריו לרקד אתו את הרקוד היוני העליז, הכל מזמרים, הכל מוהאים כף, הכל ששים ושמחים. ויותר מכולם שש ושמח רבנו יונה. קולו מנצח על כל הקולות, קול חזק ונעים מאד:

תֹּאמַר: מַה תִּקְוָתִי? –
תִּקְוַת כָּל בַּר־נָשׁ,
נַפְשִׁי בְּשְׁאֵלָתִי:
הַשְׁקֵנִי־נָא מְעַט יַיִשׁ!...

ויין נשפך כמים. ויהודים שותים ומשתכרים, צוהלים ומתרונגים, ששים ושמחים כל אותו היום, עד בוא השמש.

הַדֶּגֶל.

א.

מעשה בדגל אספר לכם היום – מעשה בנער קטן בן־עניים, שטרח הרבה טרחות ויגע כמה יגיעות, עד שזכה לדגל בשמחת־תורה, אלא שגרם החטא ואותו דגל לא נתקיים בידו, וכל־עומת שבא כן הלך... ומעשה שהיה בי בעצמי היה.

כשהייתי תינוק עם תינוקות של בית־רבן, היו הכל קוראים לי: טוֹפִּילִ׳י טוטוּרִיטוּ, כלומר: קוּפִּילִי קוּקוּרִיקוּ. כל־כך למה? ראשית, מפני שהיה קולי קול דק וצורה, כזה של תרנגל רך וצעיר, שהגיע לראשית קריאה; ושנית, משום שלא הייתי יכול לְבַטֵּא כַּהֲלָכָה את האותיות קו״ף, כ״ף ונימ״ל, ולהכעיסני, היה שמו של אבי דַּוְקָא קַלְמָן, שם אמי – גיטל אשת־קלמן, שמי – קופיל בן־גיטל־אשת־קלמן, ושם רַבִּי –גֶּרשון גַּרְגֶּרֶת דַּרְדְּקֵי אִישׁ־כְּפַר־גַּלְגַּנוּבְקָה.

– מה שמך, בני?

– שמי? טוּפִּיל בֶּן־דִּיטֶל־אֵשֶׁת־טַלְמָן...

– הרם קולך מעט.

– טוּפִּיל בֶּן־דִּיטֶל־אֵשֶׁת־טַלְמָן!...

– הרם קולך עוד!

אני צועק בקול רם:

– טוּפִּיל! בֶּן־דִּיטֶל! אֵשֶׁת־טַלְמָן!...

– ומי רַבְּךָ?

– מי רבי? דֶּרְשׁוֹן דַּרְדֶּרֶת דַּרְדְּטֵי אִישׁ־טְפַר־דַּלְדַּנוּבְטָה!...

הכל צוחקים.

הכל צוחקים ואני בוכה.

ולא על הצחוק אני בוכה, אלא על המכות, שהכל חולקים לי. כל איש אשר חֲנָנוֹ אלהים ידים, בא ומכה אותי: אבי, אמי, אחותי, רבי, חֲבֵרַי. כולם מִתְכַּוְּנִים לטובתי ומלמדים אותי לְדַבֵּר „כאחד האדם״.

פעם אחת תקע לי רבי מין יָתֵד בין שִׁנַּי וצוה על התלמידים, שיהיו עומדים

ורוקקים לתוך פי, שֶׁמָּא יועיל זה לתקנתי. ראה רב זימי הַנגר, שהיה דר עם רבי תחת גג אחד, ועמד לְהָגֵן עלי.

– למה אתם מעַנים על־חנם נפש נקיה של תינוק? תנו אותו על ידי רגע אחר, וראיתם, אם לא יתחיל תיכף לדבר אצלי כאחד האדם...

כך אומר רב זימי הנגר קוראני אליו, תופסני בסנטרי ואומר אלי בלשון זו:

– הבט־נא אלי, בני, וקרא אַחֲרַי מלה במלה: אֶץ קֹוצֶץ בֶן־קוצץ קְצוּצֵי לְקַצֵּץ.

אני מביט אליו וקורא אחריו מלה במלה:

אֶץ טוֹצֶץ בֶּן־טוצץ טצוצֵי לטַצֵּץ.

– לא כך! – אומר רב זימי. – עמד והַבט לתוך פי ממש ואמור עמי יחד. יוֹמָם הַשֶּׁמֶש לֹא יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בלילָה...

אני עומד ומביט לתוך פיו ממש ואומר עמו יחד: „יוֹמָם הַשֶּׁמֶש לא יטטה וְיָרֵחַ בַּלְיְלָה“...

– אל נָא, שוטה שבעולם! – אומר אלי רב זימי. – אל תקרא יַטָּטָה אלא „יַכְּכָה“! יַכְּכָה! יַכְכֶה! יַכֶּכה!...

– יַטְּטָה! יַטֶּטָה! יַטֶּטָּה!...

רב זימי מנענע בידו, כמיאש את־לבו ממני:

– היודעים אתם מה שעלה על דעתי? כל התורה לְבַטָּלָה! לא יועיל לו לזה לא קֶדֶר ולא רופא. אין לו תקנה לעולם!

ב.

כי אני, קופיל בן־ניטל־אשת־קלמן, אזכה לדגל בשמחת־תורה, לדגל ממש דגל שיש עמו מקל, ובראש המקל תפוח, ובתוך התפוח נר - דבר כזה נחשב בעיני בימים ההם לאושר רב כל־כך, העומד למעלה מהשגתו של אדם, ואפילו בחלומי לא מלאני לבי להרהר בו ולראותו. שאם כן, הרי אין הדבר סוף! כמה דברים טובים יש בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא ואילו אמרתי לחמוד את כלם לא הייתי מספיק! למשל: ראיתי נערים בבית־רבי שיש כסף בידם ובכסף הם קונים את הכל: את הָאֻמֶּל, את הָחרִט. את המקל. ועוד ראיתי נערים. שאוכלים מיני ממתקים בכל יום ומפַצְעִים אגוזים להנאתם – ואין צריך לאמר רקיקים ולביבות: כיוצא באלה ראיתי בני בעלי־בתים חשובים אוכלים חלת־סולת לבנה בימות החול... הכל תלוי במזלו!

אני, אוי ואבוי, לא אכלתי חַלַּת־סולת בימות החול מעולם. שָׂמֵחַ הייתי בחלקי, שמצאתי לי פת־קיבר לאכול כְּדֵי שְׂבִיעָה, לפי שאבי ובני־ביתו היו, לא עליכם, עניים מרודים, אף־על־פי שכלם היו עמלים ועושים במלאכה: אבי, עליו

השלום, היה שַׁמָּש שני בבית התחתון של בית־הכנסת לקצבים, אמי, עליה השלום, היתה מומחית לַאֲפִיַּת דובשנים ולחמניות ואחיותי היו שולחות ידיהן בסריגת פוזמקאות.

האמינו לי: מִיָּמַי לא ידעתי טעמה של אכילה לשובע, אכילה שלֵמה זו, שאחריה אין אדם מתאוה לאכול שוב.

ופרוטת־כסף ודאי שלא היתה בכיסי מעולם – לחמדה כזאת גם קִוָּה לא קויתי מִיָּמַי!

ועתה הניעו בעצמכם: אני, קופילי קוקוריקו, עליתי פתאום לגדולה, נתעשרתי עושר גדול והעליתי בחלקי עשרים ושתים פרוטות בבת־אחת!

כסבורים אתם, מעשה־נסים היה בדבר: אֲבֵדָה אָבְדָה לאחד הפריצים, ואני מצאתיה? או שמא תאמרו: גָּנֹב גנבתי את הכסף מקופה של צדקה? חס ושלום! חלילה לכם מהעלות על דעתכם מחשבה כזאת! כי נשבעתי, כי בתם לבבי ובנקיון כפי עשיתי לי את העושר הזה. יגעתי עליו בזעת אפי ובשתי... רַגְלַי.

אותו היום יום הַפּוּרים היה, ואני הולך למן הבוקר בשליחות אבי ונושא משלוח־מנות אל בעלי־הבתים של בית־הכנסת התחתון לקצבים. לְשֶׁעָבַר היתה שליחות זו נעשית על־ידי אחת מאחיותי הבכירות, ועכשיו, כשנגדלתי קצת, מסָרָה אבי לידי ואמר לי, כי כבר הגיעה שעתי, שאהיה אף אני לעזר בבית. נטלתי את משלוח־המנות – קערה קטנה ולחמנית אחת בתוכה – והייתי מחזיר בה כל אותו היום על פתחי בעלי־הבתים, רץ ברחובה של עיר וָדָש בַּעֲקֵבַי היחפים בטיט־החוצות וחלקלקות, ולעת ערב, כשהבאתי בחשבון את שכרי, שכר הליכה, שנתן לי כל אחד ואחד מבעלי־הבתים, מצאתי סכום רב של עשרים ושתים פרוטות, שהן זוז אחד של כסף ושבע פרוטות של נחושת.

ג.

לאחר שהעליתי בחלקי אוצר מלא כזה בבת־אחת, הייתי מהלך כל הימים וחושב: מה לעשות בכספי הרב, בלא עין הרע?

באו יצר־הרע ויצר־הטוב והתחילו לענותני ולנַצְּחֵנִי בדברים, כל אחד בשלו. יצר־הרע אומר:

– פרוטות הללו, שוטה שבעולם, עד מהי תהא מחזיק בהן? קום והוציאן. קנה לך בהן כל מה שלבך חפץ. קנה צפיחיות בדבש, למשל. ראה, הנה הן מונחות לפניך על התֵּבָה של פִּירוֹנְדִיצְקָא. או מוטב, שתקנה שם שוּמְשְׁמָנִיּוֹת מתוקות, וראית את־טעמן כי טוב. ולו גם תפוח שרגליד כי תקנה, והיה לך אף הוא למשיב נפש...

– להיות להוט אחר גרוני? – אומר אני. – אם כן, הרי אפשר לי לבזבז ביום אחד את כל ממוני. איני רוצה!

– כן דברת! – אומר יצר־הטוב. – אמנם אין טוב לך כי־אם להלוות את הפרוטות לאמך. זו ודאי נצרכת להן.

– אכן חכם אתה! – אומר אני. – שלא על־מנת להחזיר? מאין תקח להשיב?...

– עניה מרודה היא. – אומר יצר־הטוב. – בנפשה תביא לחמה. משלמת בשבילך שכר־למוד...

– מה לך ולשכר־למוד? – אומר יצר־הרע. – אם אתה לו שמעני – לך וקנית לך מַשְׁרוֹקִית של חרס, או אִזְמֵל חד בעל־פיפיות, או טוב מזה ומזה: חריט של עור ומנעול־ברזל לו...

– מה תתן בתוך החריט? – אומר יצר־הטוב. – את הַדַּלּוּת?

– כפתורים! – אומר יצר־הרע. – מַלֵּא תמלא את חריטך כפתורים, ואמרו כל הנערים, כי כסף הוא זה, וְקַנֵּא יקנאו בך...

– מַה־בֶּצַע בקנאתם? – אומר יצר־הטוב. – אם אתה לו שמעני – עמוד והַלֵּק את כל ממונך לעניים. עֲשֵׂה צדקה, ולמצוה גדולה תֵּחָשֵׁב לך. העניים עלובים הם ומתים ברעב.

– העניים? – אומר יצר־הרע. – הייך קודמים! הרי אף אתה בן־עניים אתה. אף אתה רעב כל הימים. חזקה, אין אדם וַתְּרָן אלא בממון חבירו. זכור אתה כשהיתה שעתך דחוקה ואתה הולך עדיין בידים ריקות ובחוסר כל, – כלום נתן לך אז אדם אפילו פרוטה אחת?...

ד.

פִּתָּנִי יצר־הרע וכמעט שנתפתיתי. ומעשה שהיה כך היה.

חָבֵר היה לי בבית־רבי, בנו של עשיר, ושמו יוֹאֵלִיק. כל הימים היו כיסיו של יואליק זה מלאים כל מיני מעדנים. ואולם לאחרים לא היה נותן. גם כי תכרע בֶּרֶךְ לפניו, גם כי תטע לעיניו – לא יתן לך כלום. ופתאום התחיל יואליק מתקרב אלי, מהניף לי וּמַרְאֵנִי פנים שוחקות. ראיתי, כי נפשו נקשרה בנפשי!

– היודע אתה? – אומר הוא לי. – נער מהוגן אתה, כשם שאני יהודי! אוהב אני אותך על מדה טובה אחת שיש בך: שונא מתנות אתה. לא כאותם הנערים, שתובעים תמיד בפה וקוראים: „הב, הב! תן לי פרוסה קטנה, תן לי כזית!“ כִּלְכַּל לא אוכל את הקבצנים האלה!... בהתיכת סוּכָּרִיָּה רוצה אתה?

– התיכת סוּכָּרִיָּה? – אני אומר – למה לא?

– וּלְפַצֵּעַ שְׁנַיִם אגוזים, למשל, – אומר הוא – היית מתאוה?
– אֱגוזים? – אני אומר.– למה לא? לוּ יֵשׁ אגוזים בידי, כי עתה פִּצַּעְתִּים.
יואליק נותן ידו בכיסו. סבור הייתי, הרי זה מוציא ונותן לי – והנה הוא חוזר ואומר לי:
– נָתוֹן אתן לך מְנַדֶּנֶת חצי ההתיכה ושלשה אגוזים... בתנאי שנעשה חליפין. רוצה אתה לעשות חליפין?
– חליפין? – אני אומר. – במה נעשה חליפין?
– אני – אומר הוא – אתן לך את האזמל שלי. הרי יודע אתה את אזמלי הלבן? אזמל כהלכה, משובח ומפואר...
בודאי ובודאי יודע אני את אזמלו של יואליק! מי לא ידע את האזמל הלבן של יואליק? כמה פעמים קנאתי בו בשבילו וכמה פעמים ראיתיו בחלום!
– ואני מה? – אומר אני. – מה אתן אני לך תמורתו?
– ואתה – הוא אומר – תתן לי את זוז הכסף אשר לך.
– קח! – אומר לי יצר־הרע. – קום וקח! הרי זה אזמל מיוחד במינו. כל הנערים יקנאו בך...
עומד אני להוציא את הכסף, אלא מיד אני חוזר בי.
– יהודי חכם אתה! – אני אומר. – בזוז אפשר לִמְנוֹת אזמל חדש!
– אזמל כגון זה? – אומר יואליק. – כשיבוא אליהו!... חכה כמעט רגע! ויודע אתה מה שאומר לך עוד? הריני מוסיף לך ששה כפתורים לבנים.
– בְּכֶסֶף – אני אומר – אפשר לִמְנוֹת אלפי אלפים וְרִבּוֹא רבבות כַּפְתּוֹרִים...
– וכי מנדנות ואגוזים – הוא אומר – אינם שוה־כסף? מבטיח אני אותך, כי כל פעם שתהא שואל מעמי דבר, אתן לך. כשם שאני יהודי! הנה יש בידי מסמר של ברזל, הרואה אתה אותו? את המסמר הזה אני נותן לך בחנם. התבונן־נא במסמר זה וראה מה הוא!
– למה לי – אני אומר – מסמרים?
– מסמר זה, שוטה שבעולם, משמש לכמה דברים. יכול אתה לקבוע אותו בכל מקום שאתה רוצה. יכול אתה לחפור בו נוּמָה, לִכְשֶׁתִּרְצֶה.
– למה לי – אני אומר – לחפור דומות?
– נָתוֹן אתן אותך – הוא אומר – להתפלל מתוך סדורי.
– למה לי – אני אומר – להתפלל מתוך סדורים של אחרים?
– נָתוֹן אתן לך – הוא אומר – לחבוש את כובעי החדש בשבת.
– למה לי – אני אומר – לחבוש טוֹבָעִים של אחרים?
– אם כן, אינך רוצה? הֵא לך איפוא את זה! – אומר יואליק והולך לי מכה

נמרצה בצרי. – הראיתם בן־קבצן כמותו? נותן אני לו דברים הרבה כל כך: אזמל וכפתורים וסוכריה ואגוזים ומסמר וסדור לתפלה וכובע לחבישה – ועדיין אינו רוצה! כך דרכם של קבצנים: בטנם לא תדע שָׂבְעָה. כסבור הוא, כיון שהשינה ידו זוז אחד של כסף, שוב כל העולם כולו אינו כדאי לו! הַמְתֵּן לי, טוּפִילִי טוטוּרִיטוּ, עוד תבוא שעתך, שתהא זקוק לחסדי, והיו עיניך רואות וכלות! נחמיה, הריני נותן לך במתנה את המסמר הזה!...

נחמיה (נער עני, הצולע על ירכו) זוכה במסמר – ויואליק פונה והולך לו מעמי בהרי־אף.

ה.

תאמרו: אם כן איפוא, לאיזה צורך שמרתי את הכסף בידי?

ראשית, לסעודת לַג־בָּעוֹמֶר. לסעודת לַג־בָּעוֹמֶר היו כל התלמידים מביאים אל בית־רבנו איש מה שהשינה ידו: זה מביא מעות במזומנים, זה – מיני מאכל, וזה – מיני מתיקה. ורק אני לבדי הייתי בא כתמול שלשום ריקם, אין בידי אלא פרוסת הפת עם הבצל. פני היו מתכרכמים מבושה; ואף־על־פי שהיו מזמינים אותי לסעודה יחד עם כל הנערים, מרגיש הייתי, שאין זה אלא מפני הרחמנות – וכל השמחה ערבה לי... עתה – אמרתי בלבי – איני חושש עוד לשום בריה שבעולם. בא אני עתה, ברוך השם, כבעל בעביו ומעות במזומנים בידי. אם יואליק, שבן־עשירים הוא, נותן בחלקו זוז, הרי אני די לי בפרוטה אחת. כי מי אני ומה אני בפני יואליק? אפס ואין! עכשיו שאני נותן חמש פרוטות, הרי יצאתי ידי־חובתי לכל הדעות? אם כן, אני עומד ונותן דוקא חצי הזוז – ודעו לכם, מי הוא קופיל קוקוריקו ובמה כחו גדול!

ואמנם כך עשיתי. השקעתי בסעודת לג־בעומר המשותפת חצי הזוז במזומנים, ואת שאר הכסף הנחתי בידי למשמרת.

וכשהגיעו ימי הקיץ, הירקות נראו בארץ, ופירות חֲדשים נתגלו בסליה של פירונדיצקא, בא אלי יצר־הרע עוד הפעם:

– הרואה אתה – הוא אומר – עִנְבֵי־סְנֶה אלו הירוקים? והדומדמניות האדומות הללו אתה רואה?

– כל האוכל פירות ירוקים – אני אומר – שִׁנָּיו קֵהוֹת.

– בָּרֵךְ „שֶׁהֶחֱיָנוּ" – אומר לי יצר־הטוב – ברכת „שהחינו" מצוה היא...

– ברכת „שהחינו" – אני אומר – עוד אספיק לְבָרֵךְ; עוד הקיץ גדול! עדיין יש לנו בעולם דובדבניות ושזיפים, תפוחים ואגסים, דלעים ואבטיחים... ואני מוטב שאניח את המעות עד חג הסכות ואקנה לי, אם ירצה השם, דגל לשמחת־תורה.

כלה ונחרצה. הכסף יהא מונח בידי, אם ירצה השם, עד הג הסכות, ואז אקנה לי דגל לשמחת־תורה.

ו.

והנה כבר הגיע חג הסכות בעזרת השם. ואני קניתי לי דגל לשמחת־תורה - דגל גדול, צהוב, בעל שני פנים.

מצד אחד היו מצוירות על הדגל שתי חיות משונות, שלכאירה פני התולים לשתיהן, ובאמת אין אלו אלא אריות. אריות ממש. שפיותיהם פעורים ולשונותיהם שלוחות לפניהם. בהלשונות השלוחות הללו תלויים מיני חלילים – כפי הנראה שופרות הם אלו, לפי שמלמטה היה כתוב מפורש באותיות גדולות: „בַּחֲצוֹצְרוֹת וקול שופר".

מתחת שני האריות היה כתוב „דֶגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה" מכאן ו„דֶגֶל מַחֲנֵה אֶפְרָיִם" מכאן.

עד כאן מראה הדגל מצד אחד. יפה ממנו הצד השני. שם אתם מוצאים את דמות־דיוקנם של משה ואהרן – כצלמם וכדמותם ממש. משה – כובע בעל נף והב הבוש לראשו, ואהרן – מין הֶשֵׁק עגול של זהב נתון לו על בְּלוֹרִיתוֹ הצהובה. באמצע, בין משה ואהרן, עומדים צפופים ודחוקים בשורה אחת חבורה רַבָּה של יהודים קטנים. כולם ספרי־תורה קטנים בידיהם וצורה אחת לכם, כְּאִילוּ אֵם אחת יְלָדָתַם, כולם קַפּוֹטוֹת ארוכות לבושם, סנדלים ופוזמקאות ברגליהם, ואבנטים קשורים להם למטה מִיַרְכָם... היהודים הקטנים הללו מכרכרים בכל עוז ומזמרים בשעת מעשה: „שִׂישׂוּ וְשִׂמְחוּ בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה!"

דגל יש לי – ואיני הסר עתה אלא מקל לדגל. ומי יעשה לי מקל? הֱוֵה אומר: רַב זִימִי הגנר, הוא רַב זִימִי, שקבל על עצמו ללמדני לדבר „כאחד האדם".

– מה בפיך, טופילי טומודיטו?

– מַטל לְדָדָל...

– מה פירושו של מַטַל?

– מַטל – אני אומר – של טנה־עץ, שיהא יד לדדל.

רב זימי מרבה לְקַפְּחֵנִי כדברי ליצנות לשם בדידות הדעת. עד שאני מתחיל בוכה. ואז הוא מיך את לבו, עומד ומניח את כל מלאכתו, נוטל קנה־עץ מקציע לכאן ולכאן – והמקל מוכן.

עכשיו איני הסר עוד אלא תפוח ונר, ולא של חֵלֶב, אלא של שעוה, מפני שהחלב, כשהוא מטפטף על־גבי התפוח – פוסלו לאכילה. לא כן השעוה: השעוה כשרה.

ושעוה – מי עוד עשיר בשעוה כמוני? אדרבה, שאלו את־פי כל הנערים

ויאמרו לכם: נער הצריך לשעוה – למי הוא הולך? אֵלַי! מפני שאבי הוא השמש השני בבית התחתון של בית־הכנסת לקצבים, וּשְׁיָרֵי השעוה של נרות יום־כפור שלו הם: מהם הוא מַתִּיך ועושה „שַׁמָּשִׁים" להדליק נרות של חנוכה ואבוקות של הבדלה; ושיוריהם של אלו – ש ל י הם.

סוף דבר, איני חסר כלום. יש לי כל צרכי:

ז.

שמיני־עצרת בערב, לאחר שקבעתי את הדגל במקל, והושבתי בראש המקל תפוח אדום, והדלקתי בראש התפוח נר של שעוה, – אני יוצא ללכת אל בית־הכנסת, אל ההקפות, בשמחה ובצהלה. מי ידמה לי ומי ישוה לי עתה? אין מאושר כמוני בכל העולם!

מצייר אני בדמיוני, והנה אני בבית־הכנסת כבר, עומד על הספסל, אשר בכותל־המזרח, עם כל בני בעלי־הבתים. הנרות דולקים. דגלי יפה מכל הדגלים. תפוחי אדום מכל התפוחים. נרי גדול מכל הנרות. החום בבית־הכנסת רב מאד והדחק גדול. נשים ובתולות הרבה באו לנשק את ספרי־התורה. הנה רב מלך החזן בטליתו המשולשלת הולך בראש, כמצביא לכל המחנה. אחריו – בעלי־הבתים. רב מלך מסלסל בגרונו ומזמר בקולו הצרוד: „עוֹזֵר דַּ־לִים הוֹשִׁיעָה־נָּא!" הנשים והבתולות רוקדות כנגד פניהם, מנשקות ספרי־התורה וקוראות בקולי־קולות: „לשנה הבאה – כֹּה לֶחָי! לשנה הבאה – כֹּה לֶחָי!" והגברים עונים ואומרים: „גם אתם! גם אתם!"

עד שאדם מגיע אל הבית התחתון של בית־הכנסת לקצבים, מקום שאני מתפלל שם, עליו לעבור תחילה על־פני כמה בתי־כנסיות ובתי־מדרשות: בית־הכנסת הקר, בית־הכנסת לליטאים, בית־הכנסת לְחַיָּטִים, בית־המדרש הגדול, בית־המדרש הקטן, בית־המדרש הישן, בית־הכנסת לחסידים, בית־הכנסת למתנגדים, בית־הכנסת החדש, בית־הכנסת הירוק – ולבסוף באים לבית־הכנסת של הקצבים, ומשם יורדים ובאים אל הבית התחתון.

כל אלו בתי־הכנסיות ובתי־המדרשות, המנויים כאן, אינם מפוזרים ורחוקים זה מזה, אלא מכונסים ועומדים בחצר אחת – היא חצר בתי־הכנסיות.

כל החצר כולה היא כמעט כבית־כנסת אחד. בימות החמה, כשהחלונות פתוחים לחוץ ואתה עובר עליהם בשעת התפלה, אין אתה יודע מה לעשות תחילה: אם לעמוד ולרקד בקדושה, אם לכרוע ב„בָּרְכוּ", אם לענות „אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא". בשעה שמצד אחד נשמע קול מזמר „אָז יָשִׁיר", כה בשעה עולה מִן הצד שכנגדו קול מאריך בְּאֶ־חָ־ד! ובתאום פורץ קול בודד באמצע בנגון של הגמרא: „מִכְּלָל

שֶׁהוּא צָרִיךְ לִפְרָט, וּמִפְּרָט שֶׁהוּא צָרִיךְ לִכְלָל". בא השני וּמְנַצְּחוֹ בנגון אחר: „יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא". מיד יוצא השלישי ומכריע ביניהם בנגון הדש: „הַלְלוּיָהּ, הַלְלוּיָהּ!"...

שני פנים לחצר בתי־הכנסיות שלנו: לא כמראיה בחול מראיה בשבתות וימים־טובים. בחול למה היא דוֹמָה? לשוק, שמוכרים בו ספרים עברים, טַלִּיּוֹת, ציציות ומזוזות, תפוחים גְּרָקְבִים, אגסי בית־הקברות, זרעונים, פולים, שומשמניות, רקיקים, צפיחיות ושאר מיני מתיקה. העזים משתטחות כאן להנאתן ברוָחה יתירה, מעלות גרה ומנענעות זָקָן. בא שבת או יום־טוב – פָּסַק השוק. אין משא־ומתן ואין עזים. כנופיות של יהודים עומדים ומסיחים וּמְלַהֲגִים בקול, חוזרים על כל חדשות השבוע והשנה ועל כל מאורעות העולם. הילדים אף הם כאן. ילדי ישראל, תינוקות של בית־רבן, רצים אילך ואילך, רוקדים ומקפצים כגדיים, משוטטים אנה ואנה כדגים במים. אשריהם, מה טוב חלקם – בני־חורין הם היום! בודקים הם זה לזה את קַפּוֹטוֹתֵיהֶם החדשות – של מי ארוכה יותר, מתבוננים אל כובעיהם, כובעי יום־טוב – של מי גדול, ומודדים באצבע את הפאות – של מי קצרה יותר. ובשעת מעשה נותנים ומקבלים זה מזה, כמנהג העולם, סטירות ומכות־יד – והשמחה רבה.

כפולה ומכופלת השמחה בחג הסכות, בשמיני עצרת בערב לפני ההקפות, שעה שכל הנערים מתכנסים ובאים לכאן בדגליהם. כולם מהלכים פה כתות־כתות, הגדולים לבד והקטנים לבד. בודקים זה אצל זה את הדגלים – של מי נאה יותר, ואת התפוחים – של מי אדום יותר, ואת הנרות – למי נר של הלב ולמי של שעוה. ובשעת מעשה הם מנצחים זה את זה בדברי קנתור וליצנות, מתחכמים ומערימים זה על זה. אחד עומד ומכבה את הנר של השני ואחד מתגנב ובא מן הצד, נועץ שניו בתפוח חבירו ועושהו בעל־מום. בשכר זה מקבל המזיק מידי הניזק מכת־לחי נמרצה וברכה משולשת עמה – ובני־החבורה מתפזרים והולכים איש עם דגלו ואיש לבית־מדרשו.

ה.

– מזל־טוב! טוֹפִילִי טוטוֹרִיטו יש לו דגל! פַּנּוּ דרך, פתחו שְׁעָרִים – יָבוֹא יהודי בחצוצרות וּכְלֵי־זְמָרִים!...

בלשון זו קבלו חֲבֵרַי את פני, כשנכנסתי להצר בתי־הכנסיות ודגלי בידי.

מתבונן אני לכל הדגלים וחוזר ונותן עין בדגלי – כמה גדול ההבדל! אין שום דמיון כלל! שלי יחיד ומיוחד!

ראשית כל הדגל גופו. אין אף נער אחד, שיהא דגלו קבוע בתוך המקל כתקונו ונראה יפה משני צדדיו כדגלי. והמקל? אין אף מקל אחד יפה כמקלי, ישר והלק, מוקצע ומעוגל כמוהו. אין אף תפוח אחד אדום וחלק כתפוחי. אין אף נר

אחד יפה וטוב כנרי. כי מי זה הנער, אשר תשיג ידו שעוה הרבה כל־כך? כמה מכות־לחי וכמה סטירות בצד ובכתף ספגתי מידי אבי, כשתפסני בפרוזדור בית־הכנסת, מוטל תחת הספסל ומלקט פרורי שעוה מן הנטף של נרות יום־כפור?... מַקִּיש אני במהשבתי את דגלי לשאר הדגלים – ודעתי מתרחבת ולבי מתמלא נאוה. דומה אני, כאילו אני הולך וגָדֵל, הולך ורם. רגלי נושאות אותי באויר, למעלה, למעלה. מתאוה אני לצחוק, לְגְעוֹת בקול, לרקד...

– הבה, הראני־נא את שלך! – אומר אלי פתאום יואליק בן הגביר ועומד ומביט משתאה.

הוא מתבונן אל דגלי ואני מתבונן אל דגלו. „גם לזה יִקָּרֵא דגל! – אני מהרהר בלבי. – גם זה מקל שמו! מעוקם כשופר!"

רואה אני את פני יואליק והנה הוא נרגש כולו ומורתח. אבל אני עושה את עצמי כתם ומביט אל הצד.

– קוּפּיל! – הוא אומר אלי. – היכן לקחת מקל נאה כזה?

– הַא? – אומר אני והופך אליו את פני.

– כיצד בא לידך מקל נאה ומהודר כזה?

– ואתה מה? שמא תאמר להחליפו במסמר שלך?...

יואליק מרגיש בעוקץ. נותן הוא בי עין זועמת, נושף בחוטמו, מכניס ידו לכיסו ומסתלק מעם פני. אני מביט אחריו ולבי צוהל ומתעדן. רואה אני אותו, שהוא מַטֶּה את נחמיה החגר הצדה ומתלחש עמו, מרמז בעיניו עלי. רואה אני את כל זאת, אלא שאני עושה את עצמי כלא יודע. עוד רגע, והנה נחמיה צולע על ירכו ובא אלי ודגל יואליק עקום־המקל בידו.

– תן לי – אומר אלי נחמיה – ואדליק את הנר. שלי כבה.

– וכי שלך הוא הדגל? – אומר אני ומטה לו את דגלי ונרו. – הרי יודע אני, דגל זה של מי הוא...

ותוך־כדי־דבור, עוד לא העיפותי עין, והנה הקריב נחמיה את נרו הדולק אל דגלי – והאש אחזה בו. הדגל בוער, מתלהב רגע – ואיננו!

אבן אילו נפלה מן השמים ונפצה את מחי, חיה רעה אילו קפצה עלי וטרפתני, או מת בתכריכיו אילו בא לקראתי בחצי הלילה לחנקני, לא הייתי מתפלץ כל־כך, כמו שנדל פחדי באותו הרגע הנורא, כשראיתי בידי את המקל החרוך ערום וחשוף, בלא דגל. חרדתי ממקומי וצעקתי מנהמת לבי צעקה גדולה ומרה:

– אוי, אוי, אוי! דגלי, דגלי, דגלי!...

פלגי דמעות פרצו מעיני וכל העולם כולו חשך פתאום בעדי. המקל עם התפוח והנר נפלו מידי לארץ, ואני פניתי ללכת, שלא לדעת, לאן רגלי מוליכות

אותי. אני הולך הָלוֹךְ וּבָכֹה, הָלוֹךְ וּבָכֹה, סוכר את ידי מעוצר רעה ויגון, ממרר על דגלי כבכי, כְּהָמֵר על המת. ואני בא לביתי בגפי, יחיד ובודד, באין דגלי עמי. ואני פורש לקרן־זוית, יושב שם בחשכה, כובש פני בין ברכי ובוכה בחשאי, אין רואי ואין שומעני. אני קובל לפני הקדוש־ברוך־הוא, רן עמו ומגיש לפניו טענתי:

– הוי, רבונו של עולם! הוי, אל רחום וחנון! מה עוני ומה חטאתי? למה הרעות לי כל־כך?...

הַכִּרְכָּר.

א.

יותר מכל חֲבֵרַי אשר בחדר ויותר מכל הנערים אשר בעיר ויותר מכל האנשים אשר על־פני האדמה אהבתי את חֲבֵרִי בָּנִי בן מאיר חייט־הצבא. אהבה זו מיוחדת כמינה היתה, אהבה, שֶׁחִבָּה ודבֵקות ויראה משמשות בה בערבוביה. אָהַבְתִּי אותו – מפני שהיה יפה ופקח וחרוץ מכל הנערים אשר סביבי, ומפני שהיה טוב ונוח לי ונאמן אתי ומגין עלי תמיד מתעלולי הנערים המציקים, הולק להם מכות־לחי כשעת הצורך, צורם אזניהם ונפרע מהם בשבילי.

וְיָרֵא יראתי אותו – מפני שהיה הגדול בחבורה, ולו העוז והגבורה למשול בַּכֹּל ולהכות את כל נער, שלא נכנע מפניו ולא קבל מרותו. כי בֶּנִי זה, מלבד שהיה הגדול מכולנו, היה גם העשיר מכל נערי החדר. אביו, מאיר חייט־הצבא, אף־על־פי שאומנותו היתה אומנות חייטים, יהודי עשיר היה ונמנה על בעלי־הבתים החשובים שבעיר: ביתו היה בנוי לתפארה, ומקומו בבית־המדרש בכותל המזרחי; בחג־הפסח היתה עולה מצה שמורה על שלחנו, ובחג־הסוכות היה בורר אתרוג מהודר לעצמו. ולא עוד, אלא שידו היתה פתוחה תמיד לאביון, והיה מכנים אורחים ונומל חסדים, ומוסר את בניו לטובי המלמדים שבְעיר, ומתאמץ להִכָּבֵד בעיני כל העדה ולהיות כאחד האדם. ורק פסול אחד נמצא בו, אשר דִכֵּא את רוחו ומֵרַר את חייו תמיד: שם־משפחתו מגונה היה ביותר. בספר־הנולדים היה כתוב שמו: מ א י ר בן־ר פ א ל ל מ ש פ ח ת תַּ יִ ש.

אכן חידה היא ותהי להידה: אבי־אביו של מאיר, שודאי אף הוא היה חייט בשעתו, מה ראה שבחר לעצמו שֵׁם משונה זה? וכי לא מצא אז שם אחר, שיהא נאה לו ונאה לבניו? רומה, שמוטב היה לו, אילו קרא שם־משפחתו על־שם אומנותו, כגון: מַחֲטָאִי, כַּפְתּוֹרָאִי, מִכְנְסָאִי, טְלָאִי וכיוצא באלו? אמנם גם השמות הללו אינם תפארת לאדם, ואף־על־פי־כן יש להם על מה לסמוך. אבל תַּיִשׁ על־שום מה? מה ענין חייט אצל תיש? ואם תמצא לומר: הרי מצינו בני־אדם מישראל, ששמות־משפחתם אַיָּל וּצְבִי וּפִיל וְזְאֵב? ויש לומר: אמנם גם הָאַיָּל וגם

הַתַּיִשׁ יחוסם אחד הוא – שניהם בעלי־חיים; ואף־על־פי־כן הכל מודים, שאינו דומה איל לתיש... ואולם חוזר אני אל חברי בָּנִי.

ב.

חברי בָּנִי היה בחור גאה, בעל־קומה ובעל־צורה, אדמוני וְנָקוֹד, בעל שער צהוב ומסומר עם לחיים לבנות ושמנות וְשִׁנַּיִם גדולות וקלושות ועינים משונות, אדומות ועגולות, כעיני הדג. העינים העגלות הללו היו שוחקות תמיד ומציצות מתוך ערמומית. וחוטם היה לו, הזקוף כלפי מעלה, ומתוך כך נראו פניו כפני חצוף וְקַנְתְּרָן. ואף־על־פי־כן מצאו הפנים האלה חן בעיני, ונפשי דבקה בחברי זה למן היום הראשון, אשר התודעתי אליו.

ראשית התודעותנו היתה בבית רבנו, תחת השלחן, כשישבנו שנינו יחד לפני החומש. כשהכניסתני אמי לחדר זה בפעם הראשונה, מצאתי שם את רבי החדש, יהודי שנבנות־עיניו עבותות וְכִפָּה מחודדת חבושה לראשו, יושב עם כל תלמידיו אל השלחן לפני החומש ומלמדם פרשת בראשית. רבי לא הפסיק משנתו, ורק הציץ עלי בעין אחת ואמר לי:

– קרב ועלה לשם, על אותו הספסל, ושֵׁב שם בין שני הנערים ההם!

קרבתי ועליתי על אותו הספסל וישבתי שם בין שני הנערים ההם, ומיד הייתי כאחד התלמידים. לְדַבֵּר על־אדותי עם רבי לא היתה אמי צריכה כלל. כל הדברים וכל התנאים כבר נתקיימו ונתקבלו ביום־טוב הראשון של חג.

– ובכן, ראה בקשתיך, בני: הֱוֵה שָׁקוּד ללמוד תורה! – אומרת לי אמי ביציאתה, כשהיא עומדת בפתח. ושוב היא הופכת אלי את ראשה ומביטה בי בעינים אלו, ששמחה וחבה ורחמים נשקפים מתוכן. מבין אני את מבטה של אמי ויודע את לבה: שְׂמֵחָה היא, שאני יושב כאן עם שאר בני בעלי־בתים חשובים ולומד תורה; ומצטערת, שצריכה היא לְהִפָּרֵד ממני.

אודה ולא אֵבוֹשׁ: אני לא הצטערתי אז כאמי. אדרבה, דעתי זחה עלי. יושב אני בתוך חברים רבים, בלא עין־הרע, אני מסתכל בהם והם מסתכלים בי. ורק רבנו אינו נותן אותנו לִפְנוֹת לבנו מלמודנו ולהסתכל מתוך בטלה. מתנועע הוא אילך ואילך וקורא מעל החומש בקול ובנינון, וכולנו עונים לעומתו בזה אחר זה, אחד מקרא ואחד תרגום, בקול רעש וּצְוָחָה:

– וְהַנָּחָשׁ – אותו נחש! הָיָה עָרוּם – היה חכם! מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה – מכל החיות אשר בשדה! אֲשֶׁר עָשָׂה – אשר ברא!

נערים היושבים בכפיפה אחת, צפופים ודחוקים לשלחן אחר, ומתנועעים

וקוראים בבת־אחת, – כלום אפשר להם, שלא יתודעו זה אל זה ולא יבואו בדברים איש עם רעהו? ואמנם כך היה מעשה.

בֶּנִי בן מאיר החייט, שישב עַל־יָדִי דהוק וכבוש כמוני, מנסה תחילה לצבוט לי ברגלי תחת השלחן ולהציץ לתוך עיני, ואחר־כך הוא חוזר ומתנועע בכל תוקף אילך ואילך וקורא יחד עם רבנו ועם כל תלמידיו את הדברים, הכתובים בחומש, ואגב קריאה הוא פולט מפיו דברים משונים, המכוונים אלי, בלשון זו:

– וְהָאָדָם – האיש! יָדַע – הא לך כפתורים אֵלו! אֶת־חַוָּה – ותן לי אתה חרובים! אִשְׁתּוֹ – ואתן לך מציצה אחת מפפירוסה שלי!

ואני מרגיש בתוך כפי יד זרה. חמה ורכה, ואני ממשש ומוצא בה כפתורים אחדים, קטנים וחלקלקים.

ואף־על־פי שאין אני זקוק כלל לכפתורים אלו ואיני רגיל בְּעִשּׁוּן פפירוסות. וגם דיובים אין לי בכיסי - בכל זאת מוצא הענין הזה חן בעיני, ואני משיב לו באותו הניגון ומתוך אותם הנענועים, שאני מתנועע יחד עם כל התלמידים:

– וַיְהִי־הֶבֶל – מי־זה הגיד לך? רֹעֵה צֹאן – כי יש לי חרובים?

וכך היינו נדברים איש אל רעהו כל אותה השעה, עד כי הישגיה בי רבנו, שאין לבי פנוי עתה להומיש, אף־על־פי שמתנועע אני בזריזות יתירה. עמד ופרש רשת לרגלי.

– שמע־נא, אתה הנער! מה שמך, אשר יקראוך שם? הגידה לי, בבקשה ממך, האם לא ידעת, בן־מי היה קין ומה היה שם אחיו?

שאלה חמורה זו נראתה לי אז משונה כל־כך, עד כי ישבתי כהלום־רעם ולא ידעתי את נפשי.

– למה תביט אלי בפה פעור? – שאלני רבי. – וכי אזנים לך ולא תשמע את הדברים, אשר אני מדבר אליך? שואל אני ממך, כי תגיד לי, אם ידעת, מה שמו של אדם הראשון, אבי קין, ומה היה קין לאחיו להבל, אשר חַוָּה אמם ילדה אותם?

רואה אני, כי כל הנערים ממלאים צחוק פיהם. ואני אינני מבין, מה הצחוק הזה?

– אמור, שוטה שכמותך, כי אינך יודע, לפי שעדיין לא למדנו את זה! – לוחש לי בֶּנִי על אזני ודוחק את רגלי תחת השלחן. ואני שומע לו וחוזר אחרי דבריו, כתוכי זה, וכל הנערים עונים לעומתי בצחוק גדול.

- למה יצחקו אלה? – אני מהרהר בלבי, מביט על רבי ועל תלמידיו הַמִּתְפַּתְּלִים כולם מתוך רוב צחוק, מונה תחת השלחן את הכפתורים הקטנים ומניחם מידי האחת לתוך השניה: ששה מספרם.

– מכיון שכך, עמוד, בחור נאה, והראני־נא את שתי ידיך! מה אתה מפשפש שם במסתרים?

כך אומר לי רבי, קם ממקומו ונוחן אלי תחת השלחן...

. . . .

אם חכמים אתם, ודאי שתבינו מאליכם, מה היה חלקי, אשר קבלתי אז מידי רבי בפעם הראשונה בגלל הכפתורים של חברי בֶּני!

ג.

המלקות הראשונות, אשר ספגתי בהדר רבי, חלפו ונשכחו מלבי, והבזיונות, אשר שבעתי אז לעיני כל התלמידים, אף הם היו כלא היו. וכנגד זה התחברתי בימים ההם עם בֶּני, ונפשי נקשרה בנפשו. שנינו נעשינו אוהבים וידידים נאמנים זה לזה, משום מעשה שהיה. ומעשה שהיה כך היה.

ביום השני, כשנכנסתי לבית־רבי, נושא את החומש בידי האחת ופת־שחרית בידי השניה, מצאתי את כל החבורה צוהלת ושמֵחה. לשׂמחה מה־זה עושה? נס נעשה להם היום – רבנו איננו בביתו. איה רבנו? הלך לברית־מילה, הוא והרבנית אתו.

– ובכן, הבה נתערב שנינו! – אומר נער אחד, שחוטמו כחול ויהושֻע־הֶשִׁיל שמו.

– כמה תהא ערובתנו? – שואלו חבירו, יוסי־דוד שמו, נער שֶׁשַׂרְוָלוֹ קרוע וקצה מרפקו השחור והמזוהם מבצבץ ונראה מתוך הַקֶּרַע.

– רבע ליטרה חרובים.

– לוּ יהא רבע ליטרה חרובים. אם כן איפוא, מה הם דבריך, אשר אמרת?

– אני אומר, כי לא יעמוד בעשרים וחמש!

– ואני אומר, כי יעמוד גם בשלשים ושש!

– בשלשים ושש? עוד מעט ונראה! קומו, נערים, ותפשוהו!

כך פקד יהושֻע־הֶשִׁיל בעל החוטם הכחול על חבריו, ונערים אחדים קפצו אלי ותפסו בי כולם יחד והשכיבוני על הספסל פרקדן ופני למעלה. שנים מהם ישבו על רגלי, שנים ישבו על ידי, אחד אחז בראשי, שלא אניעהו בשעת מעשה, ועוד אחד נחן אלי וְכִוֵּן כנגד חוטמי שתי אצבעות, אגודל ואמה. שתי אצבעות אלו עשה בעין עִגּוּל, עָצַם עין אחת, פער קצת את פיו והתחיל ניקש לי על־גבי חוטמי. כסבורים אתם, נקישות קלות היו? כל נקישה ונקישה הטעימתני אחד מששים בגיהנם, ובמעט פרחה נשמתי!

– מְנוּ, מְנוּ, נערים! – מפקד יהושֻע־הֶשִׁיל על חבריו עושי־רצונו. – אחת! אחת ואחת! אחת ושתים! אחת ושלש!...

ופתאום...

כל מקום שנאמר בו „פתאום" – אינו אלא לשון הֲוָה והצלה. נינהג העולם

הוא בכך. אדם, שפגעו בו שודדים ביער וכפתו את ידיו ואת רגליו וצוו עליו, כי יתודה ויכין את עצמו לשעת המיתה, ועמדו להשחיז את סכיניהם, — פתאום מזמין לו הקדוש־ברוך־הוא אורחה נוסעת, העוברת לפי־תומה ביער ומקשקשת בפעמוני עגלתה. הרוצחים ממהרים להמלט על נפשם, והאומלל, העומד קשור לאילן, נצל מסכנת־מות, קם על רגליו, נושא ידיו למרום ומברך ברכת „הגומל".

כל מה שאירע לאותו הֵהֶלֶךְ האומלל ביער אירע גם לחוטמי. אינני זוכר, אם בשעת נקישה חמישית היה מעשה או בשעת נקישה ששית — ואולם לא היו רגעים מועטים, עד שנפתחה הדלת ונכנס בֶּנִי בן מאיר חייט־הצבא, ומיד עזבוני המהבלים הקטנים ופרשו כולם לקרן־זוית ועמדו שם בבושת־פנים, כבושת גנב כי יִמָּצֵא. וחברי בֶּנִי ראה את אשר לפניו ונגש תיכף אל המלאכה: עמד ותפס לכל אחד ואחד באזנו והתחיל מושכה בכל כח, מושך ומנגן בנינון־הטעמים: „פָּ־זֵ־־־ר!!! שַׁלְ־שֶׁ־־־לֶת!!!" ובשעת מעשה אמר לכל אחד ואחד:

— ובכן? התשלח את ידך עוד הפעם לגעת בנער יתום, בן אשה אלמנה?

מאותו יום ואילך חדלו הנערים להציק לי ולהתקלס בחוטמי. יָרֹא יראו לנגעת בנער יתום, בן אשה אלמנה, אשר בֶּנִי בן מאיר חייט־הצבא עומד לימינו להיות לו מגן ומחסה מפני הקמים עליו.

ד.

„בן האשה האלמנה" — כך קראו לי בבית רבי. ולמה נקרא שמי „בן האשה האלמנה"? משום שאמי היתה אשה אלמנה והתפרנסה מעמל כפיה, מֵחֲנוּת של מיני מַכּוֹלֶת, שפתחה אחרי מות בעלה. חנות זו קטנה היתה, ויותר משאר מיני מכּולת נמצאו בה שני מינים למכירה: סִיד וחרובים — שני מינים אלו, שהרבה קופצים עליהם בכתריאליבקה. הכל צריכים לסיד, שֶׁמְּסַיְּדִים בו את הבתים, והכל להוטים אחרי הרובים, שכמה מעלות להם: מתוקים הם, ועולים בזול גדול, וְהַגֶּפֶת שלהם מרובה ממשקלם. תינוקות של בית־רבן מוציאים על החרובים את כל ממונם, שהם מקבלים בבית אביהם לפת־שחרית ולסעודת־הצהרים, והחנונים בעירנו מתפרנסים מעסק זה בְּרֶוַח, הם ונשיהם ובניהם. ולפיכך הייתי תוהה כל ימי על אמי ובינתי קצרה מהבין, למה היא מתאוננת על רוע מזלה ואומרת תמיד, כי פרנסתה מועטה ואינה מספיקה לה אלא לשכר החנות ולשכר־הלמוד בלבד? למה לשכר־למוד בלבד? וּמֵאַיִן היא נוטלת לשאר הצרכים, שאדם חי זקוק להם, כגון: אכילה ושתיה, הלבשה והנעלה, וכיוצא באלו? אכן נפלאים דרכי אמי, שכל מחשבותיה והגות־לבה היו נתונות תמיד רק לדבר אחד — לשכר־למודי: „מאחר שֶׁיִּפַּסֵּר יִקָּרְאֵנִי אלהים, היא

אומרת, ולקה ממני את בעלי, את פארי ועטרת־ראשי, ועזבני אלמנה בעצם ימי עלומי, עוטיה ושוממה, הרי כל חפצי ומשאת־נפשי בחיים, כי בני ילמד תורה ויאיר את עולמי אשר חָשַׁךְ בעדי"... כסבורים אתם, שרק בפיה דברה זאת? בכל יום ויום היתה באה אל בית־רבי לחקור ולדרוש, אם לומד אני כהוגן. ולא זו בלבד. גם על תפלתי היתה משגיחה בשבע עינים, שלא אזלזל בה ואתפלל שלש פעמים ביום. כל הימים היתה מעוררת אותי בדברי־מוסר ומשדלתני, כי אהיה חסיד ומופלג בתורה כאבי, עליו השלום. ומדי פעם בפעם, כשהיתה מסתכלת בפני, היתה אומרת, כי כולי דומה לזיו־איקונין שלו, אֲבָל ממנו לחיים. ובשעת מעשה היו עיניה מלפלפות ופניה מפיקים דאגה רבה ויגון קודר ועגמת־נפש אין־קץ.

ואף־על־פי־כן ימחל־נא לי אבי המנוח בעולם־האמת. אני לא יכולתי אז לעמוד על אופיו ולדעת, מה היה טיבו של אדם זה, אשר לפי דברי אמי הניח את כל הויות העולם ולא עסק כל ימיו אלא בתורה או בתפלה! האמנם לא נמשך לבו אפילו פעם אחת לצאת לאויר העולם בבוקר יום־קיץ, שעה שגלגל־החמה אינו בוער עדיין בכל תקפו ואינו משפיע את הומו על הארץ, אלא מתגלה ויוצא מן המזרח, מנסר ומטייל בהפזון רב על־פני רקיע השמים, כולו כתם־פז, הטובל באש, אשר מרוב בהירותו לא יוכל איש להביט אל זיוו? הגידו לי, בבקשה מכם, מה טעם יש לה לתפלת־שחרית של חול בבוקר נאה כזה? או מה טעם יש להם ללמודי רבנו אחר־כך, כשאנו יושבים בהדר צר ואָפֵל, ובחוץ בוערת השמש כאש־הכבשן, מחממת ומלהטת את האדמה בשפעת קרניה? אותה שעה נכספת נפשך וכָלה לשם, להנחל אשר במורד ההר, לאותו הנחל הנאה, שֶׁיְּרוֹקָה מכסה מימיו וריח חם, כריח בית־מרחץ, נודף ממנו למרחוק. נחל זה, כשאתה רואה אותו מהרהורי לבך, אתה מתאוה לפשוט את בגדיך בזריזות ולקפוץ אל תוך מימיו הפושרים, שֶׁבִּצַּת קרקעיתם רכה וקרירה וחלקלקה, ובה רומשים מיני רמשים משונים, ספק דגים, ספק צפרדעים, שטים ומתרוצצים אנה ואנה. וממעל, על־פני יְרוֹקַת המים, מרחפים לעיניך המוני זבובים ויתושים משונים, קופצים ומהליכים ברגליהם הארוכות והדקות ומשמשים כולם בערבוביה. אותה שעה אתה מתאוה לשוט ולעבור את הנחל ולהגיע למקום־הפלאות, מקום ששם צומחים העלים הירוקים, הגדולים והרהבים, וסביבם מזהירים באור החמה אלפי ציצים ופרחים, לבנים וכחולים וכתומים, וממעל להם שולחת עֲרָבָה את ענפיה הרכים והרעננים. ואתה מפרש ידיך בבצה זו, כאשר יפרש השוחה לשחות, ואתה מכשכש בה ברגליך, למען יאמינו לך חבריך, כי אמנם שוחה אתה. מי מכם יוכל להתגבר על יצרו אותה שעה ולעמוד בנסיון? או מה טעם יש לה לאותה ישיבה, שאתה יושב סגור בבית או בחדר עם ערבי קיץ, שעה שגלגל־החמה, כולו אש אדומה, שוקע ויורד מאחרי העיר, מדליק בדרך שקיעתו את

ראש בית־המסנד ומאיר באור־יקרות את גג־הרעפים של בית־המרחץ ומצית אש בהלונות בית־המדרש העתיק. להבדיל, ומשם, מאחרי העיר, נחפז ובא עדר הקהל ? עזים רצות, גדיים גועות, פרות משרכות דרכן, עמודי־אבק מתאבכים באויר ומכסים את עין הארץ, צפרדעים אומרות שירה, מקרקרות ומְהַגּות בנחל, וכל העולם כולו שואן ורועש, והשמחה רבה מסביב. לב מי ילך אותה שעה אחרי תפלת המנחה? לב מי ינוח אז וישקוט ויקבל עול־שמים באהבה? ואולם שאלו־נא את פי אמי – ואמרה לכם, כי הוא, עליו השלום, לא כן עשה. הוא, עליו השלום, ברר דרך אחרת לעצמו. איזוהי דרך אחרת, שברר הוא לעצמו, אינני יודע. רק אחת אני יודע: כי אמי מציקה לי תמיד בשבילו ומזכירה לי מדי פעם בפעם, כי אב היה לי, ובאה עמי בטרוניה בגלל שכר־הלמוד, שהיא משלמת לרבי, ואינה דורשת ממני אלא שני דברים: כי אלמד תורה ואתפלל שלש פעמים ביום.

ה.

ואף־על־פי־כן, כל האומר, כי „בן האשה האלמנה" לא ראה סימן ברכה בלמודו ונבדל לרעה משאר חבריו – אינו אלא טועה. אמת, בתפלתי לא הייתי זהיר ביותר, לפי שלבי, לב נער פוחז, הלך אז אחרי ענינים אחרים, המסיחים דעתו של אדם מן התפלה. למשל: נוהגים היינו בימים ההם לעַטֵּר לקרני תיש־הקהל מין עטרה, העשויה סחבות, מאותן הסחבות, שאשת רבנו סותמת בהן את פי־התנור בערב שבת, ולשלוח את התיש השוטה הזה על־פני העיר, שיהיו הכל צופים ביפיו. או פעמים היינו קושרים נחש של נייר לזנב החתול, כדי שיתרוצץ עלוב־נפש זה כמשונע אנה ואנה וישבר בדרך מרוצתו קערות וקדירות ופכים קטנים. או יש שהיינו מתגנבים בערב שבת עם חשכה ותולים מנעול על דלת עזרת הנשים, כדי שתתעלפנה נשי כתריאליבקה מנודל הפחד, ובעליהן ירוצו להביא להן מים מכיור בית־המדרש להשיב את רוחן אליהן. או יש שהיינו עומדים וּמְסַמְּרִים בְּמַסְמְרִים את סנדליו של רבנו אל הקרקע, או מדביקים את זקנו אל השלחן בנטפי חומר־הותם בשעת שינה של צהרים: ייקץ וינסה־נא לזוז ממקומו! אבל – אוי ואבוי! כמה הפליאו מכותינו, כשנתגלה ונודע אחר־כך, יד מי עשתה את אלה! ממילא מובן, כי כל התעלולים האלה לא עשינו על דעת עצמנו, אלא בפקודת הראש שבחבורה, בעצת מנהיגנו ומדריכנו.

והראש שבחבורה, מנהיגנו ומדריכנו, היה חברנו בֶּנִי בן מאיר הייט־הצבא. הוא היה תמיד המתחיל בכל דבר, ואנחנו היינו סובלים אחר־כך בשבילו ולוקים על הטאותיו. בֶּנִי עצמו, זה בֶּנִי האדמוני וְהַנָּקוּד, בעל העינים העגולות וְהַשִּׁנַּיִם הקלושות, לא נכשל מעולם ולא נתפס בכף. תמיד היה נחלץ מצרה ומביא אחר תחתיו. כמה

פעמים חטא והחטיא את הרבים, והוא עצמו יצא נָקִי מכל חטא וטהור מכל פשע כתינוק בן־יומו. הרי כל מיני נַפְתּוּלִים והעויות משונות ודרכים עקלקלות רק מידי בָּנִי באו לנו. מי לִמֵּד אותנו לְעַשֵּׁן פפירוסות במקום צנוע ולהוציא את העשן דרך הנחירים? הֱוֵה אומר: בָּנִי! ומי הוליך אותנו בימות החורף להחליק על־פני הקרח ביחד עם כל השקצים? בָּנִי! ומי הורה אותנו דרך לְשַׂחֵק במשחקי הכפתורים והקשורים ומ״ם־שין־ה״א ולהפסיד את כל הכסף, הניתן לנו לפת־שחרית ולסעודת־הצהרים? רק בָּנִי, בָּנִי ולא אחר! אמנם לא היה כבָּנִי מומחה לאותו דבר. תמיד היה בָּנִי זה ראש וראשון במשחקים ותמיד היה מנצח וזוכה בכסף חבריו, מנצל את כולם ומציגם ככלי ריק. וכשנתגלה הדבר והגיע לאזני רבנו, מָהָה בָּנִי את שפתיו והעמיד פנים כצדיק תמים, שכל הענין הזה כספר החתום לפניו. המשחקים הללו היו יְקָרִים לנו מכל יְקָר ונעימים מכל מטעמי תבל. ורק דעתו של רבנו לא היתה נוחה מהם. הוא היה אומר, כי כלה ונחרצה היא ממנו לבער את המשחק מקרבנו, לעקור אותו מן השורש - ולא יהיה לו עוד זֵכֶר בחדרנו:

– בכפתורים אתם משחקים פה? עם מלאך־המות עתידים אתם לשחק אצלי! –
כך היה אומר רבנו, כשהוא שולח ידיו לפשפש בכיסנו ומוציא משם את כל הכפתורים ושאר דברים, היפים למשחק, ומחלק לנו מכות־לחי על ימין ועל שמאל.

ורק שמונה ימים היו בשנה, שאז התיר לנו גם רבנו לעסוק במשחק. ולא עוד, אלא שמצוה היתה עלינו לשחק בימים אלו.

שמונת הימים ההם היו – שמונת ימי חנוכה. ועסוק עסקנו אז במשחק הַכִּרְכָּר.

ו.

אמנם אינו דומה משחק הַכִּרְכָּר, שהיה נהוג לפנים בישראל, למשחקי הקוביה, המקובלים אצלנו עכשיו, ואינו דורש כמותם מן האדם בינה יתירה ופקחות מרובה. ואף־על־פי־כן אין בינו לבינם אלא שנוי הדמות בלבד. הצד השוה שבכל המשחקים, שכולם לא באו לעולם אלא לשם תאות הממון. בעיני ראיתי שני שקצים, בני־כפר, שישבו על הקרקע לעיני עוברים־ושבים והיו מטיחים ראשיהם לכותל זה אחר זה. עמדתי ושאלתי אותם: כל־כך למה? כלום נטרפה דעתם עליהם? גערו בי בנזיפה, שלא אפריעם ממלאכתם, משום שעוסקים הם במשחק זה לשם כסף: מנצחים הם זה את זה בהטחת־ראש לכותל, לראות, מי משניהם ייעף תחילה... וכך היה גם משחק הכרכר, שהלהיב את כולנו ונסך עלינו רוח־עִוְעִים והסיח מלבנו את כל העולם כולו, עד כי שכחנו מאכול לחמנו. טבעו של כרכר הוא בכך: כיון שהתחלת לְשַׂחֵק־בו, שוב אִי־אתה בן־חורין להפטר ממנו עד־אם תפסיד את כל אשר יש לך,

את נופך ואת נשמתך גם יחד. ולא חמדת הממון בלבד גורמת לכך, אלא רגש הקנאה והכעס הוא המעורר את יצרך ומצעידך למדחפות. רואה אתה את חברך זוכה במשחק, ואתה תוהה ומתרגז: למה זכה הוא דוקא? למה נפל אצלו הכרכר על הנימ"ל ואצלך – על השי"ן, על הנו"ן או על הה"א? ופירושן של אותיות אלו הרי ידוע לכל העולם כולו. נו"ן – פירושה: נִכְשַׁל; נימ"ל – פירושה: גּוֹרָל; הֵ"א – פירושה: הַחֲצִי; שי"ן – פירושה: שַׁלֵּם. כִּרְכָּר זה אינו אלא מין גורל; כל מי שהשעה משחקת לו – זוכה בו. וּבָּנִי בן מאיר חייט-הצבא יוכיח. בכל פעם ופעם, שהוא שולח את הכרכר על-פני השלחן, הריהו נופל אצלו על הנימ"ל.

– אין זאת כי קסמים בידי בָּנִי זה! – אומרים כל הנערים בקנאה, והם מטילים מדי פעם בפעם את מעותיהם, וּבָנִי עונה בכספו כנגד כולם. אין בָּנִי חושש להפסד כלל. הרי בן-עשירים הוא ויש לו רב!

– גימ"ל! שוב נימ"ל! רק נַחַשׁ ינחש בֶּנִי זה! – קוראים כל הנערים פה אחד, ושוב הם שולחים ידיהם אל חריטיהם, ממששים בהם ומוציאים כסף חדש, וּבָנִי מטיל שוב כנגד כולם, זורק את הכרכר הפוך, רגלו למעלה וראשו למטה. הכרכר עָג עונה וחוזר בתוכה, מתנודד כשכור אילך ואילך, מתנודד ונופל.

– נימ"ל! – אומר בָּנִי.

– גימ"ל! נימ"ל! עוד הפעם נימ"ל! פלאי פלאים! – צוֹחִים בני-החבורה, תוהים זה לזה ומתנרדים במפרקתם ושולחים שוב ידיהם איש אל חריטו.

הַמִּשְׂחָק מתלקח יותר ויותר, הַמְשַׂחֲקִים מתלהבים, מוציאים ומטילים מעותיהם, נדחקים כולם אל השלחן, הודפים איש בכתף רעהו. מדיינים ומתנגחים ומקנתרים זה את זה בכנויים משונים: „חוטם מזוהם! פלפלת שחורה! חרומף שכמותך! זְנַב-הַלְטָאָה! תרנגול-הודו!" – וכיוצא באלו מיני שמות של גנאי. עסוקים אנחנו כל-כך, עד שאין אנו משגיחים כלל ברבנו, העומד מן הצד, כשהוא לבוש אדרתו הקצרה והחמה, וכובע-המוך חבוש לו על גבי כִּפָּתוֹ, והטלית והתפלין תחת זרועו. נתכון רבנו לילך לבית-המדרש, אלא שראה את תלמידיו מתלהבים ומנצחים זה את זה במשחק הכרכר – ועמד רגע להביט מרחוק ולראות, איך יפול דבר. עכשיו אין אנו כפופים לרבנו ואין אנו חוששים לו כל-עיקר. חנוכה לנו היום, וכולנו בני-חורין לעסוק במשחק הכרכר שמונה ימים רצופים באין מפריע, ובלבד שלא נרגז ולא נתקוטט ולא נשלח יד איש בחוטם רעהו. גם הרבנית יצאה מאחורי התנור והכירים, נטלה על זרועותיה את תינוקה הרך, את רְאוּבְלִי החולה, חלצה לו שַׁד וסתמה בו את פיו, שלא יצעק, וכך עמדה והציצה מאחרי רבנו, מחרישה ומשתאה אל משחק הנערים. והנערים מטילים מעותיהם בזה אחר זה, וּבָּנִי מטיל כנגד כולם, בָּנִי מתלהב ורותח, שולח את הכרכר על-פני השלחן, והכרכר חוזר אילך ואילך, מתנודד ונופל.

– שוב נימ"ל! חידה היא ותהי לחידה!...

וכך הוסיף בָּנִי להראותנו נפלאותיו וחריצות־ידיו, עד אשר נִצַּל את כולנו, הריק את חריטינו עד תומם ולקח את הפרוטה האחרונה ממנו, ואז הכנים ידיו לתוך כיסי מכנסיו ועמד והציץ עלינו בעיניו, כאדם האומר: „ובכן, מי בכם חפץ עוד?"... קמנו והלכנו לבתינו, כולנו אבלים ומרי־נפש, נושאים בלבנו איש חרפתו וכאבו הגדול. ולא עוד, אלא שכל אחד מאתנו, בחזירתו לביתו, צריך היה לבדות שקרים מלבו, זה בְּכֹה, וזה בְּכֹה, ולהתרצות בהם אל אביו ואל אמו. האחד הודה על עונו ואמר, כי הוציא את כל דמיו, דמי־חנוכה, למיני ממתקים, לתאנים וחרובים. השני עמד ונשבע והעיד עדים, כי עוד אתמול גנבו את כל כספו מכיסו. והשלישי חזר לביתו, כולו מתמוגג בדמעות. אמרו לו: על מה אתה בוכה? אמר להם: אוי לי, כי קניתי אִזְמֵל בדמי־החנוכה שלי! אמרו לו: ובכן, כלום לבכות אתה צריך? אמר להם: אוי לי, כי אבד ממני האזמל ואיננו!...

גם אני שקרתי לאמי ובדיתי לה מלבי מעשה משונה, חלום חזיון־לילה, שלא היה ולא נברא, ולא זזתי ממנה עד שקבלתי מידה עוד פרוטות אחדות בתורת דמי־חנוכה. מיד מהרתי ונשאתי את הפרוטות הללו לבָנִי והשקעתי אותן במשחק הכרכר, וחזרתי אל אמי ושקר חדש בפי. וכך היו כל המחות עוסקים וטורחים למצוא אמתלאות ולבדות שקרים על־גבי שקרים. וכך הפסדנו את כל כספנו, כסף־החנוכה, שהלך לטמיון, ירד ושקע לתוך כיסו של בָּנִי ואבד לעולמים.

ונער אחד היה בתוכנו, שלא נתקררה דעתו כל שמונת הימים ההם, ולא הסתפק בדמי־החנוכה בלבד, ולא חדל לשחק עם בָּנִי במשחק הכרכר עד היום האחרון. אותו הנער – הייתי אני, אני בכבודי ובעצמי, אני, „בן האשה האלמנה".

ז.

איפה לקח „בן האשה האלמנה" כסף לְשַׂחֶק־בּוֹ – אל תשאלוני. שאלו את פי הקוביוסטוסים הגדולים, אנשי־השם בעולם, שכבר נִסּוּ לזכות ולהפסיד בחייהם אוצרות זהב וכסף ובתים ונחלאות, – ויגידו לכם. הללו יודעים ומבינים טעמו של מִשְׂחָק!... אוי להם לבני־אדם מִיֵּצֶר־הָרָע של משחק, שכל הנופל ברשתו, לא ישוב עוד! אם פגע בך מנוול זה, שוב אין לך תקנה עולמית. דרכו בסופה וסערה תמיד, מפרק הרים ומשבר סלעים, מושך אותך אחריו בחזקת־היד, מושל בך ממשלה בְּלִי־מְצָרִים וכופה אותך בכח־הטומאה שלו לעשות מעשים אשר לא יֵעָשׂוּ...

וכך אירע גם לי. ראשית מלאכתי היתה להחליף שוה־כסף בכסף, כלומר: החילותי למכור, לחרפתי, את כל אשר יש לי, מחוט ועד שרוך־נעל. מתחילה נתתי

עיני באזמלי, הוא האזמל הקטן, שהיה חביב עלי כנפשי. עמדתי ומכרתיו. אחר־כך מכרתי גם את חריטי. אחר־כך פשפשתי והוצאתי למכירה את כל כפתורי, למקטן ועד גדול. ותיבה קטנה היתה לי, תאוה לעינים, שהיתה נפתחת ונסגרת לרצוני, וכמה גלגלים היו לי, שנתגלגלו לידי מִשָּׁעון עתיק, גלגלים טובים, כולם עשויים נְחושֶׁת־קָלָל, המבריקים לאחר שפשוף כעין הזהב הטהור, – ומכרתי גם אותם. ומָכוֹר מכרתי את כל אלה בלא מחיר, בחצי־חנם, לא עמדתי על המקח ולא חסה עיני עליהם, אלא מהרתי ורצתי אל בֶּנִי והכסף בידי, ועמדתי לשחק אתו במשחק הכרכר, והפסדתי את כל מעותי עד הפרוטה האחרונה, ויצאתי ממנו אָבֵל וחפוי־ראש, מלא בושה וכאב, כולי נרגז ומתרעם. לא על בֶּנִי היו תרעומותי. חלילה לי! למה אתרעם עליו? וכי מה עשה לי בֶּנִי? מה פשעו ומה חטאתו, אם השעה משחקת לו? הרי דרכו של כרכר בכך. אילו, הוא אומר, נפל אצלי הכרכר על הגימ״ל, הייתי אני זוכה בכסף; עכשיו, הוא אומר, שהכרכר נפל אצלו על הגימ״ל, – זכה הוא. כך אומר לי בֶּנִי, ואני מרגיש, כי כל דבריו אמת וצדק... לא, לא על בֶּנִי תרעומותי. מתרעם אני על עצמי, שֶׁזֵּרִיתִי לרוח את כַּסְפִּי, את כסף אמי האלמנה, שבא לה בזעת־אפיה ובלשד־עצמותיה, והבאתי כְּלָיָה על כל חֲפָצַי וְכֵלַי, אשר טפחתי ורביתי, ויצאתי נקי מכל נכסי, ונשארתי בעירום ובחוסר־כֹּל! ולא עוד, אלא שגם את סדור־התפלות הקטן שלי מכרתי לזרים. הוי, סדורי הקטן, לִבִּי לִבִּי לו! מִדֵּי דַּבְּרִי בו, זָכוֹר אזכרנו עוד, מעי יהמו לו ופני בוערים מגודל החרפה! שעשועים היה לי, משושי וחמדת־לבי. את הסדור הקטן הזה קנתה לי אמי אצל פְּתַחְיָה מוכר־הספרים ליום פטירתו של אבי. סדור מיוחד במינו היה, הדור ונאה עד להפליא, מין „כָּל־בּוֹ" קטן, עֲבֵה־הכרס, מלא וגדוש, שאתה מוצא בו כל אשר תאוה נפשך: שיר־השירים ופרקי־אבות, „ברכי־נפשי" והגדה של פסח, וכל התפלות, וכל הדינים והמנהגים, שאדם מישראל צריך להם במשך ימות השנה, וספר־תהלים בסופו. ולא עוד, אלא שגם שתי טבלאות היו לו, טבלאות יפות ונחמדות, שאותיות של זהב מודפסות עליהן, וכריכה היתה לו, מקוצעת יפה וזרועה נקודות אדומות, וגב היה לו, עגול ומצויר ציורי־זהב – עין לא ראתה! בכל פעם, שהייתי רואה את פתחיה מוכר־הספרים עם הַתְּבַלּוּל שבעינו ועם שפמו הגזוז, המוסיף לְוָיַת־שְׂחוֹק לפניו הדואנים והגזעמים, כשהוא מְפַתֵּחַ את חבילתו, מוציא מתוכה את ספריו ומסדרם לפני פתחו של בית־המדרש, הייתי עומד כנטוע במקומי, חומד בלבי את הסדור הקטן ואיני גורע עין ממנו.

– מה תשמיעני, בחור נאה? – שואלני פתחיה בתמימות ומעמיד פנים כאילו אינו יודע מה שבלבי ואינו מבין, שכל כונתי אינה אלא לסדור קטן זה, אשר כמה פעמים כבר משמשתיו בידי ושאלתי למחירו.

– לא כלום, – אני אומר, – עומד אני ומביט סתם... – ואני נפנה ממנו והולך לדרכי, כדי שלא יתקפני יצרי.

– אוי, אמא! אילו ראית „כָּל־בּוֹ" קטן זה, שיש בידי פתחיה מוכר־הספרים למכירה!

– „כָּל־בּוֹ" זה מַהוּ? – שואלת אותי אמי.

– מין סדור הוא זה, סדור קטן. אילו היה בידי סדור אשר כזה, כי־או – גם אני לא אדע, מה היה לי אז!

– וכי אין לך סדור? ואיה איפוא סדורו של אבא, עליו השלום?

– מה דמות תְּדַמִּי לו, אמא? סדורו של אבא אינו אלא סדור, וזה – „כָּל־בּוֹ" הוא!

– „כָּל־בּוֹ"? – אומרת אמי. – ואם „כָּל־בּוֹ" הוא, כלום נעימות בו התפלות יותר מְבַּסִּדּוּר? או אפשר המתפלל מתוך „כָּל־בּוֹ" נענה תחילה?

מה אֹמַר ומה אדבר לאמי? כלום מבינה אשה, מה טיבו של „כָּל־בּוֹ", שטבלאותיו מצופות זהב ושולי דפיו זרועים נקודות אדומות וגבו הירוק מצויר ציורי־זהב?

– לכה, בני, – אומרת לי אמי פעם אחת בשעת בין־השמשות, כשהיא אוחזת בידי, – לכה ונלכה לבית־המדרש. מחר, אם ירצה השם, חָל יום פטירתו של אבא, עליו השלום, ונעמיד נר לזכר נשמתו, ואגב אדבר עם פתחיה ואראה, מה טיבו של אותו „כָּל־בּוֹ", העומד אצלו למכירה?

יודע אני את נפש אמי, כי ליום פטירתו של אבי תעשה את כל חפצי ולא תשיב בקשתי ריקם, והרי אני אָץ ללכת אִתּה ולבי דופק בי מתוך רוב שמחה.

כשבאנו לבית־המדרש, מצאנו את פתחיה עומד ליד חבילת ספריו ומכין עצמו לפַתְּחָהּ. וזאת לכם לדעת, כי פתחיה מוכר־הספרים אינו מן הזריזים. יודע הוא, כי יחיד הוא בעיר והכל צריכים לו, ולפיכך מתון הוא במלַאכתו ואינו אָץ לפַתֵּחַ את חבילתו ולסדר את ספריו. אני רועד כולי ומפרכס, בִּרְכַּי פָּקוֹת ורגלי כושלות, והוא – לא כלום, כאילו אין הדבר נוגע לו ולנפשו.

– הראני־נא ואראה, – אומרת לו אמי מקוצר־רוח, – מה טיבו של אותו „כָּל־בּוֹ", שיש לך שם בידך?

פתחיה שומע ואינו נחפז לעשות רצון קוניו. יש לו שהות. לאט־לאט, כמי שכפאו שד, הוא מפתח את חבילתו ומוציא מתוכה את כל הַמְּלָאי שלו: חומשים גדולים וחומשים קטנים, סדורים לגברים ו„קרבנות־מנחה" לנשים, ספרי־תהלים גדולים וספרי־תהלים קטנים, „חק־לישראל" ותקוני ליל־שבועות והושענא־רבה, מחזורים, סליחות ותחינות למיניהם. ספורי־מעשיות ו„שבחי בעל־שם־טוב", ושוב תחינות וקונטרסים שונים לאין מספר. נדמה לי אותה שעה, כי חבילתו של פתחיה זה כמעין המתגבר היא, כמים שאין להם סוף! אח־י תחלת ממושכה, שארכה לי

כשנה, נגלו הספרים הקטנים, ובתוכם הבהיק לנגד עיני גם אותו „כָּל־בּוֹ" קטן, אשר אליו התפללתי.

– הזה הַ„כָּל־בּוֹ", אשר אמרת? – קוראת אמי. – זה הקטן?

– זה הקטן – אומר פתחיה – מחירו גדול יהיה.

– מה מחירו של בן־פטיטיה זה, אל אחטא לאלהים בשפתי?

– לסדור־תפלות אַתְּ אומרת „בן־פטיטיה"? – אומר פתחיה לאמי, מוציא בחשאי את ה„כָּל־בּוֹ" מידיה, ולבי נפעם וּנְתַּר ממקומו.

– ובכן, הגידה ונשמע מפיך, מה מחירו של זה? – מבקשת אותו אמי מקוצר־רוח. ואולם פתחיה אינו אָץ לענות. מדבר הוא במתינות ובניגון ממושך:

– הסדור הקטן הזה מה מחירו? הוי, כי גדול מחירו מאד! חוששני, שמחירו של זה אינו לפי מדת כיסך.

אמי מתרגזת, שולחת את כל הלומותיה הרעים על ראש שונאינו ודורשת מפתחיה, כי ישמיע את המקח.

פתחיה משמיע את המקח, ואמי אינה עונה אותו דבר, אלא הופכת מיד את ראשה אל הפתח, אוחזת בידי ואומרת לי:

– לכה ונלכה. אין לנו לעשות פה כלום. וכי אינך יודע, שרב פתחיה זה יַקְרָן הוא מאין כמוהו?

נגרר אני ויוצא אחרי אמי ונפשי מרה עלי מאד. מתפלל אני בלבי, כי ירחמני פתחיה ויחזירנו אליו. ואולם פתחיה מוכר־הספרים יהודי קשה הוא ואין דרכו בכך. יודע פתחיה את נפש קוניו, כי יחזרו מאליהם. ואמנם כן היה. אמי חוזרה אליו ובקשה ממנו, כי ידבר אליה „בלשון בני־אדם". פתחיה שומע ואינו זז ממקומו. מביט הוא אל התקרה, וְהַתְּבַלּוּל שבעינו מתנוצץ, ושפמו הגזוז על פניו הנזעמים נראה כשוחק. הלכנו ממנו ושוב חזרנו אליו.

– כמה מנול יהודי זה! – אומרת לי אמי אחר־כך. – את כל כספי הוציא ממני בעד הסדור הקטן הזה. חבל על הכסף, שהלך לטמיון. אראה בנחמה, אם לא יפה היה, אילו הוצאתיו לשכר־למוד! ואולם אין בכך כלום. הרי מחר, אם ירצה השם, חל יום פטירתו של אבא, עליו השלום, ואתה אומר קדיש אחריו, ולפיכך עשיתי רצונך. כיון שכך, עשה־נא, בני, גם אתה רצוני, וֶהֱוֵה שקוד ללמוד תורה, וֶהֱוֵה זהיר בתפלתך שלש פעמים ביום.

אם זהיר הייתי בתפלתי שלש פעמים ביום, כמו שהבטחתי את אמי, או לא – דבר זה אינו ענין לכאן. ואולם את ה„כָּל־בּוֹ" הקטן אהבתי אהבת־נפש! וכל־כך גדלה אהבתי אליו, עד כי ישנתי עמו על משכבי בלילות, אף־על־פי שדבר זה אסור מן התורה. כל חברי קנאו בי בשביל סדורי, ואני שמרתי אותו מכל משמר,

ולא נְתַתִּיו לאיש לנגוע בו. ועכשיו, בימי החנוכה, – אוי לאותה בושה! – עמדתי ומכרתיו. בידי נשאתיו אל בנו של משה הגנר, אשר נתן בו עין זה־כבר, והתחננתי אליו וכרעתי ברך לפניו, עד שקנה את סדורי ממני. ולא עוד, אלא שמכרתיו בלא מחיר, בחצי־הנם ממש. הוי על סדורי הקטן! הוי על מחמד־עיני! מדי דַבְּרִי בו, זכור אזכרנו עוד, מעי יהמו לו ופני בוערים מגודל החרפה! את אשר טפחתי וסלסלתי – מכרתי בכסף, בפרוטות־נחושת! ולשם מי? לשם בָּנִי, שיהא סִפֵּק בידו להעלות בחלקו עוד מעות אהדות! ואולם מה פשעו ומה חטאתו של בֶּנִי, אם השעה משחקת לו כל־כך?

– הרי כך דרכו של כרכר – מנחמני בָּנִי ומפייסני בדברים, כשהוא מניח את פרוטותי האחרונות לתוך חריטו: – אילו היתה השעה משחקת ל ך, היית א ת ה זוכה בכסף; עכשיו, שהשעה שחקה ל י, זכיתי א נ י!

ולחייו של בָּנִי לוהטות כולן, ובביתם רב האור והחום, ומנורת־ההנוכה שלהם, מנורת־הכסף המבריקה, עומדת מוכנה על חלונם עם השמן הטוב וְהַ„שַּׁמָּש" המהודר, ומחדר־המבשלים אשר להם עולה ונודף ריח חם ונעים של שומן רותח, הַמְּטֻגָּן על האח.

– לביבות מְלַבְּבִים אצלנו! – מבשר לי בָּנִי בשורה טובה, כשהוא עומד בפתח לְשַׁלְּחֵנִי החוצה, ולבי מתעטף בקרבי מֵהֶמְיַת רעב, ואני רץ ברחובה של עיר בבגדי הקרוע והמטולא, ואני בא לביתי ומוצא את אמי, שחזרה מן החנות, כולה אדומה וקפואה ואכולת־קרח, עומדת ליד התנור ומתחממת. כיון שראתה אותי, מיד נהרו פניה.

– מבית־המדרש? – שואלת אותי אמי.

– מבית־המדרש. – אני משיב לה שקר.

– התפללת ערבית?

– התפללתי ערבית. – אני משיב לה שוב שקר.

– עמוד פה והתחמם מעט, בני, ואחר־כך תדליק לי נר של הנוכה. ברוך אל עליון: נר אחרון לנו היום.

ה.

כלל גדול הוא: אין לך אדם שאין לו שעה אחת של קורת־רוח בחייו, ואפילו אדם המלומד כל ימיו בצרות ויסורים. כנגד אמי האלמנה דִבֵּר הכתוב. עלובת־נפש זו, שכל ימיה עבדה בפרך, עִנְּתָה נפשה ברעב ובקרח, לא אכלה ולא ישנה די־צרכה ולא ידעה מנוח מעולם, והכל בשבילי, בשביל בנה היתום, – אף היא מצאה לה רגעים בחייה, שהיו לה למקור נחת ונחומים. הרגעים ההם היו ימי

חנה וְשַׁבָּתָה, שבהם היתה נהגית ממני הנאה יתירה. יפה היתה לאמי שעה אחת של קורת־רוח בימים האלה מכל תענוגות העולם הזה. לא היה לאמי עונג גדול מזה, שהייתי מקדש לה על הכוס בשבתות וימים טובים. עורך לה את הסדר בערבי פסחים ומדליק לה את הנרות בלילות הנוכה. ואם קידוש זה לא נאמר על היין, אלא על החלות, ואם סדר זה לא נערך על מאכלי בשר ודגים, אלא על מצה בלבד ואם מנורת־ההנוכה לא היתה של כסף, אלא עשויה גזרי בולבוסים. – אין בכך כלום. האמינו לי: לא היין עיקר, ולא הבשר והדגים, ולא מנורת־הכסף, אלא הקידוש עצמו, עריכת הסדר כהלכתו, ברכת הנרות בשעתה. ואמנם מי שלא ראה את פני אמי בשעה שהדלקתי נר של חנוכה וברכתי עליו את הברכה, לא ראה מימיו סבר פנים מאירות ומבהיקות מרוב נחת ואושר. נוחן אני אל גזרי הבולבוסים, המשמשים לי במקום מנורה, ומברך עליהם בקול ובנינון. אני קורא את הברכה, ואמי חוזרת אחרי בלחש ומטעימה את המלים כמוני, באותו הנינון ובאותה הכונה. אני קורא את הפסוקים. הבאים אחרי הברכה, ואמי מביטה אלי ושפתיה נעות. יודע אני את מחשבות־לבה עכשיו. מהרהרת היא בי: „כולו דומה לזיו־איקונין שלו. כולו בצלמו ובדמותו. יִבָּדֵל ממנו לחיים"... ואני עומד לפניה ככלי מלא בושה וכלימה, ואני מרגיש בלבי, כי הוטא ופושע אני, כי ראוי אני שיקרעוני כדג. שינזרו את בשרי לגזרים, כבולבוסים הללו. אוי לי, כי רמיתי את אמי וגנבתי את לבה וחטאתי לפניה עד העולם!

הפתילות שבתוך הבולבוסים מהבהבות ועושות פהם עד שהן דועכות וכבות מאליהן. ואמי פונה אלי ואומרת:

– לך, בני, וטול ידיך, ונאכל בולבוסים צלויים על שומן של אַוָּז. צנצנת שומן קניתי היום לכבוד חנוכה, שומן הם וטוב, המחיה נפשות!

בהפין־לב אני הולך ונוטל את ידי, ואנו יושבים שנינו אל השלחן.

– מנהג היא אצל ישאר הבריות לְלַבֵּב לביבות באה־ון של חנוכה - אומרת אמי מתוך אנחה, ועל לבי עולה זכרון הלביבות בבית בְּנִי, ואני נזכר גם בכרכר. כרכר זה של בְּנִי, שהיה בעוכרי והביא כליה על כל ממוני, ובשרי נעשה חֲדוּדִים־הדודים מגודל החרטה, ויותר שאני כואב על כספי יכאב לבי על סדורי הקטן שהפסדתי בעונותי הרבים. אבל מה יועילו לי עתה הרהורי־הרטה? את הנעשה אין להשיב!...

גם בלילה לא ינוח לבי. שומע אני את אמי נאנחת ומפרקת אצבעותיה. שומע אני את שריקת מטתה, ונדמה לי, כי גם מטה זו אינה שורקת, אלא נאנחת מעוצר רעה ויגון. ובחוץ הרוח מנשבת, הומה ומתדפקת על החלון, מישתערת

ומזעזעת את הגג, בוכה ומיללת בארובה ומסיימת יללתה בשריקה ארוכה וממושכה: וְיוּ־אוּ־אוּ!... וּצְרָצַר אֹוָה את כותל ביתנו למושב לו זה ימים רבים, והריהו מצרצר את שירתו השוממה בקרן־זוית אפלה, בין הדלת והמזוזה: צְר־צוּר! צְר־צוּר! ואמי אינה פוסקת להתאנח ולפרק אצבעותיה, וכל אנחה ואנהה, היוצאת מלבה, שוברת גופי. ואין אני יודע מנוחה בנפשי, ויסורי גדולים מאד. דומה, עוד מעט ואקום ממשכבי, ואקפוץ על הקרקע, ואקרב אל אמי, ואפול לרגליה, וְאֶשַּׁק את ידיה, ואתודה לפניה על חֲטָאַי הגדולים. ואף־על־פי־כן איני עושה זאת. מתכסה אני בשמיכתי הקרועה יפה־יפה, כדי שלא אשמע עוד את אנחות אמי וגניחותיה. ועיני גסגרות מאליהן, ובאזני עדיין הומה הרוח ומיללת בשריקה: וְיוּ־אוּ־אוּ!... והצרצר עדיין מצרצר: צְר־צוּר! צְר־צוּר! ומין דבר עולה לנגדי מן הארץ, עולה ומכרכר באויר במהירות משונה, כִּכְרכר המכַרכר, ודבר זה פני אדם לו, פני אדם, הידוע לי מתמול־שלשום. אראה בנהמה. אם לא רבי הוא זה, הוא וְכִפָּתוֹ המחודדת על ראשו. עומד רבי לפני על רגל אחת וחומש בידו, עָג עוגה וחוזר בה, סובב אילך ואילך בכרכר, והכִּפָּה המחודדת, ההבושה לראשו, אף היא חוזרת עמו, ופאותיו אף הן הוזרות באויר וטופחות לו על פניו. לא, לא רבי הוא זה, אלא כרכר, כרכר ממש, כרכר משונה, חי ומתנועע, בעל כִּפָּה מחודדת ופאות מסולסלות. לאט־לאט הדל הכרכר המשונה להסתובב, עד שנעלם כולו, ובמקומו בא פרעה מלך מצרים. הוא פרעה, אשר למדנו על אדותיו בפרשת „מקץ". עומד הוא לפני ערום כולו, זה עתה יצא מן היאור, והוא אוחז בידו את סדורי, את ה„כָּל־בּוֹ" הקטן אשר לי, ואני תוהה עליו ומשתומם: רשע זה. שרהיץ את בשרו בדם ילדי היהודים, מה לו ולסדורי הקטן?... והנה רואה אני שבע פרות עולות מן היאור, רעות המראה ודקות הבשר, וקרנים להן גדולות ואזנים ארוכות, והן הולכות וקרֵבות אלי, באות זו אחר זו, פוערות פה לבלעני חַי. והנה יצא חברי בֶּנִי לקראתן, תופס להן באזניהן הארוכות ומושך אותן בכל כח, מושך ומנגן בניגון הטעמים: „פָּ־זֵ־־־ר!!! יַשַׁל־שֶׁ־־־לֶת!!!"... ופלוני עומד מאחרי, בוכה ומילל בהשאי, גוהן פתאום על אזני, ואני שומע קול־מלחשים, ודמות־אדם אינני רואה, זולתי קול:

הגידה לי, בני היקר, שאהבה נפשי, אימתי חל יום פטירתי?

ואני מבין מיד, כי הקול קול אבי הוא, אשר אמי מספרת לי כל הימים על צדקתו ומעשיו הטובים. ואני רוצה להגיד לו, אימתי חל יום פטירתו, אלא ששכחתי פתאום. מתענה אני ומתגלגל ביסורים, מְהַפֵּךְ מִצחי ומתאמץ לזכור ואיני יכול! הנשמע כדבר הזה? שכחתי את יום פטירתו של אבי! הוי, ישראל, עם קדושים, רחמנים בני רחמנים! רחמו־נא והגידו לי, אם ידעתם, אם שמעתם, אימתי חל יום פטירתו של אבי? למה תחרישו כולכם? הוי, רחמו־נא על נער יתום, רחמו על בן

אשה אלמנה, הושיעו־נא, הושיעו־נא!...

. . . .

– בשם אלהי ישראל! למה תצעק? למה הבכה, בני? מה־זה היה לך?

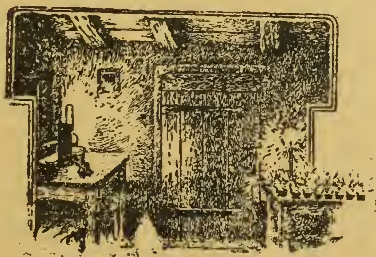
כך אומרת לי אמי. עומדת היא לפני, אוחזת בראשי, ואני מרגיש, שכולה רועדת. העששית הקטנה, הדולקת בבית, הציה מאירה וחציה עֲשֵׁנָה. ואני רואה את צל אמי המשונה מרקד על הקיר, ושני קצות מטפחתה כשתי קרנים זקופות, ועיניה איומות ומבריקות בחשכה.

– הוי, אמא! אימתי חל יום פטירתו של אבא? הגידי לי, אמא, הגידי! אימתי חל יום פטירתו של אבא?

– בשם אלהי ישראל! מה זה תדבר, בני? הרי יום פטירתו של אבא, עליו השלום, כבר חָל לפני חודש ימים! הלום הלמת? עמוד ורקוק שלש פעמים: טְפוּ! טפו! טפו!... ועתה שכב וישן, בני ובר־בטני, יתומי עלובי, מחמל־נפשי...

* * *

נער הייתי וגם זקנתי, ואולם את מעשה הכרכר ההוא לא אשכח עד עולם, כל עוד רוחי בי. ומדי דַבְּרִי בכרכר, זכור אזכור גם את סדורי הקטן, את ה„כָּל־בּו" הנחמד, שהיה לי שעשועים בימי עניי הַחֲשֵׁכִים. ואפילו בְּנִי זה, בן מאיר חייט־הצבא, שעל־ידו קפחתי את מעשי ושקרתי לאמי העלובה וחטאתי לה חטאת כבדה מנשוא, – גם הוא זָכוּר לטוב!

מָעוֹת שֶׁל חֲנֻכָּה.

א.

הידעתם, איזהו חג טוב ויפה ומשובח מכל החגים, שניתנו לנו, לתינוקות של בית־רבן?

חג ההנוכה.

שמונה ימים רצופים אנו פטורים מעול תורה, אוכלים לביבות בשומן, מְשַׂחֲקִים בִּכְרִכָּר ומקבלים מעות של הנוכה לרוב – כלום יש לך חג יפה מזה?

הימים ימי ההורף. בחוץ רבה הצינה, הַקָּרָה מלהט ואוכל, החלונות מכוסים כפור, מצויירים ציצים ופרחים למיניהם, ובבית חום נעים, הַמְחַיָּה נפשות. מנורת־הכסף של הנוכה עומדת מוכנה מבעוד יום, ואבינו מתהלך בבית לְאִטּוֹ, כשידיו נתונות לאחוריו, ומתפלל ערבית. גמר אבינו תפלת שמונה־עשרה והרתיע שלש פסיעות לאחוריו, מיד עומד ומוציא מארגז־השלחן נר של שעוה, זה הַשַּׁמָּשׁ, רוקק ב„עָלֵינוּ" ופונה אלינו, אלי ואל אחי מוטיל, ואומר בלשון־הקודש:

– אִי־אָה! שֶׁהוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אָרֶץ. אִי־אָה־נוּ!

אני ואחי מוטיל איננו יורדים לכונתו ואנו שואלים אותו:

– מה? גַּפְרוּרִית?

אבינו מניע בראשו, מרמז בידו לעבר חדר־הבשול ואומר:

– אִי־אָה־אָה! עַל כֵּן נְקַוֶּה לְךָ. אִי־נוּ־אָה!

– אלא מה? מאכלת? מספרים? הָעֱלִי מִן הַמַּכְתֵּשׁ?

– מַטָּא – אִי! אִי־אָה־נוּ־פֶּה! אמי! אמי! בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה הַשֵּׁם אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד. את האם! קראו להאם, תבוא ותשמע ברכת הנרות של חנוכה!

אני ואחי מוטיל רצים בזה אחר זה ומבהילים להביא את אמנו מהדר־הבשול.

– אמא, מהרי ובואי! הדלקת נר של חנוכה!

– אוי, רעם הממני! הדלקת נר של הנוכה! – אומרת אמנו, מניחה את כל מלאכתה בהדר־הבשול (אווזים שהטו לכבוד הנוכה, והרי היא מְטַגֶּנֶת שומן וּמְלַבֶּבֶת לביבות) וממהרת אל הבית דהופה ומבוהלה, ואחריה נגררת גם בריינה המבשלת,

אשה יְשַׁחַרְחוֹרֶת וחתומת־שפם, שפניה מבהיקים משומן וידיה מפוהמות בְּפִיח התנור. אמנו פורשת ועומדת בקרן־זוית וּמְכַוֶּנֶת פניה מתוך הסידות ויראת־שמים לשמוע אל הרנה ואל הברכה, ובריינה המבשלת מתיצבת על הסף, ליד הדלת והמזוזה, עומדת ומקנחת ידיה בסינרה המזוהם, מוחה את חוטמה בכפה המפוהמת מלמטה למעלה ומטביעה בפניה סימן מובהק של פִּיחַ התנור. אני ואחי מוטיל מתאפקים בכל מאמצי־כחנו, שלא יפרוץ צחוק מפינו.

אבינו נגש אל מנורת־החנוכה והשמש הדולק בידו, גוהן ומדליק את הנר, קורא את הברכה בנינון הידוע: „בָּ־רוּךְ אַ־תָּה“ – ומסיים בקול הונג: „לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל חֲ־נוּ־כָּה!“

אמנו עונה אחריו בכונה רבה: „בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ – אָמֵן“, ובריינה המבשלת מנענעת ראשה כנגד המברך ומעקמת פיה כל־כך, עד כי אני ואחי מוטיל מתיראים להציץ זה בפני זה.

– „הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ שֶׁאָנוּ מַדְלִיקִין!“ – מזמר אבינו מתוך נהימה הישאית, מתהלך בבית לכאן ולכאן, מתעכב ליד מנורת־החנוכה ומסתכל בה, מזמר והוזר ומזמר ואינו פוסק כלל. אני ואחי מוטיל עומדים מרחוק, מצפים ומחכים ונפשנו סולדת. תאבים אנחנו לדעת, אימתי ינמור אבינו את תפלתו וישלח את ידו אל כיסו להוציא חריטו? מרמזים אנו זה לזה ודוחפים איש את אחיו בלאט:

– מוטיל, קרב אתה והשמיעהו על מעות של חנוכה.

– למה־זה אשמיעהו אנכי על מעות של חנוכה?

– מפני שאתה הקטן, לפיכך א ת ה צריך לבקש מעות של חנוכה.

– ואני אומר: אדרבה, מפני שאתה הגדול, לפיכך א ת ה צריך לבקש מעות של חנוכה!

אבינו שומע אף הוא, כי מדברים אנחנו במעות של חנוכה, אלא עושה הוא את עצמו כאילו אינו משגיח בנו ולא כלום. נגש הוא בפסיעות מתונות אל ארגז־השלחן, פותחו בלאט ועומד לפשפש בו ולמנות מעות. כמין קור עובר בכל בשרנו. לבנו חָרֵד וידינו רועדות. מביטים אנחנו למעלה, אל התקרה, בהיסח־הדעת, מגרדים מאחורי פאותינו, כאדם המתגרד לפי־תומו, מעמידים פנים כאילו איננו רואים כלום וכאילו אין הדבר נוגע ללבנו כלל.

אבינו מוציא קול שעול מגרונו.

– הְמְ... ילדים, גשו־נא הנה.

– הַא? מה?

– הֵא לכם מעות של חנוכה.

כיון שקבלנו מידי אבינו מעות של חנוכה, מיד אנו פונים ויוצאים, אני ואחי

מוטיל, אל החדר הסמוך, פוסעים תחילה פסיעות קטנות, בנימוס ובדרך־ארץ, ואחר־כך מרחיבים צעדינו, מקפצים ומדלגים מתוך רוב שמחה, וכשאנו מגיעים אל הדרנו הקטן, איננו יכולים עוד להתאפק, נופלים אפים ארצה, מתהפכים על הקרקע שליש פעמים, ראשינו למטה ורגלינו למעלה, קמים ומרקדים לאורך ההדר ולרחבו על רגל אחת, מרקדים ומזמרים מין זמר עליז:

צְלַה וּרְכַב,
כָּל הַטַּף,
עַל הַמַּקֵּל, עַל הַדַּף!

קוּם פַּזֵּז
בְּכָל עוֹז
עִם הַתַּיִשׁ, עִם הָעֵז!

רִקְדוּ רְקוֹד,
שִׂמְחוּ מְאֹד —
רְקַעוּ אֶרֶץ עַד הַיְסוֹד!

מגודל השמחה וההתלהבות אנו סוטרים לעצמנו על להיינו אחת ושתים.

עודנו מפזזים ומכרכרים, והנה נפתחה הדלת ודודנו בֶּנִי בא.

— חֶבֶר לצים, בואו הנה! מעות של הנוכה לכם בידי!

דודנו בֶּנִי שולה ידו אל כיס אפודתו, מוציא שני זוזי כסף ונותנם לנו — אחד לי ואחד לאחי מוטיל.

ב.

אין איש בארץ, אשר יאמר, כי אבינו ודודנו בֶּנִי שני אחים הם. אבינו — קומתו ארוכה ודקה; דודנו בֶּנִי — קומתו קצרה ועבה. אבינו — שערותיו שחורות; דודנו בֶּנִי — שערותיו צהובות. אבינו — שתקן מטבעו, סר וזעף תמיד; דודנו בֶּנִי — מרבה שיחה, שמח ועליז תמיד. משל, למה שני אלה דומים? ליום ולילה, לקיץ וחורף. ואף־על־פי־כן שניהם אחים הם, בני אב אחד ואם אחת.

אבינו נוטל גליון גדול של נייר, מְסַרְגְּלוֹ שְׁתִי וָעֵרֶב, עושה אותו תאים מרובעים, לבנים ושחורים, מְצַוֶּה להביא מן הדר־הבשול שני מיני פוּלִים, לבנים ושחורים — והרי טַבְלָה של משחק הַדּוֹמִינָה מוכנת לפניו.

אמנו עוסקת בחדר־הבשול, היא ובריינה המבשלת עמה, מטגנת שם דְלְדּוּלֵי־שׁוּמָן ומלבבת לביבות. אני ואחי מוטיל משחקים בכרכר את המשחק הנאה:

נַס גָּדוֹל הָיָה שָׁם. ואבינו ודודנו בֶּנִי יושבים אל השלחן לְשַׂחֵק את משחק הדומינה.

– אבל תנאי אחד קודם למעשה אני מַתְנֶה עמך, בֶּנִי: בלא הרטה ובלא אונאה. כלומר: את הנעשה אין להשיב! – אומר אבינו.

– את הנעשה אין להשיב! – עונה אחריו דודנו בֶּנִי ומזיז על־גבי הטבלה פול אחד לבן.

– את הנעשה אין להשיב! – אומר אבינו ומנצה את פולו הלבן של דודנו בֶּנִי בפול שחור.

– את הנעשה אין להשיב! – עונה אחריו דודנו בֶּנִי ומנצח בפולו הלבן שני פולים שחורים של אבינו.

ומרגע לרגע הם הולכים ומתעסקים במשחקם יותר ויותר, שניהם נושכים בשעת מעשה את פאת זקנם, שניהם מנענעים רגליהם תחת השלחן ומזמרים בפני עצמם בנוסח אחד:

– אוי, איזוהי דרך ישרה, שֶׁיָּבוֹר לו האדם? – מזמר אבינו בניגון הגמרא ונושך את פאת זקנו. – אם אלך אני לכאן – ילך הוא לשם; ואם אלך אני לשם – ילך הוא לְכַ־אַ־ן... אם כן, מוטב שאניח גם את זאת ואת זאת ואפנה על ימין!

– על ימין, על ימין, על ימין! – עוחר אחריו דודנו בֶּנִי אף הוא באותו הנוסח.

– אלא מה אני חושש? – מוסיף אבינו ומזמר. – שמא יפנה הוא על שמאל ויכני מאחור? אם כן, אפנה אנכי לכאן ולכאן ואכהו מכה כפולה ומכופלת! ואם תמצא לאמר: מתכון הוא לקפחני דוקא במקום הזה ולהכותני מַכָּה מְשׁוּ־לֶ־שֶׁת?...

– משולשת, משולשת, משולשת? – עוזר אחריו דודנו בֶּנִי.

– אם כן, הרי טִפֵּש אתה, בֶּנִי, טפש גדול־ ונורא! – מזמר אבינו ומזיז את אחד מפוליו השחורים.

– ואתה, אחי, אף אתה טפש, וגדול ממני! – מזמר אחריו גם דודנו בֶּנִי, אוחז באחד מפוליו הלבנים להזיזו ומיד חוזר בו.

– אל־נא, בֶּנִי, חכה כמעט רגע! הלא התנינו תנאי מפורש: את הנעשה אין להשיב! – קורא אבי הפעם בלא נינון ותופש לו לדודנו בֶּנִי בידו.

– שִׁגְגָא! – מתרים כנגדו דודנו בֶּנִי אף הוא בלא ניגון. – במה דברים אמורים? לאחר שעשיתי מעשה. עכשיו, שאני עומד עדיין באמצע הדרך, הרשות בידי לילך לכל מקום שאני רוצה.

– לא, בֶּנִי, לא תהיה תפארתך על הדרך הזאת! – אומר לו אבינו בכל תוקף. – את הנעשה אין להשיב! הלא מתחילה, בֶּנִי, נדברנו וקבענו הלכה לדורות: בלא חרטה, בֶּנִי, ובלא אונאה!

– חרטה? – אומר דודנו בֶּנִי. – וכי אני דרכי בחרטה? אדרבה, בּוא וראה, כמה פעמים נכשלת אתה בחרטה!

– אני? – אומר לו אבינו מתוך רוגז. – אי לך, בֶּנִי, איך לא תבוש ולא תכלם? הוא אשר אמרתי: אסור לשחק עמך בדומינה!

– אם אינך רוצה לשחק עמי, אין כופין עליך את הדבר כנגית! – משיב לו דודנו בֶּנִי אף הוא מתוך רוגז.

– מזל טוב! כבר נפלה מהלוקת ביניהם בְּשֶׁל פול אחד! – כך אומרת אמנו, כשהיא באה מחדר־הבשול ופניה לוהטים. אחריה נגררת בריינה המבשלת, נושאת בידיה צלחת גדולה מלאה לביבות רותחות, מטוגנות בשומן. מן הלביבות מִתַּמֵּר ועולה הֶבֶל חם. הכל נחפזים אל השלחן. אני ואחי מוטיל, שכל אותה העת היינו מתנגחים זה עם זה במשחק הכרכר, מתקוטטים בינינו, כחתולים הללו, עכשיו אנו ממהרים לעשות שלום בינינו, מתפייסים זה לזה ויושבים יחדיו אל השלחן לסעודת הלביבות בכונה רבה.

ג.

בלילה ההוא נדדה שנתי. שוכב אני פרקדן על משכבי, חושב וסופר ומונה: כמה ממון אֶאֱסֹף, אם כל דודי ודודותי, קרובינו ובני־משפחתנו יתנו לי, אם ירצה השם, מעות של חנוכה? ראשון למנין יעמוד דודי משה־אהרן, אחי אמי. אמנם קמצן הוא כאין כמוהו, אבל כנגד זה עשיר מופלג הוא. אחריהם יבואו דודי איצי ודודתי דבורה, שאבי ואמי שומרים להם טינה זה כמה שנים ואינם נדברים עמם לשלום. אחריהם – דודי בֵּיינִיש ודודתי יֶנְטֶה. אחריהם – אחותי אֵיידִיל ובעלה שָׁלוֹם־זֵיידִיל. ואחר־כך – שאר קרובינו ובני־משפחתנו, אשר לא יִמָּנוּ ולא יִסָּפְרוּ מרוב, בלא עין־הרע...

– מוטיל, הישן אתה?

– כן. ומה לך?

– כמה מעות של חנוכה יתן לנו, לפי דעתך, דודנו משה־אהרן?

– מִנַּיִן לי לדעת זאת? וכי נביא אנכי?

כעבור רגע:

– מוטיל, הישן אתה?

– כן. ומה לך?

– היש עוד בעולם נערים כמונו, אשר להם דודים ודודות הרבה כל־כך?

– אפשר יש, ואפשר אין.

כעבור שני רגעים:

– מוטיל, הישן אתה?

– כן. ומה לך?

– מאחר שישן אתה, איך זה תוכל לדבר עמי?

– הרי אתה שואלני, ועל־כרחי אני צריך לענותך.

כעבור שלשה רגעים:

– מוטיל, הישן אתה?

– טְסְסְס... טְרְרְר... חִילְחִילְחִיל... טְסְסְס...

מוטיל תרדמה נפלה עליו והוא מנחר מתוך שנתו ושורק בהוטמו. אני יושב על משכבי, מוציא מתחת הכר את המעות של הנוכה, אשר טמנתי שם, מחליקן ומשתעשע בהן עת רבה.

– כמה נפלא הדבר! – אני מדבר אל נפשי. – לכאורה, כל עצמו של כסף אינו ולא כלום – מיני כפתורים עגולים, שאינם מעלים ואינם מורידים, ואף־על־פי־כן כלום יש לך דבר גדול מכסף? בכסף אתה קונה את הכל: צעצועים ואזמלים, מקלות והריטים, אגוזים ושקדים, צמוקים והרובים, וכל מיני מתיקה, וכל אשר תאוה נפשך!

אני טומן שוב את הכסף למראשותי, מתחת הכר, וחוזר ושוכב על משכבי. עוד אני שוכב ומהרהר ביום מחר, עת שכל דודי ודודותי יפתחו לי את כיסם ויעשירוני עושר גדול, והנה בריינה המבשלת באה, פוסעת פסיעות קלות, ובידיה צלחת גדולה מלאה שקלים, שקלי כסף. ולא פוסעת היא, אלא מרחפת, מרחפת באויר, מזמרת בשעת מעשה „הנרות הללו שאנו מדליקין". ואחי מוטיל רוקד כנגדה, חוטף שקלים מעל הצלחת ובולע אותם בעודם בכפו, כבולע לביבות. „מוטיל! – אני צוֶהַ אליו בכל מאמצי־כחי. – מה אתה עושה, מוטיל? שקלים אתה בולע? שקלים???"...

הקיצותי – והנה חלום.

ד.

למהר בבוקר, לאחר שהתפללנו בחפזון ואכלנו פת־שחרית על רגל אחת, עמדה אמנו והלבישה אותנו אדרות של עורות־החתולים, עטפה אותנו מטפחות־צמר עבות, ואנחנו יוצאים לההזיר על פתחי קרובינו ולקבל מעות של חנכה מידיהם. ממילא מובן, שמתחילה אנו שמים פנינו אל דודנו משה־אהרן.

דודנו משה־אהרן איש ידוע־חולי הוא, הָחָש כל ימיו במעיו. כשאנו נכנסים אצלו לבקרו, אנו מוצאים אותו תמיד ליד הכיור, עומד וּמְנַגֵּב ידיו באלונטית ואומר „אֲשֶׁר יָצַר".

– בוקר טוב לדודנו משה־אהרן! – קוראים אנהנו, אני ואחי מוטיל, פה אחד בקול רם. והנה יוצאת לקראתנו דודתנו פֶּסִיל, אשה קטנה וצנומה, שעינה האחת שחורה והשניה לבנה, כלומר: גבות־עיניה אחת מהן שחורה ואחת לבנה. דודתנו פֶּסִיל מפשיטה אותנו את אדרותינו, גוללת מעלינו את המטפחות העבות ועומדת לגרוף את מיין הוטמינו להוך סינרה.

– הריקו את הוטמיכם! – אומרת לנו דודתנו פסיל. – הָרֵק הֵיטֵב, הֵיטֵב הָרֵק! אל תהוסו! עוד! עוד! כך נאה!...

ודודנו משה־אהרן, לבוש מקטורן ישן של עורות־התולים, על ראשו כִּפָּה פרומה ומעוכה, אזניו אטומות במוֹך ושפמו קרוה, עומד ליד הכיור, מנגב ידיו באלונטית, מעקם את פניו, מעפעף בעיניו ומדגייש כל מלה ומלה בכונה עצומה: „נְקָבִים, נְקָ־בִים! חֲלוּלִים, חֲלוּ־לִים!"

אני ואחי מוטיל יושבים נדכאים ומהרישים. בכל פעם ופעם, כשאנו נכנסים לכאן, אימה נופלת עלינו וקור מחריד לבנו. דודתנו פסיל יושבת כנגדנו, מניחה ידיה על לבה ומתחילה להקיפנו בשאלות:

– מה שלום אביכם?

– לא כלום.

– מה שלום אמכם?

– לא כלום.

– שחטו אוזים?

– שחטו.

– טגנו שומן?

– טגנו.

– אפו לביבות?

– אפו.

– דודכם בְּנִי היה?

– היה.

– שִׂחֵק בדומינה?

– שִׂחֵק.

וגומר, וגומר, וגומר.

דודתנו פסיל נורפת לנו עוד הפעם את הוטמינו ופונה ואומרת אל דודנו משה־אהרן:

– משה־אהרן, צריך לתת להם מעות של הנוכה.

דודנו משה־אהרן אינגו שומע. מנגב הוא את ידיו באלונטית ומסיים את הברכה בכונה יתירה: „וּמַפְלִיא לַ־עֲ־שׂוֹת!"

הודתנו פסיל אינה נמנעת מלהזכירו עוד הפעם:

– משה־אהרן, מעות של חנוכה לילדים!

– הַא? מה? – שואֵלָה דודנו משה־אהרן, מוציא את המוכין מתוך אזניו, מחליפם זה בזה ותוקעם שוב במקומם.

– מעות של חנוכה לילדים!! – קוראת דודתנו פסיל לתוך אזנו.

– הוי, בטני, בטני! – אומר דודנו משה־אהרן, נאנח ותופס את בטני בשתי ידיו. – במעות של חנוכה אתם רוצים? מה לילדים במוכם ולמעות? מה תעשו במעות? הַא? תבזבזו, תְּזרו לכל רוח, הַא? כמה נתן לכם אביכם מעות של חנוכה? הַא?

– לי שקל – אני אומר – ולו חצי השקל.

– שקל?! הֶמְ... בני־אדם אלו עושים ואינם יודעים מה הם עושים! מאבדים הם את ילדיהם בידים, מוציאים אותם לתרבות רעה! מה תעשה בשקל? הַא? תְּרַצֵהוּ? הַא? אל תְּרַצֵהוּ! השומע אתה את דברי: חלילה לך להרצותו! או אפשר אתה אומר להרצותו, הַא?

– מה איכפת לך, אם יְרַצֵהוּ או לא יְרַצֵהוּ? – מתערבת הודתנו פסיל בדבר. – תן להם את אשר להם וילכו לשלום!

דודנו משה־אהרן פונה והולך אל חדרו, מגרר סנדליו בקרקע, מחפש שם בכל הארונות והארגזים, מפשפש ומוצא מטבעות אחדות ומדבר בשעת מעשה בפני עצמו:

– הֶמְ... עושים ואינם יודעים מה עושים... שקלים הם נותנים לילדיהם... שקלי כסף... מקפחים אותם בידיהם ממש... מוציאים אותם לתרבות רעה!...

והוא תוקע לידינו מטבעות אחדות, גדולות וקשות. הודתנו פסיל עומדת לנרוף את חוטמינו עוד הפעם (זו הפעם האחרונה), מלבישה אותנו את אדרותינו, מעַטֶפֶת אותנו במטפחותינו העבות, ואנו הולכים לדרכנו.

בחוץ אנו רצים על־פני השלג הלבן, השורק מתחת רגלינו, סופרים ומונים את המטבעות הקשות, אשר העניק לנו דודנו משה־אהרן, ואין אנחנו יכולים לעמוד על טיבן ולמנותן. ידינו קפאו בקור ואדמו, אצבעותינו בִּצְקוּ. והמטבעות מטבעות־נחושת הן, עתיקות־ימים, שנפסלה צורתן זה כבר, מיני אֲסִימוֹנִים משונים, פרוטות גדולות וחלקות, אגורות מחוקות ומעות ירקרקות, שהעלו הלודה מזוקן. קשה, קשה לנו מאד לעמוד על טיבן של מטבעות אלו בקור ההוין. קשה לנו למנות ולדעת כמה מעות של חנוכה נתן לנו דודנו משה־אהרן!...

ה.

האכסניה השניה לקבלת מעות של חנוכה היא בית דודנו איצי ודודתנו דבורה – הם דודנו ודודתנו, אשר אבינו ואמנו נוטרים להם טינה בלבם זה כמה וכמה שנים. מי הטיל טינה זו ביניהם – אין אנחנו יודעים. אבל גלוי וידוע לפנינו, כי אבינו ודודנו איצי שניהם אחים הם, בני אב אחד ואם אחת, ואף־על־פי־כן אינם מדברים ביניהם לעולם, אף כי שניהם מתפללים בבית־כנסת אחד, יושבים על ספסל אחד ומקומותיהם סמוכים זה לזה. בימי ההגים, כשמגיעה שעת קריאת־התורה ושַמש בית־הכנסת עומד להכריז על מכירת העליות, הרי שניהם עומדים על המקח. שניהם מִתְכַּוְּנִים דוקא לעליה אחת, מנצחים זה את זה בפומבי ומעלים את השער עד המדרגה העליונה. אותה שעה בית־הכנסת דומה לשוק. הכל נדברים איש אל רעהו, הכל מתרגשים, מתלחשים וצוהקים – והשאון גדול, והתנועה רבה. הכל עומדים וצופים במהזה, כל אחד מתאוה לדעת, יד מי תהיה על העליונה ובחלקו של מי יעלה „ששי" או „מפטיר", וכל אחד מתפלל בלבו, כי שני האחים יתנגחו זה עם זה עד בוש. מִיכַל חֲרוּמַף, הוא שַמש בית־הכנסת, יהודי אדמוני ובעל זקן מדובלל, כופף את ראשו ורובו מעל שלחן הבימה, טליתו צונחת מכתפיו, כִּפָּתו שמוטה לצד אחד, עיניו משוטטות בכותל המזרח, במקום שיושבים אבינו ודודנו איצי, והוא מכריז ומזמר בקולו הֶחָרוּם:

– שמונה־עשר זהובים בעד ששי! עשרים זהובים בעד ששי! עשרים ושנים זהובים בעד ששי!

אבינו ודודנו איצי יושבים איש במקומו, זה פניו פונים לצד צפון, וזה פניו פונים לצד דרום. כל אחד מהם עושה עצמו כאילו עיניו ולבו נתונים להחומש, המונח לפניו, ואף־על־פי־כן אינו מסיח דעתו מבעל־דבריו אף רגע: ככל אשר יתן זה, כן יבוא הוא להוסיף עליו. הקהל נהנה הנאה משונה, עומד ומסייע לשניהם:

– שלשים, שלשים! שלשים והמשה! שלשים ושבעה! ארבעים, ארבעים!

עיניו של מיכל חרומף משוטטות מן האחד אל השני:

– ארבעים זהובים בעד ששי! ארבעים ושנים זהובים בעד ששי! ארבעים והמשה זהובים בעד ששי!

אבינו ודודנו איצי אינם פוסקים להכריע זה את זה ולהוסיף על השער. וכבר הגיעו הדברים עד המשים זהובים. מיכל חרומף כבר הרים את ידו ורוצה לטפוח על־גבי השלחן לאות, כי „ששי" קם לְמִקְנָה בידי אבינו:

– חמשים זְהוּ־בִים...

נמלך דודנו איצי והרים אצבע אחת למעלה, וכל הקהל עומד ומכריז בשמחה רבה: „חמשים ואחד! חמשים ואחד!" – ושוב אבינו ודודנו איצי מנצחים זה את זה

ומוסיפים איש על אחיו. וכך עלה השער עד ששים והמישה זהובים (מעשה רב כזה עדיין לא נשמע במהננו!), ו„ששי" קם בידי דודנו איצי. אחר־כך, כשמגיעה שעת מכירת „מפטיר", מציץ אבינו על השמש ורומז לו בידו, כאדם האומר: „המפטיר שלי הוא מכל מקום!" מיכל הרומף מוכן ומזומן לעשות רצון בעליו, ואולם הקהל אין דעתו נוחה מזה. הקהל עומד ומַתְרִים: „דין יום־טוב אינו כדין שבת! אין חֲזָקָה בעליות היום! כל המרבה ליתן – הרי זה זוכה במקחו!"...

– עשרה זהובים בעד מפטיר! חמישה־עשר זהובים בעד מפטיר! עשרים זהובים בעד מפטיר! חמשים זהובים בעד מפטיר!

פסיעה גסה! אבינו הופך את ראשו: מי הוא זה, שבא להסיג את גבולו גם במפטיר? הגיעו בעצמכם: שוב דודנו איצי! מתכון הוא לקנות את המפטיר בשביל התנו הצעיר. כאן לא יכול אבינו להתאפק עוד: המעט לו לזה כִי הוציא מידו את הששי, עוד מִתְנַכֵּל הוא לקחת ממנו גם את המפטיר? הָיֹה לא תהיה! – ואבינו קם ממקומו ורומז באצבעו לְהַשַּׁמָּש:

– מֵאָה.

המלה מאה חלפה כברק לאורך בית־הכנסת ולרחבו. כל העם נצב כהלום־רעם, נרעש ונדהם. מאה זהובים בעד מפטיר אחד – כדבר הזה לא נשמע עוד במהננו מיום עמוד בית־הכנסת על תִּלּוֹ!

ומיכל הרומף עושה את שלו, מכריז ומזמר בקולו ההרום, כאילו עולם במנהגו נוהג:

– מאה זהובים בעד מפטיר! מאה זהובים בעד מפטיר! מאה זְהוּבִים... – והוא מרים את ידו לטפוח על־גבי השלחן.

דודנו איצי קם ממקומו. אבינו מציץ עליו בעינים הודרות, כולו הֹוֶה, תוהה ומשתומם, כאדם האומר: „וכי יצאת מדעתך? רוצה אתה לשהטני? קום שְׁחָט!"...

דודנו איצי חוזר ויושב במקומו, והמפטיר עולה בחלקנו.

ואף־על־פי־כן אין בכך כלום. כשמגיעה שעת שמחה בביתנו או בבית דודנו איצי, כגון שמחת בן־זכר, ברית־מילה, פדיון־הבן, בר־מצוה, אירוסין או התונה, אנו באים זה אל זה בין שאר הקרואים, יושבים בראש השלחן, נותנים מתנות של דרשה ומרקדים לפני ההתן והכלה עם שאר המחותנים.

– בוקר טוב לדודנו איצי! בוקר טוב לדודתנו דבורה! – אנו קוראים שנינו, אני ומוטיל אחי, פה אחד בקול רם. דודנו איצי ודודתנו דבורה מקבלים אותנו בסבר פנים יפות, שמחים עלינו כבעל אורחים הגונים.

– ודאי לא הַהֲגָּרָה עיקר לכם, אלא הלביבות...

כך אומר דודנו איצי, צובט לנו בלחיינו, מוציא את חריטו מכיסו ונותן לנו

מעות של חנוכה – מטבע של כסף בת עשרים פרוטות לכל אחד מאתנו. ואנו יוצאים משם שמחים וטובי־לב וְשָׂמִים פנינו אל בית דודנו בֵּיינִיש ודודתנו יֶנְטָה.

ו.

רצונכם להכיר את הגיהנם לכל פרטיו ודקדוקיו – לכו לביתו של דודנו בייניש. שם תראוהו. שם שאון ורעש תמיד, מְזוהמה ומבוכה ורצחה. הבית מלא תינוקות מפה אל פה – כולם ערומים ויחפים, פרועי־ראש וחשופי־שֵׁת, מפוחמים ומלוכלכים, לא־חפופים ולא־מרוחצים, מוכים ופצועים ומשורטים. זה בוכה, וזה צוחק. זה מזמר, וזה מְיַלֵּל. זה מצפצף, וזה שורק. זה לבש קפוטתו של אביו והפשיל שרווליה למעלה, וזה רוכב על־גבי המטאטא, מפזז וּמְכַרְכֵּר. זה טומע חלב מתוך הכד, וזה מְפַצֵּעַ אגוזים. זה נושא בידיו ראש של דג מלוח, וזה מוצץ בשפתיו סוּכָּרִיָּה, ושני קִלּוּחִים דקים יוצאים מחוטמו ומקלחים אל פיו. גדולה סבלנותה של דודתנו ינטה וכח־אבנים כחה לשאת לבדה את טָרְחָהּ וּמַשָּׂאָהּ של הכנופיה הזאת. מקללת היא את בניה, צובטת את בשרם, מורטת לחייהם, צורמת אזניהם, מכה על ימין ועל שמאל, אינה מבחנת בין זכאי לחייב: כל הבא לידה לא יִנָּקֶה! זה מקבל סטירה, וזה – דחיפה, זה – מהלומה, וזה – נגיפה. מַכַּת־לחי מכה מצויה היא בבית הזה, ואין משגיחים בה ולא כלום. הקללות: „לֵךְ וְהֵחָנֵק“, „הֱיֵה כפרתי“ „רד לבאר־שחת“ – כאין וכאפס הן. פה תשמעו קללות שנונות ונמרצות מאלה, כגון: „הקדחת“, „השחפת“, „הַדַּלֶּקֶת“, „השדפון“, „הירקון“, „כל חלי וכל מכה וכל מַדְוֵי מצרים הרעים“ – ודומיהן. וקללות אלו נאמרות מפי דודתנו ינטה לא ברוגז ולא בכעס, אלא בשובה ונחת, כאדם הנותן שלום לחבירו. דממה תהיה בבית רק בשעה שיבוא דודנו בייניש. ואולם דודנו בייניש יושב כל היום בחנות, כולו נתון לעסקיו, ואינו בא לביתו אלא לשעה קלה, לסעוד את לבו על רגל אחת, ולפיכך הבית הזה בגיהנם תמיד.

כשנכנסנו לכאן, מצאנו את עוזריאל הקטן כשהוא רכוב על־גבי נָצִי הגדול, ואפרים וּמֶנְדִּיל, הקטנים משניהם, דופקים אותם מאחריהם ומצליפים על גבם, זה בשרוול שנקרע מִכַּפְתָּן של מוכין, וזה בטַבְלָה של קרבן־מנחה ישן. חיים, הוא הקטן שבין אפרים ומנדיל, פשפש ומצא לעצמו וָשֶׁט של אָח שחוט, והרידהו שוקד עליו במסירות־נפש רבה, מְנַפְּחוֹ בכל כחו, כשפניו מסמיקים ומוריקים חליפות, תוקע בו בכל פה, ואינו זז ממנו עד שהוא מוציא מתוכו קול שריקה משונה, כקול נאקת החזיר בשעת עריפתו... זַנְבִילִי – איני יודע, אם קטן הוא או גדול – פורט בפיו על שִׁנֵּי המסרק, ודוד הקטן, תינוק בן־ארבע, חלץ את נעליו וחבשן לידיו, והרידהו עומד

כנגד אחיו המנגן וְסוֹפְקָן זו לזו, כנותן קֶצֶב לנגינתו. סַנְדֶּרִיל אוחז חתול קטן בגרגרתו ונושאו בבית אילך ואילך; החתול מְשַרְבֵּב לשונו, עוצם עיניו, פושט רגליו ונראה כמקבל יסורים בעל־כרחו, מקבל ואומר: „זה חלקנו ומנת־גורלנו בבית הזה! עָיְפָה נפשי, עיפה מאד!“... אסתר, הגדולה בבנות, מבקשת לסרוק את שערותיה של בתיה הקטנה ולקלוע לה את צַמָּתָהּ, ואולם שערותיה של בתיה הקטנה מסולסלות ביותר וּמַסְרֵק לא עלה על ראשה זה כבר, ולפיכך היא מסרבת ובוכה וסופגת מכות־לחי. הטוב והשוקט מכולם הוא פִּינָלִי הקטן, תינוק שרגליו עקומות וְכָתָּנְתּוֹ מופשלת לו מאחוריו ותחובה למעלה. אבל חסרון אחד אתה מוצא בו: בכל מקום שהוא עומד, הוא עושה רושם... ואף־על־פי־כן כל המהומה הזאת אינה מפריעה כלל את דודתנו ינטה לישב בשלוה אל השלחן, היא ושתי נפשות קטנות עמה, האחת יונקת שָׁדֶיהָ והשניה מוטלת בחיקה, ולשתות ציקוריה.

– אהיה כפרת עצמותיך החביבות! – אומרת דודתנו ינטה, מְאַמֶּצֶת אל לִבָּהּ באהבה רבה את יונק־שדיה הקטן וחולקת בשעת מעשה סטירה הגונה להגדול, המוטל בחיקה. – ראה־נא גם ראה זולל וסובא זה, בולמוס אחזהו – הלואי תאחזהו צינה! אסתר, רחל, בתיה, אַיֵּכֶן, בנות שובבות? בואי וקנחי לו לזה את חוטמו! לכי וְהַדִּיחִי לי ספל אחד! אנוסה אני לשתות את הַצִּיקוֹרְיָה בלא ספל! עמדי והעניקי לו שם דחיפה יפה בצד ובכתף, למען יפול ולא יקום עוד! חיי־רוחי, נשמת־אפי, נחמתי, משושי! אהיה כפרת עצמותיך החביבות! כל היום כולו לא ישימו מחסום לפיהם! כל היום כולו, למן הבוקר, אינם עושים כלום, אלא אוכלים ושותים – הלואי יאכלו תולעים את־בשרכם!

כיון שראו הקטנים אותי ואת מוטיל אחי, מיד יצאו כולם לקראתנו, נפלו עלינו מכל העברים, סַבּוּנוּ כדבורים. זה מטפס ועולה על ידינו, וזה זוחל ומתאבק בעפר רגלינו. חיים הקטן נִפַּח את הַנֹּשֶׁט של האוז השחוט ועמד לִתְקוֹעַ בו לתוך אזני ממש, ודוד הקטן נגש אלי וחבקני בשתי נעליו, החבושות לידיו. פינלי הפעוט, בעל הַכֻּתֹּנֶת המופשלת למעלה, דבק ברגלי והקיפה כְּעַכְנָא, ושאר בני־החבורה רקדו וקפצו סביבנו, כולם תוקעים ומריעים, מזמרים ומיללים, הומים ורועשים בקולי־קולות, עד כי הָרְשׁוּ אזנינו משמוע.

– מִכְּאֵב־שִׁנַּיִם תצעקו, רבונו של עולם! – צועקת דודתנו ינטה מן החדר הסמוך. – הֵא לך, הֵא, מהמל־נפשי, עוֹלַל־טִפּוּחַי! הלואי יִסָּכֵר שם פיכם לעולמי־עולמים! קח־נא, קח, מחמדי! אך שֵׁדִים הם ולא ילדים, מלאכי־חבלה ומזיקים! אהיה אני כַּפרתך, בן־פורת שלי, ילד־שעשועי!

דודתנו ינטה צועקת והילדים צועקים – הכל צועקים. ופתאום נכנס דודנו

ביניש והטלית והתפלין בידו. נראה, מבית־המדרש בא. מִשֶׁנִּכְנַס, נשתתקו הכל. הקטנים נעלמו כולם – ואינם.

– בוקר טוב לְדודנו ביניש! – אנו קוראים שנינו, אני ואחי מוטיל, פה אחד בקול רם.

– מה מעשׂיכם פה, בנים משחיתים? ודאי למעות של חנוכה כונתכם? – אומר לנו דודנו ביניש בקול אדיר והזק, כקול הרעם, מוציא חריטו מכיסו ונותן לכל אחד מאתנו מטבע של עשר פרוטות.

הקטנים כולם אורבים אלינו ממסתרים, מציצים מן הזויות, מְנַצְנְצִים בעיניהם, כעכברים הללו, קורצים לנו, מרמזים אלינו באצבעותיהם, מעקמים פניהם כנגדנו מתוך הַעֲוָיוֹת משונות, מִתְכַּוְּנִים, כפי הנראה, לְבַדֵּחַ את דעתנו ולהביאנו לידי צחוק. אני ואחי מוטיל מתאפקים בכל כחנו, כובשים את הצחוק בגרוננו וממהרים להמלט על נפשנו מן הגיהנם הזה.

ז.

משם אנחנו מוסיפים לעשות דרכנו. רצים אנו לבית אחותנו אֶיידִיל.

אהותנו איידיל ובעלה שלום־זיידיל, עליהם השלום, אין חלקם בחיים עוד. שניהם כבר נפטרו מעולמם והלכו בדרך כל הארץ.

אחותנו איידיל בַּכְיָנִית היתה מטבע ברייתה. על כל מקרה קל שבקלים היתה בוכה, על כל פגע, על כל צרה שלא תבוא, בין שלה ובין של אחרים, היתה מורידה דמעות. ומיום שנתארסה לשלום־זיידיל, נפתח מקור דמעותיה ולא פסק עוד. שמא סבורים אתם, שחתנה לא מצא חן בעיניה? חס ושלום! הרי בת־ישראל היא, ואת שלום־זיידיל חתנה לא ראתה בעיניה עד עצם יום החופה. אלא על מה בכתה? על שֶׁכַּלָּה היא, וכלה קודם חופתה דמעות יפות לה. כשהביאו לה החייטים את שמלות־החופה לְנִסּוּתָן, פרשה לקרן־זוית ובכתה כל אותו הלילה. כשנכנסו אֶצלה חברותיה הבתולות לְחַנְּכָה במחולות, שוב פרשה לחדרה, כבשה ראשה בכר והתמוגגה בדמעות. ואין צריך לאמר ביום חתונתה וביום שמחת־לבה – היום ההוא כולו שלה היה. כל אותו היום לא נתנה פוּגָה לעיניה. וביחוד גדל הבכי קודם החופה, בשעה שהושיבו את הכלה לְכַסּוֹת את ראשה, ומנשה הַכַּנָּר עמד לנגן לפניה ברגש, ורב ברוך הבדחן עלה על השלחן, הניח ידיו על כרסו, הוריד את ראשו אל לבו, כמי שעומד להספיד את המת, והתחיל קורא לפניה בניגון נעים ונוגה ובקול קורע לבבות ובלשון זו:

כַּלָּה נָאָה, כַּלָּה חֲסוּדָה,
נֶחְמָדָה וּנְעִימָה!

סִפְדִי וְזַעֲקִי וְהֵילִילִי מָרָה
בְּקוֹל הִי וּנְהִימָה!
דִּמְעוֹתַיִךְ לְוִיַּת־חֵן הֵן לִכְבוּדַת
בַּת־נָדִיב פְּנִימָה!
זִכְרִי פְשָׁעַיִךְ וְכָל חַטְּאוֹתַיִךְ
מִיָּמִים יָמִימָה!
חִזְרִי בִתְשׁוּבָה, רַחֲצִי, הִזַּכִּי
מִכָּל פְּגִימָה!
וְאַל יֶאְדְּמוּ פָנַיִךְ בְּתִתֵּךְ דִּין וְחֶשְׁבּוֹן
לִפְנֵי תּוֹלֶה אֶרֶץ עַל בְּלִימָה!
וְאַל תָּבוֹאִי הַיּוֹם לִפְנֵי בֵּית־דִּין שֶׁל מַעְלָה
כִּכְלִי מָלֵא בוּשָׁה וּכְלִמָּה!
הָהּ! עוֹד מְעַט תִּכָּנְסִי לַחֻפָּה
וְתַגִּיַע שְׁעַת חֲתִימָה!
לָכֵן, בְּתוּלָה, אֲאַלְּפֵךְ בִּינָה וְשֵׂכֶל טוֹב,
לְעוֹרֵר נַפְשֵׁךְ וּלְהַחֲלִימָהּ!
לְמַעַן דַּעַת, כִּי מָרִים הַחַיִּים כִּצְנוֹן וַחֲזֶרֶת
לְטוֹעֲמֵי טְעִימָה!
כִּי אָדָם יְסוֹדוֹ מֵעָפָר וְסוֹפוֹ לֶעָפָר,
מְקוֹם תּוֹלֵעָה וְרִמָּה!
כִּי עָרוּךְ מֵאֶתְמוֹל תָּפְתֶּה, מְדוּרוֹת־אֵשׁ וְנַחֲלֵי־גָפְרִית
לְאַנְשֵׁי חָמָס וּמְזִמָּה!
לָכֵן, כַּלָּה, קִרְעִי שָׁמַיִם בְּזַעֲקָתֵךְ
וְהִתְמוֹגְגִי בְדִמְעָה!
וְתִבְכֶּינָה גַם הַנָּשִׁים, הָעוֹמְדוֹת סְבִיבוֹתַיִךְ,
בַּת וְאִמָּהּ!
עַד תֵּצְאִי מִפֹּה נְקִיָּה וּבָרָה, מְזֻקֶּקֶת שִׁבְעָתַיִם
כְּעוֹלָה תְמִימָה!...

כל הנשים, הקרובות ושאינן קרובות, שעמדו אותה שעה ליד הכלה ועזרו לה לפרוע את מחלפות ראשה הארוכות והיפות, עִפְעֲפוּ בעיניהן, גרפו הוטמיהן ועקמו שפתיהן, כמבקשות לבכות. ואחותנו איידיל — עליבת־נפשי זו נעתה בבכי כל־כך, עד כי התעלפה שלש פעמים בזו אחר זו, ובעמל רב השיבו את רוחה אליה.

וראה זה פלא: ככל אשר היתה אחותנו איידיל בריה נְכֵאָה ומרת־נפש, כן היה גיסנו שלום־זיידיל שמח וטוב־לב תמיד, הי ועליז, בעל פנים שוחקות ורוח צוהלת, איש־רעים להתרועע, לץ ומתלוצץ, הַמְכַּדֵּהַ את דעתו ודעת אחרים. ורק חסרון אחר מצאנו בו, שהיה טַרְהָן יותר מדאי. טרחן כיצד? מְקַנְתֵּר היה אותנו, הקטנים, בתעלוליו ומרעימנו כל הימים, צורם אזנינו וסוטר על חוטמינו ומציק לנו עד מות. לסטור בשתי אצבעות על קצה חוטמו של נער, העובר על פניו לפי־תומו, – זה היה מְשׁוֹשׂ־דַּרְכּוֹ תמיד! אני ואחי מוטיל היינו מהלכים כל הימים אדומי־חוטם ונפוחי־אזנים. ולפיכך גדולה היתה שמחתנו, כשהגיעה אלינו הבשורה, כי גיסנו שלום־זיידיל ואחותנו איידיל עוקרים דירתם מביתנו ונפטרים משלחן אבינו. ואולם לא כן היתה דעת הגדולים. אותו היום, שבו עזבו השנים את בית־אבא ועברו אל דירתם החדשה, קשה היה להם, כיום שחרב בו בית־המקדש! יום בכי ומספד היה לכולם. איידיל מֵרְרָה בַבֶּכִי וּמֵאֲנָה להתנחם. כנגדה בכתה גם אמנו. ומהן ראתה וכן עשתה גם בריינה המבשלת. ורק שלום־זיידיל בלבד היה שמח ועליז, כדרכו תמיד. הַלֹּה התרוצץ בבית אנֶה ואנֶה, עשה עצמו כמסייע בידי חובשי הכלים, ומדי פעם בפעם התגנב אלינו בלאט, כִּוֵּן לנו שתי אצבעות כנגד ההוטם או מתחת לתנוך האוזן וסטר עליהם אחת ושתים במהירות נפלאה. ולא עוד, אלא שבשעת פרידתו מאתנו ערב את לבו לבקשנו, שלא נוקיר רגלינו מביתו ונִכָּנֵס אצלו לעתים קרובות, והוא יְקַדֵּם פנינו בשמחה! אנחנו נשבענו אז בלבנו, כי מהיום הזה והלאה לא נוסיף עוד לראות את פניו עד עולם!

ואולם ברבות הימים הכל נשכח, וסטירה על־גבי החוטם לא כל־שכן! וכלום אפשר הדבר, שנפסח על בית גיסנו, בעל אחותנו, ולא נסור אליו לקבל מעות של חנוכה?...

כשנכנסנו לבית אחותנו איידיל, יצא לקראתנו בעלה שלום־זיידיל וקבל אותנו בסבר פנים יפות ובקול תרועה:

– ברוכים הבאים! מה שלומכם, חבר לצים? יפה עשיתם, שטרחתם ובאתם אלינו. מעות של הנוכה מוכנות בשבילכם מבעוד בוקר!

כך אומר לנו גיסנו שלום־זיידיל, ותוך־כדי־דבור הוא מוציא חריטו מכיסו ומונה על יד כל אחד מאתנו מטבעות־כסף אחדות, לבנות, חדשות ונוצצות. עוד אנו פונים כֹּה וכֹה למנות את המטבעות ההדשות הללו, והנה זה עומד וסוטר לכל אחד מאתנו שתי סטירות יפות, מתחילה אחת על קצה חוטמי ואחת על תנוך־אזנו של מוטיל, ואחר־כך אחת על קצה חוטמו של מוטיל ואחת על תנוך־אזני.

– אבל רב לְךָ לצער את הילדים! – מתחננת לפניו אחותנו איידיל בדמעות־

עינים, והיא מצילה אותנו מידיו, עומדת וממלאה את כיסינו דובשנים, אגוזים וחרובים ושאר מיני מתיקה ומוסיפה לנו אף היא מעות של חנוכה מִשֶּׁלָּהּ.

כיון שקבלנו את חלקנו, אנו נושאים את רגלינו וממהרים לרוץ לביתנו.

ח.

– עתה, מוטיל, הבה נקרב אל המלאכה לספור את כל המעות של חנוכה, שאספנו היום. אך אם אתה לו שְׁמָעֵנִי – זאת עשה: אתה הַחֲרֵשׁ ושמע, וְאָמְנֶה אני את מעותי תחילה, ואחר־כך אחריש אנכי ותמנה אתה את מעותיך.

כך אני אומר אל אחי מוטיל, לאחר שחזרנו לביתנו, ואני עומד למנות את מעותי:

– שקל אחד כסף, ושלש מטבעות של עשרים פרוטות, וארבעה זוזים, וחמש מטבעות של עשר פרוטות, ושש של חמש פרוטות – כמה יהיה מספרם יחד? הֱוֵה אומר: מספרם יחד יהיה שקל אחד כסף, ושלש מטבעות של עשרים פרוטות, וארבעה זוזים, וחמש מטבעות של עשר פרוטות, ושש של חמש...

ואולם אחי מוטיל אין לו שהות להמתין לי, עד שאגמור את חשבוני, והרי הוא נכנס לתוך דברי ועומד למנות את ממונו. מניה הוא את מעותיו מידו האחת אל השניה, מונה ואומר:

– מטבע של עשרים ומטבע של עשרים – הרי שתי מטבעות של עשרים ועוד מטבע אחת של עשרים – הרי שלש מטבעות של עשרים, ועוד שני זוזים – הרי שלש מטבעות של עשרים ושני זוזים, ומטבע של עשר, ועוד מטבע של עשר, ועוד מטבע של עשר – הרי מספר כולן שתי מטבעות של עשרים ושלשה זוזים... לא! רצוני לאמר: שלשה זוזים ושתי מטבעות של עשרים... לא! שוב טעיתי: צריך להתחיל עוד הפעם מבראשית!...

והוא מתחיל עוד הפעם מבראשית. אנו מונים וחוזרים ומונים את מעותינו, ואין אנחנו יכולים למנותן יחד. אנו מְחַשְּׁבִים וחוזרים וּמְחַשְּׁבִים, ואין אנחנו יכולים לעמוד על החשבון הנכון. וכשאנו מגיעים עד מטבעותיו הפסולות של דודנו משה־אהרן – אלו האסימונים העתיקים, הפרוטות המחוקות, האגורות הגדולות והחלקות, המעות הירקרקות, שהעלו חלודה מזוקן, – אנו מִסְתַּבְּכִים בחשבוננו כל־כך, עד שאין אנו מוצאים עוד את ידינו ואת רגלינו. באים אנו בדברים עם אמנו, עם אבינו, עם בריינה המבשלת, מבקשים אותם, כי יחליפו לנו את המטבעות הללו באחרות – לשוא: אין איש רוצה לקבלן!

– מאין לקחתם מטבעות משונות אלו? מי זה תקע אותן לידכם?

בושים אנחנו לגלות את האמת ועוברים על השאלה הזאת בשתיקה.

– היודע אתה? – אומר לי אחי מוטיל. – הבה נקח מטבעות אלו ונשליכן לתוך התנור, או נצא החוצה ונזרקן אל השלג באין רואים.

– אכן יהודי חכם אתה! – אני אומר לו. – אם כן, מוטב שֶׁנִּתֵּן אותן לאחד העניים, וְתֵחָשֵׁב לנו זאת לצדקה.

עצה זו מתקבלת על דעת שנינו. ואולם, למורת רוחנו, אין עני בא אל ביתנו כל היום כולו. לאן נעלמו כל העניים והאביונים, המחזירים על הפתחים, מבקשים נדבות, מציקים בתהנוניהם, מחניפים, מתרפסים לפני בעלי־הבתים, תובעים בכל פה, מחרפים ומגדפים, מקללים קללות נמרצות? תַּמּוּ ואינם! חָדַל אביון מקרב הארץ!...

בְּבֵית הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ.

א.

היודעים אתם, במי קִנֵּאתִי, כשהייתי נער קטן?

בַּמֶּלֶךְ אחשורוש.

לא במלך אחשורוש הידוע, אשר מָלַךְ מהודו ועד כוש, על שבע ועשרים ומאה מדינה. מִתְכַּוֵּן אני כאן לקוֹפִּיל ההייט עם עטרת־הזהב, זו מצנפת־הנייר, אשר חבש לראשו, ועם שרביט־הזהב, זה השוט הארוך, אשר הוציא מתוך המטאטא.

וגם בְּמִשְׁנֵה המלך אחשורוש, במרדכי היהודי, הוא לֵוִי הסנדלר, שהיה מסרס קפוטתו ולובשה הפוכה ומדביק ללחייו מין זָקָן של פשתן מְדוּבְלָל, קנאתי קנאה גדולה.

קנאתי גם בְּוַשְׁתִּי המלכה, הוא מוטיל הנגר עם השמלה הקצרה, שמלת־אשה, שהיה לובש ממעל לקפוטתו, ועם המטפחת הצהובה, מטפחת־אשה, שהיה קושר לזקנו, כְּדֵי שיטעו בו בני־אדם ויחשבוהו לנקבה... ואסתר המלכה, הוא עוזר סְגַן־הַשַּׁמָּשׁ עם הסינר הירוק, הקשור למתניו, כלום לא יפה היה חלקו? והמן הרשע, הוא יוסי רֵיש־דוּכְנָא עם קדירת־החרס, הנתונה על ראשו, כלום לא נעים היה גורלו?

ואולם יותר מכולם קנאתי בפייביל היתום, שהיה לובש על בגדיו מעיל אדום, מעין כתונת־פסים, מִתְחַפֵּשׂ בדמות יוסף הצדיק ויוצא עם שאר בני־החבורה לְשַׂחֵק לפני אנשי הָעִיר את המשחק הנאה, שקוראים „מכירת־יוסף". אֶחָיו היו מתנפלים עליו, מפשיטים אותו את המעיל האדום ומשליכים אותו אל הבור; ויוסף הצדיק, הוא פייביל היתום, היה כורע על ברכיו, מְשַׁלֵּב את ידיו זו לזו, משביע את החיות הרעות ומבקש רחמים מהן, שלא תהא פגיעתן רעה בו, ובשעת מעשה היה משורר שיר נוּגֶה מאד, שדבריו היו נכנסים אל הלב ונוגעים עד הנפש:

גְּחָשִׁים וַעֲקְרַבִּים,\
גְּדוֹלִים וְרַבִּים,\
אַל תִּפְגְּעוּ בִי!\
הַיְדַעְתֶּם מִימֵיכֶם,\
הֲסִפְּרוּ אֲבוֹתֵיכֶם,

מִי אָנִי?
אֲנִי יוֹסֵף הַצַּדִּיק,
בֶּן־בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָק,
בֶּן יַעֲקֹב אָבִינוּ!...

ואף־על־פי שיוסף הצדיק נער יתום היה, בן־עניים, שהיה לָן בבית־המדרש התחתון ומתפרנס משכר הליכה וְשֵׁרוּת, ואני בן־עשירים הייתי, בן־בנו של זקֵני רב מאיר, – מכל מקום הייתי נוהג את הלקי תחת הלקו רק בשביל ימי הפורים בלבד!

כשהגיע יום הפורים הטוב והנעים, ישבתי למן הבוקר והכיתי בכליון־עינים להבורת המשחקים, המהזירים על הפתחים, הולכים מבית לבית, כולם לבושים בגדי־מלכות, ונערי השוק רצים אחריהם ברגלים יחפות על־פני השלג. למה לא אוכל גם אני להתחבר אל הנערים ולהיות כאחד מהם? לא, מה שמותר להם, אסור לי, מפני שבן־עשירים אני, בן־בנו של זקני רב מאיר, ולפיכך גזירה היא עלי לישב כָּלוּא כל היום בבית ולילך בערב עם כל הגדולים לבית זקננו רב מאיר אל הסעודה.

– למה אתה הוזר על עֲקֵבְךָ, כאחד האשכנזים? – גוער בי אבי בהוץ, כשאנו הולכים כולנו לבית זקננו רב מאיר אל הסעודה ואני רואה מרחוק את הבורת המשחקים.

– הרי נער גדול אתה, בלא עין־הרע, ואתה יכול איפוא למהר קצת בהליכתך! – מוסיפה אמי אחריו. – בשבת־הגדול, אם ירצה השם, תמלאנה לך שמונה שנים עד מאה ועשרים שנה!

– הניחו לו לזה, שראה את הַשַּׂחְקָנִים ונתבלבל! – אומר להם אחי הבכור משֶׁהלִי, ומריסי עיניו ניכר, שאף הוא נתבלבל ואף הוא מתאוה לעמוד רגע ולהביט אחרי „השהקנים".

– לֵךְ, לך ואל תעמוד! – גוזר עלי רבי רב איצי, זה מלאך־המות, הממונה עלי לְקַפֵּחַ את היי, והוא תופס לי בערפי ודוהפני מאחורי.

אני כובש את עיני בַּבִּצָּה והולך יחד עם הגדולים, ולבי מוהה וקובל על גורלי המר: „כל ימי אני מצוי אצל הגדולים! תמיד אני נתון ברשותו של רבי! בין ביום ובין בלילה, בין בימות ההול ובין בשבתות וימים־טובים! תִּפְצֶה האדמה את־פיה ותבלע את הוטמו האדום של רב איצי מלאך־המות!"...

ב.

אבי־זקני רב מאיר עשיר מופלג הוא, גדול מכל עשירי העיר. מעמד ביתו כמעמד בית־רוזנים. טרקלין גדול וּמְרֻוָּח עם מְנוֹרַת־גָּבִישׁ גדולה, התלויה ויורדת מן התקרה. על הקירות נַבְרְשׁוֹת־נחושת מְמוֹרָטוֹת. על השלחן מנורת־קנים של כסף

גדולה וכבדה, וסביבה הרבה מנורות־כסף קטנות, שאמי־זְקנתי נחמה מוציאה מבית־גנזיה רק שתי פעמים בשנה: פעם בפסח לכבוד הסדר ופעם בפורים לכבוד הסעודה, כדי להרבות האור בכל פנות הבית.

בראש השלחן, על כסא רְחב ורך, המהופה ארג ירוק, מֵסֵב אבי־זקני רב מאיר בכבודו ובעצמו – יהודי קטן, שזקָנו דק וקלוש, חוטמו כפוף קצת, שערותיו לבנות ככסף ועיניו שחורות ונוצצות, כעיני צעיר. לבוש הוא קפוטת־משי ארוכה, חגור אבנט מסורג ומצנפת של עורות הבושה לראשו. ממולו רובצת על השלחן חלת־הפורים הגדולה והמזהירה, שכבר נבצעה לשנים, כולה עשויה מִעשה־מקלעת, מכורכמת שֶׁמֶן־כַּרְכֹּמִין ורועה צמוקים.

באמצע השלחן יושבת אמי־זְקנתי נחמה, אשה גבוהה וזקופת־קומה, שֶׁיָּפְיָהּ עדיין עמד בה, לבושה שמלת־משי מזהיבה, המנוקדת נקודות לבנות. על מצחה צניף משובץ אבנים טובות ומרגליות, על צוארה מחרוזת של פנינים, וכולה מקושטת ענילים וטבעות. לפניה עומדת על השלחן צַלַּחַת גדולה, מלאה דגים מבושלים ורותחים, הנותנים ריחם למרחוק, מפולפלים בפלפלין ומתובלים בבצלים ובצמוקים ובכל מיני תבלין. אמי־זקנתי מְחַלֶּקֶת את הדגים לכל המסובים. שולי מטפחתה היפה, מטפחת־המשי, מופשלים לאחורי אזניה ושני קצותיה נשקפים מתחת לסנטרה. האבנים הטובות והמרגליות מאירות עליה ומתנוצצות, ואף פניה מאירים ושוחקים.

מסביב לשלחן, מזה ומזה, מסובים דוֹדַי ודודותי, הם ובניהם ובנותיהם, נערים ונערות, שכולם שמותיהם שוים, לפי שכולם נקראים על־שמות זקני המשפחה חקנותיה. דודיה ודודותיה. ראשונים לְמנין – דודי צדוק ודודתי צביה עם שלשה נערים: משֶׁהלִי, הירשלִי, בֶּרלִי, ושתי נערות: שָׂרָהלִי, פֵּיינֶלִי. אחריהם – דודי נפתלי ודודתי דבורה עם ארבעה נערים: משהלי, הירשלי, ברלי, נָתָּלִי, ושלש נערות: שרהלי, פייגלי, רָחֵלִי. אחריהם – דודי אברהם ודודתי סוֹסִי עם המשה נערים: משהלי, הירשלי, ברלי, נתלי, יַעֲקְלִי, וארבע נערות: שרהלי, פיינלי, רחלי, טַייבֶלִי. אחריהם – דודי זאב ודודתי אסתר עם ששה נערים: משהלי, הירשלי, ברלי, נתלי, יעקלי, פִּישֶׁלִי, וחמש נערות: שרהלי, פיינלי, רחלי, טייבלי, מִירֶלִי. אהריהם – דודי בנימין ודודתי לאה עם שבעה נערים: משהלי, הירשלי, ברלי, נתלי, יעקלי, פישלי, שמוּאֶלִיק, ושש נערות: שרהלי, פיינלי, רחלי, טייבלי, מירלי, הַנְצִי. אהריהם – דודי קלמן ודודתי אֶטִיל עם שמונה נערים...

ואולם סבור אני, כי די יהיה הפעם למנות את בני־המשפחה, משום השש עין־הרע... פעם אחת בִּקֵּשׁ אבי־זקני לדעת את מספר המסובים לשלהנו. מה עשה? נטל גביע בידו והתחיל מונה בו: „לא אחד, לא שנים, לא שלשה, לא ארבעה, לא חמשה, לא ששה, לא שבעה...“ עמדה אמי־זקנתי והטפה מידו את הגביע ולא

נתנה אותו לספור עוד: „כל חלומותי הרעים יחולו על ראש שונאי! למה אתה סופר ומונה? יש קערות דֵי־כולם, בלא עין־הרע!"...

משנתכנסו הכל לסעודה, עמד אבי־זקני והושיב את כל בניו ובני־בניו בסדר נאה ויושר, את הבכור כבכורתו ואת הצעיר כצעירתו. אבי־זקני רב מאיר בעל נפש יפה הוא ובעל טעם, הנוהג נקיון ודיוק בכל מעשיו. ואמנם הסדר עלה יפה: בשורה האחת ישבו הַדוֹדִים, זה בצד זה, ובשורה השניה — הדודות, זו בצד זו; ואותנו, הקטנים, הושיבו בכונה תחילה, שלא יהיו שני אחים ושתי אֲחָיוֹת יושבים יחדיו בשכונה אחת, לפי שאין השלום מתקיים בין אחים ואחיות אלא כשהם מובדלים זה מזה. ולפיכך צריך היה משֶׁהלִי בן פלוני לישב אל השלחן ליד הירשלי בן דודו, והירשלי בן פלוני — ליד ברלי בן דודו, וברלי ליד נתלי, ונתלי ליד יעקלי, ויעקלי ליד פישלי, ופישלי ליד שמואליק. ואף סדר ישיבתן של הנערות היה כך: שרהלי בת פלוני ישבה ליד פיינלי בת דודה, פיינלי ליד רחלי, רהלי ליד טייבלי, טייבלי ליד מירלי, מירלי ליד הנצי, הנצי ליד שרהלי, שרהלי ליד פייגלי... וכך חוזר הלילה. ורק אני, שישבתי בקצה השלחן, לא נמצא לי בן־זוג. עמדו והושיבוני ליד מלאך־המות אשר לי, ליד רבי רב איצי. רבי רב איצי, מלבד שהוא מלמדני תורה, רואה חובה לעצמו גם להשגיח עלי, להדריכני בנימוס העולם וללמדני הלכות דרך־ארץ בישיבה ובסעודה. משמש הוא לי במקום אומנת.

— כשאתה יושב אל השלחן, — כך לְמְדַתְנִי אומנתי רב איצי — שב כאחד האדם. כַּוֵּן עיניך לפנים ולא לאחור, הוֹרֵד ידיך אל תחת השלחן ואל תסיח בסעודה. וכשאתה אוכל אִטְרִיּוֹת במרק, הֱוֵה דייקן באכילתך והשתדל להעלות בכפך מִדָּה כנגד מדה: הצי הכף אטריות והצי הכף מרק. נמעת גמיעה אחת — הַנַּח את הכף וְקַנַּח שפתיך. נמעת גמיעה שניה — הנח שוב את הכף וקנח שפתיך. וכן תעשה תמיד: גמיעה וְקִנּוּהַ־שְׂפָתַיִם אחריה, גמיעה וקנוה־שפתים אחריה, לא כְמִדַּת גוי, הבהול על אכילתו, חוטף ואוכל, חוטף ונומע...

לאחר שישב על־ידי ובירך ברכת „המוציא", הוציא רבי רב איצי מכיסו את מטפחתו האדומה, נִעֵר דרך־אגב את אִבְקַת־הַטַּבַּק אשר עליה לתוך קערתי והתחיל נורף את הוטמו בקול תרועה ושריקה משונה, כקול תקיעת שופר, נורף ומציין עלי בשעת מעשה בעין אחת, להשגיח ולראות, אם יושב אני כאחד האדם.

שׁוֹשַׁנַּת יַ־עֲ־קֹב!

כך מתחיל אבי־זקני לזמר בקול נעים מאד תיכף לכוס היין הראשונה, מזמר ומקיש באצבעו, וכל המסובים מחזיקים אחריו ועונים לעומתו:

צָהֳלָה וְשָׂמֵחָה!

הכל מזמרים בקולות שונים, והקולות הולכים ומתגברים מרגע לרגע, עולים

למעלה, למעלה. רבי רב איצי, שקולו כקול בת־היענה ואין חלקו בין המזמרים הגדולים, משורר אף הוא במקהלה. כלומר: פוער הוא את פיו, עוצם את עיניו, מטה את ראשו לצד אחד ומקיש באצבעו על־גבי השלחן. מתכון הוא להראות בזה את אבי־זקני, כי אינו אוכל, חלילה, להם־חסר פה: אף הוא עוסק עם הצבור בגרונו! ואף־על־פי־כן עין אחת משתי עיניו חֶצְיָהּ פקוחה בשעת מעשה. כל־כך למה? משגיחה היא עלי ואורבת לי מן הצד, לדעת, אם מקיים אני מצות דרך־ארץ כהלכתה ויושב אל השלחן כאחד האדם?...

ג.

– המשחקים באו! – מכריז ומודיע תנחום המשרת, יהודי לבוש קפוטה אדומה, המדבר בלשון א ת ה אל כל העולם כולו, – להוציא את אבי־זקני ואת אמי־זקנתי.

כיון ששמענו, כי המשחקים באו, מיד קפצנו כולנו, אנחנו הקטנים, מתוך השלחן ותוך־כדי־רגע התיצבנו מסביב למלך אחשורוש עם עטרת־הזהב אשר על ראשו.

– יום טוב לבעל־הבית ולבעלת־הבית! – מריעים כל בני־החבורה פה אחד בקול הוגג, וכולם מתיצבים בשתי שורות. המלך אחשורוש עולה על כסא־מלכותו, וממוכן סריסו, הוא חיים הַחַמָּר, פורש מן החבורה, מקפיץ לפניו על רגל אחת ומזמר מין זמר בלשון אשכנז:

הִנְנִי מְמוּכָן רֹאשׁ הָאֲחַשְׁתְּרָנִים,
שַׂר וְגָדוֹל, נִכְבָּד וּנְשׂוּא־פָנִים,
אֲקַפֵּץ, אֲדַלֵּג עַל רַגְלִי הָאַחַת,
וְקוֹל שִׁיר אֶתֵּן בִּנְעִימוֹת וָנַחַת!

שואלו המלך אחשורוש:

הַגִּידָה לִי, מְמוּכָן, עַבְדִּי הֶחָרוּץ:
עַל־מָה וְלָמָּה תְּקַפֵּץ וְתָרוּץ?

משיב לו ממוכן:

בְּשׂוֹרָה הֵבֵאתִי לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ,
מָרָה הִיא כְלַעֲנָה וְטַעְמָהּ כְּמֵי־רֹאשׁ:
יֶשְׁנוֹ אִישׁ אֶחָד בְּעִיר־מַמְלַכְתֶּךָ,
אֲשֶׁר לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה לְהָמָן עַבְדֶּךָ!

מיד מתמלא המלך אחשורוש חֵמָה:

מִי־זֶה עָרַב אֶת־לִבּוֹ לַעֲשׂוֹת הַנְּבָלָה?
הוֹדִיעֵנִי אֶת־שְׁמוֹ – וְאֶעֱשֶׂה אִתּוֹ כָלָה!

משיב לו ממוכן:

אִישׁ יְהוּדִי אָרוּר, שׁוֹמֵר שַׁבָּת מְחַלֵּל,
לוֹבֵשׁ קַפּוֹטָה, לוֹמֵד תּוֹרָה וּמִתְפַּלֵּל,
וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יָמוּל אֶת בְּשַׂר בָּנָיו, –
הַעַל זֹאת תִּתְאַפַּק וְתִשָּׂא אֶת־פָּנָיו?

אומר המלך אחשורוש:

אִם כֵּן, בָּא קִצּוֹ שֶׁל הַיְּהוּדִי, בָּא הַקֵּץ:
יְבִיאוּהוּ לְפָנַי, וְנִתְלֶה אוֹתוֹ עַל הָעֵץ!

עומד ממוכן ומזמר:

בּוֹא־נָא, בּוֹא־נָא, רוּץ וָשׁוּב,
אָחִי מָרְדְּכַי הַטּוֹב!

כאן נכנס מרדכי היהודי, הוא לֵוִי הסנדלר, עם זקנו המדובלל, וזקן־הפשתן, הקשור ללחייו, ועומד להצטדק לפני המלך אחשורוש, מספר לו בדרך שיר את כל תולדותיו ואת מוצאו ואת יחוס משפחתו הרמה: „כִּי אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב הֵם אֲבוֹתָיו, וְתַרְיַ״ג מִצְווֹת הֵן עֵדוֹתָיו“, ומסיים בזמר שנון מאד:

אִי־לָךְ, אֶרֶץ, שֶׁמַּלְכֵּךְ טִפֵּשׁ, שִׁכּוֹר וּמְשׁוּגָע!
מַה־גָּדוֹל הַצַּעַר, מַה־גְּדוֹלָה הַתּוּגָה!...

* * *

– האתה הוא יוסף הצדיק? – אני שואל את פַּייביל היתום, העומד בקרן־זוית בפנים זועפים ומדוכאים.

– אני הוא יוסף הצדיק. – משיב לי פייביל היתום.

– גם אתה תְּשַׂחֵק הלילה? – אני שואלו שוב.

– אם יצוו עלי לשחק, אשחק גם אני. – אומר לי יוסף הצדיק, ותוך־כדי־דבור הוא גוהן ולוחש לי על אזני: – תן לי פרוסת הלה מֵחַלַּת־הַפּוּרִים אשר לכם.

– חוששני, שמא ישניהו בני־הבית וינערו בי. – אני משיב לו בלחש.

– מְשׁוֹךְ וקח באין רואים. – אומר הוא לי ועיניו מתנוצצות.

– לגנוב? – אני אומר.

– וכי גנבה היא זאת? – אומר הוא.

– אלא מעתה – אני אומר – מה זאת? הַעֲלָמָה?

– רעב אני מאד. – אומר הוא אלי, ועיניו אוכלות את החלה. – מאז הבוקר לא בא לחם אל פי...

בני־הבית כולם נתונים אל המשחק. איש מהם אינו משגיח בנו. והרי אני נגש

בלאט אל השלחן, שולח ידי מאחורי מפשפש ושומט משם פרוסת חלה ותוקעה לתוך כפו. יוסף הצדיק מוריד את פרוסת החלה לתוך כיסו בחריצות יתירה ומהבק את ידי בהשאי.

– נער טוב אתה. ישלם לך הקדוש־ברוך־הוא כפל־כפלים!

ד.

– אפשר רצונכם, שֶׁנְּשַׂחֵק לפניכם גם „מכירת־יוסף"? – שואל המלך אחשורוש, מסיר מעל ראשו את עטרת־הזהב וחובש כובע פשוט במקומה.

– דיינו, דיינו! – אומר אבי־זקני, והוא נותן ליד המלך אחשורוש מטבע של כסף ומצוה על תנחום המשרת, כי יטול מטאטא ויטאטא את הרפש, אשר הביאו „השחקנים" ברגליהם. בבית קם שאון קל ותנועה וקול הֶיסֵט כסאות, ובשעה שבני־המשפחה חוזרים אל השלחן לישב איש במקומו, אני מתחמק מתוכם ויוצא לרגע ההוצה לְלַוּוֹת את חבורת המשחקים.

– לְכה ונלכה! – אומר לי יוסף הצדיק ותופס לי בידי. – שמעני ולך עמדי. אני אוהב אותך. נער טוב אתה, טוב ונחמד מאד.

– לאן? – אני אומר לו ולבי נוקפני.

– לבית המלך אחשורוש. – משיב הוא לי. – היום לא נשחק עוד. עכשיו הולכים אנחנו לבית המלך אחשורוש אל הסעודה.

יוסף הצדיק אוחזני בידי, ושנינו פוסעים ועוברים בבצה.

הלילה ממשמש ובא. הבצה הולכת ומשחירה. עוברים אנו בסמטאות צרות ואפלות, אשר מעולם לא דרכו רגלי בהן.

– ירא אנכי! – אומר אני ליוסף הצדיק ומחזיק בידו.

– את מי תירא, שוטה שבעולם? – אומר לי יוסף הצדיק ולועס בדרך־הלוכו את פרוסת החלה, אשר נתתי לו. – שם תהיה סעודה כיד המלך, שם תשמע שירים נאים, אשר נשיר כולנו... הוי, מה מתוקה חלה זו שלכם! טעם גן־עדן! כולה נמסה כחמאה בפי! תְּמֵהַנִי על בני־אדם אלו, שמניחים מאכל־תאוה זה ואינם אוכלים אותו!

– גם לזאת יִקָּרֵא מאכל־תאוה! – אני אומר בגודל־לבב. – בביתנו אוכלים חלה גם בימות החול.

– חלה בימות החול? – אומר יוסף הצדיק ומלקק שפתיו בלשונו. – ובשר?

– בכל יום. – אני אומר.

– בכל יום? – אומר הוא ובולע רוקו. – ואני איני טועם טעם בשר אלא

פעם אחת בשבוע, ביום השבת. וגם גַם זה לא בכל שבת מִתְרַחֵש, לפי שלא בכל שבת אני זוכה לשלהנו של עשיר. כשאני מתגלגל לביתו של קבצן, אני אוכל גם בשבת קַדַּחַת.

– מה פירושה שֶל אכילת קדחת? – אני שואל. – כיצד אוכלים קדחת?

– פירושה של אכילת קדחת אינך יודע? פירושה, שאוכלים מַכּוֹת. – מכּביר הוא לי. – אדם, שאין לו מה לאכול, על־כרחו הוא אוכל מכות. מתפרנס אני מן הצדקה, ממתנת אחרים. עוזר השמש, תבוא עליו ברכה, תומך בי תמיד, גורם לי פעם פרוסת להם ופעם בולבוסים שְׁנָיִם. יהודי יקר הוא עוזר זה, איש־חסד, בעל נפש עדינה! הרי מכיר אתה בו? הוא הוא אסתר המלכה...

– ואיה אביך? – אני שואלו.

– אין לי אב.

– ואיה אמך?

– אין לי אם.

– איה אביך־זקנך? אמך־זקנתך?

– אין לי אב־זקן, אין לי אם־זקנה.

– דוד? או דודה?

– אין לי דוד, אין לי דודה.

– אח? או אחות?

– אין לי אח, אין לי אחות, אין לי קרוב, אין לי גואל – אין לי איש! יתום אנכי!

אני מציץ עליו מן הצד ונושא עיני למרום, אל הלבנה, ומדמה לי ברגע זה כי פניו ופני הלבנה מראה אחד להם וצבע אחד... ואני מתקרב אליו יותר, ושנינו נושאים את רגלינו הקטנות ורצים אחרי החבורה בזריזות רבה.

ה.

– כאן דירתו של המלך אהשורוש! – אומר לי יוסף הצדיק, ואנו יורדים כולנו לתוך בית קטן ואפל, שֶׁגַּגּוֹ מכוסה עפר.

– פְּרֵיידָה־אִיטָּה, רְדִי מעל הַמִּטָּה! – קורא המלך אחשורוש בכניסתו אל אשתו, אשה ידועת־חולי וּמְכֻעֲכַעַת, שבשעת שֵׁעוּלָהּ היא תופסת בידה האחת בראשה ובידה השניה בלבה. בני־החבורה, שֶׁכָּל היום היה עסקם בשירים, הסכינו אל החרוזים כל כך, עד כי אינם יכולים שוב להוציא דבר מפיהם בלא הרוז.

– בעלת־הבית הַכְּבוּדָה, היפה וְהַחֲמוּדָה, הוציאי־נא לִסְעוּדָה, לכבוד עוֹלֵי־רְגָלִים,

את הדגים הַמְּפוּלְפָּלִים בפלפלין וּבְצָלִים! – אומר ממוכן אף הוא בדרך שיר ומפזר את הרוזיו ביד נדיבה. – חלת־פורים הבאנו אִתָּנוּ, גם עוגות־המן יש מִשֶׁלָּנוּ, ורקיקים טובים וְרַכִּים, ושאר מיני מַמְתַּקִּים, וצפיהיות בִּדְבַשׁ, ובקבוק יַ״ש, בדוק וּמְנוּסֶּה, העניק לנו רַב זוּסְיָא... עמוד, יְדִידִי, מרדכי הַיְּהוּדִי. פתח לנו את הָאַמְתַּחַת, ורד לִבְאֵר־שַׁחַת!

– עד שארד לִבְאֵר־שַׁחַת, מוטב שאעמוד על רגל אַחַת ואפתח את הָאַמְתַּחַת! – משיב לו מרדכי היהודי בחרוז כפול שלשה וגוחן לְהַתִּיר את השק.

– זכרו את הכסף תְּחִלָּה, ואחר תפנו אל הָאֲכִילָה! – אומרת להם וַשְׁתִּי. – מניחים אתם את הַמָּעוֹת, ועוסקים בחיי שָׁעוֹת!

– כל דברי ושתי אֱמֶת, אכילה וחלוקה – חלוקה קוֹדֶמֶת! – קורא המן, ואחריו משמיעה את חלקה גם אסתר המלכה, ואף היא בחרוזים.

ואולם כיון שהגיע הדבר לידי החלוקה עצמה, מיד פסקו ההרוזים. הכל מדברים דברים כפשוטם, דנים בכובד־ראש, כדרך שאר בני־אדם, המדברים בעסקי ממונות... ממילא מובן, כי את ההלק הגדול נוטל לעצמו המלך אחשורוש. זו חזקה היא לו מִדֵּי שנה בשנה, ואין להרהר אחריה כלל. ורק כשמגיעה שעתם של שאר בני־החבורה לבוא על חלקם, פורצת מהלוקת ביניהם. ממוכן עומד וּמַתְרִים כנגד ושתי, מתלהב וטוען: במה זכו אבותיה של ושתי כל־כך, שהיא מקבלת חלק גדול ממנו? הכל מודים, שהוא, ממוכן, טורה בסעודה יותר מכולם, עובד בזעת אפיו, מקפץ כל היום על רגל אחת, מתרוצץ אילך ואילך כמטורף, קורא בגרון ומזמר, מדבר גבוהה־גבוהה, מְשַׁנֵּן לשונו ומשפיע רוב הרוזים על ימין ועל שמאל, – וכיון שמגיעה שעת החלוקה, מְקַפְּחִים את שכרו לעין השמש ונותנים את הבכורה לושתי! כל־כך למה? באשר ושתי היא ממקורביו של המלך אחשורוש: הייט וְנַגָּר עושים תמיד יד־אחת...

– הס, עז־פנים! – צועק המלך אחשורוש בחמתו. – יַד לְפֶּה, חֲמֹר שכמותך, מצליף־סוסים, זופת־אופנים, מַגְלֵב של תבן, סַנְדָּן של עור, אִפְסָר של נייר, יָתֵד של זכוכית שכמותך! וכי אומר אתה להעיז פניך בפני המלך אחשורוש? הנה אקום ואשפוך מלוא הסאה מכות־להי לתוך אֵבוּס־לְסִתוֹתֶיךָ, וידעת לפני מי אתה עומד ומי הם בעליך!...

ממוכן שומע חרפתו ומשתתק. כל המשחקים נושאים את פני המלך אחשורוש ונכנעים מפני גערתו, לפי שהוא אדון לכולם, מנהיג ההבורה ומושלה. אמנם מרדכי היהודי מְמַלְמֵל מיני דברים בפני עצמו, וכמוהו עושים גם אחרים, שאין דעתם נוחה משכרם המועט, אלא שֶׁתְּלוּנוֹת אלו נאמרות בלהש ועד אזני המלך אחשורוש לא יגיעו. ורק אסתר המלכה בלבד שמחה בחלקה. משלשלת היא את המטבעות המעטות

לתוך כיסה, משמיעה בשעת מעשה מלה של בדיחות, וכל בני־החבורה שוכחים עלבונם, מצהילים פניהם ומדברים שוב בחרוזים.

— כֹּה יתן אלהים וכֹה יוסיף לַעֲשִׁירֵינוּ, כְּכָל הברכה אשר נביא לְנָשֵׁינוּ! — אומר ממוכן.

מתבונן אני אל מושָׁבו של המלך אחשורוש ואל מעמד ביתו. באמצע הבית עומד שלחן גדול, המכוסה מַפָּה עבה ואמוצה. מצד אחד, סמוך לחלון, עומד שלחן־העבודה ועליו כלי־אומנות מפוזרים, ומן הצד השני — מטת־עץ יְשָׁנָה, כולה עמוסה כרים וכסתות הרבה, המגיעות עד התקרה כמעט. ליד התנור מֵסַב רחב. על המסב רִיבֵץ הָחתול שהור, קופל כפותיו תחתיו ומנמנם. מעל התנור מציצים כמה זוגות עינים — עינים שחורות, כחולות ואפורות.

— רדו, ממזרים! — קורא להם יוסף הצדיק ורומז להם באצבעו. בעלי העינים השחורות, הכחולות והאפורות אינם מְקָרְבִים לו וצונחים כולם בזה אחר זה מעל התנור בכתנותיהם הקרועות, המכסות את בשרם רק עד לְמַטָּה מטבורם. יוסף הצדיק, כפי הנראה, בן־בית הוא כאן וְלִבָּם של הקטנים גם בו, לפי שכל הילדים הערומים נגשים אליו, כבני־כבשים הללו, מרכינים אליו את ראשיהם המסולסלים, עומדים וממתינים, שיהליק עליהם בידו.

— רעבים אתם? — אומר להם יוסף הצדיק. — עוד מעט ונאכל כולנו. הרבה דברים טובים הבאנו לכם היום לסעודה.

והוא מונה להם אחד לאחד את כל „הדברים הטובים", שהביאו להם לסעודה. הכבשים הקטנים מציצים זה בפני זה, בולעים רוקם לתיאבון ומלקקים שפתיהם בלשונם. ויוסף הצדיק עומד עליהם, מחליקם על ראשיהם המסולסלים, ואף הוא בולע רוקו ומלקק שפתיו בלשונו כמוהם. כולם עיניהם לשלחן, מחכים ומצפים לאכילה. והנה שמע אלֹהים את תפלתם. המלך אחשורוש נוטל את הבקבוק בידו, מוזג לעצמו את הכוס הראשונה ושותה לכבוד „חג הפורים הקדוש". אחריו שותים שאר בני־החבורה איש את כוסו בזה אחר זה. הכל יושבים אל השלחן, מגדול ועד קטן, חוץ מאשה מלך אחשורוש פריידה־איטה, העוסקת ליד התנור. אפילו ההחול השחור גם הוא ניעור מנמנומו קפיץ מעל המסב, זקף גבו מתוך פִּהוּק וקרב ועמד ממול השלחן, עומד ומחכה לראות, אוּלַי תתגלגל גם לו זכות כל־שהיא מסעודה נפלאה זו. אני ויום הצדיק עם הכבשים הערומים בעלי הראשים המסולסלים יושבים כולנו על כפסל ארוך גְּבַה־רַגְלַיִם, הצולע ומתנודד. הספסל הצולע הזה מְבַדֵּחַ את דעתנו כל־כך, עד כי כולנו נותנים את קולנו בצחוק. ורק עתה משגיחים בי בני־החבורה ותְמֵהִים עלי: פנים הדשות אלו מי הן?

— מה טיבו של פרי זה! — שואל המלך אחשורוש.

יוסף הצדיק מספר להם, מי אני ואיך באתי לכאן. הענין הזה, כפי הנראה, לרצון הוא לבני־החבורה, לפי שכל אחד מהם נגש אלי, טופח לי על שכמי, צובט לי בלחיי ופוסק עלי פסוקו – והכל בהרוזים. בין כֹּה וכֹה והסעודה ההלה. פריידה־איטה מגישה מן התנור אל השלחן דגים מפולפלים ביותר, המבושלים בבולבוסים. ואף־על־פי שדגים אלו אינם מתובלים בכל מיני תבלין, כאותם הדגים של זקני רב מאיר, מכל מקום נראה לי טעמם יפה מאד. ורק הסרון אחד אני מוצא בהם, שמלאים הם עצמות דקות וְחַדּוֹת. אבל כנגד זה מעלה יתירה להם, שהכל אוכלים אותם מתוך קערה אחת – והדבר הזה אמנם מוצא חן בעיני. הכל תוקעים את מזלגותיהם למקום אחד – והשמחה רבה. לאחר אכילת הדגים מוזגים בני־ההבורה כוס שניה ושותים ומברכים זה את זה לחיים, והשמחה הולכת וּגְדֵלָה. הכל קמים מלפני השלחן, אוחזים איש ביד חבירו, יוצאים כולם במחול ומזמרים יהד זמר נאה:

מִי אֲנַחְנוּ
וּמָה אָנוּ –
אֲבָל יְהוּדִים
וַדַּאי אָנוּ!
מָה חַיֵּינוּ
וּמָה הֶלְקֵנוּ –
אֲבָל צָרוֹת
מְנָת־חֶלְקֵנוּ!

– זמר יְוָנִי! – צֹוֵחַ מרדכי היהודי מתוך התלהבות. – זמר יוני זמרו לי!

ובני־החבורה פותחים במין זמר, שהציו יהודי וחציו יוני, רוקדים בשעת מעשה ומוחאים כפים:

עֵת לָטַעַת
וְעֵת לִצְמוֹחַ –
עֵת לַעֲלוֹז
וְעֵת לִשְׂמוֹחַ.
עֵת לְרַקֵּד
וְעֵת לִשְׁתּוֹת –
עֵת לָדַעַת
אֶת כָּל זֹאת:
אָנוּ בָנֶיךָ,
וְאַתָּה אָבִינוּ;

אָנוּ צֹאנְךָ,
וְאַתָּה רוֹעֵנוּ;
אָנוּ שׁוֹתִים
כּוֹס לְהַיִּים,
וְאַתָּה מֶלֶךְ
חַי וְקַיָּם!...

– הרואה אתה, מה־טוב ומה־יפה אצלנו? – אומר לי יוסף הצדיק, שכבר השקיט את רעבונו ונעשה שמח ועליז. והוא מוזג כוס יי״ש, שותה בעצמו ומַשְׁקֶה גם אותי, והוא תופס לי בידי ומושכני אחריו לרקד בחבורה. אינני יודע, מאין באה עלי רוח שמחה, ורק מרגיש אני, כי זהה דעתי עלי, כי טוב לי, טוב לי פה עד אין קץ! ופתאום...

ו.

פתאום נפתחה הדלת, ואני רואה את אבי ואת רבי רב איצי באים. ראיתים – ופרחה נשמתי. מה חשב עלי אבי אותה שעה, כשראני רוקד עם כל בני־החבורה – אינני יודע. רק רָאֹה ראיתי, כי עמד במקומו כנטוע, הביט עלי, על בני־החבורה ועל רבי. ורבי הביט עלי, על בני־החבורה ועל אבי. ואני הבטתי על אבי, על בני־החבורה ועל רבי. ובני־החבורה הביטו על אבי, על רבי ועלי... יצא ממוכן לקראת האורחים ופנה אליהם ואמר בדרך שיר, כדרכו:

– ברוכים הַבָּאִים, למה תעמדו נִדְכָּאִים? קרבו הֲלוֹם, הלא פורים הַיּוֹם! וזה לכם הָאוֹת, הרי אני מוזג את הכוס, שתו לעיני כל הָעֵדָה, שמחו כי נמצאה הָאֲבֵדָה...

וממוכן מגיש לאבי כוס יי״ש ומיני תרגימה. אבי דוחה אותו מעל פניו בלא אומר ודברים. ואולם ממוכן אינו חושש לזה ומוסיף לדבר:

– הנגיד רב אָשֵׁר, האם בעיניך לא אָכְשֵׁר? אִם כֵּן, אשתה לבדי בתשואות חֵן, ונאמר אָמֵן!

וממוכן מריק את כוס היי״ש אל גרונו ומזמר זמר לכבוד אבי:

אַף כִּי קַבְּצָן אָנִי,
אֶרְקוֹד כְּנֶגְדְּךָ;
אַף כִּי עָשִׁיר אַתָּה –
כֶּלֶב נִקְרָא שְׁמֶךָ!

אַף כִּי אֶבְיוֹן אָנִי,
שָׁר אֲנִי בַשִּׁירִים;

אַף כִּי נָגִיד אַתָּה –
מְקוֹמְךָ בֵּין חֲזִירִים!...

– מרדכי היהודי, למה תעמוד מרחוק ותחבוק ידיך? קום וקרא „מִי שֶׁבֵּרַךְ“ לעשירי העיר וגביריה וּשְׁתֵה כוס לכבודם!

ומרדכי היהודי אינו מסרב הפעם, עומד ומוזג לעצמו כוס יי״ש ומברך את עשירי העיר וגביריה בקול רם ובניגון:

– מִי שֶׁבֵּרַךְ – ירדו שאול כְּקוֹרַח! כקורח ירדו שְׁאוֹל – בִּבְכִי יתנו קול! קול יתנו בַּבֶּכִי – תְּמָרֵט להם לֶחִי! להי להם תְּמָרֵט – לא ישאר להם שָׂרִיד! שריד להם לא יִשָּׁאֵר – כַּתֶּבֶן יהיו לְבָעֵר! לבער יהיו כַּתֶּבֶן – יִגְּפוּ רגליהם בָּאֶבֶן! באבן יגפו רַגְלֵיהֶם – פשפשים יעלו בְּבָתֵּיהֶם! בבתיהם יעלו פִּשְׁפָּשִׁים – שרצים וּרְמָשִׂים!...

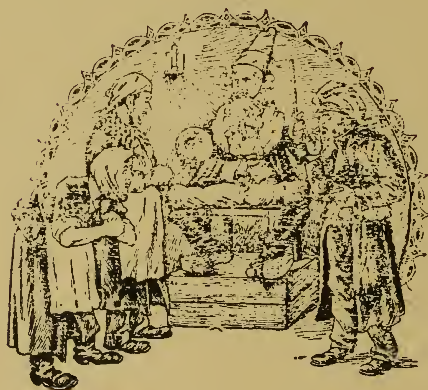
– למה תחריש, רב אשר, ולא תשיב להם כגמולם? – קו־א רבי רב איצי, כשהוא שואף מלוא־קומצו טבק ומקיש שתי אצבעותיו זו בזו באויר.

– וכי אינך רואה, שֶׁשִּׁכּוֹרִים הם? – משיב לו אבי, כולו נסער מרוב כעס. והוא תופס לי בידי בכל כח, עד כי חש אני כאב בזרועי, ואנו יוצאים שלשתנו מבית המלך אחשורוש בלא ברכה. בחוץ עומד אבי רגע, נותן את עיניו בי והולק לי שתי מכות־לחי יפות ונאמנות.

– הא לך – הוא אומר – וקבל מידי לפי־שעה נתינה קלה זו עד לחשבון. ואולם אל־נא יפול לבבך: שכרך הרבה מאד; עיקר ענשך יבוא לך אחר־כך, מידי רבך... שמעני, רב איצי! הרי אני מוסר את זה לידיך – כולו ברשותך הוא. ואתה עשה בו כרצונך, הַלְקֵהוּ עד היכן שידך מגעת – עד שְׁפָךְ דָּם! הנשמע כדבר הזה? בחור כמותו, בן תשע שנים כמעט! לכן אל תחוס עליו ואל תחמול! למען ידע ולמען יזכור כל ימי חייו ולא יוסיף עוד לרוץ אחרי שֶׁהֶקְנִים, אחרי הבר־לצים, אחרי קבצנים נבזים, עזי־פנים ועזי־מצח, להדאיב את רוח אבותיו ולהשבית את שמחת החג לכולנו!...

שומע אני את מוסרו של אבי ואיני מוריד אפילו דמעה אחת, ורק מרגיש אני, כי לחיי בוערת כאש ולבי נהפך והיה לאבן. אינני מהרהר בענשי, הצפוי לי בביתנו מידי רבי. אינני שם את לבי לכל זה. לבי וכל מהשבותי נתונים עתה לאנשים אהרים ולבית אהר – לבית המלך אחשורוש, ליוסף הצדיק, להכבשים הקטנים, בעלי הראשים המסולסלים, אשר עזבתי מאחרי. ובאזני חוזר ונשנה, הוזר והומה הזמר הנחמד, הזמר היוני:

אָנוּ בָנֶיךָ,
וְאַתָּה אָבִינוּ;
אָנוּ צֹאנְךָ,
וְאַתָּה רוֹעֵנוּ;
אָנוּ שׁוֹתִים
כּוֹס לְחַיִּים,
וְאַתָּה מֶלֶךְ
חַי וְקַיָּם!...

אֶסְתֵּר.

מֵעֵין פְּתִיחָה.

לא מעשה מן החדר אני רוצה לספר לכם, לא לרבי ולא לאשתו הרבנית כונתי בזה. ספורי־מעשה מעין אלו כבר שמעתם מפי כמה וכמה פעמים. הפעם אטול רשות לעצמי ואספר לכם לכבוד פורים מעשה שהיה בבת הרבי, מעשה באסתר.

א.

אם אותה אסתר המלכה אשר במגילה היתה יפת־תואר וטובת־מראה וזיו־איקונין שלה היה דומה לאסתר זו, שבה הכתוב מדבר, אין כל פלא כלל, שנשאה חן וחסד לפני המלך אחשורוש מכל הבתולות. אסתר זו, שבה הכתוב מדבר, אף היא היתה נושאת חן בעיני כל רואיה. הכל היו אוהבים אותה. הכל – אפילו קטן שכמותי. הכל – לרבות גם אחי הבכור מוטיל, אף־על־פי שזה כבר נעשה בר־מצוה והשדכנים כבר התחילו לְדַבֵּר נכבדות בו, ולא עוד אלא שכבר זכה לשעון עם שרשרת־זהב על הזהו (אם לא יַטְעֵנִי זכרוני, גם חתימת־זקן התחילה מבצבצת לו בימים ההם). על־דבר אהבה זו, שאחי הבכור מוטיל אהב את אסתר בת רַבִּי, שאלו את־פי ואספר לכם דברים כהויתם. כסבור הוא, כי תם אני ולא אדע טעמה ונימוקה של הליכה זו, שהוא הולך בכל יום שבת בצהרים אל בית־רבי, עושה עצמו כאילו כל עיקר כונתו אינו אלא לשמוע פרק מפרקי אבות מפי רבי. רבי – שינה חוטפתו אותה שעה ונחרתו בוקעת ומנסרת בחלל הבית. הרבנית מסתלקת לחוץ, יושבת על מפתן ביתה ומרבה שיחה עם הנשים. אנהנו, תינוקות של בית־רבן, מְפַנִּים לבנו לבטלה ומשחקים במֶ'ם־שִׁי'ן־הֵ"א. ומוטיל ואסתר – שניהם מציצים בעיניהם. הוא – עיניו מציצות עליה, והיא – עיניה מציצות עליו.

פעמים אנו משהקים כולנו במשחק הַסַּנְוֵרִים. היודעים אתם, מה טיבו של משחק סנורים זה? הבה אספר לכם דברים כהויתם. נוטלים נער וקושרים לו מטפחת לעיניו, מעמידים אותו באמצע הבית, והכל הוזרים אחריו, סובבים מסביב לו, כל אחד רוקד כנגדו, רוקד ואומר לו: „תפשני!"

מוטיל ואסתר אף הם מצטרפים אלינו למנין ומשחקים אתנו. משחק זה של סַנְוֵרִים, אומרים הם, מצא חן בעיניהם מאד. טעמם ונימוקם עמהם. כשהם משחקים אתנו במשחק הסנורים, אין מלאכתם אלא ברדיפה ותפישה בלבד. הוא רודף אחריה ותופש בה, והיא רודפת אחריו ותופשת בו.

ועוד כמה וכמה ראיות וסימנים מובהקים יש לי, וכולם אומרים: ד ר ש נ ו. אלא אני אין דרכי בכך... פעם אחת היה מעשה ומצאתי את שניהם, כשהם אוחזים זה בידי זו. הוא אוחז בידה, והיא אוחזת בידו. ואותו היום לא יום שבת היה. יום־חול מימות־החול. שעת בין השמשות, בין מנחה למעריב. הלך לבית־המדרש ונתקל בבית־רבי. „היכן הרב?“ „אין הרב בביתו“. עמד ותקע לה ידו. כלומר, מוטיל תקע ידו לאסתר. ואני עומד ומביט. הזיזה ידה מתוך ידו. נתן לי פרוטה, שלא אפרסם הדבר ברבים. אמרתי לו: שתים. נתן לי שתים. אמרתי לו: שלש. נתן לי שלש. וכי מה אתם סבורים? אילו אמרתי לו ארבע, היה נותן לי ארבע, וגם חמש, וגם שש. אלא אני אין דרכי בכך...

ועוד פעם היה מעשה... ואולם הקץ לספורי־מעשה. מוטב שנחזור לענינינו ואספר לכם דברים כהויתם, כפי שהבטחתיכם מראש.

ב.

אחי מוטיל, כמו שאמור למעלה, גדול ממני, וכבר נתפטר מן החדר ופרק מעליו עול תורה. וגם בבית אינו רוצה לעסוק בלמודים. ולפיכך קרא אבי שמו „פרא־אדם“. לא מצא אבי שם אחר נאה בשבילו, אלא „פרא־אדם“. אמי מתרעמת ורוגזת תמיד: „מִנַּיִן לך מדה מגונה זו, שאתה מזלזל בכבוד בהור כמותו, שכבר נתבגר והגיעה עתו עת דודים, וקורא לו בשם המשונה פ ר א ־ א ד ם?“... עומד אבי כנגדה ומשיב לה: „אבל על־כרחך פרא־אדם הוא!“ – והרי שניהם מריבים ומקנתרים זה את זו בדברים. איני יודע, כיצד נוהגים שאר ההורים שבעולם. הורַי, אבי ואמי, אין עסקם אלא בקנתור־שפתים. כל ימיהם ריבות ומדנים. אילו אמרתי לספר לכם פה דברים כהויתם, כיצד אבי ואמי מריבים זה בזו, ודאי לי, שהייתי מבדח דעתכם וממלא שחוק פיכם. אלא אני אין דרכי בכך...

קצור הדברים, אחי מוטיל, מפני שגדול הוא, אינו לומד עוד בבית־רבנו. ואף־על־פי־כן, כדי שלא לשנות מן המנהג, דרכו גם עכשיו לְשַׁדֵּר בכל פורים משלוח־מנות לרבו. מכל מקום תלמידו הוא. משדר הוא לו מנחתו שיר נאה ומהודר, פרי־עטו בלשון־הקודש, שמגן־דוד מצויר לו מלמעלה, ומצרף לזה מתנת־כסף, שני רובלים בשטרות המדינה. ביד מי שולהים אל רַבִּי משלוח־מנות זה? הכל מודים,

שאין שליח טוב ממני. „טול משלוח־מנות זה אומר אלי אחי הבכור מוטיל, ושאהו להרב, וכשתחזור משם, תקבל מידי שכר הליכתך עשר פרוטות". אמנם, מַטְבֵּעַ של עשר פרוטות חתיכה הראויה להתכבד היא, ודברי אחי הגדול דברים נאמנים הם — אסור להרהר אחריהם; ואף־על־פי־כן כלל גדול הוא בעניני ממונות: אין הברכה מצויה בדבר הסמוי מן העין. „מתאוה אני, הריני אומר, לראות בעיני מטבע זו מיד". שמע אחי ונזף בי ואמר, כי נער שובב אני. „אפשר, אני אומר, שכל דבריך אמת וצדק ונער שובב אני, ואף־על־פי־כן, אני אומר, חשקה נפשי במעות ממש. במזומנים". כסבורים אתם, מי נצח את מי?

לאחר שסלק לי עשר הפרוטות במזומנים, מוסר אחי לידי מכתב חתום, זה משלוח־מנות בשביל רבי. וביציאתי הריהו נחפז ותוקע לכפי עוד מכתב אחד, תוקע ואומר לי בלהש: „וזה תמסור ליד אסתר"... „ליד אסתר?"... „ליד אסתר"... אילו היה נער אחר במקומי, ודאי שהיה מבקש שכרו כפלים בעד טרחה כזו. אלא אני אין דרכי בכך...

ג.

„רבונו של עולם! — אני תוהא בדרכי, כשאני נושא משלוח־המנות בידי. — מה ראה אחי, שכתב מכתב לבת רבי? הבה נתבונן ונראה, מה כתוב במכתב זה? הרי אין כונתי אלא לפתוח קצת את המכתב ולעיין בו רגע, ולא אפחית ממנו כלום, חלילה"... ואני פותח את המכתב, השלוח לאסתר, ומוצא בו מגילה עפה, כתובה להפליא. ואף לשונה לשון המגילה. הטו אוזן ותשמעו. מוסר אני אותה לכם ככתבה ובלשונה, מלה־מלה ופירושה בצדה:

„מִנְחָה שְׁלוּחָה מִמָּרְדְּכַי לְאֶסְתֵּר.

אִישׁ — בר־נש. יְהוּדִי — בחור. הָיָה — חי. בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה — בעירנו הקטנה. וּשְׁמוֹ מָרְדְּכַי — ושמו נקרא מוטיל. וַיְהִי אוֹמֵן — ויאהב הבחור. אֶת־הֲדַסָּה — את הבתולה. הִיא אֶסְתֵּר — ששמה אסתר. וְהַנַּעֲרָה — ואותה הבתולה. יְפַת — יפה היתה. תּוֹאַר — יפהפיה. וַתִּיטַב הַנַּעֲרָה — הבתולה מצאה חן בעיניו. לֹא הִגִּידָה אֶסְתֵּר — אסתר לא גלתה את הסוד. כִּי מָרְדְּכַי — לפי שמוטיל. צִוָּה עָלֶיהָ — גזר עליה. וּבְכָל יוֹם וָיוֹם — בין מנחה למעריב. מָרְדְּכַי מִתְהַלֵּךְ — מוטיל עובר לפני הבית. לָדַעַת אֶת־שְׁלוֹם אֶסְתֵּר — להסתכל בפני אסתר. וּבְהַגִּיעַ תּוֹר־אֶסְתֵּר — וכאשר יבוא יום אסתר. בַּת־אֲבִיחַיִל — יום חתונתה. וַתִּלָּקַח אֶסְתֵּר — אז ישא את אסתר. וַיַּמְלִיכֶהָ — ויכנס אתה. תַּחַת וַשְׁתִּי — תחת החופה"...

מה תאמרו לפירוש המגילה של אחי מוטיל? אכן מומחה הוא לתרגם פסוק

כצורתו! מתאוה הייתי מאד לשמוע, מה יאמר רבי לפירוש כגון זה! אבל כיצד יגונב הדבר אל רבי? חכו כמעט רגע. יש עצה, כשם שאני יהודי! כלום אני צריך אלא לשנות מעט מן הסדר ולעשות חליפין: את השיר השלוח לרבי אמסור ליד אסתר, ואת מגילת אסתר — לרבי. יקרא וישישו בני־מעיו. ואם תאמר: שמא, חס־ושלום, תצא תקלה על־יָדַי ועתיד אני ליתן את הדין? ויש לוֹמר: מה פשעי ומה הטאתי? וכי אסור לו לאדם לטעות? הרי נושא־האגרות של בית־הפוסטה אף הוא פעמים אינו מוסר את המכתבים לידי בעליהם. אני חלילה לי מעשות כדבר הזה. אני — אין דרכי בכך...

ד.

— יום טוב לרבי! — אני פורץ ברעש ובקול רם לתוך החדר, עד שאני מבהיל את רבי ממקומו. — אחי שדר לכם משלוח־מנות ושלח לכם ברכתו, שתזכו לשנה הבאה!

כך אני אומר בנשימה אחת ומוסר לרבי את המגילה. רבי פותח את המגילה ומפרש אותה בידיו, מעיין בה עיון רב, בודקה וממשְשה באצבעותיו, הופך בה והופך בה. ניכר, שמחפש הוא בה עוד דבר. „חַפֵּשׂ, חַפֵּשׂ, רבי ומורי! — אני מהרהר בלבי. — מובטח לך, שלא תהא טרחתך טרחת־חנם"...

ורבי מרכיב על־גבי חוטמו את משקפי־הכסף שלו וקורא את המגילה עד תומה. כסבורים אתם, מה עשה רבי אחר־כך? אף רעד לא עבר בפניו. רק אנחה חרישית הוציא מלבו. ותיכף לזה פנה ואמר לי: „המתן קצת ואכתוב אף אני מלים אחדות". והוא נוטל עט ודיו בידו ויושב אל השלחן לכתוב מלים אחדות. אותה שעה אני הוזר בבית אילך ואילך, מקבל מידי הָרַבָּנִית ממתקים ומיני־תְרגימה, ותוך כדי מעשה, באין־רואים, אני תוקע ליד אסתר את השיר, השלוח לרבי, ביחד עם מִשְׁלוֹחַ־הַמָּנוֹת. פני אסתר מסמיקים, והיא פורשת לקרן־זוית, פותחת שם בחשאי ובצנעה את המכתב — ומיד עיניה מתלקחות באש וחמתה בוערת בה עד להשהית. „ניכר, שמשלוח־המנות לא הפיק רצון ממנה". — מהרהר אני בלבי ונגש אל רבי לקבל מידו את המלים האחדות, אשר כתב.

— יום־טוב לרבי! — אני אומר בנשימה אחת ובקול רם וברעש זה, שבו נכנסתי. — לשנה הבאה — כה לְחָי! — ואני נהפז ויוצא את הבית.

עוד אני עומד אחורי הדלת והמזוזה, והנה יד שלוחה אלי מבית רבי, יד אסתר היא. עומדת אסתר על המפתן, דמעתה על לחיה, ואומרת לי בכעס:

— טול את זה ומסור לאחיך!

בדרך־הילוכי אני פותח תחילה את מכתב רבי. רַבִּי ואסתר – רבי קודם. במכתב כתוב לאמר:

„כבוד תלמידי היקר משכיל על דבר אמת וכו׳. מרדכי נ״י!

„רב תודות לך מקרב לב וכליות על הברכה השלוחה לי מעמך, משלוח־מנות לפורים. גם לפני שנה ולפני שנתים קבלתי ממך משלוח־מנות, אלא אותו משלוח־מנות אהר היה, משלוה־מנות ממש... בשנה זו שלחת לי פירוש חדש על מגילת אסתר. רב תודות לך מקרב לב וכליות על המגילה... אבל הייב אני להגיד לך, מוטיל, כי הפירוש שלך לא מצא חן בעיני כלל, ואתה מגלה פנים בתורה שלא כהלכה. ראשית, גלוי וידוע לכל, כי שושן עיר־הבירה היתה, ולא עירנו הקטנה, כמו שאמרת בחידושי־תורה שלך. ושנית, היכן מצינו כתוב, כי מרדכי בחור היה? ולמה אתה קורא לו בשם מוטיל? מה ענין מוטיל לכאן? ומנין לך זה, כי „אוֹמֵן״ פירושו „אוֹהֵב״? גלוי וידוע לכל, ש„אוֹמֵן״ פירושו „חַנְוָן״, משורש „אמן פדגוג״. ומה שפירשת „וַיַּמְלִיכֶהָ תַּחַת וַשְׁתִּי״ – „הכניסה להופה״ – השערה משונה היא מאד ואין לה שום יסוד וטעם כלל. ראשית, כִּוֵּן הכתוב לאהשורוש ולא למרדכי. ושנית, לא מצינו כלל במגילה, שאחשורוש נשא את אסתר בחופה וקידושין. תְּמֵהַנִי עליך, שאתה מערבב את הכתובים ומעקם את הפסוקים! כל פירוש צריך שיהא לו טעם. בשנה הקודמת ולפני שנתים שלחת לי משלוה־מנות אחר... בשנה זו בחרת לשלוח לרבך פירוש על המגילה, פירוש משונה, שאינו מתקבל כלל על הלב. לו יהי כן. מסתמא כך נאה וכך יאה לך. לכן אני מחזיר לך בזה את המגילה שלך, והאלהים ישלח לך את הברכה מעתה ועד עולם, כחפץ לב רבך, הדורש בהצלחתך כל הימים״...

אכן מנה יפה חלק לו! כך נאה לו לאחי. כסבור אני, שמכאן ולהבא לא יוסיף עוד לכתוב מגילות כעין אלו.

עכשיו, שנפטרתי ממכתבו של רבי, מן הראוי לי להעיף עין בדרך־הילוכי גם על מכתבה של אסתר בת רבי. פותח אני את מכתבה – ולא שני הרובלים נפלו מתוכו? מה פשר החידה הזאת? מעיין אני במכתב וקוראו – רק שתי שורות בו:

„מוטיל! מודה אני לך על שני הרובלים. הרי הם לפניך – קבלם בחזרה. למשלוח־מנות כזה לא פללתי. מתנות מידך לא בקשתי. ובנדבה בודאי לא חפצתי״...

הַא־הַא! כל השומע יצחק לה. בנדבה אין היא חפצה! מעשה יפה, כשם שאני יהודי! בקצור, מה עלי לעשות עכשיו? אילו היה אחר במקומי, ודאי שהיה דן את שני המכתבים בקריעה ואת שני הרובלים היה שם בכליו – ואין פוצה פה ומצפצף. אלא אני אין דרכי בכך... אני בחרתי לי דרך אחרת, דרך ישרה וקצרה. הטו אוזן ותשמעו. נמלכתי בעצמי ודברתי עם לבי כדברים האלה: שכר־הליכה הרי

קבלתי כבר מידי אחי מוטיל – ומה לי ולו? ולפיכך נטלתי ומסרתי את שני המכתבים לידי אבי. הבה אשמע, מה יאמר אבי? מובטח לי, שאבי יבין בטיב המגילה הזאת יותר משהבין רבי, אף־על־פי שאבי אינו אלא אב, ורבי – כבודו במקומו מונח...

ה.

כל מה שאירע בביתנו אחר־כך, אחר שקרא אבי את שני המכתבים ביחד עם המגילה ואחר שהעמיד את אחי לעמוד־הקלון וכפה עליו הר כגיגית, שיסביר לו גוף הענין וימסור לו מכל דבר שורש – לא אספר לכם, גם כי תשאלוני. אילו הייתי נוהג מנהג אחי והולך בדרכיו, צריך הייתי לאמר בלשון המגילה, מגילת אסתר, ובנגונה:

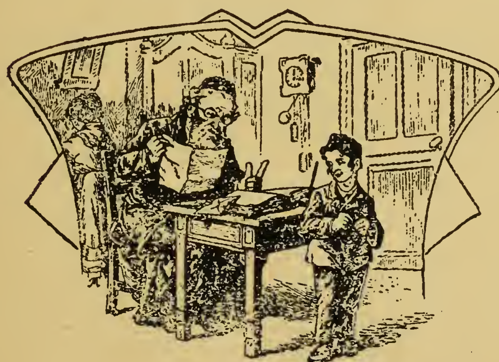
„וְהָעִיר שׁוּשָׁן נָ־בְוּ־כָֽה“...

אבל הרי לא זה העיקר ולא זאת מטרתנו. מתאוים אתם לדעת, מה היה סופם של שני אלה, של אסתר בת רבי ואחי הבכור מוטיל? לא היה ולא כלום. אסתר נכנסה לחופה וקידושין כדת משה וישראל. אלמן נשא אותה. הוי, כמה בכתה עלובת־נפש זו ביום חתונתה וביום שמחת־לבה! אני עצמי הייתי באותו מעמד ובעיני ראיתי. על מה בכתה – איני יודע. ודאי לבה נבא לה מראש, שלא תאריך ימים עם בחירה זה. ואמנם כך היה. לא הוציאה את שנתה עם בעלה – ומתה. מה גרם לה שֶׁמֵּתָה – חידה היא ותהי לחידה. איני יודע. אין איש יודע. רבי ואשתו הרבנית אף הם אינם יודעים. יש אומרים: סם־מות שתתה ומתה. שקר בפי האומרים. שונאים בדאו את הדבר מלבם. כך שמעתי מפי הרבנית עצמה...

ואחי הבכור מוטיל? אל תשאלו! זה עוד הגדיל לעשות. אחי מוטיל נכנס להופה עוד קודם שנתארסה אסתר ונסע אל הותנו להיות סמוך שם על שלחנו. ואולם לא ארכו הימים והזר משם. בגפו חזר. למה הזר? רוצה הוא לגרש את אשתו. אמר לו אבי: „פרא־אדם אתה!“ שמעה אמי והתרעמה. התחילו מריבים ומקנתרים זה את זו. והיתה השמחה במעוננו! ואף־על־פי־כן כלום לא עלה בידיהם. מוטיל נתן גט־פטורין לאשתו ונשא אחרת בשעה טובה ומוצלחת. עכשיו שני ילדים לו. בן ובת. שם הבן הֶרְצְל, על־שם הדוקטור הרצל. ואת שם הבת קרא אסתר. אמנם אבי דרש בכל תוקף, שיִקרא שמה בישראל גיטיל, על־שם אמו, היא זקנתנו גיטיל. ואמי אף היא התהננה ובקשה רחמים שיקראו את שמה לַאֲהצִי, על־שם אמה, היא זקנתנו לאה. נפלה מהלוקת בין אבי ואמי. כל היום וכל הלילה היו מדיינים ומתנגחים זה בזו. עד שבאו לכלל ההלטה לְזַוֵּג שני שמות כאחד ולקרוא לילדה בשם לאה־גיטיל, על־שם שתי האמהות. חסל סדור שמות! נמלך אבי והרהר

חרטה: אינו רוצה בלאה־ניטיל. מה טעם נתן לדבר? טעמו ונימוקו עמו. „למה יִגָרַע חלקו, שיהא שב אמה קודם לשם אמו?"... חזר אחי מוטיל מבית־המדרש והודיע, שקרא את שם בתו אסתר. אמר לו אבי: „פרא־אדם! מִנַיִן לך שם זה של אסתר?" ענה אחי ואמר: „כלום שכחת, כי ימי הפורים ממשמשים ובאים?"... מה תענו אחרי דברים אלו? נשתתק אבי ונסתתמו טענותיו. אבי ואמי שניהם יושבים זה בקרן־זוית זו וזו בקרן־זוית זו, מביטים הבטה משונה זה בפני זו – וְהַדִבֵּר אין בפיהם.

מה טיבה של הבטה זו ומה טעם לשתיקתם, ששניהם שותקים – איני יודע. אפשר, שסוד זה גלוי לפניכם ואתם יודעים?...

תוכן:

